

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Γ. ΠΑΠΠΑΔΑΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1940

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Γ. ΠΑΠΠΑΔΑΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

Αρ. ειλ. 45 226

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1940

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὅρισμός καὶ πηγαὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Ἐκκλησία καλεῖται τὸ σύνολον τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἀναγνωρίζοντων αὐτὸν ὡς σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ ἀρχηγὸν τῆς θρησκείας των. Πλὴν τῆς γενικῆς ταύτης σημασίας ἡ λέξις «Ἐκκλησία» ἔχει καὶ μερικωτέραν σημασίαν, δηλοῦσα τὸ σύνολον τῶν χριστιανῶν μιᾶς πόλεως ἢ ἐνὸς κράτους, π.χ. Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, Ἀλεξανδρείας, Κωνσταντινουπόλεως, Ρωσικῆ Ἐκκλησία, Ἑλληνικῆ Ἐκκλησία κ.τ.λ.

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία καλεῖται ἡ ἔκθεσις περὶ τῆς ἰδρύσεως, ἐξαπλώσεως καὶ ἀναπτύξεως ἐν γένει τοῦ βίου τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερον.

Αἱ κυριώτεραι *πηγαὶ* τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἶναι αἱ ἰδιωτικαὶ μαρτυρίαι, τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ τὰ μνημεῖα.

Αἱ ἰδιωτικαὶ μαρτυρίαι περιέχονται εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν ἱστορικῶν συγγραφέων, ἐφ' ὅσον ταῦτα σχετίζονται πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

Τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα εἶναι αἱ διάφοροι διατάξεις τῶν κατὰ καιροὺς ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ νόμοι τῶν Κρατῶν οἱ σχετιζόμενοι μὲ τὴν Ἐκκλησίαν.

Τὰ δὲ μνημεῖα εἶναι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ Ἁγία Γραφή (Παλ. καὶ Καινὴ Διαθήκη) καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ χριστιανικοὶ ναοί, τάφοι, εἰκόνες, νομίσματα καὶ ἐπιγραφαὶ τῶν διαφόρων χριστιανικῶν λαῶν.

Διαίρεσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τέσσαρας περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, (1—313 μ.Χ.). Ἡ δευτέρα περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ φθάνει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν (σχίσμα, 313—867). Ἡ τρίτη περίοδος ἀρχίζουσα ἀπὸ τὸ σχίσμα φθάνει μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (857—1453). Ἡ τετάρτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) καὶ φθάνει μέχρι σήμερον.⁽¹⁾

(1) ΣΗΜ. Νεώτεροι Ἱστορικοὶ διαίρουσιν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν εἰς τέσσαρας μὲν περιόδους, ἀλλὰ κατὰ διάφορον χρονολογικὴν τάξιν, ἦτοι :

- Περίοδος Α' Ἀπὸ τοῦ 1ου μέχρι τέλος τοῦ 7ου αἰῶνος.
- » Β' Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 7ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 15ου αἰῶνος.
- « Γ' Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 15ου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος.
- » Δ' Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος μέχρι σήμερον.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (1—313 μ. Χ.)

1. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ. ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σωτήρος κύριοι παντὸς σχεδὸν τοῦ πολιτισμένου κόσμου ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι. Οὗτοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἐστίαν τότε πάσης προόδου καὶ πάσης σοφίας, καὶ παρέλαβον ἐξ αὐτῆς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν. Ἡ θρησκεία λοιπὸν τῶν κατοίκων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ πλεῖστον παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἦτο ἡ πολυθεΐα. Οἱ Ἕλληνες, ὡς γνωστόν, εἶχον θεοποιήσει τὰς δυνάμεις καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Τοῦτο ἔπραξαν, διότι ἠσθάνοντο τὴν ἐπίδρασιν τούτων εἰς τὴν ζωὴν των, ἔβλεπον δὲ, ὅτι δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν φυσικῶν φαινομένων ἢ νὰ μεταβάλουν τὴν ἐνέργειάν των.

Τοὺς θεοὺς τούτους, οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσώπευον τὰς δυνάμεις καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τοὺς ἐφαντάσθησαν ὡς ἀνθρώπους, μὲ τὴν διακρίνουσαν δὲ αὐτοὺς φαντασίαν, ἔπλασαν καὶ διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὰς σχέσεις τῶν θεῶν καὶ ἀναμεταξύ των καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων ἦσαν ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εἶχον καὶ ὅλα τὰ πάθη καὶ τὰ ἐλαττώματά τῶν ἀνθρώπων. Μὲ τοιοῦτους θεοὺς βέβαια δὲν ἦτο δυνατόν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχουν ὀρθὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ νὰ ζοῦν ὀρθὸν ἠθικὸν βίον. Οἱ θεοὶ των δὲν παρεῖχον εἰς αὐτοὺς τὸ καλὸν παράδειγμα, διὰ νὰ τὸ μιμηθοῦν.

‘Η ιδέα ὅμως τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ ὑπάρχει ἐκ φύσεως εἰς τόν ἄνθρωπον’ εἶναι δῶρον τὸ ὁποῖον τοῦ ἐχάρισεν ὁ Δημιουργός του. Διὰ τοῦτο πολλοὶ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔβλεπον τὴν κατάστασιν αὐτὴν καὶ προσεπάθησαν νὰ ἀποκαθάρουν τὰς ὑπαρχούσας θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρχάς, (Πυθαγόρας, Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Παναίτιος, Ποσειδώνιος κτλ.).

Ἄλλ’ αἱ διδασκαλῖαι τῶν σοφῶν δὲν περιεῖχον πλήρεις θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας, συχνὰ δὲ συνεκρούοντο πρὸς ἀλλήλας. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ δὲν κατῴρθωσαν τίποτε περισσότερον, παρὰ νὰ μεταδώσουν εἰς πολλοὺς τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ νὰ τὸν καταστήσουν ἐν μέρει ἄθρησκον. Οἱ περισσότεροι τῶν σοφῶν κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη θείας ἐπεμβάσεως, διὰ νὰ διδαχθῇ ὁ κόσμος τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἀληθινὴν ἠθικὴν.

Πλὴν τῶν εἰδωλολατρῶν ὑπῆρχε καὶ εἰς λαός, ἔχων τὰς ὀρθοτέρας περὶ Θεοῦ ἰδέας, ὁ Ἰουδαϊκός. Οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ ἀρχαιότατων χρόνων ἐλάτρευον τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ὁ θεόπνευστος Μωσαϊκὸς νόμος περιεῖχε θαυμασίας ἠθικὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ὠδήγουν εἰς τὴν εὐτυχῆ συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλὰ καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα προετοιμάσῃ μόνον τὸν κόσμον, διὰ τὴν Ἀποκάλυψιν εἰς αὐτὸν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀληθινῆς ἠθικῆς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ ἱερά βιβλία τῶν Ἰουδαίων ἐπροφητεύετο, ὅτι θὰ παρουσιάζετο ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, Μεσσίας εἰς αὐτὰ ὀνομαζόμενος.

Αἱ σκέψεις καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων ἔγιναν πραγματικὰ γεγονότα. Κατὰ τὸ ἔτος 754 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἐπὶ αὐτοκράτορος Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου (30 π. Χ.—14 μ. Χ.), ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας. Ὁ Ἰησοῦς ἔζησεν εἰς τὸν κόσμον ἐπὶ τρία περίπου ἔτη ὡς ἄνθρωπος, διδάξας τὴν ὑψίστην καὶ τελείαν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος τόσῃν ἐπίδρασιν εἶχεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων, ὥστε ἠναγκάζοντο οὗτοι νὰ ὁμολογοῦν ὅτι «οὐδέποτε ἄνθρωπος ἐλάλησεν, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος».

Περὶ τοῦ Θεοῦ ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ ὅτι εἶναι πατὴρ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνον τῶν Ἰουδαίων καὶ ὅτι πάντες οἱ εἰς Αὐτὸν πιστεύοντες ἀποτελοῦν τὴν βασιλείαν Του, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ γλώσσης. Ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεὸν ἐδίδαξεν ὅτι ἀληθῆς εὐσέβεια εἶναι, οὐχὶ ἡ ἐκτέλεισις μόνον ἐξωτερικῶν τύπων, ὅπως ἐπίστευον οἱ Ἐθνικοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἡ πρόθυμος καὶ υἱκὴ ὑποταγὴ καὶ ἀγάπη πρὸς Αὐτόν. *«Οὐχ ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.»* (Ματθ. Ζ' 21). Ὡς πρὸς δὲ τὴν σχέσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους ἐδίδαξεν, ὅτι πρέπει νὰ βασιλεύῃ εἰς τὰς καρδίας των ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, οὐχὶ φαινομενικὴ, ἀλλὰ πραγματικὴ δι' ἔργων ἀγαθῶν ἀποδεικνυομένη καὶ ἐπεκτεινομένη καὶ μέχρι τῶν ἐχθρῶν μας.

Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὄχι μόνον ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν κόσμον τὴν τελείαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ ἔδωκε τὸ πρότυπον παράδειγμα τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς. Καθ' ὅλον τὸν ἐπίγῃς βίον του ἔζησε σύμφωνα μὲ τὰς ὑπ' αὐτοῦ διδαχθείσας ἠθικὰς ἀρχάς· ἀμαρτίαν οὐδέποτε ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, περιήρχετο δὲ συνεχῶς διδάσκων καὶ εὐεργετῶν καὶ ἐπὶ τέλους προσέφερεν ἑαυτὸν εἰς τὸν θάνατον χάριν τῶν ἀνθρώπων. Τοιοῦτοτρόπως ἵδρυσεν ὁ Σωτὴρ τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐκάλεσε τοὺς πάντας εἰς ἠθικὴν ἀναγέννησιν.

Διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κόσμου ἀναχώρησίν του, ἐξέλεξεν ὁ Ἰησοῦς δώδεκα μαθητάς, ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτοὺς ὅτι θὰ ἀποστείλῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἵνα ὀδηγήσῃ καὶ ἐνισχύσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ ἔργον των. Τὰ ὀνόματα τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ, τοὺς ὁποίους καλοῦμεν Ἀποστόλους, ὡς ὑπ' αὐτοῦ σταλέντας πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τὰ ἑξῆς: Σίμων ἢ Πέτρος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀνδρέας· Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου· Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος· Φίλιππος καὶ Ναθαναὴλ ἢ Βαρθολομαῖος· Ἰάκωβος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλφαίου καὶ Ἰούδας ἢ Θαδαῖος· Σίμων ὁ Ζηλωτὴς καὶ ὁ προδόσας τὸν Σωτῆρα Ἰού-

δας. Τὸν προδότην Ἰούδαν ἀντικατέστησαν οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Ματθίου.

2. ΕΠΙΦΟΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓ. ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥΣ
 ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ (Πραξ. Β'. 1—42)

Μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, γενομένην τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεώς του, ὅπως ἀναφέρει ἡ Κ. Διαθήκη, οἱ Ἀπόστολοι εὐρίσκοντο εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅλοι μαζί εἷς τινα οἰκίαν καὶ περιέμενον τὴν ὑποσχεθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, πολλοὶ Ἰουδαῖοι εἶχον συρρεύσει εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, διὰ τὰ ἑορτάσσουν τὴν Πεντηκοστήν, ἣτις ἦτο μία ἀπὸ τὰς μεγάλας τῶν ἑορτῶν. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, τὴν πεντηκοστήν δηλ. ἡμέραν ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεώς του, ὁ Σωτὴρ ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπεφοίτησεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους μὲ μορφήν πυρίνων γλωσσῶν καὶ μετέδωκεν εἰς αὐτοὺς σοφίαν καὶ θάρρος πρὸς διάδοσιν τῆς νέας πίστεως. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἐπεδόθησαν οἱ Ἀπόστολοι μὲ ζῆλον καὶ αὐταπάρνησιν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, ἣτις ἐκλήθη *εὐαγγέλιον*, ὡς περιέχουσα τὴν ἀγαθὴν ἀγγελίαν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

Κατόπιν θαυμασίας ὀμιλίας τοῦ Πέτρου τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ἀκροατῶν του ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστόν. Οὕτως ἰδρύθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὸ 33 μ.Χ. Τὰ συμβάντα ταῦτα ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας τὴν πεντηκοστήν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ Πάσχα, περιγράφουν δὲ λεπτομερῶς αἱ κάτωθι περικοπαὶ ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς Καινῆς Διαθήκης «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων».

(Πραξ. Β'. 1—14, 22—24, 21—34, 37—42)

Α. Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό. Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν

οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.

B. Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς, ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν. Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλθε τὸ πλῆθος καὶ συνεχύθη, ὅτι ἤκουον εἰς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν. Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες πρὸς ἀλλήλους. Οὐκ ἰδοὺ πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, ἡμῶν ἐν ἧ ἔγεννήθημεν, Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Αἰβύης τὴν κατὰ Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοι τε καὶ προσήλυτοι, Κρηῖτες καὶ Ἀραβες, ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ. Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν, ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες, τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; ἕτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶ.

Γ. Σταθεῖς δὲ Πέτρος σὺν τοῖς ἔνδεκα ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς... Ἄνδρες Ἰσραηλίται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἴδατε, τοῦτον τῇ ὠρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπῆξαντες ἀνείλετε. Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες. Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς, τὴν τε ἐπαγγελίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο, ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε.

Δ. Ἀκούσαντες δὲ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ εἰπὼν τε πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους. Τί ποιήσωμεν, ἄνδρες ἀδελφοί; Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς· Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ὑμῖν γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακρὰν, ὅσους ἂν προσκαλέ-

σηται Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἐτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύροτο καὶ παρεκάλει λέγων· Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης. Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν· καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλια.

A. Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι=ἐνῶ συνεπληροῦτο ἡ πεντηκοστὴ ἡμέρα. Ὁμοθυμαδὸν=ἐκ συμφώνου. Ὡσπερ φερομένης=ὡσάν νὰ ἦρχετο. Ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι=ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὴν δύναμιν νὰ ἐκφράζωνται.

B. Συνεχύθη=ἐταράχθη. Ἐξίσταμαι=ἐκπλήσομαι. Προσῆλυτοι=οἱ νεωσιὶ ἀσπασθέντες τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον εἰδωλολάτραι. Τὰ μεγαλεῖα=τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἔργα. Γλεύκους μεμεστωμένοι=μεθυσμένοι.

Γ. Ἐπῆρε=ὑψωσε. Δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις=μὲ διάφορα θαύματα. Ἐκδοτον=παραδοθέντα εἰς τὴν διάθεσίν σας. Προσπήξαντες=σταυρώσαντες. Τῇ δεξιᾷ=διὰ τῆς δυνάμεως. Ὑψώθεις=ἀναληφθεῖς. Ἐπαγγελία=ὑπόσχεσις.

Δ. Κατενύγησαν=ἤσθάνθησαν συντριβὴν. Εἰς ἄφροσιν=διὰ νὰ συγχωρηθοῦν. Διεμαρτύροτο=ἐξώρκιζεν. Σκολιὸς=δόλιος. Προσετέθησαν=ἐνν. εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Χριστοῦ.

Ἄπολυτίκιον τῆς Πεντηκοστῆς

Εὐλογητὸς εἶ¹, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πανσόφους τοὺς ἄλιεῖς ἀναδείξας², καταπέμφας³ αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ δι' αὐτῶν τὴν οἰκουμένην σαγήνεύσας⁴, φιλάνθρωπε δόξα σοι.

3. ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΧΩΛΟΥ Ο ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ (Πραξ. Γ—Δ. 32)

Μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἐπήγαγαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ Ἱερὸν τῶν Ἱεροσολύμων, διὰ νὰ προσευχηθοῦν. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πύλην τοῦ ναοῦ βλέπουσαν ἓνα

1. Νὰ εἶσαι εὐλογημένος. 2. Ὁ ὁποῖος ἔκαμες πανσόφους τοὺς ἄλιεῖς. 3. Ἀποστείλας. 4. Καὶ διὰ μέσου αὐτῶν προσελκύσας τὴν οἰκουμένην.

χωλόν, ὅστις τοὺς ἐζήτει ἐλεημοσύνην. Τότε ὁ Πέτρος λέγει εἰς αὐτόν: «*Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· ὃ δε ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι. Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου ἐγείρωι καὶ περιπάτει*». Τὸν ἔλαβε τότε ἐκ τῆς χειρὸς καὶ τὸν ἐσήκωσε. Ὁ χωλός, ὅταν εἶδεν ὅτι ἐθεραπεύθη, εἰσήλθε μαζί μὲ τοὺς Ἀποστόλους εἰς τὸ Ἱερὸν χαίρων καὶ δοξολογῶν τὸν Θεόν.

Ὁ λαὸς ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὸ Ἱερὸν, ὅταν ἔμαθε τοῦτο, ἔτρεξε πρὸς τὸ μέρος ποῦ ἦσαν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀκόμη πλησίον τῶν τὸν θεραπευθέντων χωλόν, διὰ νὰ τοὺς ἰδῆ καὶ νὰ τοὺς θαυμάσῃ. Τότε ὁ Πέτρος λέγει πρὸς αὐτούς: «*Διατί, ἄνδρες Ἰσραηλῖται, θαυμάζετε ἡμᾶς διὰ τὸ θαῦμα τοῦτο, ὡς νὰ τὸν ἐθεραπεύσαμεν μὲ ἰδικὴν μας δύναμιν; Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας ἐδόξασε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰησοῦν, τὸν ὅποτον ἐσταυρώσατε καὶ τὸν ἀνέστησεν. Μὲ τὴν πίστιν εἰς τὸ ὄνομα τούτου ὁ χωλός ἐθεραπεύθη. Γνωρίζω ὅτι καὶ σεῖς καὶ οἱ ἄρχοντές σας ὅπο ἄγνοιαν τὸν ἐσταυρώσατε. Μετανοήσατε λοιπὸν καὶ πιστεύσατε εἰς αὐτόν, διὰ νὰ συγχωρηθῆτε*». Μεταξὺ τῶν παρευρισκομένων ἐκεῖ ἦσαν πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἱερεῖς καὶ Σαδδουκαῖοι καὶ ὁ στρατηγός τοῦ ἱεροῦ μὲ τοὺς στρατιώτας του. Οἱ Σαδδουκαῖοι ἦσαν Ἰουδαῖοι αἰρετικοί, οἱ ὅποιοι ἐφρόνουν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἀποθνήσκει μετὰ τοῦ σώματος καὶ ἐπομένως ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις νεκρῶν καὶ μέλλουσα κρίσις. Ὅταν λοιπὸν ἤκουσαν τὸν Πέτρον νὰ ὀμιλῆ περὶ ἀναστάσεως, ἐξηγέρθησαν καὶ οὗτοι καὶ ὤρμησαν μαζί μὲ τοὺς ἱερεῖς καὶ τὸν στρατηγὸν πρὸς τοὺς δύο Ἀποστόλους, τοὺς συνέλαβον καὶ τοὺς ἐφυλάκισαν, διὰ νὰ τοὺς παρουσιάσουν τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰς τὸ Συνέδριον νὰ δικασθοῦν, δι' αὐτὰ ποῦ ἐδίδασκον. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν συνηθροίσθη ὅλον τὸ Συνέδριον, οἱ ἀρχιερεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Ἄννας καὶ ὁ Καϊάφας, οἱ γραμματεῖς καὶ ἄλλοι ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων. Ἐκάλεσαν τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ τοὺς ἐρωτοῦν, πῶς ἐθεράπευσαν τὸν χωλόν. Τότε ὁ Πέτρος λέγει πρὸς αὐτούς:

«Ἄρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραὴλ· εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σέσσωται

γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἔσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής». (Πραξ. Δ. 8—11).

Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταδικάσουν τοὺς Ἀποστόλους, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀρνηθοῦν τὸ θαῦμα, τὸ ὁποῖον ἐτέλεσαν καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο πλέον γνωστὸν εἰς πάντα τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο τοὺς διέταξαν νὰ μὴ κάμουν λόγον πλέον περὶ τοῦ Ἰησοῦ, διότι θὰ τοὺς τιμώρῃσιν αὐστηρότατα. Οἱ Ἀπόστολοι ὅμως, χωρὶς νὰ φοβηθοῦν ἀπήντησαν: «Εἰ δίκαιόν ἐστι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε. Οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἂ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν». (Πραξ. Δ. 19). Τὸ Συνέδριον καὶ μὲ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν δὲν τοὺς ἐτιμώρησε, διότι ἐφοβήθη τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐδόξαζε τὸν Θεὸν διὰ τὸ θαῦμα. Διὰ τοῦτο τοὺς ἀφῆκεν ἐλευθέρους, ἀφοῦ καὶ πάλιν ἠπέιλησεν αὐτοὺς ἀκόμη αὐστηρότερον, ἐὰν ἐξηκολούθουν νὰ κηρύττουν τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστόν.

Οἱ ἐλευθερωθέντες Ἀπόστολοι συνήντησαν τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους καὶ διηγήθησαν πάντα ὅσα συνέβησαν. Πάντες τότε προσηυχήθησαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ τοὺς δίδῃ θάρρος νὰ διδάσκουν καὶ δύναμιν νὰ κάμνουν θαύματα ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ.

4. Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ. ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΦΥΛΑΚΗΝ. (Πραξ. Δ' 32-37, Ε' 12-42)

Πάντες οἱ πιστεύσαντες εἰς τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων ἔζων ὡς ἀδελφοὶ καὶ συνηθοῖζοντο ὅλοι μαζὶ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ Ἱερὸν, ὅπου προσηύχοντο καὶ ἐδοξολογοῦν τὸν Θεόν. Ἰδικὴν του περιουσίαν οὐδεὶς ἤθελε νὰ ἔχη, ὅσοι δὲ εἶχον οἰκίας ἢ κτήματα, ἐπώλουν ταῦτα καὶ κατέθετον τὸ ἀντίτιμον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὅποιοι διένειμον ταῦτα εἰς τοὺς πτωχοὺς. Μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐπώλησαν τὰ κτήματά των καὶ παρέδωσαν τὸ ἀντίτιμον εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἦτο καὶ ὁ ἐκ Κύπρου Βαρνάβας, ἀνήκων εἰς τὸ ἱερατικὸν γένος τῶν Ἰουδαίων.

Οὕτω παρατηροῦμεν, ὅτι οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ δώσαντες εἰς ἡμᾶς τὸν τύπον τοῦ τελείου χριστιανοῦ, ἐφήρμοσαν μεταξὺ τῶν τὴν κοινοκτημοσύνην, οὐχὶ βιασθέντες εἰς τοῦτο, ἀλλὰ ἐκουσίως, ἀκολουθήσαντες πιστῶς τὴν διδαχὴν τοῦ Ἰησοῦ «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν».

Ἐπειδὴ οἱ Ἀπόστολοι, ὅχι μόνον ἐδίδασκον, ἀλλὰ καὶ ἐτέλουν πολλὰ θαύματα, πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῶν πέριξ μερῶν, ἔφερον εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀσθενεῖς τῶν, τοὺς ὁποίους ἐθεράπευον. Διὰ τοῦτο πλήθη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καθ' ἡμέραν ἐπίστευον εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἠῤῥξανον τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἀρχιερεῖς τότε τῶν Ἰουδαίων μὲ τοὺς φίλους τῶν βλέποντες ταῦτα, συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐφυλάκισαν, διὰ νὰ δικασθοῦν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Συνεδρίου. Ὅταν ὅμως τὴν ἐπομένην ἡμέραν μετέβησαν οἱ στρατιῶται εἰς τὴν φυλακὴν, διὰ νὰ παραλάβουν τοὺς Ἀποστόλους καὶ νὰ μεταφέρουν αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, δὲν εὔρον αὐτοὺς ἐκεῖ, διότι κατὰ τὴν νύκτα ἄγγελος Κυρίου ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς φυλακῆς καὶ ἠλευθέρωσεν αὐτοὺς, χωρὶς νὰ ἀντιληφθοῦν τίποτε οἱ φύλακες. Οἱ στρατιῶται ἐπιστρέψαντες ἐκ τῆς φυλακῆς ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς ὅτι, ἐνῶ τὸ δεσμωτήριον ἦτο ἀσφαλῶς κεκλεισμένον καὶ οἱ φύλακες εἰς τὰς θέσεις τῶν, δὲν εὔρον μέσα τοὺς Ἀποστόλους. Μετ' ὀλίγον οἱ ἔκπληκτοι ἀρχιερεῖς πληροφοροῦνται, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι εὐρίσκονται καὶ διδάσκουν εἰς τὸ Ἱερόν.

Ὁ ἀξιωματικὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἱεροῦ μετέβη μὲ τοὺς στρατιώτας του καὶ παρέλαβε τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ὠδήγησεν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου. Ὁ ἀρχιερεὺς τότε τοὺς ἐρωτᾷ, διατί ἐπιμένουν νὰ διδάσκουν, προκαλοῦντες οὕτω τὴν καταδίκην τῶν. Ὁ Πέτρος ὁμιλήσας ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων λέγει πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς: «Πρέπει εἰς τὸν Θεὸν νὰ πειθαρχῶμεν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας ἀνέστησε τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐφονεύσατε, κρεμάσαντες ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· τοῦτον ὁ Θεὸς διὰ τῆς δυνάμεώς του ἀνύψωσεν εἰς τὸν οὐρανὸν καταστήσας ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα, διὰ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν Ἰσραηλιτῶν

τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας καὶ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν». Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ συνέδριοι ἐξεμάνησαν καὶ ἐσκέπτοντο νὰ καταδικάσουν τοὺς Ἀποστόλους εἰς θάνατον, ἀλλ' εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Γαμαλιήλ, ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ μὴ λάβωσι τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ διὰ τοῦτο ἀπέλυσαν αὐτούς, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἔδειραν καὶ τοὺς παρήγγειλαν νὰ παύσουν νὰ διδάσκουν περὶ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἰδοὺ διὰ τίνων λόγων ὁ Γαμαλιήλ ἔπεισε τὸ συνέδριον νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἀποστόλους.

(Πραξ. Ε. 33—41)

Οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρίοντο καὶ ἐβουλεύοντο ἀνελεῖν αὐτούς. Ἀναστὰς δὲ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ Φαρισαῖος, ὀνόματι Γαμαλιήλ, νομοδιδάσκαλος, τίμιος παντὶ τῷ λαῷ, ἐκέλευσεν ἔξω βραχὺ τι τοὺς Ἀποστόλους ποιῆσαι, εἶπέ τε πρὸς αὐτούς. Ἄνδρες Ἰσραηλιταί, προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, τί μέλλετε πράσσειν. Πρὸ γὰρ τούτων ἀνέστη Θεοδᾶς, λέγων εἶναι τινα ἑαυτόν, ᾧ προσεκολλήθη ἀριθμὸς ἀνδρῶν ὡσεὶ τετρακοσίων ὃς ἀηρέθη, καὶ πάντες ὅσοι ἐπέιθοντο αὐτῷ διελύθησαν καὶ ἐγένοντο εἰς οὐδέν. Μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέστησε λαὸν ἰκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ· κάκεῖνος ἀπώλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπέιθοντο αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν. Καὶ τανῦν λέγω ὑμῖν, ἀπόστητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἐάσατε αὐτούς· ὅτι, ἐὰν ἧ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλὴ αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε. Ἐπέισθησαν δὲ αὐτῷ καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς Ἀποστόλους, δείραντες παρήγγειλαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς. Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι· πᾶσαν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.

Διεπρίοντο=ὑπερβολικὰ ἐθύμωσαν. Ἀνελεῖν=νὰ φονεύσουν. Τίμιος=εὐπόληπτος. Ἐξω ποιῆσαι=νὰ ἐκβάλουν ἔξω. Ἀνέστη=ἐνεφανίσθη. Θεοδᾶς=ἐπαναστάτης Ἰουδαῖος ἐξολοθρευθεὶς

μετὰ τῶν ὀπαδῶν του ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος. *Προσεκολλήθη*—ἠνώθη. *Ἀπόστητε*—μὴ ἀποφασίσετε ἐναντίον... *Ἐάσατε*—ἐλευθερώσατε. *Ἀτιμασθῆναι*—νὰ ὑβρισθοῦν.

5. Η ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΔΙΑΚΟΝΩΝ ΚΑΙ Ο ΛΙΘΟΒΟΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

(Πραξ. ΣΤ'. 1—14, Ζ'. 52—Θ'. 4)

Ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην, ἠΰξανε καταπληκτικῶς, οἱ δὲ Ἀπόστολοι, ἐπειδὴ ἦσαν ἀπησυχολημένοι μὲ τὸ Εὐαγγελικὸν κήρυγμα, δὲν ἠὺκαίρουν νὰ διανέμουν κανονικῶς τὰ ἐλέη εἰς πτωχοὺς. Διὰ τοῦτο παρεπονοῦντο οἱ ἑλληνιστὶ ὀμιλοῦντες Ἰουδαῖοι χριστιανοὶ (Ἑλληνισταί), ὅτι δὲν διενέμοντο ἐλέη εἰς τὰς χήρας αὐτῶν. Κατὰ παράκλησιν τότε τῶν Ἀποστόλων ἐξέλεξαν μεταξὺ των οἱ χριστιανοὶ ἑπτὰ ἀπὸ τοὺς διακρινομένους διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν των, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσαν οἱ Ἀπόστολοι τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας, ἀφοῦ προηγουμένως προσηυχήθησαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἔθεσαν τὰς χεῖρας εἰς τὰς κεφαλὰς των, ἵνα κατέλθῃ ἐπ' αὐτοὺς ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Καθώρισαν τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἀπόστολοι τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς χειροτονίας τῶν κληρικῶν, δηλ. τῆς ἰδιαίτερας τάξεως τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἐτέθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον χειροτονηθέντες χριστιανοὶ, τοὺς ὁποίους ὀνομάζομεν *διακόνους*, δὲν περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸ ἔργον τῆς φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐβοήθουν ἐν γένει εἰς τὸ ἔργον των τοὺς Ἀποστόλους, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν ἀνωτάτην τάξιν τῶν κληρικῶν. Οἱ ἑπτὰ διάκονοι ἦσαν οἱ ἑξῆς : Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενᾶς καὶ Νικόλαος.

Ἐκ τῶν ἐκλεγέντων ἑπτὰ διακόνων ὁ Στέφανος ἤρχισε νὰ κηρύττῃ μὲ ζῆλον τὸν θεῖον λόγον καὶ νὰ τελεῖ πολλὰ θαύματα. Οἱ πλέον μορφωμένοι τότε ἐκ τῶν διαφόρων συναγωγῶν τῶν Ἱεροσολύμων, ἔκαμαν δημοσίαν συζήτησιν μετ' αὐτοῦ, ὑπερα-

σπίζοντες τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἀποκρούσουν τὰ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα τοῦ Στεφάνου, ἐξήγειραν ἐναντίον του τοὺς παρόντας Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι συνέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ὠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, κατηγοροῦντες αὐτόν, ὅτι βλασφημεῖ κατὰ τοῦ Μωυσέως καὶ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Στέφανος ἀπολογούμενος, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξιστόρησε τὴν θρησκευτικὴν ἱστορίαν τῶν Ἑβραίων, ἐτελείωσε τὴν ἀπολογία του μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους: «Σκληροτράχηλοι· σεῖς πάντοτε ἐναντιοῦσθε εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ οἱ πατέρες σας. Τίνα ἐκ τῶν προφητῶν δὲν κατεδίωξαν οἱ πατέρες σας; Αὐτοὶ ἐθανάτωσαν τοὺς προφῆτας, οἵτινες προεῖπον τὴν ἔλευσιν τούτου τοῦ Δικαίου, τοῦ ὁποίου προδότη καὶ φονεῖς ἐγίνατε σεῖς οἱ ἴδιοι· σεῖς ἐλάβατε τὸν νόμον διὰ χειρὸς ἀγγέλων, καὶ ὅμως δὲν τὸν ἐφυλάξατε». (Πραξ. Ζ'. 51—54).

Οἱ Ἰουδαῖοι ἐξεγερθέντες ἐξήγαγον τὸν Στέφανον ἐκ τοῦ συνεδρίου καὶ τὸν ἐλιθοβόλησαν. Οὕτω ὁ Στέφανος ἐγένεν ὁ πρῶτος μάρτυς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καλούμενος διὰ τοῦτο «πρωτομάρτυς», τελοῦμεν δὲ τὴν μνήμην του τὴν 27ην Δεκεμβρίου.

Ἰδοὺ πῶς περιγράφουν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων τὰ περὶ τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου.

(Πραξ. Ζ'. 54—Η'. 3)

Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπίοντο ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρουχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτόν. Ὑπάρχων δὲ πλήρης Πνεύματος Ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανόν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεφγμένους, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Θεοῦ. Κράζαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ ὤρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ' αὐτόν καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν. Καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου, καλουμένου Σαῦλου, καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν Στέφανον, ἐπικαλούμενον καὶ λέγοντα· Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Θεὸς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ· Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐκοιμήθη. Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναίρεσει αὐτοῦ.

Ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις, πάντες τε διεσπάσθησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας, πλὴν τῶν Ἀποστόλων. Συνεκόμισαν δὲ τὸν Στέφανον, ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποιήσαντο κοπετὸν μέγαν ἐπ' αὐτῷ.

Διεπρίοντο—ὑπερβολικὰ ἐθύμωσαν. *Ἐβρουχον*—ἔτριζον. *Δόξαν Θεοῦ*—τὴν θείαν λαμπρότητα. *Συνέσχον*—ἔκλεισαν. *Ὅμοθυμαδὸν*—ὅλοι μὲ μίαν γνώμην. *Ἐπικαλούμενον*—προσευχόμενον. *Μὴ στήσης*—μὴ λάβῃς ὑπ' ὄψιν σου. *Ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ*—ἦτο σύμφωνος εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ. *Ὁ διωγμὸς ἐστρέφεται κυρίως κατὰ τῶν Ἑλληνιστῶν. Συνεκόμισαν*—ἐκήδευσαν. *Κοπετὸς*—θρήνος.

Ἄπολυτίκιον τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου.

Βασιλείον διάδημα ἐστέφθη σὴ κορυφή¹, ἐξ ἄθλων², ὧν ὑπέμεινας ὑπὲρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, μαρτύρων Πρωτόαθλε³. σὺ γὰρ τὴν Ἰουδαίων ἀπελέγξας μανίαν, εἶδες σοῦ τὸν Σωτῆρα, τοῦ Πατρὸς δεξιόθεν. Αὐτὸν οὖν ἐκδυσώπει αἰεὶ⁴, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

6. ΚΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΑΞΙΩΜΑ

(Πραξ. Θ'. 1—30)

Μεταξὺ τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὸν λιθοβολισμόν τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου ἦτο καὶ νεανίας τις καλούμενος Σαούλ, ὅστις ἐκράτει τὰ ἐνδύματα τῶν λιθοβολούντων. Ὁ Σαούλ, ὅστις ἐκλήθη Σαῦλος ἢ Παῦλος, καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, ἐδιδάχθη τὸν Μωσαϊκὸν νόμον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὑπὸ τοῦ περιφήμου νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ, προοριζόμενος νὰ γίνῃ διδάσκαλος αὐτοῦ. Γενόμενος φανατικὸς λάτρης καὶ ὑπερασπιστῆς τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, εὗρέθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅταν ἤρχισε νὰ διδάσκεται ἡ νέα θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ, τὴν ὁποίαν μὲ πάθος κατεδίωκεν.

1. μὲ βασιλικὸν στέμμα ἐστέφθη ἢ κεφαλὴ σου. 2. διὰ τὰ μαρτύρια. 3. Ὁ πρωτομάρτυς. 4. παρακάλει πάντοτε.

Περὶ τὸ ἔτος 33 πληροφορηθεῖς ὁ Παῦλος ὅτι τὸ Εὐαγγελικὸν κήρυγμα προώδευε μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν πολυ-ἄνθρωπον συριακὴν πόλιν Δαμασκόν, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε συστατικὰς ἐπιστολάς ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἱεροσολύμων, ἵνα μεταβαίνων εἰς τὴν Δαμασκόν, συλλάβῃ καὶ μεταφέρῃ δεσμίους εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τοὺς ἀσπασθέντας τὸν Χριστιανισμόν Ἰουδαίους. Καθ' ὁδὸν ὅμως προσεκάλεσεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ὡς Ἀπόστολόν του καὶ οὕτω ὁ διώκτης τοῦ Εὐαγγελίου κατέστη ὁ σπουδαιότατος κήρυξ αὐτοῦ, ἀναλαβὼν τὸ δύσκολον ἔργον τῆς διαδόσεώς του εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις, ὀνομασθεῖς δὲ διὰ τοῦτο «Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν».

Ὁ Παῦλος φθάσας εἰς τὴν Δαμασκόν, ἀφοῦ ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς χριστιανοῦ Ἀνανίου τὸ Εὐαγγέλιον, περιήρχετο τὰς συναγωγὰς κηρύττων τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Δαμασκοῦ ἰδόντες τὴν μεταβολὴν ταύτην τοῦ Παύλου ἔλαβον ἀπόφασιν νὰ φονεύσουν αὐτόν, ὅταν θὰ ἐξήρχετο ἀπὸ τὰ τεῖχη, διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεφύλαττον τὰς πύλας τῆς πόλεως νύκτα καὶ ἡμέραν. Τοῦτο πληροφορηθέντες οἱ χριστιανοί, κατεβίβασαν τὸν Παῦλον ἐντὸς καλάθου ἀπὸ ἔρημόν τι μέρος τῶν τειχῶν καὶ οὕτω διασφθεις ἐπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ ὅμως οἱ χριστιανοὶ τὸν ἀπέφευγον, ἀμφιβάλλοντες εἰς τὴν τόσον ταχεῖαν μεταβολὴν του. Τότε ὁ Βαρνάβας ἐσύστησεν αὐτόν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ λοιποὺς χριστιανούς, ἐνώπιον τῶν ὁποίων διηγήθη ὁ Παῦλος, πῶς ἐγένετο ἡ κληῖσις αὐτοῦ εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα. Ὁ Βαρνάβας πιθανώτατα ἐγνωρίζετο μὲ τὸν Παῦλον, διότι κατήγετο ἀπὸ τὴν Κύπρον, ἣτις ἔκειτο πλησίον τῆς Ταρσοῦ, τῆς πατρίδος τοῦ Παύλου. Ἀπὸ τότε ἤρχισε τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ μάλιστα οἱ Ἑλληνισταὶ ζητοῦν εὐκαιρίαν, διὰ νὰ τὸν φονεύσουν καὶ διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ὠδήγησαν αὐτόν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὁπόθεν μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του Ταρσόν.

Ἡ κάτωθι περικοπὴ περιγράφει πῶς ἐγένετο ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

(Πραξ. Θ'. 1—10)

Ὁ Σαῦλος, ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόβου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ, ἤτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν πρὸς τὰς συναγωγάς, ὅπως ἐάν τινας εὗρη τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίξιν τῇ Δαμασκῷ· καὶ ἑξαίφνης αὐτὸν τε περιήστραψε φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ· Σαούλ, Σαούλ, τί μὲ διώκεις; Εἶπε δέ· τίς εἶ, Κύριε; Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις· σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν. Τρέμων τε καὶ θαμβῶν εἶπε· Κύριε, τί μὲ θέλεις ποιῆσαι; καὶ ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν· Ἀνάστηθι καὶ εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεται σοι τί σὲ δεῖ ποιεῖν. Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ, εἰστήκεισαν ἔνεοί, ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες. Ἠγέροθη δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς· ἀνεωγμένων δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, οὐδένα ἔβλεπε, χειραγωγοῦντες δὲ αὐτὸν, εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν. Καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων καὶ οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιεν.

Ἐμπνέων ἔτι=ἀποπνέων· γεμᾶτος ἀκόμη. Τῆς ὁδοῦ ὄντας=ἐνν. τοῦ Χριστοῦ· χριστιανούς. Περιήστραψεν=περιέβαλεν αὐτὸν ὡς ἀστραπή. Πρὸς κέντρα λακτίζειν=νά κλωτσᾶς εἰς καρφιά. Παροιμία δηλοῦσα τὴν ματαίαν ἀντίστασιν. Θαμβῶν=ἔκπληκτος. Ἐνεοί=ἄφωνοι, ἔκπληκτοι.

7. Η ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

(Πραξ. ΙΓ'. 2—14, ΙΓ'. 50—ΙΕ'.)

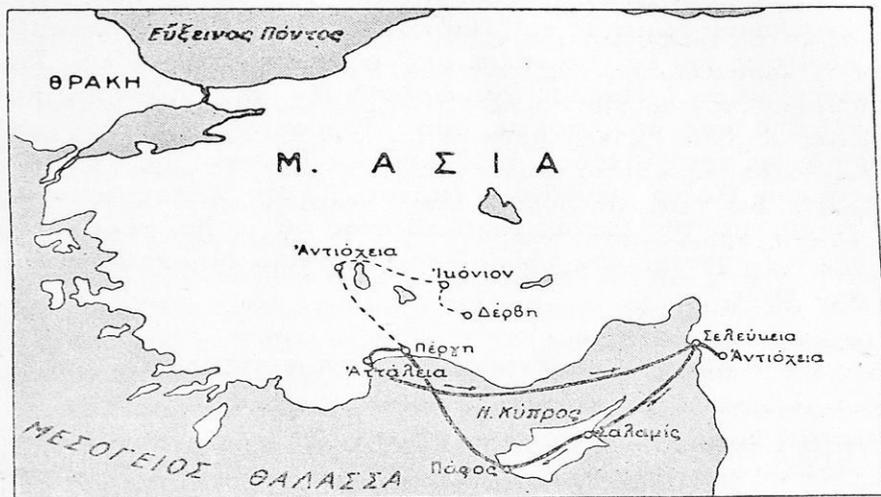
Ὁ Παῦλος ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰησοῦ κληθεὶς εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα, ἀνέλαβεν, ὅπως εἶπομεν, τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου μεταξὺ τῶν ἔθνικων. Τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς ἔθνικοὺς εἶχον ἀρχίσει οἱ Ἀπόστολοι πολὺ πρὸ τοῦ Παύλου, ἀλλ' ὁ Παῦλος ἀνέλαβεν ἀποκλειστικῶς τοῦτο τὸ ἔργον, ἔχων πλὴν τῆς θερμῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως καὶ τὴν μόρφωσιν, ἣτις ἐχρειάζετο διὰ νὰ ἐπιτύχη. Ὡν

Ἰουδαῖος Ἑλληνιστῆς ἐκέκτητο καὶ Ἰουδαϊκὴν μὸρφωσιν, ἥτις κατέστησε τοῦτον ἱκανὸν νὰ κατανοήσῃ τὰχιστα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἑλληνικὴν, ἥτις τῷ ἦτο ἀπαραίτητος, ἵνα κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἑλληνικὴν μὸρφωσιν εἶχον καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὠμίλου.

Τοιαῦτα προσόντα ἔχων ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἠκολούθησε κατὰ τὸ κήρυγμά του εἰς τὰ ἔθνη ὠρισμένην μέθοδον, ἵνα ἀποτελεσματικώτερον διεξαγάγῃ τὸ μέγα ἔργον του. Ἐπισκεπτόμενος κατὰ προτίμησιν τὰς κεντρικώτερας ἐθνικὰς πόλεις, αἵτινες εἶχον Ἰουδαϊκὸν πληθυσμὸν, ἀπηυθύνετο πρῶτον πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ κατόπιν πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρας. Τοῦτο ἔπραττε, διότι εἰς τὰς συναγωγὰς ὑπῆρχον καὶ οἱ ἐξ Ἐθνῶν Ἰουδαῖοι (προσήλυτοι), διὰ τῶν ὁποίων ἦτο εὐκολωτέρα ἡ ἐπίδρασις του εἰς τοὺς ἐθνικούς. Εἰς τὰς ἰδρυομένας Ἐκκλησίας ὁ Παῦλος ἐφρόντιζε νὰ κατηχήσῃ καλῶς τοὺς πιστεύσαντας, ἀναχωρῶν δέ, ἐχειροτόνει ἐκ τῶν ἱκανωτέρων χριστιανῶν ἐπισκόπους ἢ πρεσβυτέρους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθετε νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον του καὶ νὰ ποιμαίνουν τοὺς χριστιανούς. Παρηκολούθει ὅμως ἀγρύπνως τὴν πρόοδόν των καὶ ἐφρόντιζε νὰ λύῃ ὀτιδήποτε ζήτημα παρουσιάζετο μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, ἄλλοτε μὲν προσωπικῶς μεταβαίνων, ἄλλοτε δὲ δι' ἐπιστολῶν. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων διεσφῆθησαν δεκατέσσαρες, περιλαμβανόμεναι εἰς τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, αἵτινες τὰ μέγιστα ὠφέλησαν, ὅχι μόνον τοὺς χριστιανούς πρὸς τοὺς ὁποίους τότε ἀπεστάλησαν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς κατόπιν χριστιανικὰς γενεάς. Πρὸς ἴδρυσιν τῶν εἰς τὰ ἔθνη πολυαρίθμων Ἐκκλησιῶν ὁ Παῦλος ἐξετέλεσε τέσσαρας ἀποστολικὰς πορείας.

Κατὰ τὴν πρώτην ἀποστολικὴν πορείαν του, ἀναχωρήσας ἐξ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας πιθανῶς κατὰ τὸ ἔτος 46 μετὰ τοῦ χριστιανοῦ Βαρνάβα καὶ τοῦ νεανίου τότε Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, μετέβη πρῶτον εἰς τὴν Κύπρον, ἰδρύσας δὲ Ἐκκλησίας εἰς τὰς μεγαλειτέρας πόλεις αὐτῆς Σαλαμίνα καὶ Πάφον, ἔπλευσεν εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας. Ἐδῶ ὁ Μάρκος ἐκουράσθη φαίνεται ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας τῆς περιοδείας καὶ ἀπεχωρίσθη ἀπὸ

τοὺς Ἀποστόλους, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Τότε ὁ Παῦλος συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Βαρνάβαν, διέβη τὸ ὄρος Ταῦρον καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας. Ἐκεῖ πολλοὶ ἔγιναν χριστιανοί, ἀλλ' οἱ φανατικοὶ Ἰουδαῖοι ἤγειραν διωγμὸν κατὰ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Βαρνάβα καὶ ἐξεδίωξαν αὐτούς. Τότε μετέβη εἰς τὸ Ἰκόνιον. Ἐπειδὴ ὁμως καὶ ἐκεῖ συ-

Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

νέβη τὸ ἴδιον, ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ Ἰκόνιον καὶ περάσαντες ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῆς Λυκαονίας, ἔφθασαν εἰς Λύστραν (τὴν σημερινὴν Λίτναν).

Εἰς τὴν Λύστραν ὁ Παῦλος ἐθεράπευσεν ἓνα χωλὸν ἐκ γενετῆς. Οἱ κάτοικοι τότε τῆς Λύστρας ἐξέλαβον τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν ὡς θεοὺς καὶ ἠτοίμασαν νὰ τοὺς προσφέρουν θυσίας. Ὅταν ἐπληροφορήθησαν τοῦτο οἱ Ἀπόστολοι, ἔτρεξαν πρὸς αὐτούς καὶ μὲ πολὺν κόπον τοὺς ἔπεισαν νὰ μὴ τοὺς προσφέρουν θυσίαν. Τοὺς εἶπον ὅτι δὲν εἶναι θεοί, ἀλλὰ ἄνθρωποι, ὅπως ἦσαν καὶ αὐτοὶ καὶ ὅτι κηρύττουν τὸν ἀληθινὸν

Θεόν, ὅστις ἐχάρισεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους πᾶν ἀγαθὸν καὶ καλοῦν αὐτοὺς εἰς τοῦτον τὸν Θεὸν νὰ πιστεύσουν.

Ἐνῶ ἐγίνοντο ταῦτα, ἔφθασαν οἱ ἄπιστοι Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὸ Ἰκόνιον, παρέσυραν τοὺς πρὸ ὀλίγου θαυμαστάς τῶν Ἀποστόλων καὶ τοὺς ἐλιθοβόλησαν. Κατόπιν ἔσυραν ἔξω τῆς πόλεως ἀναισθητὸν τὸν Παῦλον, νομίσαντες ὅτι ἦτο νεκρός. Οἱ χριστιανοὶ συνηθροίσθησαν θρηνοῦντες πέριξ τοῦ ἀναισθήτου σώματος τοῦ Παύλου, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀνέλαβε τὰς αἰσθήσεις του καὶ ἐπανῆλθε μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ Παῦλος ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Λύστρας καὶ διῆλθεν ἀπὸ διαφόρους πόλεις, ὅπου ἵδρυσεν Ἐκκλησίας καὶ ἔχειροτόνησε πρεσβυτέρους, τοὺς ὁποῖους ἀφήκεν ὡς ἀντιπροσώπους του, διὰ νὰ διευθύνουν ταύτας. Τέλος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας κατὰ τὸ ἔτος 48 μ. Χ., τελειώσας τὴν πρώτην ἀποστολικὴν πορείαν του, ἡ ὁποία διήρκεσε πλέον τῶν δύο ἐτῶν.

8. Η ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

(Πραξ. ΙΕ'. 1—35)

Ἐνῶ ὁ Παῦλος εὕρισκετο εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, σπουδαία φιλονικία παρουσιάσθη μετὰ τῶν χριστιανῶν. Τινὲς ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοὶ ἦλθον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐκήρυττον, ὅτι ἂν οἱ χριστιανοὶ δὲν περιτέμνονται καὶ δὲν φυλάττουν ὄλας τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, δὲν δύνανται νὰ σωθοῦν. Διὰ νὰ παύσῃ ἡ φιλονικία αὕτη, ἀπεφασίσθη νὰ μεταβοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Παῦλος, ὁ Βαρνάβας καὶ ἄλλοι χριστιανοί, διὰ νὰ ἐρωτήσουν περὶ τούτου τοὺς Ἀποστόλους. Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, τοὺς ἐδέχθησαν μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι. Ἡ μετάβασίς των ὅμως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔγινεν αἰτία νὰ ἀρχίσῃ καὶ ἐκεῖ ὁμοία φιλονικία μετὰ τῶν χριστιανῶν.

Τότε οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνηθροίσθησαν ὅλοι μαζί, διὰ νὰ συζητήσουν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οὕτω συνεκροτήθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἡ πρώτη χριστιανικὴ σύνοδος

τὸ ἔτος 48 μ. Χ. Τὴν σύνοδον ταύτην λέγομεν Ἀποστολικήν, κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ αὐτῆς ἔγιναν ἀργότερα αἱ τοπικαὶ καὶ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, αἱ ὁποῖαι πολλὰς θεμελιώδεις διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ διετύπωσαν σαφῶς καὶ ἑτακτοποίησαν πολλὰ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὰς τελετὰς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Πρόεδρος τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου ἔγινεν ὁ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀπόστολοι εἶχον χειροτονήσει ἐπίσκοπον δηλ. ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Ἰάκωβος οὗτος, ὅστις ἔγινεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, λέγεται ἀδελφόθεος, διότι ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, γεννηθεὶς ἐκ τῆς συζύγου τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Ἰωσήφ πρὶν μνηστευθῆ τὴν Θεοτόκον.

Εἰς τὴν Ἀποστολικὴν αὐτὴν σύνοδον ὠμίλησαν ὁ Πέτρος, ὁ Παῦλος, ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Ἰάκωβος καὶ ὑπεστήριξαν, ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη θὰ γίνουσι μίαν ἡμέραν χριστιανοὶ καὶ δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ φυλάττουσι τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, παρὰ μόνον τὰς διατάξεις τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἀποστολικῆς συνόδου παρεδέχθησαν τὴν γνώμην ταύτην.

Τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἀποστολικῆς συνόδου ἔγραψαν καὶ παρέδωκαν εἰς τὸν Παῦλον, τὸν Βαρνάβαν καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανούς, οἵτινες ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὴν ἀνέγνωσαν εἰς τοὺς ἐξ ἔθνῶν χριστιανούς. Οὕτω ἔπαυσεν ἡ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου συζήτησις. Ἡ ἀπόφασις τῆς συνόδου ταύτης ἔχει ὡς ἑξῆς :

Οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἔθνῶν, χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξεληθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστείλαμεθα ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπεστάλαγμα οὖν Ἰούδαν καὶ Σιλᾶν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγον ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. Ἐδοξε γὰρ τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι

ὑμῖν βάρος, πλὴν τούτων τῶν ἐπάναγκες, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας, ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε. Ἔρωσθε. (Πραξ. ΙΕ'. 23—30).

Ἐξελθόντες ἐξ ἡμῶν=ἀναχωρήσαντες ἀπὸ ἡμᾶς (ἀπὸ ἐδῶ). Ἀνασκευάζοντες=συγχύζοντες. Τὸν νόμον=τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Οἷς οὐ διεστείλάμεθα=εἰς τοὺς ὁποίους ἡμεῖς δὲν παρηγγείλαμεν τοῦτο. Γενομένης ὁμοθυμαδὸν=οἱ ὅποιοι, συνηθροίσθησαν ὅλοι μαζί. Μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος=νὰ μὴ ἐπιβάλλωμεν εἰς σᾶς καμμίαν ἄλλην ὑποχρέωσιν. Τὰ ἐπάναγκες=τὰ ἀπαραίτητα. Εἰδωλόθυτα=τὸ κρέας τῶν θυσιασθέντων εἰς τὰ εἰδωλα ζῶων. Ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς=ἀπὸ τὰ ὅποια ἐὰν προφυλαχθῆτε. Ἔρωσθε=νὰ ἔχετε ὑγιάν (ῥώννυμι).

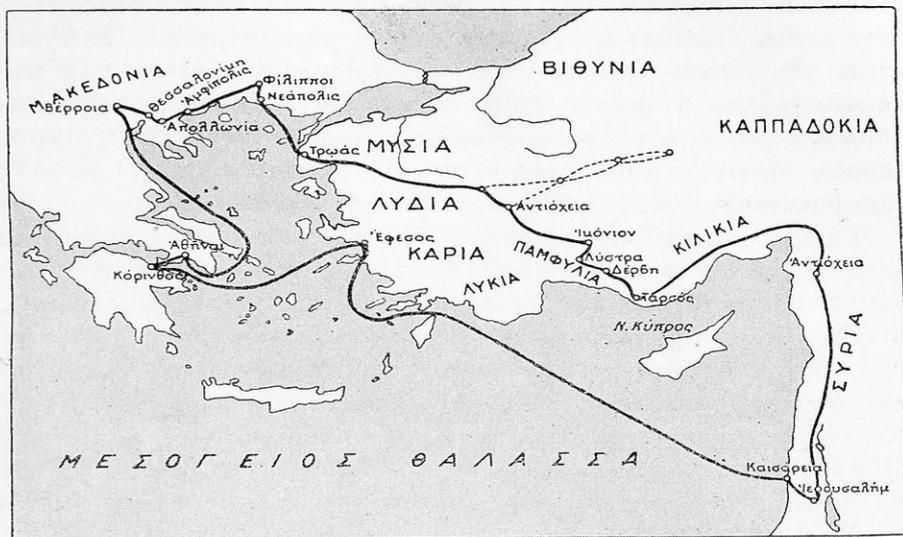
9. ΔΕΥΤΕΡΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ. ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ. (Πραξ. ΙΕ'. 36—ΙΣΤ'. 12, ΙΖ'. 1—ΙΗ' 22)

Μετὰ τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον ὁ Παῦλος μετὰ τοῦ Βαρνάβα παρέμειναν ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος 48-49 ἐπεχείρησαν τὴν δευτέραν ἀποστολικὴν πορείαν των. Κατὰ ταύτην ἔχων ὁ Παῦλος ὡς συνεργὸν τὸν Σίλαν¹, διήλθεν ἀπὸ τὴν Συρίαν, Κιλικίαν καὶ Λυκαονίαν, ἐπισκεφθεὶς τὰς ἰδρυθείσας ὑπ' αὐτοῦ Ἐκκλησίας καὶ συστήσας καὶ νέας τοιαύτας. Παραλαβὼν ἐκ τῆς Λύστρας τῆς Λυκαονίας καὶ νέον βοηθὸν τὸν Τιμόθεον, διήλθε τὴν Φρυγίαν καὶ Γαλατίαν ἰδρύσας πολλὰς Ἐκκλησίας καὶ εἶτα κατέβη εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖ νύκτα τινὰ εἶδεν ὄραμα κατὰ τὸ ὅποιον παρουσιάσθη εἰς Μακεδῶν καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν· «*Διαβὰς εἰς Μακεδονίαν, βοήθησον ἡμῖν*». Ἐξηγήσας τὸ ὄραμα τοῦτο ὡς θείαν διαταγὴν, ἀνεχώρησεν ἐκ Τρωάδος, ἔχων πλησίον του, πλὴν τοῦ Σίλα καὶ Τιμοθέου καὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας, πόλιν κειμένην πλησίον τῆς σημερινῆς Καβάλλας. Ἐκεῖ ἐπίστευσαν πολλοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ γυνὴ πλουσία,

1. Ἦτο Ἰουδαῖος Ἑλληνιστῆς· ὁ Παῦλος παρέλαβεν αὐτὸν ὡς συνοδοιπρόν, ὅτε ἀπεχωρίσθη ἀπ' αὐτοῦ ὁ Βαρνάβας.

ἔμπορος πορφυρῶν. Αὕτη παρεκάλεσε τοὺς Ἀποστόλους νὰ μείνουν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς καθ' ὄλον τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς των εἰς Φιλίππους. Καὶ οὕτως ἰδρύθη κατὰ τὸ 49—50 μ.Χ. ἡ πρώτη ἐν Εὐρώπῃ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

Ἐκ Φιλίππων ὁ Παῦλος μετέβη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἔνθα πολλοὺς προσείλκυεν εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν κηρύττων

Δευτέρα πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ μεταξύ τῶν ἔθνικῶν. Οὕτως ἰδρύθη ἐκεῖ ἡ μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Μακεδονικῆς πρωτευούσης. Ἄλλὰ διωχθεὶς ὑπὸ τῶν μὴ πιστευσάντων μετέβη εἰς τὴν Βέρροϊαν, πλεῖστοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ὁποίας ἐδέχθησαν προθύμως τὴν νέαν θρησκείαν. Ἀφικθέντες ὅμως οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης διώκται του, ἐξήγειραν κατὰ τοῦ Παύλου τὸν λαόν, κατηγοροῦντες αὐτόν, ὅτι ἐκήρυτε βασιλέα τὸν Ἰησοῦν. Τοῦτο ἰδόντες οἱ χριστιανοὶ τῆς Βερροίας, ἀπέστειλαν τὸν Παῦλον εἰς Ἀθήνας κρατήσαντες πλησίον των τοὺς συνεργούς του,

εἰς τοὺς ὁποίους παρήγγειλεν ὁ Παῦλος, νὰ ἔλθουν ἀργότερα πρὸς συνάντησίν του.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Παῦλος ἐκήρυξε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν, ἔπειτα εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ μετὰ ταῦτα ὠδηγήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐκεῖ ἀπήγγειλε θαυμάσιον λόγον ὑπὲρ τῆς νέας θρησκείας, καὶ ἐδί-
δαξεν αὐτοὺς περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Μερικοὶ τότε ἐπίστευσαν εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος. Οὗτος κατόπιν ἐγένετο ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν Ἀθηνῶν, θεωρεῖται δὲ μέχρι σήμερον ὁ πολιούχος τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν ἐπικρα-
τήσασαν ἀργότερα συνήθειαν τῶν χριστιανῶν, νὰ ἔχη ἐκάστη πόλις ἰδιαίτερον ἅγιον προστάτην, πολιούχον καλούμενον.

Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Παῦλος ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, (50 μ.Χ.) παρέμεινε δὲ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰουδαίου σκηνοποιοῦ Ἀκύλα, ἐργαζόμενος μαζί* του, διὰ νὰ κερδίζῃ τὰ πρὸς συντήρησίν του, διότι εἶχε μάθει τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν συνήθειαν, νὰ μανθάνουν καὶ τέχνην τινά, οἱ εἰς τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι. Ἐκεῖ διδάσκων κατ' ἀρχὰς μόνος, κατόπιν δὲ βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Σίλαν καὶ Τιμόθεον, ἐλθόντας ἐκ Μακεδονίας, παρέμεινε ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος, ἰδρύσας τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου, τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα μέλη ἦσαν Ἕλληνες, διότι ὀλίγοι ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐπίστευσαν. Ἐκ Κορίνθου ὁ Παῦλος ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἔφεσον, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὴν σύζυγόν του Πρίσκιλλαν, ἔνθα κατα-
λιπὼν τοὺς συνοδοὺς του μετὰ διαμονὴν ὀλίγων ἡμερῶν, μετέβη διὰ Καισαρείας εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐκεῖθεν ἐπέστρεψε τὸ 52 εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

Ὁ λόγος τοῦ Παύλου εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου περιεχόμενος εἰς τὰς «Πράξεις Ἀποστόλων», εἶναι ὁ ἑξῆς :

*Α. Σταθεὶς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔφη: Ἄν-
δρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. Διερ-
χόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὖρον καὶ βωμὸν*

ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, Ἄγνωστω Θεῷ. Ὁν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

Β. Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενός τις, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, δοίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς προθεσμίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὕροισιν, καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν». Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

Γ. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς ταῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ ἔμελλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον· ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου. (Πραξ. ΚΖ'. 22—33).

Α. Ἄρειος Πάρος· εἶναι ὁ γνωστός λόφος δυτικῶς τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου συνεδρίαζε τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ πάντα=καθ' ὁλοκληρίαν. Δεισιδαίμων=ὁ φοβούμενος τὸν Θεόν, ὁ εὐσεβής. Σεβάσματα=τὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας. Ἀναθεωρῶν=μετὰ προσοχῆς παρατηρῶν. Ἄγνωστω Θεῷ. Βωμὸς εἰς τὸν ἄγνωστον Θεὸν ὑπῆρχε κατὰ τὸν Πausανίαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μουνηχίας, διότι ἐφοβοῦντο μήπως ὑπῆρχε καὶ ἄλλος Θεός, πλὴν τῶν γνωστῶν, ὁ ὁποῖος θὰ διέκειτο ἐχθρικῶς, ἐὰν δὲν ἐθυσίαζον καὶ εἰς τοῦτον. Ἐνσεβῶ=εἶμαι θεοφοβούμενος, λατρεύω. Καταγγέλλω=κηρύττω, φανερώνω.

Β. Θεραπεύεται=τυγχάνει περιποιήσεως, λατρεύεται. Προσδεόμενός τις=ὡς ἔχων ἀνάγκην τινός. Αὐτὸς διδοὺς=αὐτὸς ὁ ὁποῖος δίδει. Ἐξ ἑνὸς αἵματος=ἐκ μιᾶς σαρκός, ἐξ ἑνὸς ἀνθρώπου. Πρόσωπον=ἐπὶ ἀψύχων σημαίνει τὴν ὕψιν, τὴν ἐπιφάνειαν.

Προτειταγμένους καιρούς = ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένας ἐποχάς. *Ζητεῖν* = ἐνν. ὀρίσας· καὶ νὰ ζητοῦνοι οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν. *Εἰ ἄρα γε* = μήπως τυχὸν συνέβαινε νὰ... *Ψηλαφῶ* = ἐγγίζω, ἐντ. διὰ τῆς σκέψεως ἀνακαλύπτω τὰ ἴχνη. *Καὶ γε οὐχ ὑπάρχοντα* = καὶ ὁ ὁποῖος βέβαια δὲν ὑπάρχει. *Ἐν αὐτῷ* = διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. *Τοῦ γὰρ* = τούτου βεβαίως. *Χάραγμα τέχνης* = καλλιτέχνημα. *Ἐνθύμησις* = σκέψις φαντασία.

Γ. *Υπεριδὼν* = παραβλέπων, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν. *Ἔστησεν ἡμέραν* = καθώρισε χρόνον. *Ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε* = δι' ἀνδρὸς τὸν ὁποῖον ὠρισε. Ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία «*ᾧ*» τίθεται κατὰ δοτικὴν, ἀντὶ νὰ τεθῆ κατ' αἰτιατικὴν (ἔλξις). *Πίστιν παρασῶν* = καταστήσας αὐτὸν ἄξιον ἐμπιστοσύνης. *Ἀναστήσας* = μετοχ. αἰτιολ. ἐπειδὴ ἀνέστησεν.

10. Η ΤΡΙΤΗ ΚΑΙ Η ΤΕΤΑΡΤΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ.
ΦΥΛΑΚΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΑΥΤΟΥ

(Πραξ. ΙΗ'. 23—24, ΙΘ'. 1—4, ΚΓ'. 12—35, ΚΔ'. 27—ΚΕ' 12, ΚΖ'. 1—ΚΗ'. 31)

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μείνας ὀλίγον χρόνον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἐξετέλεσε τὴν τρίτην ἀποστολικὴν πορείαν του. Ἀναχωρήσας τὸ ἔτος 52 μ.Χ. διῆλθε καὶ πάλιν τὴν Γαλατικὴν χώραν καὶ τὴν Φρυγίαν στηρίζων τὰς ἐκεῖ χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου παρέμεινε σχεδὸν ἐπὶ τριετίαν. Ἐκεῖ ἐκινδύνευσεν νὰ φονευθῆ ὑπὸ τῶν ἐξεγερθέντων ἐναντίον του κατασκευαστῶν ἀγαλμάτων τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος, τῶν ὁποίων παρεβλάπτοντο τὰ συμφέροντα, ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Ἐφέσου, ἐπεσκέφθη τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιστρέψας πάλιν εἰς Μακεδονίαν, ἀνεχώρησεν ἐκ Φιλίππων διὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, διελθὼν πλείστας παραλιακὰς πόλεις καὶ νήσους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ὅταν διῆλθεν ἐκ τῆς Μιλήτου, ἥτις ἔκειτο πλησίον τῆς Ἐφέσου, μὴ ἔχων καιρὸν νὰ μεταβῆ αὐτοπροσώπως ἐκεῖ, ἐκάλεσε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου καὶ τοὺς συνεβούλευσε νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ παρουσιάζωνται εἰς τὴν Ἔφεσον, διὰ

των ἐξῆς περίπου λόγων : «Γνωρίζετε πόσα δάκρυα ἔχυσα καὶ πόσα κακὰ ὑπέστην ἀπὸ τὰς ἐπιβουλάς τῶν Ἰουδαίων, ὅταν σὰς ἐδίδαξα τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ποτὲ δὲν ἐζήτησα ἀμοιβήν, διὰ τὸ καλὸν τὸ ὁποῖον σὰς ἔκαμα· αἱ χεῖρές μου μὲ ὑπηρέτησαν, διὰ νὰ ζῶ καὶ ἐγὼ καὶ οἱ συνεργοί μου. Ἦδη τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μου λέγει νὰ ὑπάγω εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου πολλὰ βασανιστήρια μὲ περιμένουν, ἀλλ' οὐδὲν θὰ μὲ ἐμποδίση νὰ τελειώσω τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον μου ἀνέθεσεν ὁ Χριστός. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι δὲν θὰ μὲ ἴδητε ἄλλην φοράν. Προσέχετε τοὺς χριστιανούς σας, διότι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου θὰ παρουσιασθοῦν ψευδοδιδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι θὰ προσπαθοῦν νὰ σὰς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ σὰς κάμουν ἄμαρτωλούς».

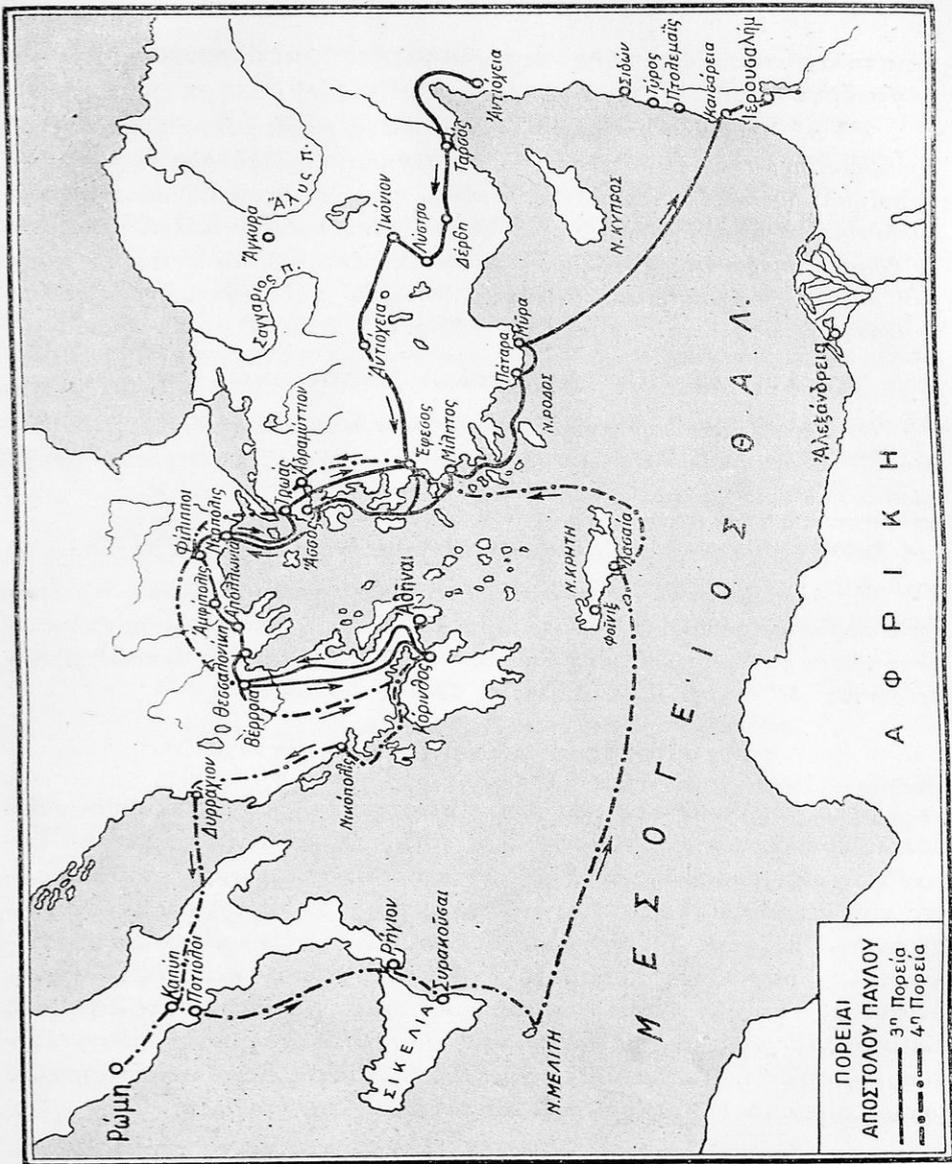
Ὁ Παῦλος φθάσας εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπεσκέφθη τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόμενον, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁποίου συνηθοῦζοντο οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἐνώπιον αὐτῶν διηγῆθη ἅπαν τὸ ὑπ' αὐτοῦ συντελεσθὲν ἔργον τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς ἔθνικούς, πάντες δὲ ἐδόξασαν τὸν Θεόν. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τῶν Ἱεροσολύμων διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τὸν Παῦλον, διότι ὄντες ζηλωταὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, εἶχον μάθει ὅτι ὁ Παῦλος ἐδίδασκε, νὰ μὴ ἀκολουθοῦν οἱ χριστιανοὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθιμα. Διὰ τοῦτο ἰδόντες αὐτὸν ἡμέραν τινὰ εἰς τὸ ἱερόν, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ, ἔσυραν αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ καὶ θὰ τὸν ἐφόνευον, ἐὰν ὁ Ρωμαῖος χιλιάρχος (ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαϊκῆς φρουρᾶς τῶν Ἱεροσολύμων) δὲν ἔσωζεν αὐτὸν ἐκ τῶν χειρῶν των. Πληροφορηθεὶς κατόπιν ὅτι πολλοὶ Ἰουδαῖοι εἶχον ὀρκισθῆ νὰ φονεύσουν τὸν Παῦλον, ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν Καισαρείᾳ διαμένοντα ἑπαρχὸν Φήλικα, ἵνα ἀπαλλαγῆ τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Παύλου, τὴν ὁποῖαν εἶχε καθῆκον νὰ προφυλάξῃ, διότι ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν ὁ Παῦλος, ὅτι ἦτο Ρωμαῖος πολίτης¹. Ὁ Φήλιξ ἐλπίζων ὅτι θὰ λάβῃ χρήματα,

1. Πολλοὶ ἐκ τῶν ὑπηκόων τῶν Ρωμαίων, παρέχοντες σπουδαίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἢ πληρώνοντες, ἐγίνοντο Ρωμαῖοι πολῖται καὶ συνεπῶς αἱ ὑποθέσεις αὐτῶν ἐκανονίζοντο ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν νόμοθεσίαν.

ἐκράτησεν αὐτὸν δέσμιον ἐπὶ διετίαν, ὁπότε ἐπαύθη ἐκ τῆς ὑπηρεσίας του, ὁ δὲ ἀντικαταστήσας αὐτὸν νέος ἑπαρχος Φῆστος ἀπέστειλε μὲ στρατιωτικὴν συνοδείαν τὸν Παῦλον, ἵνα δικασθῆ εἰς τὴν Ρώμην, διότι ἐπεκαλέσθη τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος. (57 μ.Χ.).

Τὸ ταξείδιον ἦτο ἀπαίσιον, ἐγερθείσης σφοδρᾶς τρικυμίας. Τὸ μεταφέρον τὸν Παῦλον πλοῖον ἐναυάγησε παρὰ τὴν Μελίτην (Μάλταν), οἱ δὲ ναυαγοὶ διεσώθησαν κολυμβῶντες εἰς τὴν νῆσον, ὁπότεν, μετὰ τρίμηνον παραμονήν, ἔπλευσαν δι' ἄλλου πλοίου εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ ἐν Ρώμῃ χριστιανοί, διδαχθέντες τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τοὺς μεταβαίνοντας ἐκεῖ ἐμπόρους χριστιανούς, διότι οὐδεὶς Ἀπόστολος μέχρι τότε εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ, ὑπεδέχθησαν μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν τὸν Παῦλον. Ὁ Παῦλος εἰς Ρώμην ἐφυλακίσθη εἰς ἰδίαν οἰκίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐμίσθωσε, κατόπιν ἀδείας τῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχῆς, φυλασσόμενος ὑπὸ ἐνὸς στρατιώτου, μὴ θεωρηθείσης σπουδαίας τῆς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας. Παραμείνας οὕτω δέσμιος εἰς τὴν Ρώμην ἐπὶ δύο ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐδέχετο ἀκωλύτως τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτόν, τοὺς ὁποίους ἐδίδασκε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ, ἐδικάσθη καὶ ἠθώθη, ἀναχωρήσας ἐκ Ρώμης τὸ ἔτος 60 μ. Χ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Παῦλος ἐπεχείρησε τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν ἀποστολικὴν πορείαν του. Κατὰ πρῶτον μετέβη εἰς τὴν Κρήτην, ἔνθα χειροτονεῖ ἐπίσκοπον αὐτῆς τὸν συνεργόν του Τίτον. Ἐκ τῆς Κρήτης, ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ καταλιπὼν εἰς τὴν Ἔφεσον ὡς ἐπίσκοπον τὸν συνεργόν του Τιμόθεον, πρὸς τελειοτέραν ὀργάνωσιν τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας, πορεύεται εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα. Τέλος κατὰ τὸ ἔτος 64 μεταβαίνει εἰς Ρώμην, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Νέρων εἶχεν ἀρχίσει σφοδρὸν διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος συλληφθεὶς ἐφονεύθη κατόπιν πολλῶν βασανιστηρίων, τὴν 29ην Ἰουνίου, ἡμέραν καθ' ἣν ἑορτάζομεν τὴν μνήμην του, μαζί μὲ τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. Οὕτως ἐθυσιάσθη διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος, ἀφοῦ τόσους κόπους καὶ τόσα βάσανα ὑπέστη, διὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς. Ὁ ἴδιος εἰς τὴν πρὸς Κορινίθους

Τρίτη και τετάρτη πορεία του Αποστόλου Παύλου

ἐπιστολήν του, ὡς ἐξῆς περιγράφει τὶ ὑπέφερεν ἐκτελῶν τὸ μέγα ἔργον του.

«Υπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον· τοὺς ἐροραβδίσθην, ἄπαξ ἐλιθάσθην, τοὺς ἐνανάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα· ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις ληστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἔθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσῃ κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις· ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις. ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι». (Κορ. β'. ΙΑ. 24—28).

Ἀπολυτίκιον τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

Οἱ τῶν Ἀποστόλων πρωτόθρονοι¹ καὶ τῆς Οἰκουμένης διδάσκαλοι, τῷ Δεσπότη τῶν ὄλων προεβέυσατε² εἰρήνην τῇ Οἰκουμένῃ δωρῆσασθαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.

Κοντάκιον τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.

Τὰς οὐρανίους διαβάς πύλας ἐν πνεύματι μαθητευθεὶς³ τῷ ὑπὲρ τορεῖς οὐρανῶν φθάσαντι Ἀποστόλῳ, Διονύσιε, τῶν ἀρορήτων ἐπλουτίσθης πᾶσαν γνῶσιν⁴ καὶ κατηύγασας⁵ τοὺς ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας ἐγκαθεύδοντας δι' ὃ κράζομεν, Χαίροις, Πάτερ ἐγκόσμιε.

11. ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΙ ΠΕΤΡΟΣ

Μετὰ τὸν λιθοβολισμὸν τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου, οὐδὲν ἄλλως ἐδειλίασαν οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον των εἰς Ἱεροσόλυμα μὲ ζῆλον καὶ αὐταπάρνησιν, διδάσκοντες τὴν νέαν θρησκείαν καὶ αὐξάνοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν χριστιανῶν. Ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων διηυθύνθησαν εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν, ὅπου ἐκήρυττον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἴδρουν χριστιανικὰς κοινότητας, συμμορφωθέντες μὲ τὴν ἐντολήν τοῦ Χριστοῦ, «πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρῦξάτε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει». (Λουκ. ΙΣΤ'. 15). Ἐκ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων γνωρίζομεν τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ βίου τῶν Ἀποστόλων.

1. Ἐχόντες τὴν πρώτην θέσιν. 2. Παρακαλέσατε. 3. Διδαχθεὶς. 4. Ἀπέκτησες πᾶσαν γνῶσιν τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. 5. Ἐφώτισες.

α) Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας.

Ὁ Ἀνδρέας ὀνομάζεται πρωτόκλητος, διότι ἐκλήθη πρῶτος ἀπὸ τὸν Σωτῆρα καὶ ἔγινε μαθητῆς του. Ὁ Ἀνδρέας ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Βηθσαΐδᾶ τῆς Γαλιλαίας. Οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶχον φύγει ἀπὸ τὴν Βηθσαΐδᾶ καὶ ἔμμενον εἰς τὴν Καπερναοὺμ, ὅπου εἶχον ὡς ἐπάγγελμα τὴν ἀλιεΐαν. Ἐκεῖ ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, νὰ γίνουν μαθηταὶ του, ἐνῶ ἠλίευον εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας. «*Δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων*», εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, οὗτοι δὲ ἀφήσαντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτόν. (Μαρκ. Α. 16—19).

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Σκυθίαν (Ρωσίαν), ὅπου ἴδρυσε πολλὰς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὰς παραλιακὰς πόλεις τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου. Κατόπιν ἐπήγεν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ ἐχειροτόνησε τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον τοῦ Βυζαντίου Στάχυν. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὰς Πάτρας, θεωρεῖται δὲ ὁ πολιούχος τῶν Πατρῶν. Ἡ μνήμη τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐορτάζεται τὴν 30ὴν Νοεμβρίου.

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου.

Ὡς τῶν Ἀποστόλων Πρωτόκλητος¹ καὶ τοῦ κορυφαίου ἀδτάδελφου, τῷ Δεσπότῃ τῶν ὄλων Ἀνδρέᾳ ἱκέτευε, εἰρήνην τῇ οἰκουμένῃ δωρήσασθαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος².

β) Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

Ὁ Πέτρος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρέου, ἦτο εἷς ἐκ τῶν τριῶν μαθητῶν, τοὺς ὁποίους περισσότερον ἠγάπα ὁ Σωτῆρ. Οὗτοι ἦσαν ὁ Πέτρος, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης. Ὀνομάζετο προηγουμένως Σίμων, ὅταν δὲ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἔγινε

1, Πρῶτος κληθεὶς ἐκ τῶν Ἀποστόλων. 2. Τὴν μεγάλην αὐτοῦ εὐσπλαχνίαν.

μαθητής του, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ ὄνομα Κηφᾶς, (=πέτρα βράχος) τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταφράζεται «Πέτρος». Τὸν ὠνόμασε Πέτρον ὁ Σωτὴρ, διότι προέβλεπεν ὅτι ἡ πίστις του θὰ εἶναι ἀκλόνητος, ὅπως ὁ βράχος.

Ἀπὸ τὴν Πεντηκοστὴν, διεκρίθη διὰ τὸν ζῆλον του. Μὲ τὸ θεόπνευστον κήρυγμά του πολλαὶ χιλιάδες Ἰουδαίων ἔγιναν χριστιανοί. Ἦτο θερμὸς καὶ ὀρμητικὸς, κατεῖχε δὲ πρωτεύουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων. Ὁ Πέτρος ἐκήρυξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ἐκ δὲ τῆς Αἰγυπτιακῆς πόλεως Βαβυλῶνος¹ ἔγραψε τὴν πρώτην καθολικὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς χριστιανοὺς διαφόρων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸ ἔτος 61 μ.Χ. Ἐξ Αἰγύπτου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ὁπόθεν ἔγραψε τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν του, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 64 μ.Χ. μετέβη εἰς Ρώμην. Ἐκεῖ συνεργασθεὶς πιθανώτατα μετὰ τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἔθνων Παύλου, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Νέρωνος, κατὰ τὸ ἔτος 64 μ.Χ. Καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δράσεώς του ὁ Πέτρος ἐκινδύνευσε νὰ ὑποστῇ μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐσώθη δὲ διὰ τῆς θείας ἐπεμβάσεως.

Αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων περιγράφουν τοῦτο ὡς ἐξῆς :

(Πραξ. IB'. 1—12)

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα καὶ ἰδὼν ὅτι ἀρεστὸν ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον (ἦσαν δὲ ἡμέραι τῶν ἀζύμων) ὄν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακὴν, παραδοὺς τέσσαρσι τετραδίαις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν, βουλόμενος μετὰ τὸ Πάσχα ἀναγαγεῖν αὐτόν τῷ λαῷ. Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ὅτε δὲ ἐμελλεν αὐτόν προάγειν ὁ Ἡρώδης, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν

1. Πολλοὶ φρονοῦν ὅτι Βαβυλῶνα ἐκ τῆς ὁποίας ἀναφέρει ὁ Πέτρος, ὅτι ἔστειλε τὴν ἐπιστολὴν, ἐννοεῖ τὴν Ρώμην.

ὁ Πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρατιωτῶν, δεδεμένος ἀλύσει δυοί, φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας ἐτήρουν τὴν φυλακὴν. Καὶ ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου, ἐπέστη καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας δὲ τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐτὸν λέγων, ἀνάστα ἐν τάχει. Καὶ ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ ἀλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν. Εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· Περὶζῶσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. Ἐποίησε δὲ οὕτω. Καὶ λέγει αὐτῷ· Περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι. Καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει αὐτῷ· καὶ οὐκ ἤδει ὅτι ἀληθὲς ἐστὶ τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου, ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν. Διελθόντες δὲ πρῶτην φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἤλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἣν αὐτομάτη ἠνοίχθη αὐτοῖς· καὶ ἐξελθόντες προῆλθον ὁρῶν μίαν, καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ Πέτρος γενόμενος ἐν ἑαυτῷ εἶπε. Νῦν οἶδα ἀληθῶς, ὅτι ἐξαπέστειλε Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Ἡρώδου καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.

Ἐπέβαλε τὰς χεῖρας=ἐπεχείρησε. Ἡρώδης ἦτο ὁ ἕγγονος τοῦ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου καὶ ἐλέγετο, Ἡρώδης Ἀγρίπας Α΄. Ἐπέτυχεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Κλαυδίου νὰ ἀναγνωρισθῆ βασιλεὺς ὅλης τῆς Παλαιστίνης (41 μ. Χ.). Τὸ ἔτος 44 ἐφόνευσε τὸν Ἰάκωβον καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Κακῶσαι=νὰ κακοποιήσῃ. Προσέθετο συλλαβεῖν=συνέλαβεν ἀκόμη. Τέσσαροι τετραδίοις=εἰς τέσσαρας τετράδας· εἰς δεκαεξί. Αναγαγεῖν=νὰ παρουσιάσῃ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ· νὰ δικάσῃ αὐτόν. Ἐκτενής=διαρκής. Ἐπέστη=ἤλθεν αἰφνιδίως. Πατάξας=κτυπήσας. Φυλακὴν=φρουράν. Αὐτομάτη=μόνη της. Γενόμενος ἐν ἑαυτῷ=συνελθὼν. Καὶ πάσης προσδοκίας=καὶ ἀπὸ πᾶν κακὸν τὸ ὁποῖον ἐπερίμενον.

12. ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ

Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης

Οἱ δύο οὗτοι Ἀπόστολοι ἦσαν υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς Σαλώμης καὶ κατήγοντο ἀπὸ τὴν Βησθαΐδα. Ὄντες κατὰ πρῶ-

τον μαθηταί και οὔτοι τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἠκολούθησαν τὸν Ἰησοῦν, κληθέντες ὑπ' αὐτοῦ και ἀπετέλεσαν μὲ τὸν Πέτρον τοὺς τρεῖς ἡγαπημένους μαθητάς του. Ὁ Ἰωάννης μάλιστα εὐρισκόμενος πλησίον τοῦ διδασκάλου του, ὅταν ἐσταυροῦτο, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν τιμητικὴν ἐντολὴν νὰ προστατεύσῃ τὴν Θεοτόκον. Ὁ Ἰάκωβος μετὰ τὸν πρῶτον διωγμὸν τῶν χριστιανῶν παρέμεινε διδάσκων εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ τελειώσῃ τὴν ἀποστολὴν του ἐπεκτείνων τὴν δρᾶσιν του και εἰς ἄλλας χώρας. Ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας ὁ Α' θέλων, ὡς ἐμάθομεν, νὰ περιποιηθῇ τοὺς Ἰουδαίους, διέταξε τὴν σύλληψιν και σφαγὴν τοῦ Ἰακώβου τὸ 44 μ. Χ. Τὴν μνήμην του ἐορτάζομεν τὴν 30ὴν Ἀπριλίου.

Ὁ δὲ Ἰωάννης σταλεῖς κατὰ πρῶτον μετὰ τοῦ Πέτρου, ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σαμαρείας, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, θεωρούμενος εἷς ἐκ τῶν τριῶν στύλων τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων (Πέτρος, Ἰωάννης και Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου), ὅπου παρέμεινε μέχρι τῆς κατὰ τὸ ἔτος 48 γενομένης ἐκεῖ συνόδου τῶν Ἀποστόλων. Ἐκεῖθεν ὁρμώμενος περιῆλθε πολλὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅταν δὲ ἐθανατώθῃ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἐκλήθη εἰς τὴν Ἐφεσον, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (100 μ. Χ.) διοικῶν και τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἐφέσου και τὰς ἄλλας πλησίον κειμένας Ἐκκλησίας. Φθάσας εἰς ἔσχατον γῆρας, μετέβαινε βασταζόμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, εἰς τὰς ἱεράς συναθροίσεις τῶν χριστιανῶν, ὅπου μὴ ἔχων δυνάμεις νὰ ὁμιλήσῃ διὰ πολλῶν ἔλεγε: «τεκνία μου, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Ὁ Ἰωάννης ἔγραψε πέντε βιβλία, περιλαμβανόμενα εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ταῦτα εἶναι, τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον, ἡ Ἀποκάλυψις, ἐν ᾗ προφητεύει περὶ τῶν διωγμῶν κατ' ἀρχὰς και τοῦ κατόπιν θριάμβου τῆς Ἐκκλησίας και αἱ τρεῖς καθολικαὶ ἐπιστολαὶ του, ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὴν μνήμην του ἐορτάζομεν τὴν 8ην Μαΐου.

Κοντάκιον τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου.

Φωνῆς θεϊκῆς ἀκούσας προκαλοῦσης σε, ἀγάπην πατρὸς παρεῖδες¹ καὶ προσέδραμες² τῷ Χριστῷ, Ἰάκωβε, μετὰ τοῦ συγγόνου σου³ ἔγδοξε· μεθ' οὗ ἠξιώθης ἰδεῖν Κυρίου τὴν θείαν μεταμόρφωσιν.

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου.

Ἀπόστολε Χριστῷ τῷ Θεῷ ἠγραπήμενε, ἐπιτάχνον ὄνσαι λαὸν ἀναπολόγητον⁴ δέχεται σε προσπίπτοντα⁵ ὁ ἐπιπεσόντα τῷ στήθει καταδεξάμενος⁶· ὃν ἰκέτευε, Θεολόγε, καὶ ἐπίμονον νέφος ἐθνῶν διασκεδάσαι⁷, αἰτούμενος ἡμῖν εἰρήνην καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Φίλιππος καὶ Ναθαναήλ

Ὁ Φίλιππος κατήγετο καὶ οὗτος ἐκ Βηθσαϊδᾶ τῆς Γαλιλαίας. Κέντρον τῆς ἀποστολικῆς του δράσεως ἦτο ἡ Φρυγία. Εἰς τὴν Ἱεράπολιν τῆς Φρυγίας συνητήθη μετὰ τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὅστις εὕρισκετο ἐκεῖ, διὰ τὴν κηρύξη καὶ οὗτος τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ὁ Φίλιππος συνελήφθη ἀπὸ τοὺς ἐξεγερθέντας ἐναντίον του εἰδωλολάτραι καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, τὸ ἔτος 87, κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου.

Ὁ Ναθαναήλ ἐλέγετο καὶ Βαρθολομαῖος καὶ κατήγετο ἐκ τῆς Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας. Ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ κατόπιν εἰς τὰς Ἰνδίας, ὑπέστη δὲ μαρτυρικὸν θάνατον, ἀποκεφαλισθεὶς εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ὑπὸ τοῦ Ἀστυάγου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας.

Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος

Ὁ Θωμᾶς κατήγετο καὶ οὗτος πιθανώτατα ἐκ τῆς Γαλιλαίας. Ἀπουσιάζων, ὅταν μετὰ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ παρουσιά-

1. ἔθεσες κατὰ μέρος. 2. προσῆλθες. 3. τοῦ ἀδελφοῦ σου. 4. σπεῦσε νὰ σώσης λαὸν ἀναπολόγητον (τὸν χριστιανικὸν λαὸν, ὅστις κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ κατεδικάζετο χωρὶς νὰ ἀπολογηθῆ). 5. παρακαλοῦντα. 6. ὁ καταδεχθεὶς νὰ πάσης σὺ εἰς τὸ στήθος του. 7. νὰ διασκορπίσῃ τὸ νέφος τῶν εἰδωλολατρῶν, τὸ ὁποῖον ἐπιμένει νὰ ὑπάρχη.

σθη ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς Ἀπόστόλους, ἐπίστευσε τοῦτο ὅταν καὶ δευτέραν φοράν παρουσιάσθη καὶ τοῦ εἶπε νὰ θέσῃ τὸν δάκτυλόν του εἰς τὸν τύπον τῶν ἤλων καὶ τὴν χεῖρα του εἰς τὴν πλευράν του. Πράξας τοῦτο εἶπεν: «ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου». Ὁ Θωμᾶς ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Περσίαν καὶ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Εἰς τὴν Ἑδεσσαν ὑπῆρχε μεγαλοπρεπὴς ναὸς πρὸς τιμὴν του καὶ ἐδεικνύετο καὶ ὁ τάφος του. Οἱ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας ἀπὸ παλαιοῦς χρόνους κατοικοῦντες Πέρσαι χριστιανοί, ὀνομάζουσι ἑαυτοὺς «χριστιανούς τοῦ Θωμᾶ».

Ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἦτο Γαλιλαῖος καὶ τελώνης τὸ ἐπάγγελμα, πρὶν δὲ γίνῃ μαθητὴς τοῦ Σωτῆρος ἐλέγετο Λευῖς. Ὁ Ματθαῖος ἔμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διδάσκων τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ κατόπιν μετέβη καὶ ἐκήρυξεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ὅπου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ὁ Ματθαῖος λέγεται καὶ Εὐαγγελιστὴς, διότι ἔγραψε τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον.

Ἰάκωβος ὁ μικρὸς καὶ Ἰούδας ὁ Ἰακώβου.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος, ὀνομάζεται «Ἰάκωβος ὁ μικρὸς» διὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὸν Ἰάκωβον τὸν υἱὸν τοῦ Ζεβεδαίου. Ἦτο καὶ οὗτος Γαλιλαῖος καὶ υἱὸς τοῦ Ἀλφαίου καὶ τῆς Μαρίας. Ὁ Ἰάκωβος ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Νοτιοδυτικὴν Παλαιστίνην καὶ κατόπιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὑπέστη δὲ μαρτυρικὸν θάνατον πιθανῶς εἰς τὴν Ὀστρακινὴν τῆς Κάτω Αἰγύπτου.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰούδας ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰακώβου, ὀνομάζεται δὲ ἀπὸ τοὺς Εὐαγγελιστὰς Λεββαῖος καὶ Θαδδαῖος. Ὁ Ἰούδας ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, Ἀρμενίαν Μεσοποταμίαν καὶ Περσίαν.

Σίμων ὁ ζηλωτὴς καὶ Ματθίας.

Ὁ Ἀπόστολος Σίμων ὁ ζηλωτὴς λέγεται καὶ Κανανίτης. Τὰ δύο αὐτὰ ἐπώνυμα τοῦ Σίμωνος ἔχουσι τὴν ἰδίαν σημασίαν, διότι ἡ λέξις Κανανίτης εἶναι ἑβραϊκὴ καὶ σημαίνει ζηλωτὴς.

Ἐλέγετο ζηλωτής, διότι πρὶν γίνῃ μαθητῆς τοῦ Σωτῆρος ἀνήκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν πολὺ φανατικῶν Φαρισαίων. Ὁ Σίμων ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἴγυπτον τὴν Μαυριτανίαν (εἰς Βόρ. Ἀφρικὴν) καὶ τέλος εἰς τὴν Βρετανίαν, ὅπου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

Ὁ Ἀπόστολος Μαθθίας εἶναι ὁ διὰ κλήρου ἀντικαταστήσας τὸν προδότην Ἰούδαν. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκήρυξε καὶ οὗτος εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Αἰγύπτου καὶ κατόπιν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ὅπου καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

Ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ ἰδιαιτέρως τὸν καθένα ἐκ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὠρισμένην ἡμέραν τοῦ ἔτους, ἐορτάζει ὁμως καὶ ὄλους μαζί τοὺς Ἀποστόλους τὴν 30ὴν Ἰουνίου ἐκάστου ἔτους.

Ἄπολυτίκιον τῶν δώδεκα Ἀποστόλων

Ἀπόστολοι Ἅγιοι, πρεσβεύσατε ἡμῖν ἐλεήμονι Θεῷ, ἵνα πταισμάτων ἄφεσιν παράσχη ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

13. ΟΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΑΙ ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΙ ΛΟΥΚΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΘΕΟΙ

Μαζὶ μὲ τοὺς Ἀποστόλους καὶ πολλοὶ ἄλλοι χριστιανοὶ εἰργάσθησαν βοηθοῦντες αὐτοὺς καὶ φροντίζοντες διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ ἑξῆς.

α) Ὁ Εὐαγγελιστῆς Μᾶρκος.

Οὗτος ἦτο υἱὸς χήρας τινός, Μαρίας ὀνομαζομένης, καὶ κατῴκει εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐλέγετο δὲ καὶ Ἰωάννης. Εἰς τὴν οἰκίαν του συχνὰ συνηθοῖζοντο οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ καὶ προσηύχοντο. Εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μάρκου εὕρισκοντο οἱ Ἀπόστολοι, ὅταν ἐπεφοίτησεν εἰς αὐτοὺς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Μᾶρκος ἦτο βοηθὸς τοῦ

1. Παρακαλέσατε.

Ἄποστόλου Πέτρου καὶ τοῦ Ἄποστόλου Παύλου, ἐκήρυξε δὲ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ θεωρεῖται ὡς ὄργανωτῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς ὁποίας ἔγινε πρῶτος ἐπίσκοπος. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἀπὸ τοὺς ἐξεγερθέντας ἐναντίον τοῦ εἰδωλολάτρως, κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ ἔτους 63. Ὁ Μάρκος ἔγραψε τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Ἄπόστολον Πέτρον.

Κοντάκιον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου

Ἐξ ὕψους λαβὼν τὴν χάριν τὴν τοῦ Πνεύματος, ρητόρων πλοκάς διέλυσας¹, Ἀπόστολε, καὶ τὰ ἔθνη ἅπαντα σαγηνεύσας², Μάρκε παναοίδιμε³, τῷ σῶ Δεσπότῃ προσήγαγες⁴ τὸ θεῖον κηρύξας Εὐαγγέλιον.

β) Ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκάς.

Ὁ Λουκάς ἦτο ἐθνικός, ἑλληνικῆς καταγωγῆς, εἶχε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας. Γενόμενος χριστιανὸς ἠκολούθησε τὸν Ἄπόστολον Παῦλον μέχρι τοῦ θανάτου του, βοηθῶν αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παύλου (64 μ.Χ.), ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπέστη εἰς τὰς Θήβας μαρτυρικὸν θάνατον κρεμασθεὶς ἀπὸ μίαν ἐλαίαν, εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν. Ὁ Λουκάς ἔγραψε τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν Ἄπόστολον Παῦλον. Πλὴν τούτου ἔγραψε καὶ ἄλλο βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης «Πράξεις Ἀποστόλων», τὸ ὁποῖον εἶναι σπουδαιότατον, διότι ἀπὸ αὐτὸ μανθάνομεν πῶς εἰργάσθησαν οἱ Ἄπόστολοι, διὰ νὰ διαδόσουν τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος.

1. Τὰ τεχνάσματα (τὰ ψεύδη) τῶν ρητόρων διέλυσες. 2. Προσελύσας εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. 3. Ὅστις ὑπὸ πάντων ἐπαινεῖσαι. 4. ὠδήγησες.

Κοντάκιον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ

Μαθητὴς γενόμενος τοῦ θείου Λόγου, σὺν τῷ Παύλῳ ἄπασαν ἐφω-
ταγώρησας ¹ τὴν γῆν καὶ τὴν ἀχλὺν ² ἀπεδίωξας, τὸ θεῖον γράψας Χρι-
στοῦ Εὐαγγέλιον.

γ) Οἱ ἀδελφόμενοι.

Ὁ μνηστευθεὶς τὴν Θεοτόκον Ἰωσήφ ἦτο πρὶν ἕγγαμος.
Ἀπὸ τὴν ἀποθανοῦσαν σύζυγόν του ἀπέκτησε τέσσαρα τέ-
κνα, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Ἰούδα, τὸν Σίμωνα καὶ τὸν Ἰωσήφ.
Οὗτοι ἐλέγοντο ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου ἢ ἀδελφόμενοι. Οἱ ἀδελφόμε-
νοι ἐπίστευσαν εἰς τὸν Σωτῆρα μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του.

Ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης πληροφοροῦμεθα ὅτι εἰργάσθη-
σαν πολὺ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Εὐαγγελίου οἱ ἀδελφόμενοι
Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας. Ἐγραψε δὲ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν μίαν καθο-
λικὴν ἐπιστολήν. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἀδελφῶν ὁ Ἰάκωβος, ὁ
ὀνομασθεὶς δίκαιος, ἔγινε πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων καὶ
ἔθεωρεῖτο στύλος τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ὅπως καὶ ὁ Πέτρος
καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου. Ἀπέθανε λιθοβοληθεὶς
ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὸ ἔτος 62, λιθοβολούμενος δὲ ἐπα-
νέλαβε τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτε ἐσταυροῦτο, «πάτερ συγ-
χώρησον αὐτοῦς, διότι δὲν γνωρίζουν τί κάμνουν». Ὁ Ἰάκωβος
θεωρεῖται συγγραφεὺς καὶ τῆς φερούσης τὸ ὄνομά του θείας
λειτουργίας, τὴν ὁποῖαν κατόπιν ἐσυντόμευσαν οἱ πατέρες τῆς
Ἐκκλησίας Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

14. ΕΜΠΟΔΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΑΠΛΩΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ. ΑΙΡΕΣΕΙΣ

Ὅταν ἤρχισε νὰ ἐξαπλοῦται ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία,
πάντα σχεδὸν τὰ πολιτισμένα ἔθνη διετελοῦν ὑπὸ τὴν ρωμαϊ-
κὴν κυριαρχίαν. Ἐπομένως τὰ σύνορα τῶν ἐθνῶν εἶχον καταρ-
γηθῆ καὶ ἡ ἐπικοινωνία τῶν κατοίκων τῶν δὲν συνήντα καμμίαν
δυσκολίαν. Διὰ τοῦτο ἠδύναντο εὐκόλως οἱ κήρυκες τοῦ Εὐαγ-

1. Ἐδίδαξες. 2. Τὸ σκότος, τὴν ἄγνοιαν.

γελίου νά περιέρχωνται πᾶσαν πόλιν καί χώραν καί νά διδάσκουν τήν εἰς Χριστόν πίστιν καί μάλιστα ἀφοῦ τὸ Εὐαγγέλιον ἐδιδάσκετο εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἥτις, ὡς γνωστόν, ἠννοεῖτο καί ὠμιλεῖτο εἰς ὀλόκληρον τὸ ἀπέραντον Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐκτὸς τούτου κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔδιδον σημασίαν εἰς καθε νέαν ἰδέαν διαδιδομένην εἰς τὸ κράτος των, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντέκειτο εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς νόμους. Ἦσαν εὐχαριστημένοι, ὅταν οἱ ὑπήκοοί των ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς νόμους καί ἐπλήρωνον τακτικᾶ τοὺς φόρους των.

Ἄλλ' αἱ εὐκολαί αὗται ἦσαν μηδαμιναὶ ἀπέναντι τῶν φοβερῶν ἐμποδίων, τὰ ὁποῖα πολὺ ταχέως παρουσιάσθησαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἐμποδίων τούτων ἦσαν τὰ ἑξῆς :

1. Ἡ ἰδέα ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἄθεοι καὶ ἐπαναστάται. Οἱ χριστιανοὶ δὲν μετεχειρίζοντο εἰδωλα καὶ δὲν ἔκαμνον θυσίας καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους δὲν εἶχον οὔτε ναοὺς. Πῶς εἶναι δυνατόν νά εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι οἱ χριστιανοί, ἐσκέπτοντο οἱ εἰδωλολάτραι, ἀφοῦ δὲν ἔχουν ναοὺς, ἀγάλματα καὶ θυσίας ; Συνεπῶς διὰ τοὺς εἰδωλολάτρας οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἄθεοι. Οἱ χριστιανοί, διὰ νά μὴ τοὺς ἐνοχλοῦν οἱ διώκται τῆς πίστεώς των, συνηθοῦζοντο κρυφίως εἰς διάφορα ἀπόκρυφα μέρη, ἔνθα προσηύχοντο, ὕμνουν τὸν Θεὸν καὶ μετελάμβανον τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Οἱ εἰδωλολάτραι, καταλλήλως διδασκόμενοι ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς των, ἐνόμιζον ὅτι συνηθοῦζοντο καὶ ἔκαμνον συνωμοσίας κατὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

2. Τὰ συμφέροντα τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐθνικῶν ἱερέων καὶ τῶν τεχνιτῶν καὶ ἀγαλματοποιῶν. Οἱ ἱερεῖς ἔβλεπον ὅτι, ἐάν ἐπικρατήσῃ ὁ Χριστιανισμός, θὰ ἔχανον τὰ κέρδη των καὶ τὸν σεβασμὸν ἀπὸ τὸν λαόν, οἱ δὲ τεχνῖται καὶ ἀγαλματοποιοὶ θὰ ἔχανον τὰς ἐργασίας των. Διὰ τοῦτο μετεχειρίζοντο πᾶν ψεῦδος καὶ πᾶσαν συκοφαντίαν, διὰ νά καταστήσουν μισητοὺς τοὺς χριστιανοὺς καὶ εἰς τοὺς λαοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄρχοντάς των.

3. **Αί κακαὶ συνήθειαι τῶν εἰδωλολατρῶν.** Οἱ εἰδωλολάτραι ἦσαν συνηθισμένοι εἰς τὴν πολυτέλειαν, εἰς τὰς διασκεδάσεις καὶ εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐορτάς. Διὰ τοῦτο ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ μεταβάλουν τὴν ζωὴν των καὶ νὰ προτιμήσουν τὴν ἀπλῆν καὶ ἐνάρετον ζωὴν τῶν χριστιανῶν καὶ τὰς σεμνὰς τελετὰς των.

4. **Ἡ ὑπερηφάνεια τῶν φιλοσόφων.** Πολλοὶ ἐκ τούτων ἐνόμιζον ὅτι κατέχουν πᾶσαν γνῶσιν καὶ πᾶσαν σοφίαν. Δὲν κατεδέχοντο νὰ ἀκούσουν ἢ νὰ μελετήσουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τοῦτον ὡς διδάσκαλόν των. Διὰ τοῦτο ἐνόμιζον τὴν νέαν θρησκείαν μωρίαν καὶ ἐθεώρουσαν ἐξευτελιστικὸν διὰ τὴν ἀξίαν των νὰ ἀσχολοῦνται μὲ αὐτήν.

5. **Ἡ διδασκαλία τῶν χριστιανῶν περὶ ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων.** Οἱ εἰδωλολατρικοὶ λαοὶ εἶχον συνειθίσει νὰ βλέπουν ἄλλους ἐκ τῶν ἀνθρώπων κυρίου καὶ ἄλλους δούλους. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν πῶς ἦτο δυνατόν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ἴσοι καὶ διὰ τοῦτο ἐπεριφρόνουν τὸν Χριστιανισμόν, ὅστις ἐδίδασκε τοῦτο. Τὴν διδασκαλίαν περὶ ἰσότητος ἐμίσουν πρὸ πάντων οἱ ἄρχοντες τῶν εἰδωλατρῶν, οἱ ὅποιοι οὔτε νὰ ἀκούσουν ἤθελον, ὅτι εἶναι ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ γίνουν ἴσοι μὲ τοὺς δούλους των. Καίτοι πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ στωικὴ φιλοσοφία ἐπέδρασεν εἰς τὰ πνεύματα πολλῶν καὶ προέβησαν εἰς ἀπελευθερώσεις δούλων.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, μέγιστον ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἦσαν **αἱ αἱρέσεις.** Ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ παρουσιάσθησαν χριστιανοί, οἵτινες διέδιδον διδασκαλίαν μὴ συμφωνοῦσαν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ παρέσυρον μὲ τὸ μέρος των πολλούς. Αἱ διδασκαλαὶ αὗται καλοῦνται αἱρέσεις, οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες ταύτας **αἱρετικοί.** Οἱ αἱρετικοὶ ἦσαν πολὺ ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, διότι προήρχοντο ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς χριστιανούς καὶ ἔφεραν μεγάλην ἀνωμαλίαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς εἰς Χριστὸν ὀρθῆς πίστεως.

Αί αίρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων δύνανται νά διαιρεθοῦν εἰς δύο τάξεις· εἰς τὰς **Ἰουδαϊζούσας** καὶ εἰς τὰς **Γνωστικὰς**. Αἱ Ἰουδαϊζούσαι αἰρέσεις ἀνεμίγνυον τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν Ἰουδαϊσμόν. Οἱ ὀπαδοὶ τῶν αἰρέσεων τούτων ἀνεγνώριζον μὲν ὡς ὀρθὴν τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὑπεστήριζον, ὅτι ἔπρεπεν οἱ χριστιανοὶ νά τηροῦν καὶ τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Αἱ Ἰουδαϊζούσαι αἰρέσεις ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν, ἀπέκτησαν ἀρκετοὺς ὀπαδοὺς καὶ πολὺ διετάραξαν τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν.

Αἱ αἰρέσεις ὅμως, αἱ ὁποῖαι συνετάραξαν τὴν νεοσύστατον Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καθ' ὄλον τὸν δεῦτερον καὶ τρίτον αἰῶνα μετὰ Χριστόν, ἦσαν αἱ Γνωστικαί. Αἱ αἰρέσεις αὗται προήρχοντο ἀπὸ τοὺς ἐξ ἔθνῶν χριστιανούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπετελέσθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ ἐπομένως ἠδύναντο νά ἀποκτήσουν πολλοὺς ὀπαδοὺς. Μερικοὶ ἐξ ἔθνῶν χριστιανοί, οἵτινες εἶχον μελετήσει τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐνόμισαν ὅτι ἦτο δυνατόν νά ἀναμίξουν τὰς διδασκαλίας τούτων μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος. Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζον ὅτι αὐτοὶ μόνον ἔχουν τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐκαλοῦντο «γνωστικοί», αἱ δὲ αἰρέσεις των «γνωστικαί». Σπουδαιότεροι ἐκ τῶν γνωστικῶν αἰρετικῶν ἦσαν ὁ Βασιλείδης, ὁ Σατουρνῖνος, ὁ Οὐαλεντῖνος κτλ. Βασικὴ διδασκαλία τούτων ἦτο, ὅτι ὁ ὕλικὸς κόσμος εἶναι ἀτελής καὶ δὲν ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Ἰψίστου Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ ἑτέρου κατωτέρου θεοῦ, τοῦ *δημιουργοῦ*. Ὡστε κατὰ τοὺς γνωστικούς ὑπῆρχον δύο θεοί, ὁ Ἰψιστος Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀγαθὸς καὶ ὁ δημιουργὸς, ὁ δημιουργήσας τὸν ὕλικόν κόσμον, ὅστις εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ.

Μεγάλην ἀνωμαλίαν εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἐπέφερε καὶ ἡ αἵρεσις τῶν «Μοντανιστῶν», ὀνομασθεῖσα οὕτω ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν ταύτης Μοντανόν, ὅστις πρὶν γίνῃ χριστιανὸς ἦτο ἱερεὺς τῶν εἰδώλων. Οἱ Μοντανισταὶ ἐκήρυττον ὅτι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν ἔγινε πλήρης ἡ θεία ἀποκάλυψις

καί συνεπλήρωσε ταύτην ὁ Μοντανός, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ὠμίλει τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα.

Τέλος πολὺ ἐπικινδυνος ἐχθρὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὑπῆρξεν ὁ αἰρετικὸς Μαρκίων. Οὗτος ἔδρασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ὁ Μαρκίων ἐδημιούργησεν ἰδικήν του Ἐκκλησίαν περιέχουσαν ἀντιχριστιανικὰς διδασκαλίας, μὲ ἰδικούς του ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς.

"Ὅλας αὐτὰς τὰς αἵρέσεις καθὼς καὶ τὰς κατηγορίας τῶν διαφόρων λογίων εἰδωλολατρῶν, κατεπολέμησαν διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων των οἱ λόγοι χριστιανοί. Πολλάκις ὅμως οἱ αἰρετικοί, διὰ νὰ ὑποστηρίξουν καὶ νὰ διαδόσουν τὰς αἵρέσεις των, ἔγραφον βιβλία μὲ ἐπιγραφὰς ὡς συγγραφέων διαφόρων ἱερῶν προσώπων. Ἄλλ' ἢ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰῶνος, συνεκέντρωσε τὰ ἱερά της βιβλία καὶ ἀπέτελεσε τὸν **Κανόνα** τῆς Καινῆς Διαθήκης. Οὕτω ἐχώρισε τὰ γνήσια βιβλία της, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο ἀκινδύνως νὰ μελετοῦν οἱ χριστιανοί, ἀπὸ τὰ ψευδεπίγραφα καὶ νόθα βιβλία τῶν αἰρετικῶν, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται **ἀπόκρυφα**.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν, διὰ νὰ προφυλάξῃ ἡ Ἐκκλησία τὴν γνήσιαν χριστιανικὴν πίστιν της, διετύπωνε μὲ ὀλίγας φράσεις τὰς θεμελιώδεις διδασκαλίας της καὶ οὕτω ἐδημιούργησε τὰς ὁμολογίας τῆς πίστεώς της (Σύμβολα). Τὰ σύμβολα ταῦτα ἀπήγγελλον συνήθως οἱ βαπτιζόμενοι, οἱ ὅποιοι ὑπεχρεοῦντο, πρὶν νὰ βαπτισθοῦν, νὰ ὁμολογήσουν τὴν πίστιν των. Ἐκ τούτων προέκυψε κατόπιν τὸ **Σύμβολον τῆς Πίστεως**.

Πλὴν τούτων, ὅταν παρουσιάζοντο σπουδαῖα ζητήματα, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπὶ μέρος Ἐκκλησιῶν συνενοοῦντο καὶ συνεσκέπτοντο μεταξύ των, ὅπως ἔπραττον καὶ οἱ Ἀπόστολοι. Βραδύτερον οἱ ἐπίσκοποι τῆς πρωτεύουσας τῶν ἐπαρχιῶν ἐκάλουν τοὺς ἐπισκόπους πάσης τῆς ἐπαρχίας καὶ συνεζήτουν καὶ ἔλυον τὰ παρουσιαζόμενα ζητήματα τῆς πίστεως, συνεκάλουν δηλαδὴ τὰς λεγομένας **Ἐπαρχιακὰς συνόδους**. Ὅταν δὲ παρουσιάζοντο σπουδαιότερα ζητήματα ἐνδιαφέροντα πολλὰς ἐπαρχίας, συνεκαλοῦντο αἱ **Τοπικαὶ σύνοδοι** εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανον μέρος οἱ ἐπίσκοποι πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων.

15. ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΔΙΩΓΜΟΙ. ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Τὰ ἐμπόδια πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπερενίκα ἢ δύναμις τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν περιεῖχεν ἢ εἰς Χριστὸν πίστις. Ἦδη ὅμως παρουσιάζεται φοβερὰ ἀντίδρασις κατὰ τῶν χριστιανῶν, *οἱ διωγμοί*. Οἱ χριστιανοὶ δὲν καταδιώκονται τώρα διὰ λόγων καὶ συκοφαντιῶν, ἀλλὰ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν προήρχοντο καὶ ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας καὶ ἀπὸ τὸν λαόν.

Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐλατρεύοντο ὡς θεοί. Ἡ θεοποίησις τῶν αὐτοκρατόρων, λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν ἐξ Ἀνατολῆς, διεδόθη εἰς πάντας τοὺς ὑποδούλους πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος λαούς. Ἐκαστος ἐκ τῶν λαῶν τούτων ὑπεχρεοῦτο νὰ λατρεύῃ πλὴν τῶν ἰδικῶν του θεῶν καὶ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας. Ἡ τοιαύτη λατρεία, ἀφ' ἑνὸς μὲν συνέδεε τοὺς διαφόρους ὑποτεταγμένους εἰς τοὺς Ρωμαίους λαούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπεδείκνυε τὸν πρὸς αὐτοὺς σεβασμὸν των. Οἱ ἀρνούμενοι νὰ θυσιάσουν εἰς τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας, ἐθεωροῦντο ἐπαναστάται καὶ ἐχθροὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὅποῖον οἱ αὐτοκράτορες ἀντιπροσώπευον. Εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην οἱ χριστιανοὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπακούσουν. Διὰ τοῦτο οἱ αὐτοκράτορες ἐμίσουν τοὺς χριστιανούς καὶ ἐπεδίωξαν νὰ τοὺς ἐξαφανίσουν, ἐγείροντες κατ' αὐτῶν σκληροὺς διωγμούς.

Πλὴν τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὁ λαὸς κατεδίωκε μὲ φανατισμὸν τοὺς χριστιανούς. Ὁ λαὸς ἐπίστευεν εἰς τὰς διαφόρους κατὰ τῶν χριστιανῶν συκοφαντίας (§ 14) καὶ ἐθεώρει τούτους ἐπικινδύνους καὶ ἀσεβεῖς. Πολλοὶ ἐσχημάτισαν τὴν ἰδέαν, ὅτι τὰ διάφορα δυστυχήματα ποὺ συνέβαινον (σεισμοί, πυρκαϊαί, ἀσθένειαι, πλημμύραι κτλ.), τὰ ἔστελλον οἱ θεοὶ των, διότι ἦσαν ὠργισμένοι διὰ τὴν ἀσέβειαν! τῶν χριστιανῶν.

Οἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοὶ ἐκ μέρους τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τοῦ λαοῦ διήρκεσαν ἀπὸ τὸ ἔτος 64 μέχρι τοῦ 313. Κατὰ τούτους αἱ Ἁγίαι Γραφαὶ ἐκαίοντο, οἱ δὲ χριστιανοὶ συνελαμβάνοντο καὶ ἀπέθνησκον, ἀγρίως βασανιζόμενοι.

Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς διωγμοὺς οἱ χριστιανοί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἔδειξαν θάρρος καὶ ὑπομονὴν ἀφάνταστον. Ὑφίσταντο μὲ ἀπάθειαν ὄλα τὰ εἶδη τῶν μαρτυριῶν, εἰς τὰ ὅποια τοὺς ὑπέβαλλον, διὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστόν. Πλεῖστοι βασιανισταὶ τῶν βλέποντες τὴν πίστιν τῶν καὶ τὴν περιφρόνησιν εἰς τὰ μαρτύρια, ἐγίνοντο καὶ αὐτοὶ χριστιανοὶ καὶ ἀπέθνησκον μαζί τῶν. Ἡ Ἐκκλησία μας καθ' ἑκάστην ὕμνεί καὶ τιμᾷ τούτους, διότι μὲ τὸ αἷμά τῶν τὴν ἔστερέωσαν, τοὺς ὀνομάζει δὲ *μάρτυρας*.

Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν διωγμῶν τούτων ἦσαν οἱ ἑξῆς :

α) Διωγμὸς ἐπὶ Νέρωνος.

Ὁ αἰμοβόρος οὗτος αὐτοκράτωρ (64—68) ἠσθάνετο εὐχαρίστησιν νὰ χύνη ἀνθρώπινον αἷμα. Τοῦ παρουσιάσθη λοιπὸν μία καλὴ εὐκαιρία μὲ τοὺς χριστιανούς. Ἡ κακοῦργος ψυχὴ του, τοῦ ἐνέπνευσε νὰ πυρπολήσῃ τὴν Ρώμην, διὰ νὰ τὴν ἐπανακτίσῃ ὠραιότεραν καὶ διὰ νὰ μεταχειρισθῇ μεγάλην ἔκτασιν, διὰ εὐρύχωρα καὶ μεγαλοπρεπεῖ ἀνάκτορα. Τινὲς λέγουσιν ὅτι ἔκαυσε τὴν Ρώμην, διὰ νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν τῆς καιομένης Τροίας καὶ νὰ συνθέσῃ ποίημα, ὅπως ὁ Ὅμηρος, διότι εἶχε τὴν μωρίαν νὰ νομίζῃ, ὅτι εἶναι καὶ καλλιτέχνης. Ἐνῶ ὅμως ἡ πόλις ἔκαίετο, ἐγινε γνωστόν, ὅτι ὁ αἴτιος τῆς καταστροφῆς ταύτης ἦτο ὁ Νέρων καὶ ὁ λαὸς ἐξηγέρθη ἐναντίον του. Διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τότε κάθε ὑποψίαν, διέδωσεν ὅτι τὴν κακοῦργον ταύτην πρᾶξιν ἔκαμαν οἱ χριστιανοί, διὰ νὰ καταστρέψουν τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς καὶ νὰ κτίσουν ἰδικούς τῶν. Ἡ κατηγορία αὕτη ἐπιστεύθη εὐκόλα ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους εἰδωλολάτραις, οἱ ὅποιοι ἐμίσουν τοὺς χριστιανούς. Ἐξέδωσε τότε ὁ Νέρων ἰδιαιτέρους νόμους κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ διέταξε φοβερὸν ἐναντίον τῶν διωγμὸν.

Ὁ διωγμὸς οὗτος τῶν χριστιανῶν ἦτο ἐκ τῶν φοβερωτέρων μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (313). Μεταξὺ τῶν μαρτυρησάντων κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Νέρωνος ἦσαν καὶ οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

β) Διωγμός ἐπὶ Δομιτιανοῦ.

Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐβασίλευσε ἀπὸ τὸ ἔτος 81 μέχρι τοῦ 96 μ. Χ. Ἦτο διεφθαρμένος καὶ αἰμοχαρής, διαρκῶς δὲ εὐρισκεν ἀφορμὰς, διὰ νὰ φονεύῃ τοὺς ὑπηκόους του καὶ νὰ δημεύῃ τὴν περιουσίαν των. Κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐκίνησε διωγμὸν κατηγορῶν αὐτοὺς ὅτι ἦσαν ἄθεοι καὶ ἐχθροὶ τοῦ Κράτους. Ὁ Δομιτιανὸς κατεδίωξε τοὺς χριστιανούς, ὄχι μόνον εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ρώμην, εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀπὸ τοὺς καταγγελλομένους ὡς χριστιανούς, ἄλλους μὲν ἐξώριζε καὶ ἄλλους ἐθανάτωνε. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δομιτιανοῦ ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Τιμόθεος καὶ Ὀνήσιμος, ἐξωρίσθη δὲ εἰς τὴν Πάτμον ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

γ) Διωγμός ἐπὶ Τραϊανοῦ (Μαρτύριον τοῦ Ἰγνατίου).

Ὁ Τραϊανὸς ἦτο αὐτοκράτωρ ἀπὸ τὸ ἔτος 98 μέχρι τοῦ 117 μ. Χ. Οὗτος ἐξέδωσε νόμον καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τὸ κράτος νὰ ὑπάρχουν σωματεῖα. Οἱ χριστιανοὶ συνηθροίζοντο εἰς ἰδιαιτέρα μέρη καὶ προσηύχοντο καὶ ἐπομένως παρέβαινον τὸν νόμον κατὰ τῶν σωματείων. Ἐπὶ τοῦ Τραϊανοῦ οἱ χριστιανοὶ κατεδικάζοντο ἀπὸ τὸ δικαστήριον. Ἐνῶ εἰς τοὺς προηγουμένους διωγμοὺς ἠρεύνων, διὰ νὰ εὔρουν τίς εἶναι χριστιανὸς καὶ νὰ τὸν καταδικάσουν, τώρα ἔπρεπε νὰ γίνῃ καταγγελία καὶ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐκεῖ τοὺς ἐπέβαλλον νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ εἶδωλα. Ἐὰν ἔπραττον τοῦτο ἠθωώνοντο, ἐὰν ὅμως ἐπέμενον, κατεδικάζοντο εἰς θάνατον. Πολλάκις ὅμως ὁ ἐθνικὸς λαὸς ἐξηγείρετο καὶ κατεδίωκε καὶ ἐφόνευε τοὺς χριστιανούς, χωρὶς νὰ δικασθοῦν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου.

Ἐπὶ Τραϊανοῦ ἐμαρτύρησε καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος. Ἐπειδὴ μὲ πολὺ μέγαν ἐνθουσιασμὸν ὑπεστήριζε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, συνελήφθη καὶ ἐστάλη δέσμιος εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ριφθῇ εἰς τὰ ἄγρια θηρία. Κατὰ τὴν μεταφορὰν

του από την Ἀντιόχειαν εἰς τὴν Ρώμην ὑπέστη πολλὰ βασανιστήρια ἀπὸ τοὺς σκληροὺς στρατιώτας ποὺ τὸν μετέφερον.

Ὁ Ἰγνάτιος ἀπέθανε κατασπαραχθεὶς ἀπὸ τὰ θηρία τοῦ ἀμφιθεάτρου τῆς Ρώμης, πιθανῶς τὸ ἔτος 107 μ. Χ. Τὸ μαρτύριόν του ὑπέστη χωρὶς νὰ δεῖξη καμμίαν δειλίαν. Ὅταν τὸν μετέφερον εἰς τὴν Ρώμην οἱ στρατιῶται, ἔγραφεν εἰς μίαν ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ρώμης. «Εὐχομαὶ νὰ φθάσω τὸ ταχύτερον εἰς τὰ θηρία, ποὺ θὰ μὲ ρίψουν καὶ θὰ τὰ κολακεύσω, διὰ νὰ μὲ καταφάγουν ταχέως καὶ ὄχι ὅπως συμβαίνει ἐνίοτε ποὺ δειλιάζουν καὶ δὲν ἐγγίζουν τοὺς ριπτομένους εἰς αὐτά. Ἐὰν δὲν θελήσουν νὰ μὲ καταφάγουν, ἐγὼ θὰ τὰ ἀναγκάσω νὰ τὸ πράξουν».

δ) Διωγμὸς ἐπὶ Ἀντωνίνου Πίου (Μαρτύριον Πολυκάρπου).

Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος (138—161), μολοντί δὲν ἐνέκρινε τοὺς κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμούς, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τούτους τελείως καὶ νὰ καταπαύσῃ τὴν ἐναντίον των μανίαν τοῦ ὄχλου. Ἐπὶ Ἀντωνίνου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ὁ Ἐπίσκοπος Σμύρνης Πολύκαρπος.

Ὁ Πολύκαρπος ἦτο πιθανώτατα μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ εἶχε γίνῃ ἐπίσκοπος Σμύρνης. Μὲ πολὺ θάρρος ἐκήρυττε τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκάλει τοὺς εἰδωλολάτρας νὰ γίνουν χριστιανοί. Συνελήφθη τότε καὶ ὠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου Κορδάτου. Οὗτος προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὸν σεβάσμιον γέροντα Πολύκαρπον νὰ ἀρνηθῇ τὸν Χριστὸν καὶ νὰ ὀρκισθῇ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος. «Ὁμοσον καὶ ἀπολύσω σε· λοιδορήσον τὸν Χριστόν» τοῦ ἔλεγε. Ὁ Πολύκαρπος ἀπήντησεν· «ὄγδοῆκοντα καὶ ἕξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ καὶ οὐδὲν μὲ ἠδίκησε, καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου τὸν σφῶσαντά με». Τότε ὁ Πολύκαρπος κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ τῆς πυρᾶς θάνατον (155-156 μ.Χ.). Ἐπειδὴ ὁμως αἱ φλόγες ἐσεβάσθησαν τὸ ἅγιον σῶμά του, ἐφονεύθη διὰ τοῦ ξίφους.

ε) Διωγμὸς ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (Μαρτύριον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς).

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου (161—180 μ.Χ.) οἱ χριστιανοὶ

άνεζητοῦντο πανταχοῦ καί πρὶν τοὺς θανατώσουσιν ἐζήτουν νὰ τοὺς ἀναγκάσουν μὲ μαρτύρια νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ εἶδωλα. Ἐμαρτύρησαν τότε μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ μάρτυς Ἁγία Παρασκευή.

Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ ἐγεννήθη εἰς Ρώμην περὶ τὸ 138. Εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν ἔχασε τοὺς χριστιανοὺς γονεῖς της, τῶν ὁποίων ἦτο τὸ μόνον τέκνον. Ἐπώλησε τότε τὰ ὑπάρχοντά της, τὰ ἐμοίρασεν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ περιήρχετο πόλεις καὶ χωρία διδάσκουσα τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, διότι εἶχε λάβει ἀπὸ τοὺς γονεῖς της λαμπρὰν μόρφωσιν. Συλληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου ὑπέστη πολλὰ μαρτύρια, διὰ νὰ ἀρνηθῇ τὸν Χριστὸν. Τὸ θάρρος καὶ ἡ αὐταπάρνησις της ἐκίνησαν τὸν θαυμασμόν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις τὴν ἠλευθέρωσεν. Ἡ Ἁγ. Παρασκευὴ ἐξηκολούθησε τὸ ἀποστολικὸν ἔργον της. Συνελήφθη τότε ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ ἀφοῦ ποικιλοτρόπως ἐβασανίσθη, ἐκαρτομήθη. Τὴν μνήμην της ἐορτάζομεν τὴν 26ην Ἰουλίου.

στ) Διωγμὸς ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (Μαρτύριον τῆς Ἁγίας Περπέτουας).

Ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος (193—211 μ.Χ.) ἐξέδωσε κατὰ τὸ 202 διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο νὰ προσέλθῃ κανεὶς εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ διωγμὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου ἐξηπλώθη εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ Λεωνίδας, ὁ πατὴρ τοῦ μεγαλειτέρου ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως Ὠριγένους, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ σοφὸς ἐπίσκοπος τῆς Γαλλικῆς πόλεως Λουγδούνου (Λυῶνος) Εἰρηναῖος καὶ ἡ ἔνδοξος μάρτυς Περπέτουα εἰς τὴν Καρχηδόνα.

Ἡ Περπέτουα κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένειαν τῆς Καρχηδόνας. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου συνελήφθη ὡς χριστιανὴ καὶ ἐφυλακίσθη (203). Μόλις εἶχε χάσει τὸν σύζυγόν της. Ἦτο ἡλικίας 22 ἐτῶν ἔχουσα καὶ τέκνον, τὸ ὁποῖον ἐθήλαζε. Ὅταν ἔγινεν ἡ δίκη της, ἦτο παρῶν ὁ πατὴρ της κρα-

των εις τὰς ἀγκάλας του τὸ βρέφος της καὶ τὴν παρεκάλει νὰ λυπηθῆ τὸ τέκνον της καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἡ Περπέτουα ὁμῶς ἐθεώρησε ἀνωτέραν τὴν ἀγάπην εἰς τὴν πίστιν της ἀπὸ τὴν μητρικὴν ἀγάπην πρὸς τὸ τέκνον της καὶ ἠρνήθη. Διὰ τοῦτο κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ὡδηγήθη εἰς τὸ ἀμφιθέατρον καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς κερατισμοὺς ἀγρίας ἀγελάδος. Οὕτω κακωθεῖσα, ἐσφάγη ὑπὸ τοῦ δημίου. Τὴν μνήμην της ἐορτάζομεν τὴν 1ην Φεβρουαρίου.

ζ) Διωγμὸς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ. (Οἱ μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος).

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου (284—350 μ.χ.) ὑπάρχει πληροφορία ὅτι ἐσφάγησαν ἐντὸς ἑνὸς μηνὸς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν 15.000 χριστιανοί. Εἰς δὲ τὴν Αἴγυπτον ἐφονεύθησαν 140.000, ἐκτὸς πολλῶν χιλιάδων χριστιανῶν, οἵτινες ἀπέθανον εἰς τὰς φυλακὰς ἐκ τῶν πολλῶν βασανιστηρίων. Ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τούτου ἐμαρτύρησαν οἱ δύο μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος.

Ὁ Μεγαλομάρτυς Γεώργιος κατήγετο ἐκ Καππαδοκίας ἀπὸ γονεῖς ἐπιφανεῖς, ἦτο δὲ ἀξιωματικὸς εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας. Ἐπειδὴ ἦτο χριστιανός, ἄφηνεν ἐλευθέρους τοὺς δούλους καὶ αἰχμαλώτους τοῦ πολέμου καὶ εἰργάζετο νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἄλλους ἀξιωματικοὺς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ.

Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς ἐκήρυξε διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὁ Γεώργιος, ὄχι μόνον ἠρνήθη νὰ συλλάβῃ χριστιανούς, ἀλλὰ ὠμολόγησεν ὅτι ἦτο καὶ αὐτὸς χριστιανὸς καὶ κατηγορεῖ σφοδρῶς τὸν κατ' αὐτῶν διωγμὸν. Οὔτε αἱ κολακεῖαι οὔτε αἱ ὑποσχέσεις οὔτε αἱ ἀπειλαὶ τὸν ἔπεισαν νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ὁμολογίαν του. Διὰ τοῦτο κατὰ διαταγὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐδέθη ἐπὶ ξύλου καὶ ἐδάρη ἀνηλεῶς. Κατόπιν ἐσύρθη δεδεμένος ἐπὶ τροχοῦ καὶ τέλος ἀπεκεφαλίσθη περὶ τὸ ἔτος 303 μ. Χ. Ἡ παράδοσις ἀποδίδει εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον τὴν διὰ θαυμάτων ἀπελευθέρωσιν παιδῶν αἰχ-

μαλωτισθέντων ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς εἰκόνας ζωγραφίζεται ἔφιππος καὶ μὲ παιδίον εἰς τὰ νῶτα τοῦ ἵππου του. Ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ τὴν μνήμην του τὴν 23ην Ἀπριλίου.

Ὁ Μεγαλομάρτυς Δημήτριος ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ οἰκογένειαν. Καταταχθεὶς εἰς τὸν Ρωμαϊκὸν στρατόν, διεκρίθη ὡς ἀξιωματικὸς διὰ τὴν γενναϊότητά του. Ὅταν ἐξεδόθη τότε αὐτοκρατορικὸν διάταγμα (303 μ. Χ.) καὶ διέτασσε τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν συναθροίσεων τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν χριστιανικῶν ναῶν, ὁ Δημήτριος οὐδεμίαν ἔδωσε προσοχὴν καὶ ἐξηκολούθησε τὸν χριστιανικὸν βίον του. Διὰ τοῦτο ἐφυλακίσθη μὲ πολλοὺς ἄλλους χριστιανούς. Συνέβη τότε, εἷς νεανίας χριστιανός, ὁ Νέστωρ, νὰ μεταβῆ εἰς τὴν φυλακὴν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν εὐλογίαν του, διὰ νὰ παλαίσῃ εἰς τὸ θέατρον πρὸς τινὰ εἰδωλολάτριν παλαιστήν, Λυαῖον ὀνομαζόμενον. Ὁ Νέστωρ ἐπάλαισε καὶ τὸν ἐνίκησε. Ὅταν ἐγνώσθη τοῦτο, ἐφονεύθη καὶ ὁ Νέστωρ καὶ ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὴν φυλακὴν Δημήτριος.

Ὁ Μεγαλομάρτυς Δημήτριος εἶναι ὁ πολιοῦχος τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου του ἐκτίσθη ἀργότερα μεγαλοπρεπέστατος ναός. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει, ὅτι ἐκ τοῦ τάφου του ἀνέβλυζε μύρον καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη μυροβλήτης, ἡ δὲ πίστις τῶν χριστιανῶν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, πολλάκις ἔδωσε θάρρος εἰς αὐτοὺς καὶ ἔσφωσε τὴν πόλιν των ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν εἰς διαφόρους ἐπιδρομεῖς. Τὴν μνήμην τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐορτάζομεν τὴν 26ην Ὀκτωβρίου.

Μὲ ὅλα τὰ ἐμπόδια, τὰς αἰρέσεις καὶ τοὺς διωγμούς, ὁ Χριστιανισμὸς ἐπεκράτησε, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι ἀληθῶς προέρχεται ἐκ Θεοῦ. Κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης εἶχεν ἐξαπλωθῆ, ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὰς πλείστας τῶν πόλεων τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Εἰς τὴν Εὐρώπην, Ἀφρικὴν καὶ Ἀσίαν, ὅπου εἶχε διαδοθῆ ὁ Ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς, ὑπῆρχον ὀργανωμέναι χριστιανικαὶ κοινότητες ἢ Ἐκκλησίαι, ὁ δὲ ἀριθ-

μὸς τῶν χριστιανῶν κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμοὺς εἶ-
 χεν ἀνέλθει εἰς τέσσαρα ἑκατομμύρια.

16. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Μετὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους, μαζί με τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνεπτύχθη καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία. Οἱ λόγοι χριστιανοὶ γράφουν βιβλία, διὰ νὰ διδάξουν καὶ νὰ διατυπώσουν σαφῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων. Γράφουν ἐπίσης βιβλία, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τοὺς χριστιανοὺς ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τοὺς κατεδίωκον. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου αἰῶνος ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία ἔλαβεν ἀνάπτυξιν σπουδαιοτάτην.

Κέντρον τότε πάσης σοφίας καὶ πόλις τῶν γραμμάτων ἦτο ἡ Ἀλεξάνδρεια. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ σοφοὶ εἶχον τὴν ἀρχήν, κάθε νέαν διδασκαλίαν νὰ τὴν μελετοῦν καλῶς, νὰ ἐξετάζουν ἐὰν συμφωνῇ μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν καὶ κατόπιν νὰ τὴν παραδέχωνται. Καὶ οἱ χριστιανοὶ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ συμπληρώσουν τὴν βεβαιότητα ποὺ εἶχον περὶ τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως μετὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Ἔπρεπε νὰ ὑποστηρίξουν τὴν χριστιανικὴν πίστιν μετὰ ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ νὰ ἀποδείξουν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινην σοφίαν.

Διὰ νὰ λαμβάνουν τὴν μὀρφωσιν ταύτην οἱ λόγοι χριστιανοί, τὴν καλουμένην «θεωρητικὴν μὀρφωσιν», ἰδρῦθησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν πολλοὶ Ἑλληνικαὶ σχολαί. Οἱ φοιτῶντες εἰς τὰς σχολὰς ταύτας ἐμελέτων καὶ ἐμάνθανον, ὄχι μόνον τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ τὰς διδασκαλίας τῶν φιλοσόφων. Προσεπάθουν δὲ νὰ συνδυάσουν τὸν Χριστιανισμὸν μετὰ τὴν Φιλοσοφίαν καὶ μετὰ αὐτὴν νὰ ὑποστηρίξουν τὰ διδάγματά του. Ἡ σπουδαιοτάτη ἐκ τῶν ἰδρυθεισῶν σχολῶν ἦτο τῆς Ἀλεξανδρείας. Οὕτως οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι ἔγιναν θεμελιωταὶ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης καὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι δὲν ἐθεώρουν ἀρκετὴν τὴν ἀπλὴν πίστιν εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

νικάς ἀληθείας, ἄνευ ἐξετάσεως, ἀλλὰ ἐπεδίωκον τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ βαθυτέραν ἔρευναν τούτων. Διὰ τῆς ἐρέυνης ταύτης ἐφρόνουν, ὅτι αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις στερεώνονται καὶ γίνονται ἀκλόνητοι, ἐνῶ ἢ ἄνευ βαθυτέρας ἐξετάσεως πίστις εὐκόλα κλονίζεται καὶ χάνεται.

Οἱ θεολόγοι ὁμῶς τῆς Δύσεως δὲν ἠκολούθησαν τὸν ἴδιον τρόπον τῆς θεολογικῆς μορφώσεως, ποὺ ἠκολούθησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Οἱ θεολόγοι τῆς Δύσεως ἠκολούθησαν τὴν Ἀφρικανικὴν λεγομένην μόρφωσιν, ὀνομαζομένην οὕτω, διότι ἐκαλλιεργήθη εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Καρχηδόνος, πρωτεύουσης τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Ἡ Ἀφρικανικὴ σχολὴ ἦτο ἐχθρὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ παρεῖχε τὴν λεγομένην «πρακτικὴν μόρφωσιν». Οἱ θεολόγοι τῆς Δύσεως ἐδίδασκον, ὅτι ὁ χριστιανὸς πρέπει νὰ πιστεύῃ τυφλῶς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ νὰ μὴ τὰς ἐρευνᾷ, διότι εἶναι ἀνίκανος ὁ ἀνθρώπινος νοῦς νὰ τὰς κατανοήσῃ. Ἐδίδασκον δηλαδὴ τὸ «πίστευε καὶ μὴ ἐρέυνα», ἐνῶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι ἐδίδασκον τὸ «ἐρέυνα καὶ πιστεψε». Ὁ Ἰδρυτὴς τῆς Ἀφρικανικῆς θεολογικῆς σχολῆς, Τερτυλλιανὸς ἔγραφεν· «ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπέθανεν· εἶναι πισυεῦτόν τοῦτο, διότι εἶναι ἄτοπον· ταφεῖς δὲ ἀνέστη· εἶναι βέβαιον τοῦτο, διότι εἶναι ἀδύνατον».

Οἱ χριστιανοὶ λόγιοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ κήρυγμά των καὶ μὲ τὰ συγγράμματά των διετύπωσαν ὀρθῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ κατεπολέμησαν τοὺς ἐχθροὺς ταύτης, δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς τρεῖς τάξεις: εἰς τοὺς Ἀποστολικοὺς πατέρας, εἰς τοὺς Ἀπολογητὰς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς.

Ἀποστολικοὶ πατέρες λέγονται οἱ χριστιανοὶ λόγιοι, οἱ ὁποῖοι ἐζησαν ἀμέσως μετὰ τοὺς Ἀποστόλους. *Ἀπολογηταὶ* λέγονται οἱ λόγιοι χριστιανοί, οἵτινες ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν ἀπεδείκνυον τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος καὶ τὸ ἄδικον τῶν διωγμῶν. Πάντες οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ λόγιοι καλοῦνται *ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς*.

Α΄ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ

Οι Ἀποστολικοὶ πατέρες ἔγραψαν πρὸ πάντων ἐπιστολάς μιμούμενοι τοὺς Ἀποστόλους. Εἰς ταύτας διειτύπωσαν τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ συνεβούλευον τοὺς χριστιανούς νὰ μὴ δίδουν προσοχὴν εἰς τοὺς αἰρετικούς, νὰ ἔχουν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, ἀγάπην μεταξύ των καὶ ὑπομονὴν εἰς τοὺς διωγμούς. Σπουδαιότεροι ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν πατέρων, οἱ ὁποῖοι εἰργάσθησαν εὐθύς μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, ἦσαν οἱ ἑξῆς.

1) Κλήμης, Ἐπίσκοπος Ρώμης.

Ὁ πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ρωμαῖος. Πιστεύσας εἰς τὸν Σωτῆρα παρηκολούθησε τὰ κηρύγματα τῶν Ἀποστόλων καὶ ἔγινε βαθὺς γνώστης τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Κατόπιν οἱ Ἀπόστολοι τὸν ἐχειροτόνησαν ἐπίσκοπον Ρώμης. Οὕτως ὁ Κλήμης ἔγινε τρίτος ἐπίσκοπος Ρώμης¹ ἐπισκοπεύσας ἀπὸ τὸ 92 μέχρι τοῦ 101. Ὁ Κλήμης εἰργάσθη μὲ μέγαλον ζῆλον, διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης.

Ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐπιστολάς πού ἔγραψε, διεσφῆθῃ μία, τὴν ὁποῖαν ἔστειλε πρὸς τοὺς Κορινθίους. Εἰς τὴν Κόρινθον τότε συνέβη φιλονικία τις καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐξεδίωξαν τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας των. Ὁ Κλήμης τοὺς ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν καὶ τοὺς συνιστᾷ νὰ ἔχουν πειθαρχίαν. Ὅπως οἱ στρατιῶται πρέπει νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς ἀνωτέρους των, τοὺς ἔγραφεν, οὕτω καὶ οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐκτελοῦν τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ. Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ εἶναι ἠνωμένοι καὶ νὰ μὴ ὑπάρχουν μεταξύ των φθόνος καὶ ζηλοτυπίας. Ἐπειδὴ εἶχε πληροφορηθῆ ἀκόμη, ὅτι μερικοὶ χριστιανοὶ τῆς Κορίνθου δὲν ἔζων βίον εὐσεβῆ καὶ ἠθικόν, τοὺς συμβουλεύει μὲ τὴν ἐπιστολὴν του νὰ ἀπέχουν ἀπὸ πᾶσαν κακὴν πράξιν καὶ τοὺς διδάσκει, ὅτι

Σημ. 1 Ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ρώμης ἐλέγετο Λίνος, ὁ δεῦτερός Κλητὸς καὶ ὁ τρίτος ἦτο ὁ Κλήμης.

κατά τὴν μέλλουσαν κρίσιν θὰ εὐλογηθοῦν καὶ θὰ δοξαθοῦν ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅσοι ἔδειξαν πίστιν εἰς αὐτὸν καὶ ἔπραξαν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζώῃν των ἔργα ἀγαθὰ.

2) Ἰγνάτιος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας.

Ὁ Ἰγνάτιος ἦτο μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, διὰ δὲ τὴν μεγάλην εὐσέβειάν του καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἀφοσίωσιν ὠνομάσθη «Θεοφόρος». Ὁ Ἰγνάτιος ἔγινε δεῦτερος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας τῆς Συρίας, διαδεχθεὶς τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον ταύτης Εὐόδιον. Κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων Τραϊανοῦ (98—117 μ.Χ.), συνελήφθη καὶ μετεφέρθη δέσμιος εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ὑπέστη πολλὰ βασανιστήρια, ἀπέθανε κατασπαραχθεὶς ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία τοῦ ἀμφιθεάτρου πιθανῶς κατὰ τὸ 107 μ. Χ. Τὴν μνήμην αὐτοῦ ἑορτάζομεν τὴν 20ῆν Δεκεμβρίου.

Ὁ Ἰγνάτιος ἔγραψε πολλές ἐπιστολάς εἰς τοὺς χριστιανούς διαφόρων Ἐκκλησιῶν. Ἐξ αὐτῶν διεσφύθησαν ἑπτὰ. Αὗται εἶναι ἢ πρὸς Ἐφεσίους, πρὸς Μαγνησιεῖς, πρὸς Τραλλιανούς, πρὸς Ρωμαίους, πρὸς Φιλαδελφεῖς, πρὸς Σμυρναίους καὶ πρὸς Πολύκαρπον. Εἰς τὰς ἐπιστολάς του ταύτας ὁ Ἰγνάτιος συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους, νὰ ἀκολουθοῦν ὅσα ἐδίδαξαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἦσαν οἱ ἐπίσκοποι, οἱ πρεσβύτεροι (ιερεῖς) καὶ οἱ διάκονοι.

Κατάπληξιν προξενεῖ ἡ ἀφορμὴ, διὰ τὴν ὁποίαν ἔστειλε μίαν ἐπιστολήν του πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ὄταν τὸν μετέφερον εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ τὸν ρίψουν εἰς τὰ θηρία, ἐπληροφορήθη, ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῆς Ρώμης ἐνήργουν νὰ τὸν σφύσουν ἀπὸ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Τοὺς ἔγραψε λοιπὸν, διὰ νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ μὴ ἐμποδίσουν τὸν μαρτυρικὸν θάνατόν του, διότι ἐπόθει νὰ μαρτυρήσῃ διὰ τὸν Χριστόν. (Περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἰγνατίου ἴδε § 15).

3) Πολύκαρπος, ἐπίσκοπος Σμύρνης.

Ὁ πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἐδιδάχθη τὴν εἰς Χριστόν

πίστιν ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ἐχειροτονήθη δὲ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐπίσκοπος Σμύρνης. Ὁ Πολύκαρπος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τὸ ἔτος 155, τὴν 23ην Φεβρουαρίου, καθ' ἣν ἑορτάζομεν τὴν μνήμην του. (Περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Πολυκάρπου ἴδε § 15).

Ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Πολυκάρπου σώζεται μία ἐπιστολή του πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῶν Φιλιππων τῆς Μακεδονίας. Εἰς ταύτην ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ θεοῦ ἔργου του καὶ συμβουλεύει τοὺς χριστιανοὺς νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς ἄρχοντάς των καὶ νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ πάντων τῶν χριστιανῶν, ὑπὲρ τῶν βασιλέων, ἀκόμη δὲ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν των καὶ ὑπὲρ τῶν διωκόντων αὐτούς.

Κοντάκιον Ἰγνατίου Ἱερομάρτυρος τοῦ Θεοφόρου.

Τῶν λαμπρῶν ἀγῶνων σου ἡ φωτοφόρος ἡμέρα προκηρύττει ἅπασιν τὸν ἐν σηλαίῳ τεχθέντα· τούτου γὰρ διωγῶν ἐκ πόθου καιατροφῆσαι¹, ἔσπευσας ὑπὸ θηρίων ἀναλωθῆναι²· διὰ τοῦτο θεοφόρος προσηγορεύθης, Ἰγνάτιε ἐνδοξε.

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Πολυκάρπου.

Καὶ τρόπων μέτοχος καὶ θρόνων διάδοχος τῶν Ἀποστόλων γενόμενος, τὴν προᾶξιν εὖρες θεόπνευστε, εἰς θεωρίας ἐπίβασιν³· διὰ τοῦτο τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομῶν καὶ τῇ πίστει ἐνήθλησας⁴ μέχρῃς αἵματος, Ἱερομάρτυς Πολύκαρπε. Πρόσβενε Χριστῷ τῷ Θεῷ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

5) Ἑρμᾶς.

Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ σώζεται βιβλίον φέρον τὸν τίτλον «Ποιμὴν». Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία βιβλία. Εἰς τὸ πρῶτον παρουσιάζεται ἡ Ἐκκλησία ὡς γυνὴ διδάσκουσα τὸν Ἑρμᾶν. Εἰς τὸ δεύτερον ἄγγελος μὲ μορφήν ποιμένος δι-

1. Νὰ ζῆσης εὐχαρίστως μετὰ τούτου. 2. νὰ καταφαγῶθης. 3. διὰ νὰ στηρίξης τὴν θεωρίαν. 4. ὑπέμεινας ὡς ἀθλητής.

δει διαφόρους συμβουλὰς εἰς τὸν Ἑρμᾶν καὶ εἰς τὸ τρίτον περιέχονται 20 παραβολαί. Ὁ Ἑρμᾶς πιθανώτατα ἦτο μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

6) Παπίας, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας.

Ὁ πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἦτο σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ ἐπισκόπου Σμύρνης Πολυκάρπου. Τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἐδιδάχθη πιθανώτατα ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ὅπως καὶ ὁ Πολύκαρπος. Εἰς ἓνα βιβλίον του λέγει, ὅτι γράφει εἰς αὐτὸ ἐκεῖνα πού καλῶς ἔμαθε καὶ καλῶς ἐνθυμεῖται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων.

Ὁ Παπίας ἔγραψε βιβλίον «Λογιῶν Κυριακῶν ἐξηγήσεις», ἀπὸ τὸ ὅποιον ἔχομεν σήμερον μόνον μερικὰ μέρη. Ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶχε σπουδαίαν χριστιανικὴν μόρφωσιν, ἔγραφε δὲ εἰς αὐτὸ διδασκαλίας περὶ τοῦ Κυρίου, τὰς ὁποίας ἔκαμνον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ βοηθοὶ των.

Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Νικομηδείας Φιλοθέου Βρυεννίου καὶ ἐξεδόθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ 1883. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ συγγράμματος τούτου εἶναι ἄγνωστος, ἐγράφη δὲ πιθανώτατα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου αἰῶνος.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου εἶναι πολυτιμώτατον. Ἐξ αὐτοῦ, πλὴν ἄλλων σπουδαίων χριστιανικῶν διδασκαλιῶν, πληροφορούμεθα πῶς ἐλάτρευον τὸν Θεὸν τότε οἱ χριστιανοὶ καὶ ποῖαν διοίκησιν εἶχον. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν λατρείαν ἢ Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ὁμιλεῖ περὶ βαπτίσματος, νηστείας, προσευχῆς καὶ θείας εὐχαριστίας, ὡς πρὸς δὲ τὴν διοίκησιν ὁμιλεῖ περὶ ἀποστόλων, προφητῶν, διδασκάλων, ἐπισκόπων καὶ διακόνων.

Β' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

Οἱ Ἀπολογηταὶ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν συγγραμμάτων των, τὰ ὅποια λέγονται «Ἀπολογίαι», τὰ ἔγραφον διὰ τοὺς αὐ-

τοκράτορας ἢ διὰ τὸν λαὸν καὶ ὑπερήσπιζον τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὰς ἐναντίον των συκοφαντίας τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν.

Ἐκ τῶν πολλῶν ἀπολογητῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Ἰουστίνος, ὀνομαζόμενος φιλόσοφος καὶ μάρτυς. Ὁ Ἰουστίνος κατήγετο ἐκ τῆς Σαμαρειτικῆς πόλεως Φλαβίας (κτισθεῖσης πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος Φλαβίου Βεσπασιανοῦ, παρὰ τὰ ἔρείπια τῆς ἀρχαίας Συχέμ) καὶ ἦτο εἰδωλολάτρης. Ποθῶν νὰ εὕρῃ μίαν ἀληθινὴν θεωρίαν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου, παρηκολούθει διαρκῶς τὰ κηρύγματα τῶν φιλοσόφων καὶ ἐμελέτα τὰ συγγράμματά των.

Ἀπὸ τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα ἐμελέτησε, τοῦ ἔκαμε καλὴν ἐντύπωσιν ἢ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος. Ἀπεχώρησε τότε εἰς ἥσυχον καὶ ἔρημον τόπον, διὰ νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν θεωριῶν τοῦ Πλάτωνος. Ἐκεῖ ὅμως τὸν συνήνητησεν εἷς σεμνὸς καὶ πρᾶος γέρονς χριστιανός, ὅστις τὸν ἔπεισε νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἰς ἣν θὰ εὕρισκε τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Ἰουστίνος μελετήσας τὴν διδασκαλίαν τῶν χριστιανῶν, ταύτην καὶ μόνην εὔρε «φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ τε καὶ σύμφορον» ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, καὶ οὕτω ἔγινε χριστιανός.

Ὁ Ἰουστίνος ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι «πᾶς ὁ δυνάμενος λέγειν τὸ ἀληθὲς καὶ μὴ λέγων, κριθήσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ», περιῆλθε διαφόρους χώρας κηρύττων καὶ ὑπερασπίζων τὸν Χριστιανισμὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν του Ἰουδαίων, ἐθνικῶν καὶ αἰρετικῶν. Ἐπισκεφθεὶς τὴν Ρώμην, ἔμεινεν ἐκεῖ ἀρκετὸν χρόνον, ὅπου ἔσχε πολλοὺς μαθητάς. Ὁ Ἰουστίνος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161—180), ἀποκεφαλίσθεις τὴν 1ην Ἰουνίου, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του.

Τοῦ Ἰουστίνου διεσφάθησαν δύο ἀπολογίαι καὶ εἷς ἀπολογητικὸς διάλογος πρὸς τινα Ἰουδαῖον, ὀνομαζόμενον Τρύφωνα. Τὰς ἀπολογίας του ἐνεχείρισε πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Ἀντωνίνον καὶ Μάρκον Αὐρηλίον. Εἰς ταύτας ἀποδεικνύει ψευδεῖς τὰς κατὰ τῶν χριστιανῶν κατηγορίας, ὅτι εἶναι αἰσχροί, ἄθεοι καὶ ἐπαναστάται καὶ ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἶναι

τίμιοι, ένάρετοι καί εϋπειθεῖς εἰς τοὺς ἄρχοντας. Εἰς δὲ τὸν διάλογόν του ἀποδεικνύει πρὸς τὸν Ιουδαῖον Τρύφωνα τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος, μεταχειριζόμενος τὰ περὶ αὐτοῦ ὁμιλοῦντα χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Γ' ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Οἱ σύγγραφεις οὗτοι τῆς Ἐκκλησίας εἰργάσθησαν διὰ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἀνέπτυξαν τὰς διδασκαλίας αὐτῆς, κατεπολέμησαν δὲ προσέτι τὰς παρουσιασθείσας αἱρέσεις, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Οἱ περισσότεροι καὶ σπουδαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ σύγγραφεις τῆς περιόδου ταύτης ἠκολούθησαν τὸ σύστημα τῆς θεωρητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιιεργεῖτο, ὅπως ἐμάθομεν, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Κατωτέρω θὰ ἐξετάσωμεν τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τινῶν ἐξ αὐτῶν.

1. Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λουγδούνου (Λυῶνος).

Ὁ Εἰρηναῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην. Τὸν Χριστιανισμὸν ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Σμύρνης Πολύκαρπον, κατόπιν δὲ ἐμελέτησε τοὺς ἔλληνας ποιητὰς καὶ φιλοσόφους καὶ οὕτως ἀπέκτησεν εὐρυτάτην μόρφωσιν χριστιανικὴν καὶ φιλοσοφικὴν. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐθεώρησαν τὸν Εἰρηναῖον κατάλληλον, διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς χριστιανοὺς τῆς τότε ἀπολιτίστου Γαλλίας. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Γαλλίας, ἐκτὸς τῶν διωγμῶν, ἐταράσσοντο καὶ ἀπὸ διαφόρους γνωστικὰς αἱρέσεις. Ὁ Εἰρηναῖος μεταβὰς εἰς τὴν Γαλίαν ἐγένετο ἐπίσκοπος Λουγδούνου τὸ 178. Ἐπὶ 24 ἔτη εἰργάσθη μὲ ζῆλον, δίδων θάρρος εἰς τοὺς διωκομένους χριστιανοὺς τῆς Γαλλίας καὶ προφυλάττων τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὰς γνωστικὰς αἱρέσεις. Μεταγενέστεραι εἰδήσεις ἀναφέρουν, ὅτι ὁ Εἰρηναῖος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (193 - 211).

Ὁ Εἰρηναῖος ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἀλλ' ἐκ τούτων σφύζεται μόνον ἓν, εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, φέρον τὸν τίτλον «ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως». Τὸ σύγ-

γραμμα τοῦτο, ἀποτελεῖται ἐκ πέντε βιβλίων, ἔχει δὲ μεγάλην ἀξίαν, διότι μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῶν διαφόρων τότε αἱρέσεων, τὰς ὁποίας καταπολεμεῖ μὲ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα. Εἰς τὰς αἱρετικὰς διδασκαλίας, αἵτινες τότε διεδίδοντο μεταξύ τῶν χριστιανῶν, ἀντιτάσσει τὴν Ἀποστολικὴν παράδοσιν, ποῦ διέσφασαν οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες.

2. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς.

Ὁ πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας κατήγετο ἐξ Ἀθηνῶν, ὀνομάζεται δὲ Ἀλεξανδρεὺς, διότι ἔδρασεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ὁ Κλήμης κατήγετο ἐκ γονέων ἐθνικῶν, πολὺ ἐνωρὶς ὅμως ἐγκατέλειψε τὴν ἐθνικὴν πλάνην καὶ ἔγινε χριστιανός. Ἦτο ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, οἵτινες πρὶν γίνουσι χριστιανοὶ ἐμελέτησαν καὶ κατενόησαν καλῶς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ προσῆλθον μετὰ γνώσεως εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ Κλήμης ἐπέσκεπθε πολλοὺς τόπους ἀκούων τὰ κηρύγματα διαφόρων σοφῶν χριστιανῶν καὶ τέλος μετέβη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐκεῖ, φοιτήσας εἰς τὴν χριστιανικὴν σχολὴν, ἔγινεν ἄριστος καὶ διαπρεπὴς θεολόγος καὶ ἐχειροτονήθη ἱερεὺς. Τέλος ἔγινε καὶ διευθυντὴς τῆς σχολῆς ταύτης. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, ὁ Κλήμης ἐγκατέλειψε τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἄγνωστον ποῦ καταφυγῶν, διότι εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι δὲν πρέπει ὁ χριστιανὸς νὰ παραδίδεται ἐκουσίως εἰς τὸν θάνατον, ἀλλὰ νὰ προφυλάσσεται. Περὶ τὸ 211 εὐρίσκομεν αὐτὸν πλησίον τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Ἀλεξάνδρου, καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του συμβάντος πιθανώτατα τῷ 215.

Ἐκ τῶν πολλῶν βιβλίων τοῦ Κλήμεντος μόνον τέσσαρα σώζονται. Ταῦτα εἶναι: «Λόγος προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας», ὁ «Παιδαγωγός», οἱ «Στρωμματεῖς» καὶ «Τίς ὁ σφζόμενος πλούσιος». Ὁ Κλήμης εἰς τὰ συγγράμματά του ἀναπτύσσει τὴν περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος διδασκαλίαν. Ὡς πρὸς τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας γράφει, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἀποιελοῦν ἀληθῆ Ἐκκλησίαν, ὅταν ζοῦν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ δὲν μεταβάλλουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ὅπως ἔπραττον οἱ αἱρετικοί. Οἱ διοικηταὶ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Κλήμεντα εἶναι οἱ

ἐπίσκοποι, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι. Οὗτοι πρέπει νὰ διδάσκουν ταύτην καὶ νὰ ζοῦν κατ' αὐτήν. Δὲν πρέπει νὰ θεωρηταὶ κανεὶς δίκαιος, διότι εἶναι κληρικός, ἀλλὰ διότι εἶναι δίκαιος.

Ὁ Κλήμης εἰς τὰ συγγράμματά του ἐξηγεῖ τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσματος, τῆς μετανοίας, τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ τοῦ γάμου. Ὅμιλεῖ ὡσαύτως περὶ πίστεως καὶ γνώσεως. Πίστις, λέγει, εἶναι ἡ ἀπλή παραδοχὴ τῶν παραδοθεισῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, γνώσις δὲ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἐξήγησις καὶ κατανόησις αὐτῶν. Ἡ γνώσις ὅμως τοῦ χριστιανοῦ διαφέρει τῆς γνώσεως τῶν γνωστικῶν αἰρετικῶν, διότι ἡ γνώσις τῶν γνωστικῶν στηρίζεται εἰς φανταστικὰς θεωρίας καὶ οὐχὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Προφητῶν, τοῦ Σωτῆρος, τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐν γένει τῆς Ἐκκλησίας.

Περὶ τῆς Φιλοσοφίας, φρονεῖ ὁ Κλήμης, ὅτι εἶναι θεραπευτικὴ τῆς Θεολογίας. Ἡ φιλοσοφία, λέγει, εἶναι ἔργον τῆς θείας προνοίας· εἶναι δῶρον δοθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας· ἡ φιλοσοφία, ὡς ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, ὑπῆρξε παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν, παιδαγωγούσα τὸ Ἑλληνικόν, ὡς ὁ Νόμος ἐκεῖνος τοὺς Ἑβραίους.

3) Ὁριγένης.

Ὁ μέγιστος οὗτος συγγραφεὺς ὅλων τῶν ἐποχῶν ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν περὶ τὸ 185 ἐκ γονέων χριστιανῶν. Ὁ πατὴρ του, παῖδα ἀκόμη, τὸν ἔστειλε νὰ σπουδάσῃ εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπου ἔδειξε εὐφυΐαν καὶ ἐπιμέλειαν καταπληκτικὴν. Εἰς ἡλικίαν ὅμως 17 ἐτῶν ἔχασε τὸν πατέρα του, ὅστις κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ὁ νεαρὸς Ὁριγένης, ὅταν ὁ πατὴρ του εὐρίσκετο εἰς τὴν φυλακὴν, ἐζήτηε νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ, διὰ νὰ ὑποστῇ μαρτυρικὸν θάνατον μαζί με τὸν πατέρα του. Ἡ δυστυχὴς μήτηρ του, ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη μεῖναι ἄλλον τρόπον νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, τοῦ ἔκρυσσε τὰ ἐνδύματά του. Τότε ὁ Ὁριγένης, ἀφοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἔστειλεν εἰς τὸν πατέρα του ἐπιστολὴν εἰς τὴν

ὅποιαν τοῦ ἔγραφε «ἔπεχε μὴ δι' ἡμῶν ἄλλο τι φρονήσης» δηλ. «πρόσεχε μήπως χάριν ἡμῶν μεταβάλης γνώμην».

Μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ πατρός του ὁ Ὁριγένης ἔμεινεν ὁ μόνος προστάτης τῆς μητρός του καὶ ἔξ μικροτέρων του ἀδελφῶν, χωρὶς καμμίαν περιουσίαν. Ἡ περιουσία τοῦ πατρός του ἐδημεύθη. Εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν ἔγινε διευθυντὴς τῆς Κατηχητικῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας, διέτρεφε δὲ τὴν οἰκογένειάν του μὲ τέσσαρας ὀβολοὺς ἡμερησίως, τοὺς ὁποίους ἐκέρδιζεν ἀντιγράφων χειρόγραφα. διότι ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του εἰς τὴν σχολὴν δὲν ἐδέχετο ἀμοιβήν.

Ἡ φήμη τοῦ Ὁριγένους διεδόθη εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, πολλοὶ δὲ καὶ ἄρχοντες ἀκόμη, τὸν ἐπεσκέπτοντο ἢ τὸν ἐκάλουν εἰς τὰς χώρας των, διὰ νὰ τὸν γνωρίσουν καὶ διὰ νὰ διδαχθοῦν ὑπ' αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ὁ Ὁριγένης μετέβη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἴδρυσεν νέαν θεολογικὴν σχολήν. Ἀπέθανε τὸ 254 μ. Χ. ἀπὸ τὰ βασιανιστήρια πού ὑπέστη κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ αὐτοκράτορος Δεκίου.

Ὁ Ὁριγένης ἔγραψε τὰ περισσότερα συγγράμματα ἀπὸ ὄλους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Κατὰ χιλιάδας ἐμετρῶντο τὰ βιβλία του, τὰ ὅποια ἠσχολοῦντο μὲ ὄλους τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας. Ἡ ἔκδοσις τῶν τόσων βιβλίων του ὀφείλεται εἰς πλούσιον θαυμαστήν του, ὀνομαζόμενον Ἀμβρόσιον, ὅστις ἐπλήρωνεν ἑπτὰ ταχυγράφους καὶ ἄλλους τόσους καλλιγράφους, διὰ νὰ τὰ γράφουν ὑπαγορευόμενα νύκτα καὶ ἡμέραν ὑπὸ τοῦ Ὁριγένους. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὁριγένους δυστυχῶς πολὺ ὀλίγα διεσώθησαν καὶ τὰ πλεῖστα ἔξ αὐτῶν εἰς λατινικὴν μετάφρασιν.

4) Γρηγόριος ὁ Νεοκαισαρείας, ὁ θαυματουργός.

Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὴν Νεοκαισάρειαν τοῦ Πόντου ἀπὸ γονεῖς εἰδωλολάτραις, λέγεται δὲ θαυματουργός, διὰ τὰ πολλὰ θαύματα, τὰ ὅποια ἐτέλεσεν. Εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν ἔχασε τὸν πατέρα του, ἢ δὲ μήτηρ του τὸν ἔστειλε εἰς τινα σχολὴν νὰ σπουδάσῃ τὴν ρητορικὴν, διὰ νὰ γίνῃ δικηγόρος. Σκοπεύων

νά μεταβῆ εἰς Ρώμην, διὰ νά σπουδάσῃ καλῶς τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, ἐπέρασεν ἐκ τῆς Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης. Ἐκεῖ ὅμως ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Ὁριγένους, ὅστις ἐδίδασκε τότε ἐκεῖ καὶ λησμονήσας τὴν Ρώμην καὶ τὰς νομικὰς σπουδὰς, ἐφοίτησεν ἐπὶ πέντε ἔτη εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ὁριγένους. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του πλήρης σοφίας καὶ γνώσεως καὶ ἀπεσύρθη μακρὰν τῆς πόλεως παραδεδομένος εἰς τὴν μελέτην. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀμασειας, Μητροπόλεως τοῦ Πόντου, πληροφορηθεὶς περὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς εὐσεβίας τοῦ Γρηγορίου, ἀπεφάσισε νά τὸν χειροτονήσῃ ἐπίσκοπον τῆς Νεοκαισαρείας. Ὁ Γρηγόριος ὅμως, θεωρῶν τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα βαρὺ, δὲν ἐδέχετο, ἀλλ' ἐπὶ τέλους, κατόπιν τῆς ἐπιμονῆς τοῦ ἐπισκόπου Ἀμασειας, ὑπεχώρησε. Ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Γρηγόριος, ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι, ὅταν ὁ Γρηγόριος ἐγένεν ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας, ὑπῆρχον ἐκεῖ μόνον 17 χριστιανοί, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ὑπῆρχον μόνον 17 εἰδωλολάτραι.

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου οἱ χριστιανοὶ τῆς Νεοκαισαρείας ὑφίσταντο φοβερὰ μαρτύρια ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς. Ὁ Γρηγόριος τότε φρονῶν, ὅτι δὲν ἔπρεπεν οἱ χριστιανοὶ ἐκουσίως νά παραδίδωνται εἰς τὰ μαρτύρια, ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Νεοκαισαρείας, ἐπανῆλθε δὲ μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ διωγμοῦ καὶ ἐξηκολούθησε μὲ ζῆλον τὸ ἔργον τῆς ἐκχριστιανίσεως τῶν ἐθνικῶν.

Ὁ Γρηγόριος ἀσχολούμενος εἰς τὸ νά κάμῃ χριστιανούς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς ἐπισκοπῆς του, δὲν ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα. Εἰς ἓν ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἔγραψε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, διὰ νά τοὺς ἐξασφαλίσῃ ἀπὸ κάθε αἰρετικὴν πλάνην. Εἰς τὸ σύμβολον τοῦτο διδάσκει τὴν πίστιν εἰς ἓνα Θεὸν τέλειον γεννήτορα, εἰς ἓνα Υἱὸν μόνον ἐκ μόνου, Θεὸν ἐκ Θεοῦ κ.τ.λ. καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα Ἅγιον, ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον. Ἐκ μιᾶς δὲ ἐπιστολῆς του μανθάνομεν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του οἱ ἁμαρτάνοντες χριστιανοὶ ὑπέβαλλοντο εἰς χριστιανικὰ ἐπιτίμια ἅτινα ἦσαν: α) Νά μὴ συνεύχωνται μὲ τοὺς ἄλλους χριστιανούς, ἀλλὰ νά ἴστανται ἕξω

τοῦ ναοῦ. β) Νὰ συνεύχωνται μὲ τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς μέσα εἰς τὸν ναόν, ἀλλὰ νὰ ἐξέρχωνται, ὅταν ἐξήρχοντο καὶ οἱ κατηχούμενοι καὶ γ) Νὰ συνεύχωνται εἰς τὸν ναόν μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ νὰ μὴ μεταλαμβάνουν.

Ἐπολυτίκιον Γρηγορίου τοῦ Νεοκαισαρείας.

Ἐν προσευχαῖς γρηγορῶν, ταῖς τῶν θανμάτων ἐργασίαις ἐγκαροτῶν, ἐπωνυμίαν ἐκτίσω τὰ κατορθώματα. Ἀλλὰ πρόσβενε Χριστῷ τῷ Θεῷ, πάτερ Γρηγόριε, φωτίσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν, μήποτε ὑπνώσωμεν ἐν ἀμαρτίαις εἰς θάνατον.

5) Τερτυλλιανός.

Ὁ Τερτυλλιανός ἐγεννήθη εἰς τὴν Καρχηδόνα τῷ 160 μ. Χ. ἐκ γονέων εἰδωλολατρῶν. Ὁ πατήρ του, ὅστις ἦτο ἑκατόνταρχος, τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐσπούδασε τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον. Ὅταν ἐτελείωσε τὰς σπουδὰς του, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Καρχηδόνα καὶ ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Ἀλλ' ἡ περιφρόνησις τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ μαρτύρια καὶ τὸν θάνατον καὶ ὁ ἠθικὸς βίος των, τὸν ἔκαμαν νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς χριστιανός. Χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος, ὄλον τὸν βίον του διῆλθε γράφων καὶ διδάσκων τὰς θείας χριστιανικὰς ἀληθείας, καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 222 μ. Χ.

Ὁ Τερτυλλιανός ἠκολούθησε τὴν μέθοδον τῆς Ἀφρικανικῆς θεολογικῆς σχολῆς, κατὰ τὴν ὁποῖαν δὲν ἐχρειάζετο ἡ φιλοσοφία διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Οὗτος ἔγραψεν εἰς λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἦτο ὁ δημιουργὸς τῆς λατινικῆς χριστιανικῆς φιλολογίας. Ὁ Τερτυλλιανός ἔγραψε τὰ περισσότερα συγγράματα ἀπὸ ὅλους τοὺς συγγραφεῖς τῆς Δύσεως. Ἀπὸ τὰ συγγράμματά του, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα διεσώθησαν, φαίνεται ὅτι ἐγνώριζε καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ὅτι εἶχε μελετήσει καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Λατίνους ποιητὰς καὶ φιλοσόφους. Μὲ ὄλην ὅμως αὐτὴν τὴν μόρφωσίν του ἐνόμιζεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ πιστεύουν, χωρὶς νὰ ἐρευνῶν. Εἰς ἓν ἀπὸ τὰ βιβλία του ἔγραψε· «τί κοινὸν μεταξὺ Ἱεροσολύμων καὶ Ἀθηνῶν, μεταξὺ Ἀκαδημείας καὶ Ἐκκλησίας;»

17. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ
Α΄. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Οί χριστιανοί κατά τούς πρώτους χριστιανικούς χρόνους συνηθοίζοντο, διά νά λατρεύουν τόν Θεόν εἰς τήν κατοικίαν ἐνός ἐξ αὐτῶν, ὅταν δέ ἐδιώκοντο συνηθοίζοντο εἰς ἐρήμους, σπήλαια καί κατακόμβας. Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγειοι κρύπται, σχηματιζόμεναι ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς οἰκοδομικῶν ὑλῶν. Τάς κατακόμβας πολὺ ἐνωρίς οἱ χριστιανοί ἐχρησιμοποίησαν ὡς κοιμητήρια. Ἀργότερα ἤρχισαν νά κτίζουν καί ἰδιαιτέρα λατρευτικά οἰκήματα. Τά λατρευτικά οἰκήματα τῶν χριστιανῶν ἐκαλοῦντο «*προσευκτήρια*», «*οἶκοι Θεοῦ*», «*Κυριακά*», «*γαοί*». Τά λατρευτικά ταῦτα οἰκήματα δέν εἶχον ὠρισμένον σχέδιον· μόνον τὸ μέγεθος τούτων καθωρίζετο ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτῶντων εἰς αὐτά χριστιανῶν ἐκάστης πόλεως. Ἐπομένως κατὰ τούς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης δέν καθωρίσθη ἰδιαιτέρα κοινὴ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ.

Οἱ χριστιανοί κατ' ἀρχάς ἀπέφευγον νά κοσμοῦν τούς τόπους τῆς λατρείας των μὲ ἔργα τέχνης (εἰκόνας, ἀγάλματα κτλ.), διότι τοιαῦτα μετεχειρίζοντο οἱ εἰδωλολάτραι. Δέν ἤθελον ἢ λατρεία των νά ἔχη σχέσιν μὲ τὴν εἰδωλολατείαν, διότι ἐφοβοῦντο μήπως ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης ἐπανέλθη κανεὶς χριστιανὸς εἰς τὴν εἰδωλατείαν. Πολὺ ἐνωρίς ὅμως ἤσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νά ἐξωτερικεύσουν διὰ τῆς τέχνης τὴν εὐσέβειάν των, τούς πόθους των καί τὰς ἐλπίδας των. Διὰ τοῦτο ἤρχισαν νά καλλιεργοῦν τὴν τέχνην, διὰ νά διακοσμοῦν τὰς κατακόμβας καί τούς τάφους. Τὴν τέχνην παρέλαβον οἱ χριστιανοί ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴν τέχνην, ἣτις ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καί εἶχε διαδοθῆ καί εἰς τὴν Δύσιν, λαβοῦσα τὸ ὄνομα *Ἑλληνορωμαϊκὴ*. Ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴν τέχνην οἱ χριστιανοί ἀντιγράφουν τὰ διάφορα διακοσμητικὰ σχέδια, ἀποφεύγοντες πᾶν ὅτι προσέκρουεν εἰς τὴν σεμνότητα τοῦ νέου θρησκευματος. Οὕτω ἄνθη, πτηνά, γεωμετρικὰ σχήματα, αἶγαυροι κλπ. διακοσμοῦν τὸ ἐξωτερικὸν τῶν τάφων (σαρκοφάγοι), καί τὸ ἐσωτερικὸν τῶν

ναών και τῶν τμημάτων τῶν κατακομβῶν, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ναοὺς.

Μαζί μὲ τὴν διακόσμησιν ταύτην οἱ χριστιανοὶ χρησιμοποιοῦν καὶ παραστάσεις συμβολικὰς διαφόρων προσώπων, πραγμάτων καὶ γεγονότων σχετιζομένων μὲ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Οὕτως ἐχρησιμοποιοῦν τὰς παραστάσεις ποιμένος, ἀμνοῦ ἢ ἰχθύος, εἰκονίζοντες τὸν Σωτῆρα, τῆς περιστερᾶς, διὰ νὰ εἰκονίσουν τὴν ἀθωότητα ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τοῦ ταῶ ἢ τοῦ φοίνικος, διὰ νὰ εἰκονίσουν τὴν αἰωνιότητα, τῆς ἀγκύρας, διὰ νὰ εἰκονίσουν τὴν σωτηρίαν κλπ. Κατόπιν, ὅταν ὁ φόβος τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἐξέλιπεν, οἱ χριστιανοὶ μεταχειρίζονται πραγματικὰς εἰκόνας. Οὕτω κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης ἐμφανίζονται προσωπογραφίαι τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Θεοτόκου δεομένης καὶ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἐπίσης ἐμφανίζονται παραστάσεις σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ θαυμάτων καὶ παραβολῶν ἢ γεγονότων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τοὺς διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν.

Γλυπτὰ χριστιανικὰ παραστάσεις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σπανίως ἐχρησιμοποιοῦντο. Τοῦτο συνέβη, διότι ἀφ' ἑνὸς οἱ χριστιανοὶ μισοῦν τὰ εἶδωλα καὶ ἀφ' ἑτέρου, διότι οἱ γλύπται δὲν τολμοῦν νὰ κατασκευάσουν εἰς τὰ ἐργαστήριά των γλυπτὰ χριστιανικά, φοβούμενοι τοὺς διώκτας τῶν χριστιανῶν. Δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιον μὲ τὰς γραπτὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας ἠδύναντο νὰ κατασκευάσουν ἐντὸς τῶν κατακομβῶν, τῶν ναῶν ἢ τῶν κατοικιῶν των, χωρὶς νὰ λαμβάνουν γνῶσιν περὶ τούτου οἱ διώκται των.

Β'. ΛΑΤΡΕΙΑ

Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους οἱ χριστιανοὶ συνεργόμενοι καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς λατρευτικοὺς τόπους των, ἔψαλλον ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, ἀνεγίνωσκον περικοπὰς ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ ἤκουον τὸ κήρυγμα τῶν χριστιανῶν διδασκάλων. Μετὰ ταῦτα ἐτέλουν τὸ μυστήριον

της θείας εὐχαριστίας, ἤτοι μετελάμβανον τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, ἅτινα μετὰ τὴν εὐλογίαν τῶν Ἀποστόλων καὶ κατόπιν τῶν διαδόχων των κληρικῶν, μετεβάλλοντο εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Παρεκάθηον τέλος εἰς κοινὸν δεῖπνον καὶ ἀπεχωρίζοντο ἀνταλλάσσοντες ἀδελφικὸν ἀσπασμόν. Ἐτέλουν ἐπίσης, ὅταν ἐχρειάζετο, τὸ βάπτισμα τῶν νεοπροσερχομένων εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Μετὰ τὸν πρῶτον ὄμως αἰῶνα οἱ χριστιανοὶ δίδουν μεγαλυτέραν προσοχὴν εἰς τὰς τελετάς. Καθωρίσθη τότε ἡ θεία λειτουργία, ἣτις ἐτελεῖτο τὴν πρωίαν καὶ τῆς ὁποίας τὸ σπουδαιότερον μέρος ἦτο ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Τελοῦν ἐπίσης πλὴν τοῦ βαπτίσματος, τὸ Χρῖσμα, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ βαπτιζόμενοι, χριόμενοι μὲ τὸ Ἅγιον μύρον, ἐλάμβανον τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐτελοῦντο ἐπίσης αἱ ἱεραὶ τελεταί, διὰ τῶν ὁποίων συνεχωροῦντο οἱ μετανοοῦντες, ἠὺλογεῖτο ὁ γάμος καὶ μετεδίδοτο ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς κληρικούς, δηλ. εἰς τοὺς χριστιανούς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐξέλεγον ὡς ἔργον των νὰ ὑπηρετοῦν τὴν Ἐκκλησίαν. Τέλος ἤλειπον τοὺς ἀσθενεῖς δι' ἡγιασμένου ἐλαίου, διὰ νὰ λάβουν τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν αὐτῶν θεραπείαν. Πᾶσαι αὗται αἱ τελεταί, διὰ τῶν ὁποίων μετεδίδοτο εἰς τοὺς χριστιανούς ἡ θεία χάρις, καλοῦνται μυστήρια. Τὰ μυστήρια ταῦτα, τὰ ὁποῖα τελοῦμεν μέχρι σήμερον, εἶναι ἑπτὰ· τὸ βάπτισμα, τὸ χρῖσμα, ἡ εὐχαριστία, ἡ μετάνοια, ἡ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον.

Ἐπειδὴ οἱ χριστιανοί, λόγῳ τῶν οἰκογενειακῶν των ἀναγκῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ συνέρχωνται καθ' ἡμέραν, διὰ νὰ λατρεύουν τὸν Θεόν, πολὺ ταχέως καθώρισαν ὠρισμένας ἡμέρας, διὰ νὰ πράττουν τοῦτο, *τὰς ἑορτάς*. Τοιαύτας ἑορτάς κατ' ἀρχὰς ὠρισαν τὰς Κυριακάς, αἱ ὁποῖαι ἀντικατέστησαν τὸ ἑβραϊκὸν Σάββατον καὶ τὸ Πάσχα πρὸς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Μέχρι τοῦ τέλους ὄμως τῆς περιόδου ταύτης ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν ἠϋξήθη. Οὕτω προσετέθησαν αἱ ἑορταὶ τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Ἀναλήψεως, τῶν Θεοφανείων καὶ ἄλλαι τοιαῦται, ἰδίως εἰς μνήμην τῶν διαφόρων μαρτύρων.

18. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους διώκουν τὴν Ἐκκλησίαν οἱ Ἀπόστολοι, οἵτινες ἐχειροτόνουν ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ἄφηναν αὐτοὺς ὡς ἀντιπροσώπους τῶν εἰς τὰς ἰδρυομένας ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν Ἀποστόλων, διεδέχθησαν τούτους ὡς προϊστάμενοι τῶν Ἐκκλησιῶν οἱ ἐπίσκοποι, ἔχοντες βοηθοὺς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ τάξις τῶν κληρικῶν, δηλαδὴ τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἔργον εἶχον νὰ ὑπηρετοῦν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οἱ τρεῖς βαθμοὶ αὐτῶν, ὁ τοῦ *ἐπισκόπου*, τοῦ *πρεσβυτέρου* (τοῦ ἱερέως) καὶ τοῦ *διακόνου*. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ὑπῆρχον καὶ αἱ λεγόμεναι *διακόνισσαι*. Αὗται δὲν εἶχον ἱερατικὸν βαθμόν, ἔργον δὲ εἶχον νὰ διδάσκουν τὰς γυναῖκας, νὰ φροντίζουν διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν πτωχὰς καὶ ἀσθενεῖς καὶ νὰ παρίστανται, ὡς βοηθοί, εἰς τὸ βάπτισμά των.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη εἰς πολλὰς χώρας, ἐκάστη ἐξ αὐτῶν εἶχε τὴν ἰδιαιτέραν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν τῆς, τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ὁ ἐπίσκοπος, ἡ δὲ χώρα τὴν ὁποίαν διώκει ἐκκλησιαστικῶς, ἐκαλεῖτο *Ἐπισκοπή*. Πολλάκις ὅμως παρουσιάζοντο ἐκκλησιαστικαὶ ὑποθέσεις καὶ ζητήματα εἰς τὰς διαφόρους Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων τὴν λύσιν ἐδίσταζε νὰ δώσῃ ὁ ἐπίσκοπος, φοβούμενος μήπως δὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς διδασκαλίας τῆς καθόλου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο συνενοοῦντο οἱ ἐπίσκοποι ὁλοκλήρου τῆς περιφερείας καὶ συνηθοῦζοντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτης, ὅπου συνεζήτουν καὶ ἀπεφάσιζον περὶ ὅλων τῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζοντο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐκάστου ἐπισκόπου. Εἰς τὰς συναθροίσεις ταύτας, τὰς ὁποίας λέγομεν *ἐπαρχιακὰς συνόδους*, πρόεδρος ἦτο ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσας τῆς περιφερείας (τῆς *Μητροπόλεως*), ὅστις ἐκαλεῖτο *Μητροπολίτης*. Εἰς τοὺς Μητροπολίτας οἱ ἐπίσκοποι ἀπέδιδον τιμητικὸν πρωτεῖον, χωρὶς βέβαια νὰ ἔχουν ἀνώτερον βαθμόν. Οἱ Μη-

τροπολῖται τοὺς ὁποίους ἐτίμων περισσότερον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦσαν, τῆς Ρώμης, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἀντιοχείας, διότι ἦσαν ἐπίσκοποι τῶν μεγαλυτέρων χριστιανικῶν πόλεων τοῦ κόσμου.

19. ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ. ΑΣΚΗΤΑΙ

Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσήγαγεν εἰς τὸν κόσμον ἠθικὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἀνύψωσαν τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἠθικῶν τούτων ἀρχῶν ἦσαν αἱ ἑξῆς :

Α΄) Ἡ Ἀγάπη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωτῆρος οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὸ πλεῖστον προσεπάθουν νὰ ἱκανοποιήσουν πᾶσαν ἐπιθυμίαν των, χωρὶς νὰ δίδουν προσοχὴν τίνα μέσα θὰ μετεχειρίζοντο, διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσάγει τὴν ἰδεολογίαν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης. Θεωρεῖ πάντας ὡς ἀδελφοὺς ἔχοντας κοινὸν πατέρα τὸν Θεόν. Τὴν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἀγάπην, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐξετίμησαν οἱ ἔθνικοί, οἵτινες ἔλεγον «ἴδετε πῶς ἀγαπῶσιν ἀλλήλους καὶ πῶς εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀποθάνωσι δι' ἀλλήλους». Ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης ταύτης ἦτο, νὰ μὴ ἐνδιαφέρωνται οἱ χριστιανοὶ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Οὕτω παρουσιάσθη ἡ σχεδὸν ἄγνωστος μέχρι τότε φιλανθρωπία. Οἱ χορταίνοντες φροντίζουν διὰ τοὺς πεινῶντας, οἱ ὑγιεῖς διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ ἰσχυροὶ διὰ τοὺς ἀδυνάτους. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πλεῖστοι χριστιανοὶ παρέδιδον ὅλην τὴν περιουσίαν των εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἀργότερα δέ, ὅταν ηὔξηθη ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν, ἐγίνοντο ἔρανοι καὶ ἕκαστος χριστιανὸς προσέφερεν ὅσα ἠδύνατο, διὰ τοὺς πτωχοὺς, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς γέροντας, τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανά.

Β΄) Ὁ καθαγιασμὸς τῆς ἐργασίας. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἀποκτήσει ἀπὸ τὰς κατακτήσεις πολλοὺς δούλους. Τούτους μετεχειρίζοντο εἰς τὰς ἐργασίας των, αὐτοὶ δὲ δὲν εἰργάζοντο. Οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι ἐξευτελιστικὴ καὶ ἀρμόζει μόνον εἰς δούλους. Ὁ Χριστιανισμὸς καθηγίασε τὴν ἐργασίαν καὶ ἐδίδαξεν, ὅτι

εἶναι τιμὴ καὶ δόξα. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔκαυχᾶτο, διότι διετρέφετο μὲ τὴν ἐργασίαν του καὶ δὲν ἐπεβάρυνε κανένα, ἐκήρυττε δὲ ὅτι «*εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω*».

Γ') **Ἡ Ἰσότης.** Ἡ ἰδέα τῆς ἰσότητος εἰς τὰς πρὸ Χριστοῦ ἀνθρωπίνους κοινωνίας ἦτο κτῆμα μόνον τῶν σοφῶν. Οἱ ἄρχοντες συνήθως ἐθεώρουν κτῆμά των τοὺς ὑπηκόους των, τῶν ὁποίων ἡ εὐημερία, ἡ ἐλευθερία καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ των ἦτο εἰς τὰς χεῖρας των. Πλὴν τούτου ὑπῆρχε μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, οἵτινες ἐγεννῶντο δοῦλοι, προορισμὸς δὲ τῶν δούλων ἦτο νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς ἐλευθέρους, ὅπως τὰ ἐργατικά ζῶα καὶ νὰ θυσιάζωνται ὑπερασπίζοντες τοὺς κυρίους των ἢ διὰ νὰ τοὺς διασκεδάσουν, διότι ἡ ζωὴ των δὲν εἶχε καμμίαν ἀξίαν. Συνεζητεῖτο κάποτε εἰς τὴν Ρώμην νὰ ψηφισθῆ νόμος κατὰ τὸν ὅποιον νὰ συνθάπτωνται οἱ δοῦλοι μετὰ τῶν ἀποθνησκόντων κυρίων των.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσήγαγε τὴν σωτήριον διδασκαλίαν τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων. Μὲ ὅλα τὰ παρουσιασθέντα ἐμπόδια, ἡ κολοσσιαία αὕτη κοινωνικὴ μεταρρύθμισις ἤρχισε νὰ ἐπικρατῆ καὶ νὰ γίνεται ἀντιληπτόν, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὴν αὐτὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν. Ὅταν συνέστησαν αἱ πρῶται χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι, οἱ ἔχοντες δούλους χριστιανοὶ ἀπελευθέρωνον τούτους, οἱ δὲ πλούσιοι προθύμως προσέφερον τὰ χρήματά των, διὰ νὰ ἐξαγοράσουν καὶ κατοπιν νὰ ἀπελευθερώσουν, ὄχι μόνον χριστιανοὺς δούλους, ἀλλὰ καὶ ἐθνικούς.

Τὸ κήρυγμα τῆς ἰσότητος καὶ ἄλλην μεταβολὴν εἰσήγαγεν ἥτις τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῶν λαῶν. Μέχρι τότε εἰς τὰ πλεῖστα ἔθνη ἡ γυνὴ εἰς τὴν οἰκογενεῖαν κατεῖχε δουλικὴν θέσιν. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως ἐκήρυξεν ὅτι «*ἐν Χριστῷ οὐκ ἔστι ἄρσεν καὶ θῆλυ*»· ὁ ἀνὴρ δὲν ἔχει προνόμιον νὰ εἶναι τύραννος καὶ κυρίαρχος τῆς γυναικός. Ἡ γυνὴ μήτηρ κατέστη ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς ἴση πρὸς τὸν ἄνδρα, οὕτω δὲ ἐπῆλθεν ἡ βελτίωσις καὶ ἀνύψωσις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, ἡ δὲ βελτίωσις καὶ ἀνύψωσις τῆς οἰκογενείας, εἶναι ὁ πρῶτος καὶ σπουδαιότατος ὅρος τῆς βελτιώσεως καὶ ἀνυψώσεως τῆς κοινωνίας, ἥτις εἶναι τὸ σύνολον πολλῶν οἰκογενειῶν.

Τέλος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πολλοὶ χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ νὰ ἐγκαθίστανται εἰς ἔρημα μέρη. Ἐκεῖ ἔζων βίον λιτότατον καὶ ἐθεώρουν ὑψίστην εὐχαρίστησιν νὰ ἐπικοινωνοῦν διαρκῶς μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς. Οὗτοι ἐλέγοντο *ἀσκηταί*. Οὕτω βλέπομεν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦνται τὰ ἀσκητήρια καὶ ὁ μοναχικὸς βίος.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ (313—867 μ.Χ)

20. Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Οί διωγμοί κατά τῶν χριστιανῶν ἐξηκολούθουν καί κατά τὰς ἀρχάς τοῦ 4ου αἰῶνος. Χιλιάδες χριστιανοί ἄνδρες, γυναῖκες καί παιδιά ἐξηκολούθουν νά χύνουν τὸ αἷμα των διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ἐποχὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας παρουσιάζεται ἡ μορφή τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅστις ἔθεσε τέρμα εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ ἐστερέωσε τὴν ἐπὶ γῆς βασιλείαν τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναῖσσόν¹ κατὰ τὸ 288 καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς Ἑλένης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ὁ στρατὸς αὐτοῦ τὸν ἀνεκήρυξεν Αὐγούστον (αὐτοκράτορα), ἀλλὰ καὶ ἄλλοι στρατοὶ ἀνεκήρυξαν ἄλλους πέντε αὐτοκράτορας. Ὁ Κωνσταντῖνος μὲ τὸν γενναῖον στρατὸν του, ὅστις ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ χριστιανούς, ἔκαμε πολλοὺς πολέμους πρὸς τοὺς ἄλλους αὐτοκράτορας, διὰ νὰ γίνῃ μονοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο συνεπάθησε πολὺ τοὺς χριστιανούς, τὴν πίστιν τῶν ὁποίων ἀρκετὰ ἐγνώρισεν ἐκ τῆς μετ' αὐτῶν συναναστροφῆς του, πιθανώτατα εἰς τὸ περιβάλλον τῆς αὐλῆς τοῦ πατρὸς του.

Ἡ συμπάθεια τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς χριστιανούς μετεβλήθη εἰς θερμὴν ἀγάπην καὶ ἐνδιαφέρον, ὅταν τὸ 312 ἐνίκησε τὸν ἀντίπαλόν του αὐτοκράτορα Μαξέντιον, ἔξω ἀπὸ τὴν τὴν Ρώμην, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Μεσημβρίαν

1. Ναῖσσός ἐστὶν ἡ σημερινὴ Νίσσα, πόλις τῆς Νοτιοσλαβίας.

τινά, ἐνῶ παρεκάλει τὸν Θεὸν τῶν χριστιανῶν νὰ τὸν βοηθήσῃ, εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν φωτεινὸν σταυρὸν μὲ τὰς λέξεις «*ἐν τούτῳ νίκα*». Κατεσκεύασε τότε τὴν πρώτην χριστιανικὴν σημαίαν, σύμφωνα μὲ τὸ σχῆμα τὸ ὁποῖον εἶδεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἣτις ὠνομάσθη *λάβραρον*. Μὲ τὴν χριστιανικὴν ταύτην σημαίαν ἐμπρός, ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησε τὸν Μαξέντιον. Ἐκ τῆς ἐκείνου ἐκστρατείας του προηγείτο τὸ λάβαρον, ἐξηκολούθησε δὲ νὰ γίνεται τοῦτο καὶ κατόπιν εἰς ὅλους τοὺς πολέμους ποὺ ἔκαμνον οἱ χριστιανοὶ βασιλεῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Τὸ ἔτος 313 ὁ Κωνσταντῖνος ἐξέδωσε μετὰ τοῦ γαμβροῦ του συναυτοκράτορος Λικινίου εἰς τὸ Μεδιόλανον τὸ περίφημον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν διάταγμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἔγινεν ἐλευθέρη. Διέταξε κατόπιν νὰ ἐπιτραφοῦν εἰς τοὺς χριστιανούς αἱ Ἐκκλησίαι καὶ τὰ κτήματά των, ἅτινα εἶχον δημευθῆ ὑπὸ τῶν διωκτῶν των. Ἐκ τῆς 324, ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος ἔγινε μονοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἐπροστάτευσε τοὺς χριστιανούς προτιμῶν αὐτοὺς εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἐπέτρεψε εἰς τὰς Ἐκκλησίας νὰ ἐλευθερώνουν τοὺς δούλους καὶ ὥρισε διὰ νόμου τὴν Κυριακὴν ἀργίαν. Τοιοῦτοτρόπως δι' ἀλλεπαλλήλων ἀποφάσεών του κατέστησε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους, ὅπως ἦτο καὶ ἡ εἰδωλολατρεία. Τέλος ἔκτισε καὶ οὗτος καὶ ἡ εὐσεβῆς μήτηρ του Ἑλένη, ἣτις ἔγινε χριστιανή, χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς διαφόρους πόλεις τοῦ κράτους ἐκ τῶν ὁποίων ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ περίφημος ναὸς τῆς Θεῆς Σοφίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Σπουδαιωτάτης σημασίας ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφερον ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, ὅπως καὶ εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν, ἦτο ἡ μετάθεσις τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀπὸ τὴν Ῥώμην, ἡ ὁποία ἦτο πλήρης εἰδώλων, εἰς τὸ Βυζάντιον (330). Ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἣτις τότε ὠνομάσθη *Νέα Ῥώμη*, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ κτίσαντος αὐτὴν *Κωνσταντινούπολις* ἔγινε βραδύτερον τὸ κέντρον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ὁ Κωνσταντῖνος μὲ ὄλην τὴν ἀγάπην καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, δὲν ἔγινεν ἐπισήμως χριστιανός, ἀλλὰ διετήρησε τὸν τίτλον τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως τῶν εἰδωλολατρῶν (pontifex maximus). Τοῦτο ἀπῆτουν τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους, ὅπερ ἀπετελεῖτο καὶ ἀπὸ χριστιανούς καὶ ἀπὸ εἰδωλολάτρας. Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ βίου του ἐβαπτίσθη εἰς τὴν Νικομήδειαν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ταύτης Εὐσεβίου, ἀπέθανε δὲ τὴν 21ην Μαΐου τοῦ 337. Τὸν Κωνσταντῖνον ἡ μὲν Ἱστορία, διὰ τὰ μεγάλα ἔργα του ὠνόμασε «Μέγαν» ἡ δὲ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ Ἰσαπόστολον καὶ Ἅγιον.

Ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντῖνου Ἑλένη, ἐκτὸς τῆς τιμῆς ἡ ὁποία τῆς ὀφείλεται, διότι ἀνέθρεψε τοιοῦτον υἱόν, τῆς ὀφείλεται καὶ μεγάλη τιμῆ, διότι ἐξετέλεσε καὶ ἄλλο σπουδαιότατον χριστιανικὸν ἔργον. Ἡ Ἱερουσαλήμ, ἔνθα ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν ὁ Σωτῆρ, ἔνεκα τῶν διαφόρων ἐπαναστάσεων τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν Ρωμαίων κυρίων των, κατεστράφη τελείως. Ἐπὶ τῶν ἔρειπίων τῆς εἶχε κτισθῆ νέα Ρωμαϊκὴ πόλις, ἡ Αἰλία Καπιτωλίνα, ὃ δὲ τόπος, ὅστις ἐποτίσθη μὲ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, ἦτο ἄγνωστος. Ἡ Ἑλένη τὸ 327 μετέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἐρεύνας, ἀνεῦρε τὸν ἅγιον τοῦ Σωτῆρος Τάφον καὶ τὸν ἐφ' οὗ ἐσταυρώθη τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρὸν καὶ διέταξε νὰ κτισθῆ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως. Τὴν μνήμην τῆς Ἁγίας Ἑλένης καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Κωνσταντῖνου ἐορτάζομεν τὴν 21ην Μαΐου.

Πάντες οἱ μετὰ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον αὐτοκράτορες —πλὴν ἑνὸς— ἦσαν χριστιανοὶ καὶ ἐπροστάτευσαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Τινὲς ὅμως ἐξ αὐτῶν μετεχειρίσθησαν βίαια μέσα κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον πολλακίς διεμαρτυρήθησαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ὁ Ἰουστινιανός (527—565 μ. Χ.), ὃ κτίσας ἐκ νέου τὸν καταστραφέντα ναὸν τῆς Θείας Σοφίας, ἔκλεισε πάσας τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς, διότι οἱ διδάσκοντες εἰς αὐτὰς δὲν ἦσαν χριστιανοί. Ὁ μόνος ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων, ὅστις προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἦτο ὁ Ἰουλιανός (361—363 μ. Χ.). Οὗτος

ώνομάσθη «παραβάτης» διότι ἐνῶ ἀνετράφη χριστιανικῶς, ὅταν ἔγινε βασιλεὺς, ὑπεστήριξε τὴν εἰδωλολατρείαν.

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε σταλῆ εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκεῖ οἱ εἰδωλολάτραι διδάσκαλοι του, τοῦ ἐνέπνευσαν σφοδρὰν ἀγάπην πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν. Ὅταν λοιπὸν ἐγένετο αὐτοκράτωρ, εἰργάσθη μὲ μέγαν ζῆλον, διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, εἰσήγαγεν εἰς τὴν λατρείαν τὴν μουσικὴν, τὸ κήρυγμα καὶ ἄλλας χριστιανικὰς συνηθείας. Αὐτὸς ὁ ἴδιος συχνότατα ἐπήγαιεν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἐκήρυττε καὶ ἀφθόνους θυσίας προσέφερεν εἰς τοὺς ἔθνικοὺς θεοὺς. Τίποτε ὅμως δὲν κατῶρθωσε. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὅταν ἀπέθνησκε πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν, ἀνεγνώρισεν ὅτι αἱ προσπάθειαι του νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν ἀπέτυχον καὶ εἶπε «*νενίκηκάς με Ναζωραῖε*».

Ἐπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου.

Τοῦ Σταυροῦ Σου τὸν τύπον¹ ἐν οὐρανῷ θεασάμενος, καὶ ὡς ὁ Παῦλος, τὴν κλήσιν² οὐκ ἐξ ἀνθρώπων δεξάμενος, ὁ ἐν βασιλεῦσιν Ἀπόστολός Σου, Κύριε, βασιλεύουσαν πόλιν τῇ χειρὶ Σου παρέθετο³. Ἦν περιζῶσε⁴ διὰ παντὸς ἐν εἰρήνῃ, προσβείαις τῆς Θεοτόκου, μόνε φιλόανθρωπε.

21. Αἰρεσεῖς τῆς β' περιόδου. Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι

Κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ἀρκετοὶ αἰρετικοὶ παρουσιάσθησαν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν. Δὲν ἐπροξένησαν ὅμως σπουδαίαν βλάβην εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, διότι οἱ διωγμοὶ ἐκράτουν τοὺς χριστιανοὺς ἠνωμένους. Κατὰ τὴν περίοδον ὅμως ταύτην οἱ αἰρετικοὶ ἔγιναν περισσότεροι, διότι οἱ διωγμοὶ εἶχον παύσει πλέον. Αἱ συζητήσεις μεταξὺ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν γνησίων χριστιανῶν ἐγίνοντο τώρα μὲ πείσμα καὶ φανατισμὸν καὶ ὄχι μὲ ἡσυχίαν καὶ μὲ ἀδελφικὴν ἀγάπην,

1. Τὸ σημεῖον. 2. τὴν πρόσκλησιν. 3. εἰς τὴν προστασίαν του. 4. διαφύλαττε.

ὅπως ἐδίδασκε τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ φανατισμὸς αὐτὸς καὶ τὸ πείσμα μετεδίδοτο, ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς αὐτοκράτορας. Αἱ αἰρέσεις αὗται πολλάκις ἐδημιουργοῦν φοβερὸν μῖσος μεταξὺ τῶν χριστιανῶν καὶ ἔγιναν αἰτία καὶ αἷμα χριστιανικὸν ἀκόμη ὄχι ὀλίγον νὰ χυθῆ. Παρ' ὅλα ταῦτα αἱ αἰρέσεις ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ συγκροτήσῃ τὰς λεγομένας **Οἰκουμενικὰς Συνόδους**, διὰ τῶν ὁποίων ὀρθῶς καὶ σαφῶς διετύπωσε τὰς θεμελιώδεις χριστιανικὰς διδασκαλίας, πὺ ἔθιγον αἱ αἰρέσεις καὶ πολλὰ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν τῶν χριστιανῶν ἐτακτοποιήσεν.

Πολλάκις παρουσιάζοντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αἰρέσεις ἢ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὰ ὁποῖα δὲν ἤρκουν νὰ λύσουν αἱ τοπικαὶ σύνοδοι. Οἱ αὐτοκράτορες τότε ἢ ἐξ ἰδίας τῶν πρωτοβουλίας ἢ κατόπιν ὑποδείξεως τῆς Ἐκκλησίας, συνεκάλουν εἰς ὠρισμένην πόλιν συνόδους ἐξ ἐπισκόπων ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐλάμβανον σαφεῖς καὶ ὠρισμένας ἀποφάσεις.

Αἱ σύνοδοι αὗται λέγονται **Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι**, διότι ἐλάμβανον μέρος εἰς αὐτὰς ἐπίσκοποι ἀντιπροσωπεύοντες πάσας τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας τῆς Οἰκουμένης. Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας λέγονται **δόγματα, ὅροι, σύμβολα**· αἱ δὲ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν διοίκησιν λέγονται **κανόνες**.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου τὴν Ἐκκλησίαν διευθύνει ἀοράτως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους παρευρίσκετο διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπισκόπων πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, εἶναι φυσικὸν ὅτι τὰς ἐργασίας τούτων διηύθυνεν ἀοράτως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Διὰ τοῦτο αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς θεμελιώδεις χριστιανικὰς διδασκαλίας, ἔθεωροῦντο θεόπνευστοι, οἱ δὲ αὐτοκράτορες καθίστανον ταύτας νόμους τοῦ κράτους καὶ ὅσοι δὲν ὑπήκουον εἰς αὐτὰς, ἔθεωροῦντο αἰρετικοὶ καὶ ἀπεχωρίζοντο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν.

Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι εἶναι ἑπτὰ καὶ συνεκλήθησαν

ὄλαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, δηλαδή ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ σχίσματος. Εἶναι δὲ αἱ ἐξῆς :

Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ. (Αἵρεσις Ἀρείου).

Ἡ πρώτη Οἰκ. Σύνοδος συνεκλήθη εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὸ 325 ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Εἰς ταύτην συνήλθον 378 ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν τῆς Οἰκουμένης. Τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοὺς τοὺς λέγομεν *Πατέρας*. Ἡ Σύνοδος αὕτη κατεδίκασεν ὡς αἰρετικούς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἀρείου.

Ὁ Ἄρειος ἦτο πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐδημιούργησε τοῦτον ὁ Θεὸς πρὶν δημιουργήσῃ τὸν κόσμον. Ἡ ἀληθὴς ὁμῶς χριστιανικὴ διδασκαλία εἶναι, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὑπῆρχε δὲ πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ εἶναι τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας (ὁμοούσιος) μὲ τὸν Πατέρα. Ἡ αἵρεσις αὕτη ἤρχισεν ἀπὸ τὸ ἔτος 318 μ. Χ. καὶ ἀποκτήσασα πολλοὺς ὁπαδοὺς ἐπροξένησε πολλὰς ταραχὰς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰς διάστημα ἑνὸς περιόπου αἰῶνος. Εὐτυχῶς κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους ἡ αἵρεσις αὕτη ἐξέλιπε.

Πλὴν τούτου ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ὥρισε νὰ ἐορτάζεται τὸ Πάσχα τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἔαρινῆς ἰσημερίας, συνέταξε δὲ καὶ τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην ἔλαβε μέρος καὶ διεκρίθη διὰ τὸ θάρρος του ὁ νεαρὸς τότε διάκονος, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, συνοδεύσας τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας.

Ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει. (Αἵρέσεις Μακεδονίου καὶ Ἀπολλιναρίου).

Τὴν δευτέραν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 381 ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Μέγας. Εἰς ταύτην ἔλαβον μέρος 150 Πατέρες.

Ἡ σύνοδος αὕτη κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου. Ὁ Μακεδόνιος ἦτο ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα καὶ συνεπῶς τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος τὰ περιώριζεν εἰς δύο.

Κατεδίκασεν ἐπίσης ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἐπισκόπου Λαοδικείας. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεός, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τέλειος ἄνθρωπος, διότι μετὰ τῆς θεότητος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἠνώθη μόνον ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, τὴν δὲ θέσιν τοῦ πνεύματος κατεῖχεν ὁ θεῖος Λόγος. Συνέταξε προσέτι ἡ σύνοδος αὕτη τὰ ὑπόλοιπα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

Ἡ τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Ἐφέσῳ. (Αἵρεσις Νεστορίου).

Ἡ τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη εἰς τὴν Ἐφεσον τῷ 431 ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. Εἰς ταύτην προσήλθον 200 πατέρες. Ἡ Σύνοδος αὕτη κατεδίκασε τοὺς αἰρετικούς νεστοριανούς καὶ ἐτακτοποίησε διάφορα ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Νεστόριος ἦτο ἐπίσκοπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐδίδασκε δὲ ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἐγέννησε κοινὸν ἄνθρωπον, τὸν Χριστὸν καὶ μετὰ τὴν γέννησίν του ἠνώθη μετὰ τὸν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζε τὴν μητέρα τοῦ Θεοῦ οὐχὶ Θεοτόκον, ἀλλὰ Χριστοτόκον. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅστις ὑπῆρχε πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος γεννηθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας. Ἐπομένως εἰς τὸν Χριστὸν ὑπάρχουν καὶ ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἠνωμένα. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Νεστορίου (νεστοριανοί) ἐσχημάτισαν ἀργότερα ἰδικὴν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Περσίαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἀνατολῆς. Σήμερον ὑπάρχουν ὄχι περισσότεροι ἀπὸ 70.000 νεστοριανοὶ εἰς τὰς Ἰνδίας, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν ἰδιαιτέραν Ἐκκλησίαν καὶ θέλουν νὰ ὀνομάζωνται χριστιανοὶ τοῦ Θωμᾶ, διότι ἰσχυρίζονται ὅτι ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν τῶ Εὐαγγέλιον ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς.

Ἡ τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι. (Μονοφυσιτικὴ αἵρεσις).

Ἡ τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη εἰς τὴν Χαλκηδόνα τῷ 451 ὑπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας. Εἰς ταύτην παρευρέθησαν 630 πατέρες. Ἡ σύνοδος αὕτη, πλὴν τῶν ἄλλων ἀποφάσεων, κατεδίκασε τοὺς μονοφυσίτας, ὅπως ὠνομάσθησαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ αἵρετικοῦ Εὐτυχοῦς, πρεσβυτέρου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὗτος πολεμῶν τὴν αἵρεσιν τοῦ Νεστορίου περιέπεσε εἰς ἄλλην ἀσεβῆ αἵρεσιν. Ἐδίδασκεν ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν ὑπάρχει μόνον μία φύσις, ἡ θεία, διότι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπερροφήθη ἀπὸ τὴν θείαν φύσιν καὶ ἐξηφανίσθη. Ἡ ὀρθὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν ὑπῆρχον δύο φύσεις ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἡνωμένοι, χωρὶς μὲν νὰ δύνανται νὰ χωρισθοῦν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ συγχωνευθοῦν εἰς μόνον τὴν θείαν φύσιν. Ἡ μονοφυσιτικὴ ἔρις ἔγινεν αἰτία πολλῶν ταραχῶν, μέχρις ὅτου οἱ ὁπαδοὶ ταύτης ἀπεκόπησαν ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐσημάτισαν ἰδικὰς τῶν Ἐκκλησίας. Σήμερον ὑπάρχουν ἀκόμη μερικαὶ μονοφυσιτικαὶ Ἐκκλησίαι, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν μονοφυσιτῶν εἶναι περίπου 10 ἑκατομμύρια. Τοιαῦται Ἐκκλησίαι εἶναι τῶν Ἰακωβιτῶν, ἥτις ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ὀλίγους μονοφυσίτας τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας καὶ Παλαιστίνης, ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀρμενίων, ἡ Ἐκκλησία τῶν Κοπτῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀβησσυνίας.

Ἡ πέμπτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τὴν σύνοδον ταύτην συνεκάλεσε τὸ 553 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰουστινιανός. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος 165 πατέρες, κατεδικάσθησαν διάφοροι αἵρέσεις, αἵτινες ὑπῆρχον εἰς τὰ βιβλία τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, Θεοδώρου ἐπισκόπου τῆς ἐν Κιλικίᾳ Μοψουεστίας, Θεοδωρήτου ἐπισκόπου τῆς Συριακῆς πόλεως Κύρου καὶ Ἰβὰ ἐπισκόπου τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης.

Ἡ ἕκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει. (Μονοθελητικὴ αἵρεσις).

Αὕτη συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου τὸ ἔτος 680 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ σύνοδος αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθησαν 289 πατέρες κατεδίκασε τοὺς αἵρετικούς μονοθελήτας. Τῆς αἵρέσεως ταύτης σπουδαιότερος ὄπαδος ἦτο ὁ Μητροπολίτης Ρώμης Ὀνώριος. Οἱ ὄπαδοὶ τῆς αἵρέσεως ταύτης ἐνόμιζον, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μόνον μίαν θέλησιν, διότι ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ἐξηφανίσθη. Ἡ ὀρθὴ ὅμως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν ὑπῆρχον δύο θελήσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ἀλλ' ὑπετάσσετο ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις εἰς τὴν θείαν. Σήμερον ἐλάχιστοι μονοθεληταὶ σφύζονται, εἰς μίαν μονὴν τοῦ ὄρους Λιβάνου, λεγομένην τοῦ Μάρωνος, ὀνομάζονται δὲ Μαρωνῖται.

Ἡ ἑβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ (Εἰκονομαχικὴ ἔρις).

Ταύτην συνεκάλεσεν εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ ἔτος 787 ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, ἥτις ἦτο ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ ἕκτου. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην προσῆλθον 350 πατέρες. Τὸ ζήτημα τὸ ὁποῖον ἐτακτοποίησεν ἡ ἑβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἦτο τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων.

Πολλοὶ ἀμαθεῖς χριστιανοὶ ἀντὶ νὰ τιμοῦν καὶ νὰ σέβωνται τὰς ἱεράς εἰκόνας καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, ἀπέδιδον εἰς αὐτὰ λατρείαν, ἐνῶ μόνον τὸν Θεὸν ὀφείλομεν νὰ λατρεύωμεν. Ἐκτὸς τούτου ἐπειδὴ εἰς τὰς Μονὰς συνηθροίσθη πλοῦτος, οἱ δὲ μοναχοὶ δὲν ὑπηρέτουν εἰς τὸν στρατόν, πολλοὶ ἐγίνοντο μοναχοὶ, ὄχι ἀπὸ εὐσέβειαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὀκνηρίαν. Τέλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν ἠὺξήθη πολὺ, οἱ δὲ χριστιανοὶ παρημέλουν τὰς ἐργασίας τῶν καὶ ἐπήγαινον εἰς τοὺς ναοὺς. Τὰ ἄτοπα ταῦτα ἠθέλησαν νὰ διορθώσουν πολλοὶ λόγιοι χριστιανοὶ, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸν Ἰσαυρον (717—741). Ἀντὶ ὅμως νὰ φροντίσῃ ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος νὰ διδαχθῇ ὁ ἀμαθὴς ὄχλος καὶ μὲ διαφόρους νόμους νὰ διορθώσῃ σιγὰ σιγὰ

τὰ πράγματα, μετεχειρίσθη βίαν. Τὸ σπουδαιότερον κακὸν ποιεῖ διεπραξεν, ἦτο νὰ καταργήσῃ τελείως τὰς εἰκόνας. Τοῦτο ἐξήγειρε τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς μοναχοὺς, διηρέθησαν δὲ οἱ χριστιανοὶ εἰς εἰκονομάχους καὶ εἰκονοφίλους καὶ ἀνεπτύχθη μεταξὺ των μῖσος θανάσιμον. Οἱ εἰκονομάχοι, ἔχοντες μὲ τὸ μέρος των τὸν αὐτοκράτορα, κατέστρεφον ναοὺς ἔκκαιον σχολεῖα καὶ βιβλιοθήκας, ἔρριπτον εἰς τοὺς δρόμους καὶ κατεπάτουν τὰ ἱερά σκευὴ τῶν ναῶν, τὰς εἰκόνας καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, ἄφθονον δὲ ἐχύνετο χριστιανικὸν αἷμα κατὰ τὰς συγκρούσεις τῶν δύο μερίδων.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἢ Αθηναία, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος συζύγου τῆς Κωνσταντίνου τοῦ Δ', ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς Κωνσταντίνου τὸν Πορφυρογέννητον (780). Ἡ Εἰρήνη κατήγετο ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀθηναίων, ὅπου οἱ χριστιανοὶ παρέμειναν πάντοτε εἰκονόφιλοι.

Ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλείαν, ἀνεδείχθη μίᾳ ἀπὸ τὰς δεξιωτέρας γυναῖκας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Εἰρήνη κυβερνῶσα μόνη τῆς τὴν τότε λίαν ἐκτεταμένην αὐτοκρατορίαν, κατῴρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τῆς αὐτοκρατορίας ἐν τῷ μέσῳ διαφόρων ἰσχυρῶν ἐχθρῶν τῆς. Ἐπειτα ἀπὸ πολλὰς προσπαθείας, ἐπέτυχεν νὰ συγκαλέσῃ τὴν ἐβδόμην Οἰκουμένην Σύνοδον, ἣτις ἐπανέφερε τὰς εἰκόνας καὶ καθώρισεν, ὅτι ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν εἰκόνων ἀναφέρεται εἰς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα, ἡ δὲ λατρεία ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν Θεόν, σύμφωνα μὲ τὴν περὶ εἰκόνων ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ σπουδαίου πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, περὶ τοῦ ὁποῦ θὰ μάθωμεν κατωτέρω. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Εἰρήνην ἡ εἰκονομαχικὴ ἔρις ἐξηκολούθησε, κατέπαυσε δὲ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρας τὸ 843. Ἀπὸ τότε ἐορτάζομεν τὴν κατάπαυσιν τῆς εἰκονομαχικῆς ἔριδος τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς πρὸ τοῦ Πάσχα τεσσαρακοστῆς καὶ τὴν ὀνομάζομεν **Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας**. Τὸ Κοντάκιον τῆς ὀρθοδοξίας, εἶναι τὸ ἐξῆς :

Ἀπερίγραπτος Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐκ σοῦ Θεοτόκε περιειργράφη σαρκούμενος, καὶ τὴν ὑπωθεῖσαν εἰκόνα εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναμορφώσας, τῷ θεῷ κάλλει συγκατέμιξεν. Ἄλλ' ὁμολογοῦντες τὴν σωτηρίαν ἔργῳ καὶ λόγῳ ταύτην ἀνιστοροῦμεν.

Μετὰ τὴν 6ην Οἰκουμενικὴν σύνοδον ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ δεῦτερος συνεκάλεσε καὶ ἄλλην σύνοδον τὸ ἔτος 691-2. Οἱ πατέρες τῆς Συνόδου ταύτης συνηθροίσθησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ συνεδρίαζον εἰς ἓν δωμάτιον τῶν ἀνακτόρων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἄνωθεν θόλον (τροῦλλον) καὶ διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος αὕτη λέγεται *ἡ ἐν τροσύλλῳ*. Ἡ σύνοδος αὕτη συνέταξε διαφόρους κανόνας ἀναφερομένους εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ θεωρεῖται ὡς συμπλήρωσις τῆς 5ης καὶ τῆς 6ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ *Πενθέκτη*.

22. ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐξηπλώθη μὲ θαυμαστὴν ταχύτητα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς τὴν Δύσιν. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν διεδόθη εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν ἀπὸ τοῦ 327. Οἱ διαδόσαντες τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν. ἦσαν ὁ Αἰδέσιμος καὶ ὁ Φρουμέντιος. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μέγας Ἀθανάσιος ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον τὸν Φρουμέντιον, ὅστις ἐγένεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Ἀβησσυνίας ἢ Αἰθιοπίας. Δυστυχῶς ἀργότερα ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀβησσυνίας ἔγινεν αἰρετικὴ (μονοφυσιτικὴ) καὶ τοιαύτη εἶναι μέχρι σήμερον. Διεδόθη ἐπίσης ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Περσίαν. Κατόπιν ὅμως, πολλάκις ἔγιναν σκληροὶ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν, οἱ δὲ ὀλίγοι μείναντες χριστιανοὶ ἔγιναν αἰρετικοὶ (νεστοριανοὶ). Ἐξηπλώθη ἀκόμη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ Γεωργίαν, ἀλλ' ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία ἔγινε καὶ αὕτη αἰρετικὴ (μονοφυσιτικὴ). Τέλος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου αἰῶνος ὑπῆρχε χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἔθεωρεῖτο ἰδρυτὴς αὐτῆς ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς.

Εἰς τὴν Δύσιν τὸν τέταρτον, πέμπτον καὶ ἕκτον αἰῶνα ἐγκατεστάθησαν διάφοροι βάρβαροι λαοὶ ἐλθόντες ἀπὸ βορρᾶ. Οὗτοι ἀπετέλεσαν ἀργότερα τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη, παρέλαβον δὲ ἀπὸ τοὺς νικηθέντας λαοὺς τῆς Δύσεως, ὄχι μόνον τὸν πολιτισμὸν τῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Πρῶτοι ἐκ τῶν λαῶν τούτων, οἵτινες ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν ἦσαν οἱ Γότθοι. Οὗτοι κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἰσπανίαν. Ἀπὸ τούτους διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τοὺς Βουργουνδίους καὶ διὰ τούτων εἰς τοὺς Φράγκους. Ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ἰρλανδίαν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Σκωτίαν. Τῷ 596 ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος εἰσήγαγε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τοὺς Ἀγγλοσάξωνας, στείλας ἐκεῖ πολλοὺς βενεδικτίνους μοναχοὺς. Τέλος ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη τὸν ἕβδομον αἰῶνα εἰς τὰς Γερμανικὰς χώρας.

Ἄλλ' ὅμως, ἐνῶς ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη εἰς τὴν Δύσιν ταχύτατα καὶ ἔκαμε θαυμαστάς προόδους, δὲν συνέβη τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν δὲν ἐπέτυχε νὰ ἐπικρατήσῃ, οἱ δὲ ὀλίγοι χριστιανοὶ τῶν μερῶν τούτων ἔγιναν αἰρετικοὶ καὶ δὲν παρουσίασαν καμμίαν σχεδὸν πρόοδον. Αἰτία τούτου ἦτο ἡ ἀμάθεια τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, θρησκείας ἡ ὁποία ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸν χαμηλὸν πολιτισμὸν αὐτῶν. Ὁ ἰδρυτῆς τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς Μέκκαν τῆς Ἀραβίας τῷ 571. Οὗτος παρέλαβεν ἀπὸ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην, ὅ,τι τοῦ ἐχρειάζετο, τὸ ἀνέμιξε μὲ ἰδικὰς του ιδέας καὶ ἐσχημάτισε νέαν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἰσλάμ (=ὑποταγὴ εἰς τὸν Θεόν).

Κατὰ τὸ Ἰσλάμ οἱ ὑπακούοντες εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον, τὸ κοράνιον, θὰ εὔρουν εἰς τὸν παράδεισον τὰς ὠραιότερας τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων τοῦ κόσμου, εἰς αὐτοὺς δὲ περιλαμβάνονται καὶ οἱ φονευόμενοι εἰς τὸν πόλεμον, διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἰσλάμ. Μὲ τὰς ὑποσχέσεις αὐτὰς ὁ Μωάμεθ ἐφανάτισε τοὺς Ἀραβας, οἱ ὁποῖοι εἰς διάστημα 100 ἐτῶν κατώρθωσαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ Ἀραβικὸν κράτος καὶ νὰ ἐπιβάλουν διὰ πυρὸς

καὶ διὰ σιδήρου τὸν Μωαμεθανισμόν εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Εὐρώπην μέχρι τῶν Πυρηναίων ὁρέων.

23. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον δὲν μετεβλήθη, ἀλλ' ἔγινε συστηματικὴ καὶ σταθερά. Ἐκαστος ἐπίσκοπος εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ διοικεῖ τὴν ἐπαρχίαν του βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους, ἀλλ' ἡ διοίκησις στηρίζεται εἰς τοὺς ὠρισμένους ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας. Εἰς τοὺς ἔχοντας τὰ τιμητικὰ πρωτεῖα Μητροπολίτας Ρώμης, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, προσετέθησαν ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ἔνθα ἔζησεν ὁ Σωτὴρ καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς πρωτευούσης τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ Μητροπολίται οὗτοι ὠνομάσθησαν *Ἐξαρχοὶ* ἢ *Ἀρχιεπίσκοποι*, διότι ὡς Μητροπολίται τῆς πρωτευούσης ἀπέκτησαν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐποπτεύουν τοὺς ἐπισκόπους ὅλης τῆς περιφέρειας. Τέλος ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος ὠνομάσθησαν *Πατριάρχαι*, ὡς πνευματικοὶ ἄρχοντες τῶν χριστιανῶν, τίτλον τὸν ὁποῖον ἔφερον οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἰσραηλιτικῶν φυλῶν.

Οὕτω πᾶσα ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία διηρέθη εἰς πέντε περιφέρειας καὶ ἐκάστη περιφέρεια ἦτο ἐν Πατριαρχεῖον. Οἱ ἐπίσκοποι ἐκάστης περιφέρειας ἦσαν ἠνωμένοι καὶ εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πατριάρχην, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέδιδον τιμητικὰ πρωτεῖα. Ἡ χριστιανικὴ λοιπὸν Ἐκκλησία ἀπετελεῖτο ἀπὸ πέντε Πατριαρχεῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀνεξάρτητα τὸ ἐν ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ εἶχον πάντα τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν, σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ μὲ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ πέντε Πατριαρχεῖα ἔθεωροῦντο ὡς ἀδελφοὶ τῆς μίας ἐκκλησιαστικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πατὴρ καὶ κυβερνήτης ἦτο ὁ Χριστός. Οὐδὲν ἐκ τῶν Πατριαρχεῖων μόνον του εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μεταβάλλῃ τίποτε ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἣτις ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς Ἐκκλη-

σίας (§ 16), Τὴν μεγαλειτέραν τιμὴν καὶ τὸν μεγαλείτερον σεβασμὸν εἶχεν ὁ πατριάρχης τῆς Ρώμης, τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὠνομάσθη δὲ **Πάπας**. Ἀπὸ τὸν 5ον ὄμως αἰῶνα τὴν αὐτὴν τιμὴν καὶ τὸν αὐτὸν σεβασμὸν εἶχε καὶ ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς νέας πρωτεύουσας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους,

Αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἦσαν στεναί. Τὴν πολιτείαν ἀντιπροσώπευεν ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, διότι ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος, ὡς γνωστὸν, ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιωρίσθη εἰς τὴν Ἄνατολὴν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαμβάνει τὸ στέμμα τοῦ ἀπὸ τὸν πατριάρχην, ὅστις οὕτως ἐπικυρῶνει τὴν ἀναγόρευσίν του. Τῷ 457 ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ πρῶτος, στέφεται καὶ διὰ θρησκευτικῆς τελετῆς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐνῶ μέχρι τότε ἀνεβιβάζετο εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μόνον. Τέλος ἀπὸ τοῦ ἔτους 496 τακτικὰ πλέον ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ καὶ ἐπιδοκιμάζει τὴν ἔγκατάστασιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν θρόνον, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὴν ἐκλογὴν του. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἀγωνίζεται μὲ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν καὶ ὑπερασπίζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ κράτους. Ὁ αὐτοκράτωρ συνεργάζεται μὲ τὸν πατριάρχην διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας. Φροντίζει ὡσαύτως νὰ διατηρῆται ἀμόλυντος ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὰς αἱρέσεις καὶ νὰ διατυπώνεται ὀρθῶς ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ Πατριαρχεῖον ὅμως τῆς Ρώμης ἤρχισε νὰ μεταβάλλῃ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως. Ὅταν εἰσέβαλον εἰς τὴν Δύσιν διάφοροι λαοὶ καὶ ἵδρυσαν βασιλεία, παρέλαβον ἀπὸ τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς τῆς Δύσεως, μαζὶ μὲ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Τὸν πάπαν ἐσέβοντο πάρα πολὺ οἱ τότε ἀμαθεῖς νέοι χριστιανοί, διότι τοὺς ἐδίδαξε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ὁ πάπας ἐπωφελήθη ἀπὸ τὸν σεβασμὸν αὐτὸν καὶ ἐπέτυχε νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ἄρχων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, εἰς τὸν ὅποιον ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῆς Δύσεως ὄφειλον νὰ ὑπακούουν. Κατόπιν οἱ πάπαι ἐπεδίωξαν νὰ ἀποκτή-

σους και κοσμικήν ἐξουσίαν και τὸ ἐπέτυχον. Τῷ 754 οἱ ἐγκατασταθέντες Λογγοβάρδοι εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν ἠπείλουν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ρώμην. Ὁ τότε πάπας Στέφανος ὁ 3ος ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων Πιπίνου. Οὗτος ἔσπευσε εἰς τὴν Ρώμην και κατέλαβε ταύτην, ἵνα κολακεύσῃ δὲ τὸν πάπαν, διὰ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως, τοῦ ἐδώρησε τὴν Ρώμην. Ἀπὸ τότε οἱ πάπαι, ἀποκτήσαντες ἰδικόν των κράτος, ἐσχημάτισαν στρατόν, συνῆψαν συμμαχίας και ἐπέβαλον εἰς πάντας τοὺς ἡγεμόνας τὴν κοσμικήν των ἐξουσίαν, ἐκστρατεύοντες ἐναντίον τῶν ἀρνούμενων τὴν εἰς αὐτοὺς ὑποταγήν. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν των αὐτὴν οἱ πάπαι ἐπέδιωκον νὰ γίνουιν ἀρχηγοὶ και τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν τὰ ἄλλα τέσσαρα Πατριαρχεῖα, οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὰς παραλόγους ἀξιώσεις ταύτας τῶν παπῶν.

24. ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ. ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Μετὰ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον ἅπαντες οἱ αὐτοκράτορες, πλὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, ἦσαν χριστιανοὶ και παρῆχον εἰς τοὺς χριστιανούς πολλὰ προνόμια. Τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν κατεδίωκον τοὺς εἰδωλολάτραι, παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας, νὰ μὴ μετέρχωνται βίαν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ εἰδωλολάτραι ἐγίνοντο χριστιανοὶ, ὄχι ἀπὸ πεποίθησιν, ἀλλὰ διὰ τὰ συμφέροντά των και δὲν ἐγκατέλιπον τὰς κακὰς συνηθείαις των. Τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ χαλαρωθοῦν τὰ ἀγνὰ ἦθη τῶν πρώτων χριστιανῶν. Πολὺ ἔβλαψαν τὴν ἠθικήν τῶν χριστιανῶν και αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες, εἰς τὰς ὁποίας ἀνεμιγνύετο ὁ ἀμαθὴς ὄχλος. Αἱ ἔριδες αὗται ἐμείωνον τὴν ἀγάπην μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, ἐδημιουργοῦν μεταξὺ των ἔχθρας, πολλοὶ δὲ ἤρχισαν νὰ ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν θρησκείαν. Ὡστε ἡ ἠθικὴ τῶν χριστιανῶν, ἦτο μὲν ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν ἠθικήν τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλὰ κατωτέρα τῆς ἠθικῆς τῶν πρώτων χριστιανῶν.

Ἄλλ' ὅμως ἡ ἐπίδρασις τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν κοινωνίαν προξενεῖ θαυμασμόν. Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ καθῆκον τῆς νὰ φροντίζη διὰ τοὺς χριστιανούς. Μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὸ καλὸν παράδειγμα πολεμεῖ τὴν ἀνηθικότητα καὶ τὴν ἀσέβειαν καὶ μὲ τὰς δωρεὰς τῶν χριστιανῶν βοηθεῖ τοὺς δυστυχεῖς. Αἱ πόλεις τῶρα στολίζονται μὲ νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, γηροκομεῖα καὶ ἄλλα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, ἔνθα οἱ δυστυχεῖς εὐρίσκουν καταφύγιον. Οἱ χριστιανοὶ περιφρονοῦν τὰ βάρβαρα θεάματα τῶν μονομαχιῶν καὶ θηριομαχιῶν καὶ κάθε ἀνήθικον διασκέδασιν, μισοῦν δὲ τὴν δουλείαν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην προώδευσε πολὺ ὁ μοναχικὸς βίος. Οἱ περισσότεροὶ μοναχοὶ ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Μεταξὺ τῶν ἀσκητῶν διεκρίθη ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Κατήγετο ἐκ Κόμας τῆς κάτω Αἰγύπτου, ἐκ γονέων εὐγενῶν καὶ πλουσίων, ἀλλὰ καὶ εὐσεβεστάτων καὶ ἐγεννήθη περὶ τὸ 240. Ὅταν ἐμεγάλωσε, συνεχῶς προσήχετο καὶ ἐμελέτα τὰς Ἁγίας Γραφάς. Στερηθεὶς τῶν γονέων τοῦ πολὺ νέος, διένειμε τὴν περιουσίαν τοῦ εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς ἐρημικὸν φρούριον καὶ κατόπιν εἰς τι ὄροπέδιον παρὰ τὸν ποταμὸν Νεῖλον, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ (356). Κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν, πολλάκις κατήρχετο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς χριστιανούς. Ἡ φήμη τοῦ διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Αἴγυπτον. Πλήθος χριστιανῶν συνέρρεον εἰς τὸ ἐρημητήριόν του, διὰ νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ διὰ νὰ ἀκούσουν τὴν διδασκαλίαν του. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐμιμῶντο τὸ παράδειγμά του. Τὴν μνήμην τοῦ ἐορτάζομεν τὴν 17ην Ἰανουαρίου.

Μετὰ τὸν Μέγαν Ἀντώνιον ὁ μοναχικὸς βίος ἐρρυθμίσθη καλλίτερα. Οἱ ἀσκηταὶ ἠνώνοντο πολλοὶ μαζὶ καὶ ἐσχημάτιζον κοινότητα, τὰς *Μονάς*. Πρῶτος συστηματοποιήσας τὸν μοναχικὸν βίον ἦτο ὁ μαθητὴς τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου, ὁ Παχώμιος. Οὗτος τὸ ἔτος 340 ὑπεχρέωσε τοὺς μοναχοὺς νὰ ζοῦν μὲ ὠρισμένους νόμους καὶ κανόνας εἰς τὰ μοναστήρια. Εἰς τὴν νῆσον Τάβενναν τοῦ Νεῖλου ἵδρυσεν μοναστήριον, τὸ ὁποῖον, ὅταν ἀπέθανεν, εἶχεν 7000 μοναχοὺς. Ὁ δὲ Μέγας

Βασίλειος ἔγραψε μοναχικοὺς κανόνες, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ ζοῦν οἱ μοναχοί. Ὡς κυριωτέρας ἀρετὰς τῶν μοναχῶν ὥρισε τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν πενίαν.

Ὁ μοναχικὸς βίος διεδόθη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Τὸν διέδωσεν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὅστις ἀρκετὰ ἔτη ἔμεινεν εἰς τὴν Ρώμην ἐξόριστος. Ἀλλ' οἱ μοναχοὶ τῆς Δύσεως δὲν ἠδύναντο, λόγῳ τοῦ κλίματος, νὰ ζοῦν τὸν αὐστηρὸν ἀσκητικὸν βίον τῶν μοναχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Βενέδικτος κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος συνέταξεν ὄργανισμὸν τῶν Μοναστηρίων τῆς Δύσεως ἠπιώτερον.

Αἱ Μοναὶ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὠφέλησαν πολὺ. Ἐκτὸς τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ἧτις ἐκαλλιιεργεῖτο εἰς αὐτάς, ἐχρησίμευσαν αὐταὶ καὶ ὡς σχολεῖα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν καὶ διὰ τὸν λαὸν καὶ διὰ τὸν κληρὸν. Πλεῖστα ἀρχαῖα βιβλία σῶζονται μέχρι σήμερον, διότι πολλοὶ μοναχοὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὸ νὰ ἀντιγράφουν διάφορα χειρόγραφα.

25. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Α'. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δου αἰῶνος ἀκολουθεῖ ἐκπληκτικὴ καλλιτεχνικὴ δραστηριότης μεταξὺ τῶν χριστιανῶν. Ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη κίνησις λαμβάνει χώραν εἰς τὴν Ἀνατολὴν, διότι ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ αὐλὴ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀνατολὴν, κέντρον δὲ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἑλληνες τέλος ἦσαν οἱ καλλιτέχναι οἱ ὅποιοι εἰργάσθησαν διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς νέας ταύτης καλλιτεχνικῆς κινήσεως.

Ἡ χριστιανικὴ τέχνη εἶχεν ὡς βάσιν τὴν Ἑλληνιστικὴν τέχνην, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Ἀλλ' εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις προσετέθησαν καὶ ἄλλαι ἐπιδρά-

σεις προερχόμεναι ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Περσία, ἡ Συρία καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ πᾶσαι αἱ χῶραι τῆς Ἀνατολῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκυριάρχει ἡ Κωνσταντινούπολις, προσέφερον ὅ,τι ὠραῖον εἶχον εἰς τὴν Ἑλληνιστικὴν τέχνην, ἵνα ἐκ ταύτης οἱ χριστιανοὶ Ἑλληνας καλλιτέχναι δημιουργήσουσιν τὴν καλουμένην *Παλαιοχριστιανικὴν τέχνην*, ἣτις φθάνει μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ (6ος αἰών).

Τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον χρειάζεται τώρα εἰς τοὺς χριστιανοὺς εἶναι ἰδρύματα εὐρύχωρα, ἵνα ἐντὸς τούτων λατρεύουσιν τὸν Θεόν, διότι τὰ μέχρι τότε χρησιμοποιούμενα ἦσαν μικρὰ καὶ εὐτελῆ, εἶχον δὲ καταστραφῆ ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ. Οἱ χριστιανοὶ τώρα θέλουσιν «ἐκκλησίας» διὰ τὴν συνάθροισιν ἐντὸς αὐτῶν τῶν πιστῶν καὶ οὐχὶ ἀπλοῦς ναοὺς μὲ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν τῆς λέξεως (ναίω=κατοικῶ), χρησιμεύοντας μόνον διὰ κατοικίαν τῶν θεῶν, ὅπως τοὺς ἐθεώρουσιν οἱ ἀρχαῖοι. Ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὴν ἀνέργειαν εὐρυχῶρων χριστιανικῶν ναῶν, ἔλαβον τὰς Ρωμαϊκὰς Βασιλικὰς (ἐνν. στοάς). Αὗται ἦσαν ἀγοραὶ ἐστεγασμέναι, αἱ ὅποσαι ἐχρησίμευον καὶ ὡς δικαστήρια. Οὕτω οἱ πρῶτοι ἄξιοι λόγου χριστιανικοὶ ναοὶ ἔλαβον ὠρισμένον ρυθμόν, καλούμενον *Βασιλικῆς*.

Οἱ ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς ἢ ἄλλως λεγόμενοι «*δομομικοί*», ἦσαν οἰκοδομήματα ὀρθογώνια στεγαζόμενα διὰ ξυλίνης στέγης, καὶ οὐχὶ διὰ τῶν πολυδαπάνων κτιστῶν θόλων, διὰ τῶν ὁποίων ἐστεγάζοντο αἱ Ρωμαϊκαὶ ἀγοραὶ. Ὁ ναὸς διηρεῖτο συνήθως διὰ διπλῆς σειρᾶς κιόνων εἰς τρία μέρη, καλούμενα «*κλίτη*», ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μέσον κλίτος ἦτο μεγαλείτερον τῶν πλαγίων¹. Ἡ στέγη τοῦ μέσου κλίτους συνήθως ἦτογωνιώδης, αἱ δὲ στέγαι τῶν πλαγίων κλιτῶν κεκλιμένα ἐπίπεδα. Τὸ μέσον κλίτος κατέληγεν εἰς τὸ «*Ἄγιον Βῆμα*», εἰς τὸ βάθος δὲ τοῦ βήματος, ὕπερ ἦτο πάντοτε πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ, ὑπῆρχε κυκλωτερῆς κόγχη. Τὸ βῆμα, ὕπερ ἦτο ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ λοιποῦ ναοῦ, ἐχωρίζετο διὰ δρυφράκτου².

1. Ἐνίοτε διηρεῖτο διὰ τετραπλῆς σειρᾶς κιόνων, ὁπότε ὁ ναὸς ἦτο πεντάκλιτος. 2. δρυφρακτον=τὰ κάγκελα.

ἐκ πλακῶν ἢ στυλιδίων μεταλλίνων ἢ ξυλίνων. Ἐντὸς τοῦ Ἁγ. Βήματος εὐρίσκετο ἡ Ἁγία Τράπεζα, ἐφ' ἧς ἐτελεῖτο τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Πρὸ τῶν τριῶν κλιτῶν ὑπῆρχεν ὁ *νάρθηξ* συγκοινωνῶν μετὰ τοῦ ναοῦ διὰ τριῶν θυρῶν ἢ καὶ περισσοτέρων. Εἰς τὸν *νάρθηκα* ἔμενον τότε οἱ κατηχούμενοι ἢ οἱ μετανοοῦντες, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπηγορεύετο νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸν ναόν. Ἄνωθεν τέλος ἀπὸ τὰ πλάγια κλίτη ὑπῆρχον ὑπερῶα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιήθησαν ἀργότερα, ἵνα εἰς αὐτὰ ἴστανται αἱ γυναῖκες.

Πλὴν τῶν ναῶν τοῦ ρυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ναοὶ κυκλικοὶ ἢ ὀκταγωνικοὶ, στεγαζόμενοι ὑπὸ *τρούλλου*, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πανθέου τῆς Ρώμης. Ἄλλ' ὁ τύπος οὗτος τῶν ναῶν δὲν ἐπεκράτησε. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ χριστιανικὴ τέχνη ἀρχίζει νὰ λαμβάνη νέαν μορφήν, καὶ ἀρχίζει νὰ δημιουργηται ἡ *Βυζαντινὴ τέχνη*, ἥτις κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον ἔλαβεν ὑψίστην ἀνάπτυξιν. Ἀρχὴ τῆς δημιουργίας τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ὑπῆρξεν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκ νέου κτισθεὶς περίφημος ναὸς τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ «Μεγάλη Ἐκκλησία», ὅπως τὴν ὠνόμαζον οἱ Βυζαντινοί, μὲ τὸν θαυμάσιον ἀρχιτεκτονικὸν τύπον τῆς, μὲ τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς, μὲ τὸ ἀπλετον φῶς, τὸ ὁποῖον τὴν πλημμυρίζει καὶ μὲ τὸν ὑπερμεγέθη *τροῦλλον* τῆς, εἶναι δημιούργημα τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ ἐκτελέσεως, εἶναι δὲ ναὸς ρυθμοῦ Βασιλικῆς *μετὰ τρούλλου*. Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶναι τὰ ἑξῆς :

1) Ἡ σύνδεσις τῶν κιόνων, ὅχι μὲ ἐπιστύλιον, ὅπως εἰς τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, ἀλλὰ μὲ τόξον. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐν γένει τοῦ ναοῦ δὲν εἶναι εὐθύγραμμος, ἀλλὰ καμπυλόγραμμος.

2) Ὁ στεγάζων τετράγωνον ἐπιφάνειαν «τροῦλλος». Καὶ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐστεγάζοντο οἰκοδομήματά τινα στρογγύλα ἢ ὀκταγωνικά, χριστιανικά καὶ μὴ, μὲ *τροῦλλον*, (πάνθειον τοῦ Ἀγρίππα, στρογγύλοι ναοὶ). Ἄλλ' ὁ *τροῦλλος* τῆς Ἁγίας Σοφίας στεγάζει *χῶρον* τετράγωνον. Τοῦτο ἐπέτυχον

οί Μικρασιᾶται καλλιτέχναι τῆς Ἀγίας Σοφίας Ἀνθέμιος καὶ Ἰσιδώρος. Ἐπὶ τεσσάρων μεγάλων ἀψίδων, στηριζομένων ἐπὶ τεσσάρων χονδρῶν τετραγώνων κίωνων (πεσσῶν καλουμένων) ἐτοποθέτησαν στεφάνην, στηριζομένην εἰς τὰ τόξα τῶν ἀψίδων, τὰ δὲ κενὰ μεταξὺ τῆς στεφάνης καὶ τῆς κορυφῆς τῶν κίωνων συνεπλήρωσαν διὰ σφαιρικῶν τριγώνων (λοφίων). Τὰ τρίγωνα ταῦτα ἔδωσαν τὴν δύναμιν εἰς τὴν στεφάνην νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἐπὶ ταύτης βαίνοντα ὑπερμεγέθη τροῦλλον.

Οἱ χριστιανικοὶ ναοί, διὰ νὰ εἶναι ἀντάξιοι τοῦ μεγαλείου τῆς θριαμβευσάσης Ἐκκλησίας, ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγαλοπρεπέστατα στολισμένοι. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ καλλιτέχναι καλλιεργοῦν τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν. Οὕτω μαζὺ μετὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔλαβον εὐρυτάτην καὶ θαυμαστὴν ἀνάπτυξιν ἡ χριστιανικὴ γλυπτικὴ καὶ ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ.

Ἡ γλυπτικὴ ἐστόλιζε θαυμασίως τὰ κιονόκρανα, τὰ πλαίσια τῶν θυρῶν καὶ τῶν παραθύρων, τὰ θωράκια¹ κ.λ.π. Τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς χριστιανικῆς γλυπτικῆς εἶναι ἡ ποικιλία τῶν γλυπτῶν διακοσμήσεων. Ἡ μαλακὴ ἄκανθα τοῦ κιονοκράνου τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἀντικατεστάθη ἀπὸ δαντελωτὴν τοιαύτην διάτρητον, ἐπὶ δὲ τοῦ κιονοκράνου τίθεται συνήθως ἐπίθεμα ἔχον σχῆμα ἀνεστραμμένης πυραμίδος, διὰ νὰ στερεώνωνται ἐπ' αὐτοῦ οἱ πόδες τῶν τόξων. Τὸ ἐπίθεμα τοῦτο διακοσμεῖται πλουσίως μετὰ σταυρούς, ζῶα, περικοκλάδας κ.λ.π. Τὰ πλαίσια τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων κοσμοῦνται μετὰ τρίλοβον ἄκανθαν ἢ μετὰ ἀκτινωτοὺς τροχοὺς ἢ σταυρούς καὶ ἔλικας. Αἱ πλάκες τῶν θωρακίων τέλος κοσμοῦνται ἄλλοτε μὲν μετὰ συμπλεκόμενα φυλλώματα καὶ κυκλικοὺς ἔλικας ἔχοντας εἰς τὸ μέσον ρόδακα², ἄλλοτε μετὰ σταυρὸν ἀπλοῦν ἢ ἐντὸς κύκλου ἢ στεφάνης.

Ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ στολίζει ἐπίσης τοὺς ναοὺς, κατὰ

1. Ταῦτα ἦσαν πλάκες καλύπτουσαι τὰ χωρίσματα μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου βήματος, ἢ τοὺς ἄμβωνας ἢ τοὺς τοίχους τῶν ὑπερῶων, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰς προσόψεις ναῶν.

2. Ρόδαξ=σχῆμα μικροῦ ρόδου μετὰ ἀνοικτὰ φύλλα.

τὴν περίοδον ταύτην. Οἱ χριστιανοὶ ζωγράφοι κοσμοῦν τοὺς τοίχους τῶν ναῶν διὰ προσωπογραφιῶν τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀποστόλων, τῶν προφητῶν καὶ τῶν διαφόρων ἱερῶν προσώπων, τὰ ὅποια εἶτε διὰ τῆς ὀσιότητος τοῦ βίου των εἶτε διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτῶν θανάτου, ἐπέτυχον τὸν θρίαμβον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Κοσμοῦν ἐπίσης τοὺς τοίχους τῶν ναῶν διὰ τῆς παραστάσεως γεγονότων τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης καὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ χριστιανοὶ ζωγράφοι μαζὺ μὲ τὴν κανονικότητα καὶ τὴν συμμετρίαν προσπαθοῦν νὰ προσδώσουν εἰς τὰς εἰκόνας των τὴν ἐντύπωσιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς σεμνότητος τῶν εἰκονιζομένων.

Ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ τῆς περιόδου ταύτης προτιμᾷ τὴν ψηφιδογραφίαν. Λαμπρὰ ψηφιδωτὰ ἐκάλυπτον τοὺς τοίχους τῶν ναῶν προκαλοῦντα τὸν θαυμασμὸν μὲ τὴν ἄρμονίαν καὶ τὴν ποικιλίαν καὶ ζωηρότητα τῶν χρωμάτων των. Ἡ ψηφιδογραφία εἶναι ζωγραφικὴ, ἥτις ἐκτελεῖται διὰ μικρῶν πολυχρῶμων λιθαρίων (ψηφίδων), τὰ ὅποια προσαρμύζονται ἐπὶ τῶν τοίχων, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ παρουσιάζουν ζωγραφικὸν πῖνακα.

Ἡ χριστιανικὴ καλλιτεχνικὴ πρόοδος ἀνεκόπη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων. Μετὰ τὴν λήξιν ὅμως τούτων ἐσυνέχισε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς.

Β'. ΛΑΤΡΕΙΑ

Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔγινε μεγαλοπρεπεστάτη, ὃ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν ηὐξήθη. Εἰς τὰς ὑπαρχούσας ἑορτὰς προσετέθησαν αἱ ἑορταὶ τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος (25 Δεκεμβρίου), τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (6 Αὐγούστου), τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (25 Μαρτίου), τῆς Ὑπαπαντῆς (2 Φεβρουαρίου), τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου), τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15 Αὐγούστου), τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου) καὶ διάφοροι ἑορταὶ εἰς μνήμην τῶν Ἀποστόλων καὶ μαρτύρων. Πλεῖστοι ὠραιότατοι ὕμνοι συνετάχθησαν ὑπὸ

έμπνευσμένων χριστιανῶν ποιητῶν, ὕμνογράφων καλουμένων. Τὸν πρῶτον τῆς Κυριακῆς καὶ τῶν ἑορτῶν ἐτελεῖτο τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, συνωδεύετο δὲ ἢ τέλεισός του μὲ διαφόρους ὕμνους καὶ προσευχὰς καὶ ἐκαλεῖτο *Θεία λειτουργία*. Ἐπίσης τὰ ἕτερα ἕξ μυστήρια τελοῦνται πλέον μὲ ὠρισμένην τάξιν εἰς πάσας τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Τέλος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεπτύχθη σπουδαίως ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ ἦτο πάντοτε φωνητικὴ, μὴ συνοδευμένη ποτὲ ὑπὸ μουσικῶν ὀργάνων.

26. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΥ Α΄. ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρουσιάσθησαν οἱ μεγαλείτεροι συγγραφεῖς, πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τούτων ἔζησαν τὸν 4ον καὶ 5ον αἰῶνα, καὶ διὰ τοῦτο δύνανται οἱ αἰῶνες οὗτοι νὰ ὀνομασθοῦν «χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας», Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ οὗτοι συγγραφεῖς καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας εἶχον μελετήσει καὶ ἐγνώριζον κατὰ βάθος, ὅχι μόνον τὴν θεολογίαν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς ἰδέας τῶν σοφῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν. Διὰ τοῦτο ἡρμήνευσαν καὶ ἀνέπτυξαν τὰς διδασκαλίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως μεταχειρισθέντες καὶ κάθε ὀρθὴν σκέψιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ. Οἱ κυριώτεροι ἐκ τούτων εἶναι οἱ ἑξῆς :

1. Ἀθανάσιος ὁ Μέγας.

Ὁ Ἀθανάσιος ἐγεννήθη εἰς Ἀλεξανδρείαν περὶ τὸ 295. Νέος ἀκόμη εἶχε μελετήσει καλῶς τὰς Ἀγίας Γραφὰς καὶ πᾶσαν τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς του Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν. Ὅταν παρουσιάσθη ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου (318) ἦτο διάκονος τοῦ γέροντος ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, συνώδευσε δὲ τοῦτον εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκληθεῖσαν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Ἐκεῖ διεκρίθη διὰ τὴν ἀκλόνητον πίστιν του, καὶ διὰ τὰ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα, τὰ ὅποια μετεχει-

ρίσθη διὰ τὴν ἀποδείξῃ τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος, ἐναντίον τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Σωτὴρ ἦτο κτίσμα καὶ ἐπομένως δὲν ἦτο Θεός. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔγινεν ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. Οἱ ἀρειανοὶ τότε προσεπάθησαν μὲ κάθε τρόπον νὰ τὸν ἐξοντώσουν καὶ δημιουργοῦν ἐναντίον του διαφόρους ψευδεῖς κατηγορίας. Πολλάκις ἐκινδύνευσεν ὁ Ἀθανάσιος νὰ φονευθῇ ἀπὸ τὸν ὄχλον, τὸν ὁποῖον ἐξήγειρον ἐναντίον του οἱ ἐχθροὶ του. Ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος οὐδέποτε ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους τοῦ βίου του νὰ καταπολεμῇ τοὺς αἰρετικούς. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος διετέλεσεν ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐπὶ 45 ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ μέγας οὗτος πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας 10 φορές ἐξορίσθη ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν αὐτοκρατόρων καὶ 15 ὄλα ἔτη ἔζησεν ἐξόριστος. Εἰς μίαν ἐξορίαν του κατέφυγεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἔμεινεν ἐπὶ τρία ἔτη, ἀπὸ αὐτὸν δὲ οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἐγνώρισαν καὶ ἐξετίμησαν τὸν μοναχικὸν βίον, τοῦ ὁποῖο ὁ Ἀθανάσιος ἦτο θαυμαστής.

Τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων του καταπολεμοῦν τοὺς ἀρειανούς. Ὁ Ἀθανάσιος εἶχε τὴν ὀρθὴν γνώμην ὅτι, ἐὰν ἐγίνετο δεκτὴ ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ θρησκείας θὰ κατέπιπτεν εἰς μίαν ξηρὰν φιλοσοφίαν καὶ ἐπομένως θὰ ἐλάμβανε τὴν τύχην τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἐπεκράτησε.

2. Βασίλειος ὁ Μέγας.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας τὸ ἔτος 330. Ἡ εὐσεβὴς μήτηρ του Ἐμμέλεια καὶ ἡ μάμη του Μακρίνη μετέδωσαν εἰς τὸν Βασίλειον ἀπὸ τῆς μητρὸς του ἡλικίας τὴν θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἀφοῦ ἐσπούδασεν εἰς τὴν Καισάρειαν καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετέβη εἰς Ἀθήνας, διὰ τὴν τελειοποίησιν τὴν μόρφωσίν του. Εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν ἐφοίτησε τέσσαρα καὶ ἡμισυ ἔτη, εἶχε δὲ συμμαθητὰς τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ τὸν Ἰουλιανὸν τὸν παραβάτην. Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Καισάρειαν ἐξήσκει τὸ ἔργον τοῦ διδασκὰ-

λου τῆς ρητορικῆς. Πολὺ ταχέως ὅμως ἐγκατέλειψε τὸ ἔργον τοῦτο καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν θεολογίαν, ἐπεσκέφθη δὲ πλείστας μονάς, ἔνθα ἔζη ὡς ἀσκητῆς, μελετῶν, συγγράφων καὶ προσευχόμενος.

Τῷ 370 ἔγινεν ἐπίσκοπος Καισαρείας, ὅπου ἢ πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ τοὺς πτωχοὺς φιλανθρωπία του ἦτο παραδειγματική. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἵδρυσεν εἰς τὴν Καισάρειαν παμμέγιστον πτωχοκομεῖον καὶ νοσοκομεῖον, τὴν Βασιλειάδα, διὰ τὸ ὅποιον διέθεσε πᾶσαν τὴν περιουσίαν του καὶ πάντα τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐπισκοπῆς του. Ἀπέθανεν ἀπὸ σωματικὴν ἐξασθένησιν ἔνεκα τοῦ αὐστηροῦ ἀσκητικοῦ βίου του.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἦτο γλυκὺς καὶ εὐγενὴς εἰς τοὺς τρόπους, ἀλλ' ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πίστιν του, ἦτο ἄκαμπτος καὶ τολμηρότατος. Ὅταν ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος Μόδεστος συνίστα εἰς αὐτὸν νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀρειανῶν καὶ τὸν ἠπειλεῖ μὲ δήμευσιν τῆς περιουσίας του, ἐξορίαν, βασανιστήρια καὶ θάνατον, ἀπήντησε: «Ἀπειλήσέ με μὲ τίποτε ἄλλο, διότι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν φοβοῦμαι. Δήμευσιν τῆς περιουσίας του δὲν φοβεῖται ὁ μὴ ἔχων ἄλλα, παρὰ παλαιὰ τινα ἐνδύματα καὶ ὀλίγα βιβλία· ἐξορίαν δὲν γνωρίζω, διότι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ζῶ ὡς παρεπιδημῶν ξένος· τὰ μαρτύρια καὶ ὁ θάνατος δὲν μὲ τρομάζουν, διότι τὸ ἀσθενικόν μου σῶμα δὲν θά ἀνθέξῃ, ὁ δὲ θάνατος θά μὲ ἐνώσῃ μὲ τὸν Θεόν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον πολὺ ἐπιθυμῶ». Ἡ ἥρωϊκὴ ἀπάντησις αὕτη ἀφώπλισε τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου του, οἱ ὅποιοι οὐδεμίαν παρατήρησιν πλέον τοῦ ἔκαναν.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἔγραψε πολλὰς ἐπιστολάς, λόγους καὶ ἐρμηνείας τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ σφύζονται. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐσυντόμεισε καὶ τὴν θεῖαν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου καὶ οὕτω συνέταξε τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα του θεῖαν λειτουργίαν. Εἰς τὰ βιβλία του βλέπομεν τὴν μεγάλην ἐκτίμησιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν μεγάλην δύναμιν νὰ πείθῃ. Εἰς μίαν ὁμιλίαν του πρὸς τοὺς νέους «πῶς ἂν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ὠφελοῖντο» - διδάσκει πῶς

δύνανται οί νέοι νά μελετοῦν τήν φιλοσοφίαν καί νά ὠφελοῦνται ἐκ ταύτης. «Καθάπερ, λέγει, ραδοονιάς τοῦ ἄνθους θρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καί ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων, ὅσον χρήσιμον καρποσάμενοι, τὸ βλαβερόν φυλαξόμεθα». Εἰς ἄλλον λόγον του περὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν γράφει περίπου τὰ ἑξῆς :

«Ὡς σοφὸς κυβερνήτης κράτει ἀσφαλῶς τὸ πηδάλιον τῆς ζωῆς. Κυβέρονα τοὺς ὀφθαλμοὺς σου καὶ πρόσεχε μήπως μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς σου πέση ἐπάνω σου τὸ κῶμα τῆς ἐπιθυμίας· κυβέρονα τὴν ἀκοήν σου, μήπως δεχθῇ τι βλαβερόν· κυβέρονα τὴν γλῶσσάν σου, μήπως εἴπη τι ἀπηγορευμένον. Ἄς μὴ σὲ ἀνατρέπη ἡ ζάλη τοῦ θυμοῦ· ἄς μὴ σὲ πλημυρῶσιν αἱ τῶν φόβων καταπλήξεις· ἄς μὴ σὲ καταβυθίσῃ τὸ βάρος τῆς λύπης. Κύματα εἶναι τὰ πάθη. Ἐὰν κρατήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ πάθη, θὰ εἶσαι ἀσφαλῆς κυβερνήτης τοῦ πλοίου. Ἐὰν ὅμως δὲν παρεκκλίνῃς ἐκ τῶν κυμάτων τούτων μὲ φρόνησιν καὶ ἐπιμονήν, ἀλλ' ὡς ἀνερομάτιστον καὶ ἀκυβέρνητον πλοῖον παρασύροσαι ἀπὸ τὰ ἐκάστοτε πίπτοντα κατὰ σοῦ κύματα, θὰ καταποντισθῆς εἰς τὸ πέλαγος τῆς ἁμαρτίας».

3. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.

Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη τῷ 328 εἰς τὴν Ἀριανζὸν τῆς Καππαδοκίας, ἣτις ἔκειτο πλησίον τῆς Νανζιαζοῦ, ὁ δὲ πατὴρ του ἦτο ἐπίσκοπος τῆς Νανζιανζοῦ. Οἱ γονεῖς του ἔδωσαν εἰς αὐτὸν λαμπρὰν θρησκευτικὴν ἀνατροφήν καὶ κατόπιν, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, τὸν ἀπέστειλαν εἰς τὴν Καισάρειαν, εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ τέλος εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἐσπούδασε μετὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Τελειώσας τὰς σπουδὰς του ἐπέστρεψεν εἰς Ναζιανζόν, καὶ τῷ 361 ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του παρὰ τὴν θελησίν του πρεβύτερος, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ λαοῦ. Ὁ Γρηγόριος ἐστενοχωρήθη πολὺ διὰ τοῦτο, διότι ἦτο ταπεινόφρων καὶ ἐθεώρει πολὺ μέγα τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης, συνάμα δὲ ἠγάπα πολὺ τὸν ἐρημικὸν βίον. Ἦναγκάσθη ὅμως νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν Ναζιανζὸν καὶ νὰ βοηθῇ εἰς τὴν ἱερὰν ὑπηρεσίαν του τὸν γέροντα πατέρα του.

Πολλαὶ πόλεις ἐζήτησαν τὸν Γρηγόριον ὡς ἐπίσκοπόν των, ἀλλὰ πάντοτε ἀπέφυγε τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Διὰ τοῦτο, οὔτε καὶ

τὸν πατέρα του ἠθέλησε νὰ διαδεχθῆ, ἂν καὶ θερμότατα τὸν παρεκάλεσαν. Καὶ ὅμως ὁ τόσον πολὺ ἀποφεύγων τὸν κόσμον Γρηγόριος, ἐδέχθη νὰ μεταβῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, κληθεὶς διὰ νὰ ἐνισχύσῃ ἐκεῖ τοὺς ὀλίγους μὴ παρασυρθέντας ὑπὸ τοῦ Ἀρείου ὀρθοδόξους χριστιανούς, διότι τοῦτο ἐπέβαλεν ἢ πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀφοσίωσίς του (379). Ἐκεῖ πολὺ ταχέως ἐπεβλήθη, προσελκύσας μὲ τὴν φωτεινὴν διάνοιάν του καὶ τὴν εὐγλωττίαν του εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν μέγαν ἀριθμὸν, ὄχι μόνον ἀρειανῶν, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαίων καὶ Ἐθνικῶν ἀκόμη. Μέσα εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας ἐξεφώνησε τοὺς σφζομένους πέντε λόγους του περὶ τῆς θεότητος τοῦ Σωτῆρος, διὰ τοὺς ὁποίους ἔλαβε τὸ ὄνομα *θεολόγος*.

Ὅταν ἀπέθανεν ὁ ἀρειανὸς αὐτοκράτωρ Οὐάλης, ὁ διάδοχός του Μέγας Θεοδόσιος, ἀνύψωσε τὸν Γρηγόριον εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλ' εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἀρειανῶν ὁ Γρηγόριος εἶχε δημιουργήσει πολλοὺς ἐχθρούς. Ἐκτὸς τούτου οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ παρεπονοῦντο ἐναντίον του διὰ τὴν ἐπιείκειαν τὴν ὁποίαν ἐδείκνυεν εἰς τοὺς ἐπανερχομένους εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἀρειανούς. Διὰ τοῦτο, διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν ταραχῶν καὶ διὰ νὰ παύσῃ κάθε παρεξήγησις, ἐπροτίμησε νὰ θυσιάσῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ παραιτηθεὶς ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του, μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (391) μελετῶν, γράφων καὶ προσευχόμενος.

Ὁ Γρηγόριος ἔγραψε πολλοὺς λόγους, ἐπιστολάς καὶ θρησκευτικὰ ποιήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα σώζονται. Εἰς ταῦτα θαυμάζομεν τὴν μόρφωσίν του καὶ τὴν ποιητικὴν του δύναμιν. Πολλοὶ λόγοι του εἶναι πεζὰ ποιήματα. Οἱ λόγοι καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Γρηγορίου ἐχρησίμευσαν ὡς πλουσία καὶ ἀνεξάντλητος πηγὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνογραφίας. Ἴδου μὲ ποῖον τρόπον ἀρχίζει τὸν πανηγυρικὸν λόγον του εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος.

«Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε· Χριστὸς ἐξ οὐρανοῦ, ἀπαντήσατε· Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε· ἴσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ καὶ ἵνα ἀμφοτέρα συνελὼν εἶπω, εὐφρανέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιᾶσθω ἡ

γῆ διὰ τὸν ἐπουράνιον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, εἶτα δὲ καὶ ἄνθρωπον γενόμενον. Χριστὸς ἐν σαρκί, ἀγαλλιᾶσθε ἐπὶ τούτῳ μετὰ τρόμον καὶ χαρᾶς· μετὰ τρόμον μὲν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, μετὰ χαρᾶς δὲ διὰ τὴν ἐλπίδα....»

4. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ὁ Ἰωάννης, ὅστις διὰ τὴν μεγάλην του εὐγλωττίαν ὠνομάσθη Χρυσόστομος, ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῷ 347. Νήπιον ἀκόμη ἔχασε τὸν πατέρα του, ὅστις ἦτο ἀξιωματικός. Ἀλλ' εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἔχη μητέρα τὴν εὐσεβῆ Ἀνθοῦσαν. Αὕτη μείνασα χήρα εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν, ἔθεσε μόνον σκοπὸν τῆς ζωῆς της τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ της. Ἡ Ἀνθοῦσα ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν περίφημον ἔθνικὸν φιλόσοφον Λιβάνιον, τὸν διδάσκαλον τοῦ Ἰωάννου, νὰ εἴπη «βαβαί, οἶαι παρὰ τοῖς χριστιανοῖς γυναῖκες εἰσι». Ἡ Ἀνθοῦσα πληρώσασα τὴν καρδίαν τοῦ υἱοῦ της μὲ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, παρέδωκε τοῦτον πρὸς μόρφωσιν εἰς τοὺς ἔθνικοὺς διδασκάλους Ἀνδραγάθιον καὶ Λιβάνιον. Ὁ Λιβάνιος ἐννοήσας τὴν ἀξίαν τοῦ Ἰωάννου, προώριζε τοῦτον ὡς διάδοχόν του. «Τὸν Ἰωάννην, εἰ μὴ χριστιανοὶ ἐσύλουν» ἀπήντησεν εἰς τοὺς ἐρωτήσαντας αὐτὸν τίνα κρίνει ἄξιον διάδοχόν του.

Τελειώσας τὰς σπουδὰς του ὁ Ἰωάννης, ἐξήσκησεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Πολὺ ταχέως ὅμως ἐγκατέλειπε τοῦτο καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὴν χριστιανικὴν φιλολογίαν, φοιτῶν ἐπὶ τρία ἔτη εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Ἀντιοχείας. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς εὐσεβοῦς μητρὸς του ὁ Χρυσόστομος ἔμεινεν ἀρκετὰ ἔτη εἰς διαφόρους μονὰς μελετῶν τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὰ συγγράμματα τῶν πρὸ αὐτοῦ πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ τῷ 386 ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ἀναλαβὼν τὸ ἔργον τοῦ ἱεροκήρυκος. Ἡ φήμη τοῦ ἀνδρὸς ἐφθασε καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν ἀνεβίβασεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον.

Ὁ Ἰωάννης ὡς ἀρχιεπίσκοπος δεικνύει εἰς ἡμᾶς ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀληθὴς ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ναοὶ τῆς

Κωνσταντινουπόλεως έπληροϋντο μέχρις άσφυξίας από τὸ πληθος τῶν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἔσπευδον, ἵνα θαυμάσουν τὸν ρήτορα καὶ ἵνα διδαχθοῦν τὰ χριστιανικά τῶν καθήκοντα. Ὁ Ἰωάννης ἔζη βίον λιτότατον, περιώρισε δὲ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰ ἔξοδα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του, διὰ νὰ περισσεύουν χρήματα, διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἀσθενεῖς. Ἐπειδὴ ὅμως ἤλεγχε τὴν κακίαν, ὅπουδῆποτε τὴν συνήντα, ἐδημιούργησε πολλοὺς ἐχθροὺς μεταξὺ τῶν πλουσίων καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν κληρικῶν ἀκόμη. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοξία, τὴν ὁποῖαν ἤλεγχε διὰ τὴν ἀθλίαν καὶ ἀσεβῆ ζωὴν της. Διὰ τοῦτο ὄλοι αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ του συνεννοήθησαν καὶ ἐπέτυχον νὰ συγκροτήσουν σύνοδον ἀπὸ κληρικοὺς ἐχθροὺς του εἰς ἓν προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Δρῦν), ἡ ὁποῖα τὸν κατεδίκασεν εἰς ἔξοριαν (403), δεχθεῖσα διαφόρους ψευδεῖς καὶ γελοίας ἐναντίον του κατηγορίας. Τὴν ἀπόφασιν ὅμως ταύτην δὲν ἀφήκε νὰ ἐκτελεσθῆ ἡ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἠγάπα μέχρι λατρείας. Ἀλλὰ μετὰ τινὰ ἔτη τὸ μῖσος τῆς Εὐδοξίας καὶ τῶν ἄλλων ἐχθρῶν του ὑπερίσχυσε, καὶ ὁ Ἰωάννης μεταφέρεται ἐξόριστος ἀπὸ τὸν ἓνα τόπον εἰς τὸν ἄλλον. Τὸ ἀσθενικόν του ὅμως σῶμα δὲν ἀντέσχεν εἰς τὰς πολλὰς ταλαιπωρίας, καὶ ὁ Ἰωάννης ἀπέθανεν εἰς τὴν Κουκουσὸν τῆς Ἀρμενίας (407).

Ὁ Χρυσόστομος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας, ὡς ἀρχιερεὺς, ὡς ἐρμηνευτῆς, ὡς διδάσκαλος, ὡς ρήτωρ. Εἰς τὰ πολυάριθμα σφζόμενα συγγράμματά του θαυμάζομεν τὰς ὠραίας λέξεις, τὰ ρητορικά σχήματα καὶ τὰ θαυμάσια ἐπιχειρήματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐλέγχει τὴν κακίαν καὶ ἀνυψώνει τὴν ἀρετὴν. Ὁ Χρυσόστομος συντομεύσας τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, συνέταξε τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομά του λειτουργίαν, τὴν ὁποῖαν ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει μέχρι σήμερον.

Ἴδου πῶς ὁμιλεῖ μὲ τὰς ἰδίας λέξεις του ὁ μέγας οὔτος πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἓνα λόγον του κατὰ τῆς φιλαργυρίας, δίδων εἰς ἡμᾶς τὴν εἰκόνα τοῦ φιλαργύρου :

«Ὁ φιλάργυρος, φύλαξ οὐ δεσπότης ἐστὶ τῶν χρημάτων· δοῦλος οὐ κύριος· εὐκολώτερον γὰρ τῶν αὐτοῦ σαρκῶν μεταδοίη τινὶ ἢ τοῦ κατορωρογυμένου χρυσοῦ (τὸν ὁποῖον ἔχει φυλάξει σκάψας ὑπὸ τὴν γῆν). Καὶ καθάπερ τινὸς ἐπιπάτοτος καὶ κελύοντος μηδενὸς ἄφρασαι τῶν ἀποκειμένων, οὕτω μετὰ πάσης ἀκριβείας αὐτὸ τηρεῖ καὶ κατέχει καθάπερ ἀλλοτρίων, ἀπεχόμενος τῶν ἰδίων· καὶ γὰρ ἔστιν ὄντως ἀλλότρια· ὃ γὰρ εἰς ἐτέρους ἐκβαλεῖν οὐκ ἂν ἔλοιτο, οὐδὲ τοῖς δεομένοις διανεῖμαι κἄν μυσίας ὑποστῆ τιμωρίας, πῶς ἂν δύναιτο ταῦτα ἴδια νομίζειν; Πῶς δὲ ἔχει τὴν κτῆσιν, ὧν τὴν χρῆσιν οὐκ ἔχει μετ' ἀδείας, οὐδὲ τὴν ἀπόλαυσιν;»

Μνημειώδης εἶναι ὁ λόγος τοῦ πρὸς τὸν πανίσχυρον πρωθυπουργὸν Εὐτρόπιον. Οὗτος, ἐνῶ πρὶν ἐπολέμει τὴν ἀσυλίαν τῶν καταφευγόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅταν ὑπέπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔστερήθη καὶ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δόξης του, κατέφυγεν εἰς τὸν Χρυσοστομον καὶ ἐζήτησε τὴν προστασίαν του.

Ἐν μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ ἐξῆς :

«Ἐπειδὴ ἡ τῶν πραγμάτων ἀπάτη καὶ τὰ προσωπεῖα καὶ ἡ ὑπόκρισις, ἀλήθεια παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκεῖ, ταύτην καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ ἐν δείπνῳ καὶ ἐν ἀρίστῳ (εἰς τὸ γεῦμα) καὶ ἐν συλλόγοις ἐπιλέγειν ἕκαστον τῶ πλησίον ἔχρη, καὶ παρὰ τοῦ πλησίον ἀκούειν ὅτι «ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης». Οὐκ ἔλεγόν σοι συνεχῶς, ὅτι δραπέτης ὁ πλοῦτός ἐστι; Σὺ δὲ ἡμῶν οὐκ ἠνείχου (δὲν μᾶς ἠνείχεσο). Οὐκ ἔλεγον, ὅτι ἀγνώμων ἐστὶν οἰκέτης; (δοῦλος). Σὺ δὲ οὐκ ἐβούλον πείθεσθαι. Ἴδον ἐκ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν ἡ πείρα, ὅτι οὐ δραπέτης μόνον, οὐδὲ ἀγνώμων, ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνος· οὗτος γὰρ σε καὶ τρέμων καὶ δεδοικέναι (νὰ φοβῆσαι) παρεσκεύασεν. Οὐκ ἔλεγόν σοι, ἠνίκα συνεχῶς ἐπετίμας μοι λέγοντι τάληθῆ, ὅτι ἐγὼ σὲ φιλῶ μᾶλλον τῶν κολακευόντων; ἐγὼ δ' ἐλέγχων πλέον κήδομαι (ἐνδιαφέρομαι περισσότερο) τῶν χαριζομένων; Οὐ προσείθην τοῖς ῥήμασι τούτοις, ὅτι ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλων ὑπὲρ ἐκούσια φιλήματα ἐχθρῶν; Εἰ τῶν ἐμῶν ἠνέσχου τραυμάτων, οὐκ ἂν σου τὰ φιλήματα ἐκείνων τὸν θάνατον τοῦτον ἔτεκον· τὰ γὰρ ἐμὰ τραύματα υγιάν ἐργάζεται, τὰ δὲ φιλήματα ἐκείνων νόσον ἀνίατον κατεσκεύασε. Ποῦ νῦν οἱ οἰνοχόοι; ποῦ δὲ οἱ σοβοῦντες (περιφερόμενοι) ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς

καὶ μυρία παρὰ πᾶσιν (εἰς ὄλους) ἐγκώμια λέγοντες ; Ἐδραπέτευσαν, ἠρνήσαντο τὴν φιλίαν, ἀσφάλειαν ἑαυτοῖς διὰ τῆς σῆς ἀγωνίας πορίζουσιν. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ τότε δυσχεραίνοντός σου οὐκ ἀπεπηδῶμεν (ὅταν ὠργίζεσο δὲν ἀπεμακρυνόμεθα ἀπὸ σέ) καὶ νῦν πεσόντα περιστέλλομεν (σε προστατεύομεν) καὶ θεραπεύομεν».

Ὁ Χρυσόστομος μετὰ τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ὀνομασθέντες οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι θεωροῦνται οἱ μεγαλείτεροι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι ἔχοντες πλήρη φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, συνάμα δὲ ἀκλόνητον πίστιν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ἐπέτυχον τὰ συνδυάσουν τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν μὲ τὸν Χριστιανισμόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία ἐξαιρετικῶς τιμοῦν τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας καὶ ἑορτάζουν τὴν μνήμην των τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου.

Ἐπολυτίκιον τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν.

Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος, τὴν Οἰκουμένην ἀκτῖσι δογμάτων θείων πυρρσέσαντας ¹, τοὺς μελιρρῦτους ² ποταμοὺς τῆς σοφίας, τοὺς τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας ³, Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ τὸν θεολόγον Γρηγόριον σὺν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ τῷ τὴν γλῶττιαν χρυσορρήμονι ⁴, πάντες οἱ τῶν λόγων αὐτῶν ἐρυσταῖ ⁵ συνελθόντες ὕμνοις τιμήσωμεν.

5. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ὁ πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἐγεννήθη εἰς τὴν Δαμασκὸν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰῶνος. Ἐχων μεγάλην φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, ἐδιδάχθη τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἀπὸ ἑνα μοναχὸν καὶ ἔγινε θερμότατος ὑπερασπιστῆς καὶ διδάσκαλος τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Ὁ Ἰωάννης ἔζη ὅταν ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος

1. φωτίσαντας. 2. τοὺς ρέοντας μέλι, τοὺς εὐγλώττους. 3. τοὺς ποτίσαντας ὅλην τὴν κτίσιν μὲ τὰς περὶ Θεοῦ διδασκαλίας των. 4. τὸν λέγοντα χρυσοῦς λόγους, τὸν εὐγλωττον. 5. Οἱ ἀγαπῶντες- τοὺς λόγους των.

ἤγειρε τὸν κατὰ τῶν εἰκόνων διωγμὸν καὶ ἠγωνίσθη μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του προστατεύων τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων.

Ὁ Δαμασκηνὸς ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα κατὰ τῶν εἰκονομάχων, κατὰ τῶν μονοφυσιτῶν, τῶν νεστοριανῶν καὶ τῶν μονοθελητῶν. Σπουδαιότατον σύγγραμμά του εἶναι τὸ «Πηγὴ γνώσεως». Εἰς τοῦτο κατέγραψε μὲ τάξιν τὰς διδασκαλίας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀποδεικνύων τὴν ἀλήθειαν τούτων διὰ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ Δαμασκηνὸς ἔχει μεγάλην ἀξίαν καὶ ὡς ὕμνογράφος καὶ μουσικός. Συνέθεσε μέγαν ἀριθμὸν ὕμνων καὶ ἐρρῦθμισε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν δημιουργήσας τοὺς ὀκτῶ ἤχους (τρόπους τοῦ ψάλλειν), τοὺς ὁποίους ἔχομεν μέχρι σήμερον. Ὁ Ἰωάννης εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ ἰδιαίτερα μουσικὰ σημεῖα, πολλὰ ἐκ τῶν ὁποίων κατάρθωσαν νὰ ἐξηγήσουν κατόπιν οἱ διάφοροι μουσικοδιδάσκαλοι καὶ νὰ ὠφεληθοῦν πολὺ εἰς τὸ ἔργον των.

27. Β'. ΛΑΤΙΝΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεῖς τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι ἐδίδαξαν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν εἶναι οἱ ἑξῆς :

1. Ἀμβρόσιος ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων.

Ὁ Ἀμβρόσιος ἐγεννήθη ἐν Τρεβήροις τῆς Γαλλίας (Trier) τῷ 333 καὶ ἀνῆκεν εἰς εὐγενῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν. Σπουδάσας εἰς τὴν Ρώμην διωρίσθη ὑπάτος δύο ἐπαρχιῶν τῆς σημερινῆς βορείου Ἰταλίας μὲ ἔδραν τὸ Μεδιόλανον (Μιλάνον), ἐτιμᾶτο δὲ πολὺ ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τὴν μόρφωσίν του καὶ τὸν σεμνὸν βίον του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων οἱ ἀρειανοὶ χριστιανοὶ ἤριζον μὲ τοὺς ὀρθοδόξους περὶ τοῦ διαδόχου του. Ὁ Ἀμβρόσιος, ὅστις ἦτο τότε κατηχούμενος, ἐδιδάσκετο δηλαδὴ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἵνα κατόπιν βαπτισθῆ, ἔμαθεν ὅτι εἶχον συναθροισθῆ εἷς τι μέρος οἱ χριστιανοὶ καὶ μὲ μεγάλην ζωηρότητα συνεζήτουν περὶ τοῦ καταλλήλου

προσώπου διά τόν ἐπισκοπικόν θρόνον τῶν Μεδιολάνων, Ἔσπευσε τότε εἰς τὸ μέρος τοῦτο καί με τὴν συνήθη εὐγλωττίαν του συνεβούλευε τούτους νὰ παύσουν τὰς φιλονικίας καί νὰ ἔχουν μεταξύ των ἀγάπην. Χριστιανὸς τις ἐφώνησεν ὅτι ὁ Ἀμβρόσιος ἦτο ἄξιος ἐπίσκοπος καί ἡ φωνὴ αὕτη διεδόθη εἰς ὅλον τὸ πλῆθος. Ὁ Ἀμβρόσιος κατ' ἀρχὰς ἠρνήθη τὴν τοιαύτην τιμὴν, ἀλλ' ἦτο τόση ἡ ἐπιμονὴ τοῦ πλῆθους, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ καί εἰς διάστημα ὀκτῶ ἡμερῶν ἐβαπτίσθη, ἔγινε διάκονος, πρεσβύτερος καί ἐπίσκοπος. (374).

Ὁ Ἀμβρόσιος ἀνέλαβε τὸ ἔργον του με μέγαν ἐνθουσιασμόν· διαρκῶς ἐδίδασκεν, ἡ δὲ οἰκία του ἦτο ἀνοικτὴ διὰ κάθε δυστυχῆ καὶ πτωχόν. Με τὰ σοφὰ κηρύγματα του, ἀφ' ἐνὸς ἐνίσχυε τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν καί ἀφ' ἑτέρου προσεῖλκυον εἰς τὸν Χριστὸν πολλοὺς εἰδωλολάτρας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν μεγαλῆτερον ἐκκλησιαστικὸν συγγραφέα τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας Αὐγουστίνον. Με ἀξιοθαύμαστον θάρρος ἤλεγχε κάθε κακὴν πρᾶξιν, μὴ ὑποχωρῶν καί πρὸ αὐτοῦ τοῦ αυτοκράτορος. Οὕτως ἀπηγόρευεν εἰς τὸν αυτοκράτορα Θεοδόσιον τὸν πρῶτον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναόν, ὅταν κατόπιν διαταγῆς του ἐσφάγησαν χιλιάδες Θεσσαλονικέων, διότι εἶχε γίνει ἐκεῖ στάσις καί ἐφονεύθησαν μερικοὶ ἀξιωματικοὶ τῆς φρουρᾶς του. Ἀφοῦ ἐπέρασαν ὀκτῶ μῆνες καί ὁ Θεοδόσιος ἐκήρυξε δημοσίᾳ τὴν εἰλικρινῆ του μετάνοιαν, τότε μόνον ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀμβρόσιος νὰ κοινωνήσῃ.

Ὁ Ἀμβρόσιος, ἂν καί ἦτο πολὺ ἀπησχολημένος με τὰ ἀρχιερατικά του καθήκοντα, εὔρε καιρὸν νὰ γράψῃ πολλὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα θαυμάζονται διὰ τὰς περιεχομένας εἰς αὐτὰ ἐξόχους ἠθικὰς διδασκαλίας του.

2. Ἱερώνυμος.

Ὁ Ἱερώνυμος ἐγεννήθη εἰς τὴν Στριδῶνα τῆς Δαλματίας, πιθανῶς τῷ 340. Σταλεῖς ἀπὸ τοὺς γονεῖς του εἰς τὴν Ρώμην, ἐσπούδασε τὴν λατινικὴν φιλολογοίαν, τὴν ρητορικὴν καί τὴν φιλοσοφίαν, ἔμαθε δὲ καί τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐκεῖ ἐβαπτίσθη χριστιανὸς καί κατόπιν ἐπεσκέφθη διάφορα μέρη τῆς Ἀνα-

τολής, διὰ τὴν ἀκούσῃ καὶ τὴν διδαχθῆ ἀπὸ τοῦ διαφόρου θεολόγου τῆς Ἀνατολῆς. Τῷ 378 μετέβη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας καὶ ἐκεῖ ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος. Τῷ 382 προσεκλήθη εἰς τὴν Ρώμην ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς Δαμάσου, ὅστις τοῦ ἀνέθεσε τὴν διορθώσῃ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἣτις ἐλέγετο *Ἰταλα*. Ὁ Ἱερώνυμος ἔμεινεν εἰς τὴν Ρώμην δύο ἔτη καὶ ἔκαμε νέαν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, τὴν ὁποίαν ἔχουν μέχρι σήμερον αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως καὶ ὀνομάζεται *Βουλγάτα* (κοινή). Κατόπιν μετέβη καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ἠσθάνετο μεγάλην εὐτυχίαν τὴν ζῆ εἰς τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἔζησεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν Βηθλεὲμ εἰς ἡλικίαν 91 ἐτῶν.

Ὁ Ἱερώνυμος ἔγραψε τὰ περισσότερα βιβλία ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς τῆς Δύσεως.

3. Αὐγουστῖνος.

Ὁ Αὐγουστῖνος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν λατίνων πατέρων καὶ σοφῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ταγάστην τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νουμιδίας τὸ ἔτος 354. Ὁ πατήρ του ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ βίου του ἔγινε χριστιανὸς ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς χριστιανῆς συζύγου του Μονίκης. Ὁ Αὐγουστῖνος ἐστάλη ἀπὸ τοὺς γονεῖς του εἰς τὴν Καρχηδόνα, διὰ τὴν συμπληρώσῃ τὰς σπουδὰς του. Ἐκεῖ ὅμως ἔζησε βίον διεφθαρμένον. Ἡ εὐσεβῆς μήτηρ του Μονίκη ἐθλίβετο πολὺ διὰ τὴν κακὴν διαγωγὴν τοῦ υἱοῦ της καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν παρεκάλει τὸν Θεὸν διὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ υἱοῦ της. Τὰ δάκρυα τῆς εὐσεβοῦς μητρὸς δὲν ἐχύθησαν μάταια. Ὁ Αὐγουστῖνος ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα μετέβη εἰς Ρώμην καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Μεδιόλανον. Ἐκεῖ ἡ μελέτη χριστιανικῶν βιβλίων καὶ ἡ ἀκρόασις τοῦ κηρύγματος τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου ἐπέφεραν ὀριστικὴν μεταβολὴν εἰς τὴν διαγωγὴν του, καὶ τὸν ἔπεισαν νὰ γίνῃ χριστιανός, λαβὼν τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα παρὰ τοῦ Ἀμβροσίου. Τὸ 392 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἰππῶνος, πόλεως τῆς Νουμιδίας, ἀνέπτυξε δὲ ὡς τοιοῦτος ἀξιοθαύμαστον δρᾶσιν. Ζῶν βίον ἀσκητικὸν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν, διέθεσεν ὅλην τὴν περιου-

σίαν του ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, χάριν τῶν ὁποίων πολλάκις ἐπώ-
λει καὶ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη. Ἡ σοφία του, ἡ μεγάλη του
μόρφωσις καὶ ἡ εὐσέβειά του ἔγιναν γνωστὰ εἰς ὅλην τὴν Δύ-
σιν, τὰ δὲ ἄφθονα συγγράμματά του ἐχρησίμευσαν καὶ τότε
καὶ σήμερον ὡς πηγὴ θρησκευτικῶν γνώσεων εἰς τοὺς θεολό-
γους τῆς Δύσεως.

4. Γρηγόριος ὁ Διάλογος.

Ὁ Λατῖνος οὗτος διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας ὠνομάσθη
«Διάλογος» ἀπὸ τὸ σύγγραμμά του, τὸ ὁποῖον μετεφράσθη εἰς
τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν «Διάλογοι περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν θαυ-
μάτων Ἰταλῶν ἀγίων». Ἐγεννήθη εἰς Ρώμην τὸ ἔτος 540. Μετὰ
τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἐπώλησε τὴν περιουσίαν του,
ἔγινε μοναχὸς καὶ ἵδρυσεν ἕξ μοναστήρια εἰς τὴν Σικελίαν καὶ
ἕν εἰς τὴν Ρώμην, ἔνθα διέμενε καὶ αὐτὸς ζῶν βίον ἀσκητικόν.
Τὸ 590 ἔγινεν ἀρχιεπίσκοπος Ρώμης καὶ εἰργάσθη ἀποτελεσμα-
τικώτατα διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς διαφόρους λα-
οὺς τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι. Ἐπὶ 14
ἔτη ζήσας ὡς ἀρχιερεὺς, ὠργάνωσε τὸν μοναχικὸν βίον, ἐκαλ-
λιέργησε τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ ἐφρόντιζε μὲ πολλὴν
σύνεσιν νὰ διορθῶνῃ κάθε ζήτημα, τὸ ὁποῖον εἰς τὰς διαφόρους
Ἐκκλησίας παρουσιάζετο.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ (867 — 1453 μ. Χ)

28 ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ

Κατά την περίοδον ταύτην συνέβη τὸ θλιβερότερον γεγονός τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο εἶναι τὸ σχίσμα, ἧτοι ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ πάπαι ἐξακολουθοῦν νὰ θέλουν καὶ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Προσπαθοῦν τῶρα νὰ στηρίξουν τὴν ἀξιωσίν των ταύτην εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Δὲν ἦτο ὅμως τοῦτο εὐκόλον, διότι δὲν ἔγραφε πουθενὰ ἡ Ἀγία Γραφή διὰ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα. Διὰ τοῦτο οἱ πάπαι ἔδιδον ἰδικὴν των ἐξήγησιν εἰς διάφορα ρητὰ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἢ ἔγραφον βιβλία ὑποστηρίζοντα τὴν ἀξιωσίν των, τῶν ὁποίων τὴν συγγραφὴν ἀπέδιδον ψευδῶς εἰς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ρητὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου κυρίως ἐστηρίζοντο, διὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἀξιωσίν των, ἦσαν οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν Ἀπόστολον Πέτρον «*σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν (Ματθ. 15Τ.18)*». Οἱ πάπαι ἰσχυρίζοντο ὅτι μὲ τοὺς λόγους τούτους ὁ Σωτῆρ θεωρεῖ τὸν Πέτρον ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους καὶ ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπεστήριζον προσέτι ὅτι ὁ Πέτρος ἦτο ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ πρῶτος ἐπίσκοπος ταύτης. Ὁ πάπας λοιπόν, ἔλεγον, ὡς διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, εἶναι ὁ ἀνώτατος ἐπὶ τῆς γῆς ἄρχων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τῶν παπῶν δὲν εἶναι ἀληθής. Ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας

δὲν ἦτο ὁ Πέτρος, ἀλλὰ χριστιανοὶ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς μεταβαίνοντες εἰς τὴν Ρώμην χάριν ἐμπορίου.

Ἐκτὸς τούτου εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἦσαν ἐπίσκοποι ὠρισμένων πόλεων, ἀλλ' ἦσαν πάντες ὁμοῦ ἐπίσκοποι ἀπάσης τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Πέτρος εἶναι ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἔπρεπε καὶ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἰδρυθεῖσαι Ἐκκλησίαι, νὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν ὀξίωσιν τῶν παπῶν. Τέλος ἡ ἐρμηνεία τὴν ὁποίαν ἔδωσαν οἱ πάπαι εἰς τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος «*σὺ εἶ Πέτρος* κλπ.» δὲν εἶναι ὀρθή. Τοὺς λόγους τούτους εἶπεν ὁ Σωτὴρ διδάσκων, ὅτι τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ σταθερὰ πίστις, τὴν ὁποίαν ὀνομάζει «πέτραν», δηλαδὴ «βράχον», λαβῶν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πέτρου.

Τὴν ἐπιθυμίαν τῶν οἱ πάπαι νὰ γίνουιν ἀρχηγοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐνόμισαν ὅτι εὕρηκαν κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ πραγματοποιήσουν, ὅταν αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ Μιχαὴλ ὁ 3ος. Οὗτος ἐλθὼν εἰς ρῆξιν μὲ τὸν εὐσεβῆ μὲν, ἀλλ' ἀμόρφωτον καὶ ἀπότομον πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνάτιον, κατεβίβασεν αὐτὸν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸν τὸν πολὺ μορφωμένον καὶ ἐνάρετον Φώτιον. Ἐπειδὴ ὅμως ἔνεκα τούτου ἐδημιουργήθη ταραχὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ Φώτιος συνεκάλεσε σύνοδον (861) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν του. Εἰς ταύτην προσεκλήθη καὶ ὁ πάπας, ὡς εἶς ἀπὸ τοὺς πέντε πατριάρχας τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ τότε πάπας Νικόλαος ὁ πρῶτος ἔστειλε δύο ἀντιπροσώπους του μὲ ἐπιστολάς εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὸν Φώτιον, εἰς τὰς ὁποίας ἔγραφεν ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Φωτίου, ὡς πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἀνακρίσεις, τὰς ὁποίας θὰ ἐνήργουν οἱ ἀντιπρόσωποι του. Ὅπως ἦτο φυσικόν, δὲν ἐδόθη προσοχὴ εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ πάπα. Ἡ σύνοδος, εἰς τὴν ὁποίαν συνῆλθον 300 ἐπίσκοποι, ἐθεώρησε νόμιμον τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, παρίσταντο μάλιστα εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς, καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα. Τοῦτο μαθὼν ὁ πάπας ἀφώρισε τοὺς ἀντιπροσώπους του καὶ συνεκρότησε

σύνοδον εἰς τὴν Ρώμην ἐξ ἐπισκόπων τῆς Δύσεως, ἧτις δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου.

Κατόπιν τούτων ὁ Φώτιος κατὰ τὸ ἔτος 867 συνεκάλεσεν ἐτέραν σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐνώπιον ταύτης ὁ Φώτιος κατήγγειλε τὴν διαγωγὴν τοῦ πάπα καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ὑπὸ τῶν παπῶν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρώμης διαφόρων νέων διδασκαλιῶν μὴ στηριζομένων εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Ἡ σύνοδος αὕτη ἀποτελεσθεῖσα ἀπὸ 1000 ἀντιπροσώπων τῶν τεσσάρων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, ἀπεδοκίμασε τὸν πάπαν καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτόν. Ἀπὸ τότε τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς διέκοψαν τὰς σχέσεις των πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρώμης. Οὕτω ἤρχισε τὸ σχίσμα μεταξύ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ σχίσμα ἔγινεν ὀριστικὸν τὸ ἔτος 1054, ὅταν πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντῖνος ὁ μονομάχος, παρεκάλεσε τὸν πάπαν Λέοντα τὸν 9ον νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ γίνῃ συζήτησις καὶ νὰ εὔρεθῆ τρόπος πρὸς συμφιλίωσιν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πάπας εἶχε μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν εἰς τὴν Δύσιν, ἤλπιζεν ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτι ἐὰν ἐπιτύχῃ τὴν συμφιλίωσιν, θὰ τὸν ἐβοήθει νὰ πολεμήσῃ τοὺς Νορμανδούς, οἱ ὅποιοι ἠπειλοῦν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα ἐφέρθησαν δυστυχῶς μὲ τόσῃν περιφρόνησιν, ὥστε ἠνάγκασαν τὸν πατριάρχη νὰ διακόψῃ πᾶσαν συζήτησιν πρὸς αὐτούς. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα βλέποντες ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχουν τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐνῶ ἐτελεῖτο ἡ θεία λειτουργία, κατέθεσαν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ πατριάρχου καὶ πάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀνεχώρησαν. Κατόπιν τῆς διαγωγῆς ταύτης ὁ πατριάρχης συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον τὴν 20ὴν Ἰουλίου τοῦ 1054, ἧτις ἀπέκοψεν ὀριστικῶς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐδέχθησαν προθύμως ὅλα τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτω τὸ σχίσμα ἔγινεν ὀριστικόν. Τὰ Πα-

τριαρχεία της Ἀνατολῆς, ἠνωμένα με κεφαλὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀπετέλεσαν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Αἱ δὲ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν Ἐκκλησίαν, τὴν Παπικὴν, με ἀπόλυτον ἄρχοντα αὐτῆς τὸν Πάπαν.

29 ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΠΡΟΣ ΕΝΩΣΙΝ
ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΙ ΤΗΣ ΠΑΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Μετὰ τὸ σχίσμα ἔγιναν πολλαὶ προσπάθειαι διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον, διότι δὲν προήρχοντο ἀπὸ εἰλικρινῆ ἐπιθυμίαν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ πάπαι ἐπέδιωκον τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ με ὑποταγὴν εἰς αὐτοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐζήτουν τὴν ἔνωσιν, διότι ἤλπιζον ὅτι οἱ πάπαι θὰ παρεκίνησαν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ βοηθήσουν τὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ὁποίαν διάφοροι βάρβαροι λαοὶ ἐζήτουν νὰ κατακτήσουν.

Ἡ σπουδαιότερα ἀπόπειρα πρὸς ἔνωσιν ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ 8ου τοῦ Παλαιολόγου (1425-1448). Οἱ τοῦρκοι εἶχον ὑποτάξει τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἠπέλουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἰωάννης ἐνόμιζεν, ὅτι μόνον με τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα θὰ ἐσώζετο ἡ αὐτοκρατορία. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα με τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπρότεινε τότε εἰς τὸν πάπαν Μαρτῖνον τὸν 5ον νὰ γίνῃ σύνοδος πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ὁ πάπας προθύμως ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ὃ δὲ διάδοχός του Εὐγένιος ὁ 4ος ἀπέστειλε πλοῖα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ παρέλαβε τὸν αὐτοκράτορα, τὸν πατριάρχην Ἰωσήφ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀντιπροσώπους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1438 ἤρχισαν αἱ συζητήσεις εἰς τὴν Ἰταλικὴν πόλιν Φερράραν με ἐπισημότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπεδείκνυσον με ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα, ὅτι δὲν ἦσαν ὀρθαὶ αἱ νέαι διδασκαλίαι, τὰς ὁποίας εἰσήγαγον οἱ πάπαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

‘Αλλ’ οί παπικοί αντιπρόσωποι ούδεμίαν προσοχήν ἔδιδον εἰς τοὺς λόγους τῶν ὀρθοδόξων. Τοῦτο βλέποντες ἐπεθύμουν νὰ φύγουν, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἶχον τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεως.

‘Ο πάπας, διὰ νὰ δυσκολεύσῃ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, μετέθεσε τὴν σύνοδον εἰς τὴν Φλωρεντίαν (1439). Ἐκεῖ οἱ Ὁρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι ἤρχισαν πάλιν τὰς συζητήσεις, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Αἱ πιέσεις καὶ αἱ στερήσεις ἐξακολουθοῦν περισσότεραι. Ὁ πάπας δὲν παρῆχε τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεως εἰς τοὺς ὀρθοδόξους, ἔάν δὲν ὑπέγραφον τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἰς τὰς πιέσεις ταύτας προσετέθησαν αἱ πιέσεις καὶ ἀπειλαὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Οὗτος ἔβλεπεν ὅτι ἔάν ἀπετύγχανεν ἡ σύνοδος, δὲν θὰ ἐλάμβανε τὴν βοήθειαν ποῦ ἐπερίμενεν ἀπὸ τὸν πάπαν. Οὕτως οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδοξίας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν βίαν καὶ νὰ ὑπογράψουν τὴν ἔνωσιν, δεχθέντες τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα καὶ τὰς νέας διδασκαλίας του. Ὀλίγοι μόνον ἠρνήθησαν νὰ ὑπογράψουν τὴν ἔνωσιν καὶ δὲν ὑπετάγησαν εἰς τὴν βίαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίθη ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός. Ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ εἶχεν ἀποθάνει.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1440 ἐπανῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς τοὺς μὲν ὑπογράψαντας τὴν ἔνωσιν ἀπεδοκίμασε, τοὺς δὲ μὴ ὑπογράψαντας ὑπεδέχθη μὲ πολλὰς τιμὰς. Πολλοὶ σύνοδοι τότε ἔγιναν εἰς διάφορα κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι ἀπεδοκίμασαν τὴν ψευδοένωσιν τῆς Φλωρεντίας. Τέλος τὸ ἔτος 1450 ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην ἀδελφὸς του, ὁ ἔθνομάρτυς Κωνσταντῖνος ὁ 11ος ὁ Παλαιολόγος, συνεκάλεσε σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣτις ἀπεκήρυξε τὴν ψευδοσύνοδον τῆς Φλωρεντίας. Μὲ τὴν σύνοδον τοῦ Κωνσταντῖνου ἐσώθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

‘Ο χωρισμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν εἶχεν ἀποτέλεσμα νὰ εἰσαγάγουν οἱ πάπαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν των καὶ πολλὰς ἄλλας νέας διδασκαλίας Αἰσπουδαιότεραι ἐκ τῶν καινοτομιῶν τῶν παπῶν μέχρι τοῦ τέλους τῆς περιόδου ταύτης ἦσαν αἱ ἐξῆς :

1. Ἡ διδασκαλία περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὄχι μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὴν ὁποίαν προσέθεσαν εἰς τὸ 7ον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως (filioque). Μὲ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία θέτει εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα δύο ἀρχάς, τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐκπορεύεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐνῶ εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα ὑπάρχει *μία ἀρχὴ*, ἡ ἀρχὴ τοῦ Πατρὸς ἐκ τοῦ ὁποίου γεννᾶται ὁ Υἱὸς καὶ ἐκπορεύεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

2. Ἡ διδασκαλία περὶ ἀξιομισθίων καὶ ἀφέσεων. Κατὰ ταύτην αἱ ἁμαρτίαι συγχωροῦνται, διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἀγαθῶν πράξεων, τὰς ὁποίας ὁ ἱερεὺς ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἐξομολογούμενον, ὡς τιμωρίας. Ἄλλ' ὁ πάπας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί του δύνανται νὰ ὀλιγοστεύσουν τὰς τιμωρίας παρέχοντες τὴν «ἀφεσιν». Τοῦτο πράττουν δίδοντες εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς «ἀξιομισθίας», δηλαδὴ ἀγαθὰς πράξεις αἱ ὁποῖαι περισσεύουν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα καὶ τοὺς Ἁγίους. Ἡ ὀρθὴ ὁμως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι αἱ ἀγαθὰι πράξεις ἐπιβάλλονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς τοὺς μετανοοῦντας ἁμαρτωλοὺς, διὰ τὴν ψυχικὴν ὠφέλειάν των καὶ ὅτι δὲν ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ διαθέσῃ κατὰ βούλησιν τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἄλλων.

3. Ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς (purgatorium). Κατὰ ταύτην αἱ ψυχὰι τῶν ἁμαρτωλῶν, ὅσοι ἐξωμολογήθησαν καὶ δὲν ἔπραξαν ὅσας καλὰς πράξεις ἐχρειάζοντο διὰ νὰ συγχωρηθοῦν, μεταβαίνουν καὶ παραμένουν εἰς κάποιον τόπον, τὸ καθαρτήριο, καὶ ἐκεῖ μένουν μέχρις ὅτου καθαρισθοῦν. Τὸ καθάρισμα αὐτὸ τῶν ψυχῶν ἐπιταχύνεται μὲ τὰς λειτουργίας καὶ τὰς «ἀφέσεις». Ἡ ὀρθὴ ὁμως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι αἱ ψυχὰι τῶν ἀνθρώπων θὰ κριθοῦν κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ ὅτι οἱ ζῶντες δὲν κανονίζουν τὴν θέσιν τῶν ἀποθανόντων, ἀλλὰ μὲ τὰ μνημόσυνα παρακαλοῦν μόνον τὸν Θεὸν νὰ φανῇ ἐπιεικῆς.

4. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου τῆς τελέσεως ὄλων σχεδὸν τῶν μυστηρίων.

30. ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

Μετά τὸ σχίσμα ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως σφοδρότατον μῖσος. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πολὺ αἱ ὀργανωθεῖσαι ὑπὸ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας σταυροφορίαι.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ μήτηρ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, ἡ Ἁγία Ἑλένη ἔκτισε τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ πηγαίνουν ἐκεῖ πολλοὶ χριστιανοὶ προσκυνηταί. Ὅταν ὅμως οἱ τοῦρκοι ὑπεδούλωσαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην, οἱ προσκυνηταὶ κατεπιέζοντο ὑπ' αὐτῶν. Οἱ τοῦρκοι καὶ μάλιστα ἡ ἀγρία φυλὴ αὐτῶν, οἱ Σελτζοῦκοι, ἐλήστευον καὶ ἐφόνευον τοὺς προσκυνητάς, περιύβριζον τὰ Ἱερά καὶ ἐκακοποιοῦν τοὺς χριστιανούς. Τὰ δεινὰ ταῦτα ἀντελήφθη ἐκ τοῦ πλησίον ὁ ἐξ Ἀμιένης μοναχὸς Πέτρος, ὅστις μετέβη εἰς Ἱερουσαλήμ τὸ ἔτος 1093 ὡς προσκυνητῆς. Ὁ Πέτρος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Εὐρώπην παρέστησε τὴν κατάστασιν ταύτην εἰς τὸν τότε πάπαν Οὐρβανὸν τὸν 2ον. Οὗτος συνεκάλεσε τὸ 1095 σύνοδον εἰς τὴν Κλερμών τῆς Γαλλίας, ὅπου προσῆλθον πολλοὶ ἡγεμόνες καὶ ἄρχοντες τῆς Δύσεως. Ἐνώπιον τοῦ συγκεντρωθέντος πλήθους ἠγόρευσεν ὁ Οὐρβανὸς μὲ μέγαν ἐνθουσιασμόν καὶ προέτρεψε τὸν χριστιανικὸν κόσμον νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἁγίους Τόπους ἀπὸ τοὺς ἀλλοθρήσκους βαρβάρους κατακτητάς του. Πάντες ἐδέχθησαν τότε μὲ προθυμίαν νὰ ἐκστρατεύσουν καὶ ἀνέκραξαν «τοῦτο εἶναι θέλημα Θεοῦ».

Πολὺ πλῆθος χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἐγράφοντο εἰς τοὺς καταλόγους, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Ἐλάμβανον τότε ἓνα σταυρὸν ἐρυθρὸν καὶ τὸν ἔρραπτον εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα ἢ μεταξὺ τῶν ὠμων των. Διὰ τοῦτο αὐτοὶ μὲν ὠνομάσθησαν **σταυροφόροι**, αἱ δὲ ἐκστρατεῖαι **σταυροφορίαι**.

Ὅκτώ ἐν ὄλῳ μεγάλαι σταυροφορίαι ἔγιναν ἀπὸ τοῦ 1099 μέχρι τοῦ 1270, δηλαδὴ ἐπὶ δύο περίπου αἰώνας. Αἱ σταυροφορίαι ἦσαν ἀποκλειστικὸν ἔργον τῶν παπῶν καὶ ἀποδεικνύουν

τὴν μεγάλην δύναμιν τῶν εἰς τὴν Δύσιν. Αἱ θρησκευτικαὶ αὐταὶ ἐκστρατεῖαι ἀπέβησαν ὠφελιμώταται εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως. Ἐνεκα τούτων ἀνεπτύχθη ἡ συγκοινωνία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, πλεῖστοι δὲ δουλοπάροικοι ἔγιναν σταυροφόροι καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν.

Δυστυχῶς αἱ σταυροφορίαι ἔφυγαν ἀπὸ τὸν ἱερὸν σκοπὸν τῶν. Οἱ σταυροφόροι ἐπροξένησαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς κάθε πόλιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν διήλθον. Εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐφέρθησαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους κατακτητὰς τῶν Ἀγίων Τόπων. Οἱ πάπαι ἐπεθύμουν, ὄχι μόνον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Παλαιστίνης, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οὕτω θὰ ἠδύναντο πλεόν νὰ ὑποτάξουν εἰς ἑαυτοὺς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐπιθυμία τῶν αὐτῆ ἐφάνη ἀμέσως ἀπὸ τὰς πρώτας σταυροφορίας. Ὄταν ἐκυριεύθη ἡ Ἱερουσαλήμ, οἱ σταυροφόροι ἐξεδίωξαν τὸν πατριάρχην τῆς καὶ ὁ πάπας ἵδρυσεν ἐκεῖ λατινικὸν Πατριαρχεῖον. Τὸ ἴδιον συνέβη εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς ἄλλας Ἐκκλησίας τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσαν οἱ σταυροφόροι.

Ἐπὶ τέλους ὁ πόθος τῶν παπῶν ἐν μέρει ἐπραγματοποιήθη. Οἱ σταυροφόροι κατὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν κατέλαβον τὴν Κωνσταντινούπολιν (1204). Εἶναι ἀνώτερα πάσης περιγραφῆς τὰ ὅσα ἔπραξαν οἱ σταυροφόροι μετὰ τὴν ἄλωσιν. Τοὺς ὀρθοδόξους κατοίκους τῆς μετεχειρίσθησαν ὡς ἄλλοθρήσκους καὶ ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ. Δισχιλίους πολίτας κατέσφαξαν, ἄλλους δὲ κατεβασάνισαν, χωρὶς νὰ σεβασθοῦν οὔτε γῆρας οὔτε γένος οὔτε τάφους οὔτε ἱερά. Τὰ ἀνάκτορα καὶ αἱ οἰκίαι ἐληλατήθησαν καὶ ὅλα τὰ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀριστουργήματα τῆς τέχνης κατεστράφησαν ἢ μετεφέρθησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Δύσεως. Τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μετέβαλον εἰς ἵπποστάσιον, τὰς Ἀγίας Τραπέζας τῶν ναῶν ἀνέτρεπον, τὰς δὲ ἁγίας εἰκόνας καὶ τὰ ἱερά σκευῆ περιύβρισαν καὶ ἐβεβήλωσαν. Φυσικὰ ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεδιώχθη καὶ ἐγκαθιδρύθη ἐκεῖ λατῖνος πατριάρχης καὶ οὕτως ὁ πάπας μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐπέτυχεν τὴν ὑποταγὴν μεγάλου

τιμήματος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πατριάρχης τότε ἐγκατεστάθη εἰς τὴν νέαν ἔδραν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν Νίκαιαν.

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Δύσιν καὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν διήρκεσε μόνον 57 ἔτη. Τὸ ἔτος 1261 οἱ Δυτικοὶ πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ κατακτηταὶ ἐξεδιώχθησαν. Τὸ ἀτυχὲς ὅμως τοῦτο συμβάν τῆς ὑποταγῆς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἶχε τὸ λυπηρὸν ἀποτέλεσμα νὰ ἀναπτυχθῇ ὁ φανατισμὸς καὶ τὸ μῖσος μεταξὺ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Τοῦτο κατέστησε βέβαια πολὺ δύσκολον τὸν πόθον παντὸς σώφρονος χριστιανοῦ, νὰ ἐπανέλθῃ ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν πρώτην τῆς ἐνότητα.

31. ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ὅλη σχεδὸν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀνήκει εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ὡστε *Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, Βυζαντινὴ Ἐκκλησία, Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία* καὶ *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία* φανερῶνουν τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ὅπως τὸ κέντρον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, οὕτω καὶ τὸ κέντρον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις. Τὰ θεμέλια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὡς γνωστόν, ἦσαν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς, ἐπομένως ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εὐρίσκοντο εἰς στενωτάτην σχέσιν. Ἡ πρόοδος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ πρόοδος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶναι πρόοδος τοῦ κράτους καὶ διὰ τοῦτο φροντίζουν καὶ διὰ τὰ δύο αὐτὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Ἐκκλησία.

Ὁ αὐτοκράτωρ στέφεται εἰς τὸν ναὸν τῆς Θείας Σοφίας ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐνδύεται ὑπ' αὐτοῦ τὰ ὠρισμένα αὐτοκρατορικὰ ἐνδύματα. Μετὰ τὴν στέψιν του παραδίδει εἰς τὸν πατριάρχην τὸ σύμβολον τῆς πίστεως γραμμένον μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας καὶ ὀρκίζεται, ὅτι πάντοτε θὰ τὸ ὑπερασπίζη. Ὁ αὐτοκράτωρ θεωρεῖ ὑποχρέωσιν του νὰ εἶναι πιστὸς ὁπαδὸς τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν

της. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐνδιαφέρεται νὰ γίνῃ πατριάρχης ὁ καταλληλότερος διὰ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἔργον. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ἐγκρίνει τὸν διορισμὸν τοῦ ἐκλεγέντος πατριάρχου, τὸν ὁποῖον τοῦ προτείνει ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαός, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὑποταγὴν, διότι τὸ ἀξίωμα τοῦ πατριάρχου εἶναι ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ πατριάρχης διευθύνει τὰ Ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τὰ πολιτικά.

Ὁ πατριάρχης θέτει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος ὅλα τὰ ὄργανά του, δίδει θάρρος εἰς τὸ κράτος, ὅταν δυστυχῆ καὶ κρατεῖ ἡνωμένους μὲ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τοὺς λαοὺς τοὺς ὑποτελεῖς εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ πατριάρχης εὐλογεῖ τὸν στρατὸν μεταβαίνοντα διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἡ δὲ σημαία φέρει τὸν τίμιον σταυρόν, ὅστις εἶναι σύμβολον τῆς τιμῆς τοῦ στρατιώτου, ἀλλὰ καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ὁ πατριάρχης, ὅστις εὐρίσκεται πλησιέστερα πρὸς τὸν λαόν, δίδει τὴν γνώμην του εἰς τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις τοῦ κράτους.

Ἐνίοτε ὅμως οἱ αὐτοκράτορες ἔκαμνον κατάχρησιν τοῦ ἀξιώματός των· ἐπενέβαινον εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἀπῆτουν ἢ Ἐκκλησία νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὰς θελήσεις των. Ἄλλ' ἡ διαγωγὴ αὐτῶν αὐτοκρατόρων πάντοτε κατεκρίθη. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε ἐκυβερνᾶτο μὲ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τῆς διατάξεις καὶ ἐθεώρει παράνομον τὴν ἀνάμειξιν τῶν αὐτοκρατόρων εἰς καθαρῶς ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα μόνῃ αὐτῇ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κανονίσῃ.

32. ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἡ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐξηπλώθη εἰς τοὺς σλαυικοὺς λαοὺς τοὺς ἐγκατασταθέντας εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Διεδόθη ἐπίσης εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ εἰς τοὺς Ρώσους.

Οἱ σλαυικοὶ λαοὶ οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν Σέρβοι, Κροᾶται, Σλαβῶνο-, Δαλματοὶ καὶ Βούκοβίνιοι. Εἰς τοὺς σλαυικοὺς λαοὺς ἤρ-

χισε νά εξαπλώνεται ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τὴν προηγουμένην περίοδον. Κατὰ τὸν 9ον ὄμως αἰῶνα δύο Ἑλληνες μοναχοὶ ἐκ Θεσσαλονίκης, ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος κατέστησαν τούτους χριστιανούς. Οὗτοι ἐδημιούργησαν τὸ σλαυικὸν ἀλφάβητον καὶ μετέφρασαν εἰς τὴν σλαυικὴν γλῶσσαν τὴν Ἁγίαν Γραφήν, τὴν θεῖαν λειτουργίαν καὶ διάφορα βιβλία τῶν ἐλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας κατῶκουν οἱ Σλαῦοι, ἡ Κροατία, ἡ Σλαβωνία καὶ ἡ Δαλματία ὑπάγονται σήμερον εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἰηοτιοσλαβίας, ἡ δὲ Βουκοβίνα εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ρουμανίας. Ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν παρέλαβον τὸν Χριστιανισμὸν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας. Πάντες οὗτοι οἱ λαοὶ ἠνώθησαν ἐκκλησιαστικῶς μετὰ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Χριστιανισμὸς ἔγινεν ἐπίσημος θρησκεία τῆς Βουλγαρίας. Ὄταν οἱ βούλγαροι ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν (6ος αἰῶν), ἀρκετοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν χριστιανοί, οἵτινες μάλιστα εἶχον ὀργανώσει καὶ τινὰς χριστιανικὰς κοινότητας. Μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν των, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἠϋξήθη σημαντικῶς, λόγῳ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν βουλγάρων μετὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' ἡ Βουλγαρία ἔγινεν ὀριστικῶς χριστιανικὴ κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Φωτίου. Ὁ ἡγεμὼν τῶν βουλγάρων Βόγορις ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα τῷ 865 καὶ μετωνομάσθη Μιχαήλ, πολὺς δὲ λαὸς τότε ἐβαπτίσθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν μιμηθεὶς τὸν ἡγεμόνα του. Κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Βογόριδος ὁ πατριάρχης Φώτιος ἀπέστειλεν εἰς Βουλγαρίαν ἀρχιεπίσκοπον μέλλοντα νὰ ἐδρεύῃ εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τῆς Βουλγαρίας Πρεσθλάβαν καὶ ἄλλους ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους κληρικοὺς διὰ νὰ ὀργανώσουν τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ὁ Βόγορις ἐφοβήθη μήπως ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξάρτησις ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φέρει καὶ τὴν πολιτικὴν ὑποδούλωσιν ὑπὸ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο ἀπήτησε νὰ καταστῇ ἡ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἀνεξάρτητος καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Βουλγαρίας νὰ λάβῃ τὸν τίτλον

τοῦ Πατριάρχου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐδέχθη τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διότι ἔβλεπεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διοικηθῆ καλῶς μόνη τῆς ἡ νεοσύστατος Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία. Ὁ Βόγορις τότε ἐξεδίωξε τοὺς Ἕλληνας κληρικούς (866) καὶ ἀπηθύνθη πρὸς τὸν πάπαν, διὰ νὰ ἐπιτύχη τὸ ποθούμενον. Ὁ πάπας ἀπέστειλεν ἀμέσως εἰς τὴν Βουλγαρίαν Λατίνους κληρικούς, οἵτινες εἰσήγαγον τὴν λατρείαν καὶ τὰς διδασκαλίας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη καὶ οὗτος τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Βόγορις ἀπογοητευθεὶς ἐστράφη πάλιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὃ δὲ τότε πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνάτιος (870) ἐχειροτόνησεν ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας, ἀπέστειλε δὲ πάλιν ἱκανοὺς κληρικούς πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία παρέμεινε Ὁρθόδοξος.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν Ρωσίαν ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, ἀλλ' ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἔλαβε καμμίαν πρόσοδον. Οἱ ρῶσοι ἦσαν καὶ ἔμειναν εἰδωλολάτραι. Ὁ Χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ διαδίδεται εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅταν ἦτο αὐτοκράτειρα ἡ χήρα τοῦ τσάρου Ἰγῶρ, Ὁλγα. Αὕτη τῷ 957 ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετονομασθεῖσα Ἐλένη, ὃ δὲ ἕγγονός της Βλαδίμηρος κατέστησε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τῆς Ρωσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλὰ κατόπιν ἐπέισθη, ὅτι ἡ καλλιτέρα θρησκεία τοῦ κόσμου ἦτο ὁ Χριστιανισμὸς. Διὰ τοῦτο τὸ ἔτος 988 ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα καὶ ὠνομάσθη Βασίλειος, ἐνυμφεύθη δὲ τὴν Ἄνναν, τὴν ἀδελφὴν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Τὸ παράδειγμα τοῦ Βλαδιμήρου ἠκολούθησαν οἱ αὐλικοί, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ ρωσικὸς λαός, βαπτισθέντες εἰς τὸν ποταμὸν Δνεΐστερον.

Ὁ Βλαδίμηρος μετὰ τῆς συζύγου του Ἄννης εἰργάσθη μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ μέγα κράτος του. Διὰ τοῦτο ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία τὸν ὠνόμασε μέγαν καὶ ἰσαπόστολον καὶ τὸν κατέταξε μετὰ τῶν ἁγίων.

Μὲ τὸν ἴδιον ζῆλον εἰργάσθη καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ

Βλαδιμήρου Ἱεροσλάβος. Οὗτος ἔκτισε πλείστους μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ μοναστήρια καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ρωσίαν τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν καὶ πολλὰς βυζαντινὰς συνηθείας. Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ὠργανώθη κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ μητροπολίται τοῦ Κιέβου, ὅπερ ἦτο τότε πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας, ἐχειροτονοῦντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέδιδον τιμητικὰ πρωτεῖα εἰς τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ μητροπολίται τοῦ Κιέβου ἦσαν σχεδὸν πάντοτε Ἕλληνες.

33. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ Γ'. ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ἡ παγκόσμιος παιδεία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν παιδεῖαν τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις εἶναι ἑλληνικὴ καὶ καλεῖται *Βυζαντινὴ*. Ἡ βυζαντινὴ παιδεία, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, στρέφεται περὶ τὴν θεολογίαν, ὅλαι δὲ αἱ τάξεις τῶν μορφωμένων, κληρικῶν καὶ μὴ, ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Ἄλλ' οἱ θεολογούμετες κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν εἶχον πλήρη ἐλευθερίαν πνεύματος. Μελετοῦν τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Ἐκκλησίας, μανθάνουν ταῦτα καὶ διατυπώνουν μόνον τὰς εἰς αὐτὰ θεωρίας καὶ σκέψεις συστηματικώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον.

Παρ' ὅλα ταῦτα μέγας ἀριθμὸς σπουδαίων θεολόγων ἐμφανίζεται καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν πολυμαθειάν των καὶ τὴν γνῶσιν πολλῶν ὁμοῦ ἐπιστημῶν. Ἐκ τῶν θεολόγων τούτων μνημονεύομεν τοὺς σπουδαιότατους.

1. Φώτιος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 820 καὶ ἀνήκεν εἰς εὐπορὸν καὶ ἐπιφανῆ οἰκογένειαν. Ὁ Φώτιος ὑπερέχει πάντων τῶν σοφῶν τῆς παρούσης περιόδου. Ἦτο θεολόγος, φιλόλογος, ἱστορικός, φιλόσοφος, νομικός, ἰατρός, μαθηματικός. Γενόμενος πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰργάσθη διὰ τὴν μόρφω-

σιν τοῦ κλήρου καὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Ρωσίαν. Μεγίστην ὑπηρεσίαν παρέσχεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς κατὰ τῶν παραλόγων ἀξιώσεων τῶν παπῶν.

Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Φωτίου εἶναι ἡ «*Μυριόβιβλος*» εἰς τὸ ὁποῖον περιέχονται περιλήψεις 280 συγγραμμάτων θεολογικῶν καὶ μὴ. Ἐξέδωσεν ἐπίσης πιθανώτατα εἰς δευτέραν ἔκδοσιν τὸν «*Νομοκάνονα*», ἥτοι συλλογὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων.

2. Εὐθύμιος ὁ Ζυγαβηνός.

Ἄλλο πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἐζησεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081—1118). Τὸ σπουδαιότερον σύγγραμμά του εἶναι «*Πανοπλία δογματικὴ*». Εἰς τοῦτο περιέχονται κατὰ τάξιν μέρη ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῶν ὁποίων καταπολεμοῦνται αἱ αἱρέσεις μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ συγγραφέως. Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός παρεκίνησε τὸν Ζυγαβηνὸν νὰ γράψῃ τὸ βιβλίον τοῦτο, διὰ νὰ καταπολεμῶνται εὐκόλως οἱ αἰρετικοὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦτου.

3. Εὐστάθιος, ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης.

Ὁ Εὐστάθιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὑπρέτησεν ἐπὶ πολὺ διάκονος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐπὶ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἔγινε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1175).

Ὁ Εὐστάθιος εἰργάσθη διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ἔγραψε βιβλία εἰς τὰ ὁποῖα συμβουλεύει τοὺς μοναχοὺς νὰ εἶναι εὐσεβεῖς καὶ νὰ ἀγαποῦν τὴν παιδείαν. Ὁ Εὐστάθιος δὲν ἦτο μόνον θεολόγος, ἀλλὰ καὶ φιλόλογος. Ἐγραψε σπουδαιότατα σχόλια εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Πινδάρου, τὰ ὁποῖα δεικνύουν τὴν πολυμαθειάν του.

4. Μιχαὴλ καὶ Νικήτας οἱ Χωνιάται.

Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἐγεννήθησαν εἰς τὰς Χώνας τῆς Φρυ-

γίας (τὰς ἀρχαίας Κολοσσάς) κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος, ὀνομαζόμενοι ἔνεκα τούτου Χωνιάται. Οἱ εὐποροὶ γονεῖς τῶν ἐφρόντισαν πολὺ διὰ τὴν καλὴν μόρφωσίν των. Ὁ Μιχαὴλ νεώτατος ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς εὐρυτέραν μόρφωσιν. Μετὰ τοῦτο ἀφιερῶθη εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν στάδιον καὶ προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κων) πόλεως. Τὸ ἔτος 1182 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν. Ὄταν, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204), περιήλθον εἰς αὐτοὺς καὶ αἱ Ἀθηναί, ὁ Μιχαὴλ ἐγκατέλειψε θλιβόμενος τὰς Ἀθήνας. Ἐπισκεφθεὶς διαφόρους πόλεις, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου τῆς νήσου Κέω, ὅπου ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν. Ὁ Μιχαὴλ εἶναι ἐκ τῶν πολυγραφωτέρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Ἐγραψεν ἀφθόνους ὀμιλίαις ἐπὶ περικοπῶν ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, λόγους πανηγυρικοὺς, διδακτικὰς ἐπιστολάς καὶ θρησκευτικὰ ποιήματα.

Ὁ δὲ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Νικήτας ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ δὲ τὴν μεγάλην μόρφωσιν, ἔφθασεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωθυπουργοῦ (μεγάλου λογοθέτου). Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ἠκολούθησε τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρον Λάσκαρην εἰς τὴν Νίκαιαν, ὅπου ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ τὰ θεολογικὰ του συγγράμματα εἶναι ὁ «*Θησαυρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας*». Τὸ σύγγραμμά του τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 βιβλία, εἰς τὰ ὅποια ἐκθέτει τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ καταπολεμεῖ τὰς διαφόρους αἱρέσεις.

5. Μάρκος ὁ Εὐγενικός.

Ὁ διδάσκαλος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1400, ἔλαβε δὲ λαμπρὰν μόρφωσιν. Κατὰ τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐμοίρασε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔγινε μοναχός. Τὸ 1437 ἔγινεν ἐπίσκοπος Ἐφέσου. Ὁ Μάρκος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ψευδοσύνοδον τῆς Φλωρεντίας (1438), ὅλοι δὲ τότε τὸν ἐθαύμασαν διὰ τὴν εὐγλωττίαν του καὶ διὰ τὰ σοβαρώτατα ἐπιχειρήματά του, μετὰ

ὅποια ἐπολέμησε τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν. Ὁ Μάρκος ἔγραψε πολλὰ βιβλία καὶ ἐπιστολάς, εἰς τὰ ὅποια πρὸ πάντων καταπολεμεῖ τὰς καινοτομίας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

34. BYZANTINΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΙΑ.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

α) Βυζαντινὴ τέχνη καὶ λατρεία.

Ἡ χριστιανικὴ τέχνη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνεχίζει τὴν πρόοδόν της. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου μάλιστα αἰῶνος ἐδημιουργήθη ὀριστικῶς ἡ περίφημος *Βυζαντινὴ Τέχνη*, ἣτις ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καὶ τῶν Κομνηνῶν (Θ'—ΙΑ' αἰών). Ἡ ἀκμὴ αὕτη τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων, ἥτοι μέχρι τέλους τῆς περιόδου ταύτης. Ἡ Βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ σύνηθες διακριτικὸν γνώρισμα ἔχει τὸ σταυροειδὲς σχῆμα τῶν ναῶν, τὸ ὁποῖον ὑφίσταται καὶ μέχρι σήμερον. Τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ ναοῦ δίδει τὴν ἐντύπωσιν σταυροῦ καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ὄψιν. Αἱ τέσσαρες μεγάλαι ἀψίδες, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ὁ τροῦλλος, ἐπεκτείνονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στέγης τοῦ οἰκοδομήματος φθάνουσαι μέχρι τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων. Οὕτω σχηματίζονται πέριξ τοῦ τροῦλλου σταυροειδῶς τέσσαρες καμάραι, αἵτινες ἀποτελοῦν τὰ τέσσαρα σκέλη τοῦ σταυροῦ.

Ἐπίσης εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι συνήθως ὁ τροῦλλος δὲν στηρίζεται ἀπλῶς ἐπὶ τῆς στεφάνης τῆς ἐρειδομένης ἐπὶ τῶν τεσσάρων πεσσῶν, ὅπως εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν (§ 25) ἀλλὰ μεταξὺ τῆς στεφάνης καὶ τῆς στέγης του, παρεμβάλλεται πολυγωνικὸς πύργος, τὸ *τύμπανον*. Οἱ βυζαντινοὶ ἀρχιτέκτονες δὲν ἀρκοῦνται πάντοτε εἰς ἓνα μόνον τροῦλλον, ἀλλ' εἰς πολλοὺς, πολλάκις πέντε, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τέσσαρες χαμηλότεροι εἰς τὰ ἄκρα τοῦ τετραγώνου τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ ὑψηλότερος καὶ ὠραιότερος εἰς τὸ

κέντρον. Ἡ ἐξωτερικὴ τοιχοδομία καθίσταται ποικιλωτάτη, ἄφθονα δὲ μεγάλα παράθυρα δίτοξα ἢ τρίτοξα (δίλοβα ἢ τρίλοβα) ἐπὶ τοῦ τυμπάνου, τῶν κογχῶν καὶ τῶν τοίχων τῆς Ἐκκλησίας, πλουσίως διακοσμημένα, καθιστοῦν τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τοῦ ναοῦ θαυμασίαν. Ἡ γλυπτικὴ διακόσμησις τῶν ναῶν συνεχίζεται μεγαλοπρεπεστάτη, ἡ δὲ ζωγραφικὴ καὶ πρὸ πάντων ἡ ψηφιδογραφία συνεχίζουν τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειάν των. Ὡς πρὸς τὴν εἰκονογραφίαν ὅμως δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, δίδεται μεγαλειτέρα προσοχὴ εἰς τὴν διὰ τῶν εἰκόνων ἐξωτερίκευσιν τοῦ αὐστηροῦ ἡθους καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσιώσεως τῶν πιστῶν. Διὰ τοῦτο οἱ εἰκονογράφοι ἀπομακρύνονται συνήθως ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ προσέχουν εἰς τὸ αἴσθημα.

Συνεχίζεται ὡσαύτως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ *μεγαλοπρέπεια τῆς λατρείας*. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑμνογράφων αὐξάνεται σημαντικῶς, πλεῖστοι δὲ *κανόνες* συνετάχθησαν ἀναφερόμενοι εἰς τὸν Ἰησοῦν, τὴν Θεοτόκον καὶ τοὺς Ἁγίους. Οἱ κανόνες ἦσαν ἄθροισμα πολλῶν τροπαρίων κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συντεταγμένων καὶ ψαλλομένων. Ὡς ὑμνογράφοι διεκρίθησαν ὁ Ἰωάννης ὁ Γεωμέτρης, ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων, ὁ πατριάρχης Φιλόθεος, ὁ Μάρκος ὁ Ἐφέσου, ὁ Ζωναρᾶς κ.λ.π. Ἐγράφησαν προσέτι τὰ λεγόμενα «*λειτουργικὰ βιβλία*», εἰς τὰ ὁποῖα ἀναγράφονται οἱ ὕμνοι, αἱ προσευχαὶ καὶ ἡ τάξις πασῶν τῶν χριστιανικῶν τελετῶν, οὕτως ὥστε τελοῦνται αὐταὶ εἰς πάσας τὰς Ἐκκλησίας ὁμοιομόρφως. Ἡ Βυζαντινὴ τέλος μουσικὴ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐκαλλιεργήθη ἐντονώτερα.

β) Διοίκησις.

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν τρίτην περίοδον δὲν μετεβλήθη καὶ πάλιν, ἀλλ' ἔτι περισσότερο ἐτελειοποιήθη. Ἡ Ἐκκλησία διοικεῖται σύμφωνα μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν νομοθεσίαν. Ἀπετελεῖτο δὲ αὕτη ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἀπὸ τὰ διατάγματα τῶν χριστιανῶν αὐτο-

κρατόρων, Ὅλοι αὐτοὶ οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι, λεγόμενοι *Κανόνες*, ἀπετέλεσαν τὸ *Κανονικὸν δίκαιον*.

Διὰ τὰ γενικώτερα Ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ἐκαλοῦντο, ὅπως καὶ πρὶν, ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν οἱ ἐπίσκοποι τῆς πατριαρχικῆς περιφέρειας καὶ συνεκρότουσαν *Πατριαρχικὴν Σύνοδον*. Ἡ σύνοδος αὕτη συνήρχετο συνήθως δύο φορές τὸ ἔτος. Πολλὰκις ὅμως ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκάλει εἰς σύνοδον τοὺς τυχαίως εὕρισκομένους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀρχιερεῖς. Αἱ σύνοδοι αὗται ἐλέγοντο *Ἐνδημοῦσαι Σύνοδοι*.

Ἄπασαν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν διεύθυνε ὡς πρὸς τὰ γενικῆς φύσεως ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὅποιον ἀπὸ τοῦ βου αἰῶνος ὠνομάσθη *Οἰκουμενικὸν* καὶ ὁ πατριάρχης *Οἰκουμενικός*. Τοῦτο συνέβη, διότι αἱ ἐπὶ μέρος Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι εἶχον μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἐκτὸς τούτου τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἥτοι τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων εὕρισκοντο εἰς παρακμὴν, διότι τὰ μέρη εἰς τὰ ὅποια ὑπῆρχον ἦσαν ὑπόδουλα ἢ Αἴγυπτος, ἢ Συρία καὶ ἢ Παλαιστίνη εἶχον κατακτηθῆ ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἦσαν ἀνεξάρτητα, ἠκολούθουν προθύμως τὰς ὁδηγίας καὶ ἐδέχοντο τὴν βοήθειαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὅποιον εὕρισκετο εἰς ὑψίστην ἀκμὴν. Τὸ αὐτὸ ἔπραττον καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Κύπρου καὶ τῆς παρὰ τὸν Καύκασον κειμένης Γεωργίας ἢ Ἰβηρίας. Αἱ Ἐκκλησίαι αὗται ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου εἶχον ἀναγνωρισθῆ ὡς ἀνεξάρτητοι.

Ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, αἱ δύο ἀρχαί, ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνισχύουν μὲν ἢ μία τὴν ἄλλην, ἀλλ' εἶναι ἀνεξάρτητοι, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Ἐξακολουθοῦν ὅμως, ὅπως καὶ πρὶν, νὰ ἀναμιγνύονται οἱ αὐτοκράτορες εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ προξενοῦν εἰς αὐτὴν ἀρκετὰς ἀνωμαλίας. Ἀνεμιγνύοντο πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ δὲν ἐπέτρεπον νὰ ἐκλεγῆ τοιοῦτος χωρὶς τὴν συγ-

κατάθεσίν των. Τὴν ἀνάμιξιν ταύτην κατέστησε νόμιμον πλέον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Κατακουζηνὸς (1341—1354). Οὗτος ὤρισε διὰ νόμου νὰ συνέρχωνται οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ νὰ προτείνουν τρεῖς ὑποψηφίους διὰ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν ἕνα νὰ ἐκλέγη ὁ αὐτοκράτωρ. Οἱ μητροπολίται ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐκ τριῶν τοὺς ὁποίους ἐπρότεινεν ἡ πατριαρχικὴ Σύνοδος. Οἱ ἐπίσκοποι ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν μητροπολιτῶν, προτείνονται δὲ ὑπὸ τοῦ κατωτέρου κλήρου καὶ τῶν λαϊκῶν χριστιανῶν. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ πατριάρχαι, οἱ μητροπολίται, οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲν ἔφερον διαφόρους βαθμούς, ἀλλὰ μόνον διαφόρους τίτλους. Ἄπαντες οὗτοι εἶχον τὸν βαθμὸν τοῦ Ἐπισκόπου.

γ) Ἡθῆ. Μοναχικὸς βίος.

Τὰ ἡθῆ τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐχειροτέρευσαν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ κηρύγματος καὶ εἰς τὴν ἀτελεῖ μὀρφωσιν τῶν χριστιανῶν. Οἱ χριστιανοὶ τῶρα εἶναι φανατικοὶ καὶ δεισιδαίμονες. Πολλοὶ ἐτήρουν τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους μόνον καὶ ἔκαμνον μακρὰς προσευχάς, ἐνῶ παρέβαινον καὶ τὰ ἀπλούστατα παραγγέλματα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ ἐπίστευον ὅτι εἶναι εὐσεβεῖς. Πολὺ ἔβλαψαν τὰ ἡθῆ τῶν χριστιανῶν τὰ κακὰ παραδείγματα μερικῶν αὐτοκρατόρων. Ἐδείκνυον θρησκευτικὸν ζῆλον, ἔκτιζον ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς καὶ μοναστήρια, ἐνήργουν πομπῶδεις τελετάς, συνέτασσον ὕμνους αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Καὶ ὅμως ἔκαμνον ἀπανθρώπους πράξεις, ἐτύφλωνον ἢ ἠκρωτηρίαζον ἢ ἐφόνευον τοὺς προκατόχους των, τοὺς συγγενεῖς των, ἐν γένει τοὺς ἐχθροὺς των, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἔζων βίον ἀνήθικον.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ *μοναχικὸς βίος* ἐκ τῆς Αἰγύπτου διεδόθη εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ μοναχοὶ ἐτιμῶντο πολὺ ἀπὸ τὸν λαόν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον μεγάλην ἐπιρροήν. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἐπίφοβοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ εἰς τὸν πατριάρχην, ὅταν οὗτοι ἐνήργουν ἐναντίον τῆς θελήσεώς των. Κέντρον τοῦ μοναχικοῦ βίου ἦτο τῶρα τὸ

ὄρος Ἄθω τῆς Χαλκιδικῆς, ὠνομάσθη δὲ ἄγιον ὄρος. Ἐπὶ τοῦ Ἄθω εἶχον κτισθῆ περὶ τὰ 20 μοναστήρια. Τὰ μοναστήρια ἦσαν δύο εἰδῶν, ἰδιόρρυθμα καὶ κοινόβια. Εἰς τὰ ἰδιόρρυθμα ἕκαστος μοναχὸς ἐλάμβανε ἀπὸ τὸ μοναστήριον τὰ πρὸς συντήρησίν του εἰς χρῆμα ἢ εἰς προϊόντα καὶ παρεσκεύαζε τὴν τροφήν του μόνος τοῦ. Οἱ μοναχοὶ τῶν ἰδιορρύθμων μοναστηρίων ἐκανόνιζον κατὰ βούλησιν τὸν ἀσκητικὸν βίον των καὶ εἶχον δικαίωμα πλὴν τῆς ὑπὲρ τῆς μονῆς των ἐργασίας, νὰ κάμνουν ἰδιαιτέρας ἐργασίας πρὸς ἴδιον ὄφελος καὶ νὰ ἔχουν ἰδίαν περιουσίαν. Εἰς τὰ κοινόβια ἕζων πάντες οἱ μοναχοὶ ὅπως εἰς μίαν οἰκογένειαν, ἔτρωγον εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν, τὰ δὲ κέρδη ἐκ πάσης ἐργασίας των περιήρχοντο εἰς τὸ ταμεῖον τῶν μοναστηρίων των. Ἡ διοίκησις τῶν μοναστηρίων ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου εἴτε μόνου εἴτε βοηθουμένου ἀπὸ συμβούλιον, ἐξελέγοντο δὲ οὗτοι ὑπὸ τῶν μοναχῶν.

Πλὴν τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου ὄρους εἶχον κτισθῆ καὶ ἄλλαι εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἀνατολῆς. Σπουδαιότεραι ἐκ τούτων ἦσαν τοῦ Στουδίου, πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου εἰς τὴν Πάτμον καὶ τοῦ Σινᾶ εἰς τὸ ὁμώνυμον ὄρος. Εἰς τὴν Ἑλλάδα σπουδαιότατα μοναστήρια ἦσαν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοῦ Δαφνίου εἰς τὴν Ἀττικὴν, τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὰ μοναστήρια τῶν Μετεώρων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, κτισμένα ἐπάνω εἰς ἀποτόμους βράχους.

Μεταξὺ τῶν μοναχῶν ὑπῆρχον πολλοὶ λόγιοι. Διὰ τοῦτο πολλὰ μοναστήρια ἀπέκτησαν πλουσιωτάτας βιβλιοθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ κληρονομίας τῶν ἀποθνησκόντων λογίων μοναχῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀγορὰν χειρογράφων.

35. Η ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Ὁ πάπας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν καὶ θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν. Κοσμικὴν ἐξουσίαν ἀπέκτησεν ὁ πάπας, ἀφ' ὅτου ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Πιπῖνος ἐδῶρσεν εἰς αὐτὸν τὴν Ρώμην. Ὁ κατόπιν ἡγεμὼν τῶν

Φράγκων Κάρολος ὁ Μέγας (768—814), ὄχι μόνον ἀνεγνώρισε τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπεξέτεινε, ἀναγνώρισας τὸν πάπαν ἡγεμόνα τῆς Μέσης Ἰταλίας. Ὁ πάπας εἰς ἀντάλλαγμα ἔσπευε τὸν Κάρολον Ρωμαῖον αὐτοκράτορα, τίτλον τὸν ὁποῖον ἔφερον μόνον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες.

Ἡδὴ οἱ πάπαι ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ἐπίτροποι τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι ἔλαβον ἀπὸ τὸν Θεὸν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, καὶ θρησκευτικὴν καὶ κοσμικὴν. Συνεπῶς ὅλοι οἱ ἡγεμόνες πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτούς καὶ ἀπὸ αὐτούς νὰ διορίζωνται. Ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ 7ος (1073—1085) ἔλεγεν ὅτι, ὅπως ἡ σελήνη λαμβάνει τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἥλιον, οὕτω καὶ οἱ ἡγεμόνες λαμβάνουν τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν πάπαν. Κατὰ παντὸς ἡγεμόνος ἀνθισταμένου εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των, οἱ πάπαι μετεχειρίζοντο δύο ὄπλα, τὰ ὁποῖα ἐπροξένουν εἰς τὴν Δύσιν τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον. Ἦσαν ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ὁ ἀφορισμός. Μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν ἀπηγορεύετο εἰς τὴν ἡγεμονίαν πᾶσα ἱεροτελεστία. Μὲ τὸν ἀφορισμὸν ἐθεωρεῖτο ἁμάρτημα καὶ νὰ χαιρετίσῃ κανεὶς τὸν ἀφοριζόμενον.

Ἡ παπικὴ δύναμις ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀνώτατον ὕψος τῆς ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ 3ου (1178—1216). Οὗτος ἐπεξέτεινε τὴν ἐκκλησιαστικὴν του ἐξουσίαν καὶ εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολις κατελήφθη ὑπὸ τῶν σταυροφόρων (1204—1261). Ἡ ἀκμὴ αὕτη τοῦ παπισμοῦ ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 13ου αἰῶνος. Τότε οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται. Δὲν φοβοῦνται πλέον τοὺς πάπας καὶ δὲν ὑποτάσσονται τυφλῶς εἰς αὐτούς. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως αἰσθάνονται τὴν δύναμιν τοῦ ἀξιωματὸς των καὶ δύνανται νὰ ἐπιβληθοῦν διὰ τῶν στρατῶν των. Διὰ τοῦτο δὲν ἀνέχονται πλέον τὴν παντοδυναμίαν τῶν παπῶν καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἐξάρτησίν των.

Οἱ πάπαι βλέποντες ὅτι ἡ δύναμις των ἀρχίζει νὰ καταπίπτῃ, μεταχειρίζονται πᾶν μέσον, ἵνα τὴν διατηρήσουν. Τὸ σπουδαιότερον χρησιμοποίηθῃ μέσον ἦτο νὰ θεωρητῆται αἰρετικὸς πᾶς μὴ ἀναγνωρίζων τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν καὶ νὰ τιμωρῆ-

ται από την περίφημον *Ἱερὰν ἐξέτασιν*. Ἡ ἱερὰ ἐξέτασις ἦτο δικαστήριον ἀποτελούμενον ἀπὸ μοναχοὺς καὶ προορισμὸν ἔχον νὰ καταδικάζῃ τοὺς αἰρετικούς. Τὰ δικαστήρια ταῦτα ἰδρύθησαν ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ 9ου (1227—1241) εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Δύσεως καὶ ἦσαν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος εἰς τοὺς χριστιανούς. Οἱ συλλαμβανόμενοι ἐβασανίζοντο φρικωδῶς, διὰ νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ἦσαν αἰρετικοί. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, καίτοι ἀθῶοι, ἐβεβαίωσαν ὅτι ἦσαν αἰρετικοί, διὰ νὰ ἀπαλλαγῶν τῶν βασανιστηρίων διὰ τοῦ θανάτου τῶν. Συνήθης τιμωρία τῶν καταδικαζομένων ἦτο ὁ διὰ τῆς πυρᾶς θάνατος. Τὰ θύματα τῶν δικαστηρίων ὑπολογίζονται εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων, διειρηθήσαν δὲ ἰδίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ὅστις τῷ 1808 τὰ κατήργησε.

Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ πάπαι δὲν κατῴρθωσαν νὰ διατηρῶσιν τὴν δύναμίν των. Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ ὠραῖος ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν τότε πάπαν Βονιφάτιον τὸν 8ον, διέταξε τὸν στρατηγὸν του Νογάρετον νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν παπικόν, ὁ δὲ Βονιφάτιος ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν ταραχὴν του. Ὁ Φίλιππος ἐνήργησε τότε τὴν ἐκλογὴν ὡς πάπα τοῦ Κλήμεντος τοῦ 2ου καὶ μετέθεσε τὴν ἔδραν τοῦ παπισμοῦ ἀπὸ τὴν Ρώμην εἰς τὴν Ἀβινιῶνα. Ἐκεῖ ἔμενον οἱ πάπαι ἀπὸ τοῦ 1309 μέχρι τοῦ 1378, ὠνόμασαν δὲ τὸ διάστημα τοῦτο Βαβυλωνιακὴν αἰχμαλωσίαν.

36. ΠΑΙΔΕΙΑ, ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΗΣ ΠΑΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος, ἡ ἐπιδρομὴ βαρβάρων λαῶν κατέστρεψε τὴν παιδεῖαν τῆς Δύσεως. Ἀπὸ τὸν 11ον ὄμως αἰῶνα οἱ κατακτηταὶ τῆς Δύσεως σχηματίζουν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, συνάπτουν σχέσεις μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Τότε παρουσιάζεται εἰς τὴν Δύσιν καὶ Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία. Ἡ θεολογία τῆς Δύσεως ὀνομάζεται *σχολαστικὴ θεολογία*

ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῶν μοναστηρίων εἰς τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκετο. Ἡ σχολαστικὴ θεολογία τῆς Δύσεως ἀρκεῖται νὰ ἐπαναλαμβάνη ὅσα ἔγραψαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν προσθέτει τίποτε νέον. Ἡ θεολογία αὕτη παρουσιάσθη κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλ' εἰς τὴν Δύσιν παρουσιάσθη μὲ τὴν χειροτέραν τῆς μορφήν. Οἱ θεολόγοι τῆς Δύσεως θεωροῦν ὅτι τὰ πάντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἔχουν καλῶς. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν πολλάκις μεταχειρίζονται οὐχὶ σοβαρὰς ἀποδείξεις, παραμελοῦν δὲ τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν τῶν χριστιανικῶν διδασκαλιῶν καὶ πολὺ ὀλίγον μεταχειρίζονται τὴν ἀρκετὰ χρήσιμον ἀρχαίαν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν.

Ἐκτὸς τῆς σχολαστικῆς θεολογίας εἰς τὴν Δύσιν παρουσιάσθη καὶ ἡ λεγομένη *μυστικὴ θεολογία*. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐξήττου νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀνυψούμενοι εἰς αὐτὸν μὲ τὴν σκέψιν των. Τότε μόνον ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου.

Διοικήσις. Εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν οἱ πάπαι εἶχον τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Εἰς αὐτοὺς ὑπετάσσοντο οἱ ἐπίσκοποι καὶ πάντες οἱ κληρικοί. Ὅλοι οὗτοι ὀφείλουσαν νὰ ἐκτελοῦν τυφλῶς τὰς διαταγὰς τοῦ πάπα, δὲν ἔχουν δὲ ἰδικὴν των θέλησιν.

Λατρεία. Τὴν λατρείαν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας κανονίζουν ὅπως θεωροῦν καλὸν οἱ πάπαι. Γλῶσσαν εἰς τὴν λατρείαν μεταχειρίζονται τὴν Λατινικὴν, ἥτις εἰς τοὺς πλείστους χριστιανοὺς εἶναι ἄγνωστος. Οἱ περισσότεροι κληρικοί τελοῦν τὰ μυστήρια καὶ τὰς ἄλλας τελετάς, ἀναγιγνώσκοντες τὰς εὐχὰς καὶ τοὺς ὕμνους ποὺ εἶναι γραμμένοι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, χωρὶς νὰ τοὺς ἐννοοῦν.

Οἱ ναοὶ εἰς τὴν Δύσιν κτίζονται μεγαλοπρεπέστατοι, προτιμᾶται δὲ ὁ ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς. Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Δύσιν ὁ λεγόμενος *Ρωμανικὸς* ρυθμὸς, ὅστις ἦτο Βασιλικὴ μὲ παραλλαγὰς τινὰς, τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦτο ἡ προσθήκη ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου ὑψηλῶν πύργων. Ἐδημιουργήθη ἐπίσης εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὁ *Γοτθικὸς* ρυθμὸς. Οἱ ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι πολὺ ὑψηλοί, ὅλαι δὲ αἱ κορυφαὶ τῶν θόλων των καὶ τὰ ἀνώφλια τῶν θυρῶν καὶ παραθύ-

ρων καταλήγουν εις ὄξειαν γωνίαν. Οἱ ναοὶ εἰς τὴν Δύσιν κοσμοῦνται ἐκτὸς ἀπὸ τὰς εἰκόνας καὶ μὲ ἀγάλματα.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν ηὐξήθη, ὅπως καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἁγίων, διότι πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν ἁγίων δὲν ἐχρειάζετο παρὰ μόνον ἡ ἔγκρισις τούτου ὑπὸ τοῦ πάπα. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, ἣτις ἐρρυθμίσθη ἀπὸ τὸν Γρηγόριον τὸν Διάλογον, ἔφθασεν εἰς ἀρκετὴν πρόοδον, εἰσήχθη δὲ εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἡ ὄργανικὴ μουσική.

Ἡθ. Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως δὲν ἦσαν, ὅπως ἤρμοζεν εἰς τοὺς χριστιανούς. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἠννύουν τὰ τελούμενα κατὰ τὴν λατρείαν, ἀφοῦ δὲν ἐγνώριζον τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Διὰ τοῦτο ἡ λατρεία πολὺ ὀλίγον ἐβοήθει τὴν δημιουργίαν καλῶν ἠθῶν. Ὅλη ἡ εὐσέβειά των συνίστατο εἰς τὴν τήρησιν διαφόρων ἐξωτερικῶν τύπων. Πολὺ ἐζημίωσε τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἡ διδασκαλία τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῶν ἀξιομισθίων καὶ τῶν ἀφέσεων. Ἐνόμιζον πολλοὶ ὅτι δὲν εἶχον πολλὴν ἀξίαν αἱ ἀγαθαὶ πράξεις των, ἀφοῦ ἠδύναντο νὰ ἐξαγοράσουν τοιαύτας διὰ μέσου τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῶν ἀξιομισθίων (§ 26).

Μοναχικὸς βίος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν εἰς τὴν Δύσιν ηὐξήθη πολὺ. Ἡ κυριωτέρα ἀσχολία των ἦτο ἡ ὑπεράσπισις καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ μοναχοὶ εἰς τὴν Δύσιν ἀπετέλουν τὰ λεγόμενα *μοναχικὰ τάγματα*. Κάθε τάγμα ἀπετέλει ἓν ἢ περισσότερα μοναστήρια καὶ εἶχεν ὠρισμένον σκοπόν. Τὰ σπουδαιότερα τάγματα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦσαν τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν. Τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν ἰδρυτὴς ἦτο ὁ Ἰσπανὸς Δομίνικος (1170), σκοπὸς δὲ αὐτοῦ ἦτο ἡ διόρθωσις τῶν αἰρετικῶν. Τοῦ δὲ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν ἰδρυτὴς ἦτο ὁ ἐξ Ἀσίζης τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας Φραγκῖσκος (1182), σκοπὸς του δὲ ἡ διδασκαλία εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς μετανοίας. Οἱ σκοποὶ τῶν μοναχῶν τούτων ἀπῆτουν καλὴν μόρφωσιν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ- ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ (1453—1940)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

37. Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία μετὰ τὸ σχίσμα ἀπετελεῖτο, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ ἀπὸ τὰς ἀνεξαρτήτους Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ τῆς Γεωργίας. Εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπήγετο καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας. Ὅλοι ὅμως αἱ χῶραι τῶν Πατριαρχείων, πλὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ, ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος ἀπώλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ὑποταχθεῖσαι εἰς λαοὺς μωαμεθανικοὺς. Φυσικὰ εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ταῦτα πᾶσα πρόοδος ἀνεκόπη, τὴν δὲ Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀντιπροσωπεύει τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Συνεπῶς ἡ διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρακμὴ καὶ ἐξασθένησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρασύρει ὀλόκληρον τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Καὶ ὅμως ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἐξαφανισθῇ ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διετήρησε καθαρὰν καὶ ἀνόθευτον τὴν διδασκαλίαν τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν διὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ του.

Ὁ Μωάμεθ ὁ 2ος μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀντελήφθη, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διοικήσῃ χριστιανοὺς ἐφαρμόζων τοὺς μουσουλμανικοὺς νόμους. Ἀντε-

λήφθη επίσης, ότι δὲν ἦτο δυνατόν νά τοὺς κάμη διὰ τῆς βίας μωαμεθανούς, διότι ἢ θὰ εἶχε διαρκῶς παραχὰς ἢ θὰ ἤρημω-νετο τὸ κράτος του, ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι χριστιανοὶ θὰ ἐξεπατρί-ζοντο. Ἐφοβεῖτο τέλος μήπως οἱ χριστιανοὶ πιεζόμενοι ὑποτα-χθοῦν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν πάπαν, ὁπότε οὗτος ἦτο δυνατόν νά τοὺς βοηθήσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Ὁ μόνος λοιπὸν τρόπος διὰ νά διατηρήσῃ τὴν κυριαρχίαν του, ἦτο νά δώσῃ εἰς τοὺς χριστιανοὺς θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἓν εἶ-δος αὐτοδιοικήσεως.

Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Μωάμεθ διέταξε τοὺς χριστιανοὺς νά ἐκλέξουν πατριάρχην. Οἱ ἐκ τῆς σφαγῆς σωθέντες κληρικοὶ καὶ προύχοντες λαϊκοὶ συν-ῆλθον καὶ ἐξέλεξαν πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ὀνο-μασθέντα μετὰ τὴν χειροτονίαν του Γεννάδιον. Ὁ Μωάμεθ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ ἀπένειμε πολλὰς τιμὰς εἰς τὸν χριστιανὸν πατριάρχην. Ὅταν τὸν ἐπεσκέφθη εἰς τὰ ἀνάκτορά του, τὸν ἐνέδυσσε μὲ λαμπρὸν ἐπενδύτην, τοῦ ἐνεχείρισε χρυ-σῆν ράβδον, ὡς σημεῖον τῆς ἐξουσίας του ἐπὶ τῶν χριστιανῶν, τοῦ ἐδώρησε δὲ καὶ ἵππον βασιλικά ἐστολισμένον καὶ ὁ ἴδιος τὸν ἐβοήθησεν, ἵνα ἀναβῆ ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του. Ἐπειτα ἐξέδωκε βεράτιον (διάταγμα) διὰ τοῦ ὁποίου κατέστησε τὸν πατριάρχην *ἐθνάρχην* ὅλων τῶν χριστιανῶν, ἧτοι Ἑλλή-νων, Ἀλβανῶν, Σέρβων, Βουλγάρων καὶ Ἀρμενίων. Σύμφωναν μὲ τὸ βεράτιον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διετήρησε πολλὰ προνόμια. Διοικεῖ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια· δικάζει καὶ φορολογεῖ τοὺς κληρικοὺς καὶ ὄλους τοὺς χριστιανοὺς. Οἱ χρι-στιανοὶ διετῆρουν τοὺς ναοὺς των καὶ τὰς περιουσίας των καὶ δύνανται νά λατρεύουν τὸν Θεὸν των ἐλευθέρως.

Δυστυχῶς ὁ σεβασμὸς εἰς τὰ προνόμια ταῦτα ἐξηρητᾶτο ἀπὸ τὴν καλὴν θέλησιν τῶν κατακτητῶν. Καλὴ θέλησις ὄμως δὲν ὑπῆρχε. Δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ ἡ Ἐκκλησία ἤρ-χισε νά καταδιώκεται, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῶν διωγμῶν τῆς. Οἱ χριστιανοὶ πιέζονται φοβερά, διὰ νά γί-νουν μουσουλμάνοι. Ληλασίου, αἰχμαλωσίου καὶ σφαγαὶ ἐνεργ-οῦνται εἰς διαφόρους χριστιανικὰς πόλεις. Πολλοὶ χριστιανοὶ

κληρικοί και λαϊκοί υπέστησαν μαρτυρικών θάνατον, διὰ νὰ μὴ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστόν. "Ἄλλοι ἠναγκάζοντο νὰ ἀλλαξοπιστήσουν, διὰ νὰ μὴ φονευθοῦν. Οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ τῶν χριστιανῶν κρημνίζονται ἢ γίνονται τζαμιά. Εἰς τοὺς ὀλιγίστους μείναντας ναοὺς ἀπηγορεύθησαν οἱ κώδωνες, ἡ πολυτέλεια καὶ κάθε μεγαλοπρέπεια εἰς τὴν λατρείαν. Οἱ σουλτάνοι αὐθαιρέτως ἀναβιβάζουν καὶ καταβιβάζουν τοὺς πατριάρχας καὶ ἀπαίτουν νὰ τοὺς δίδουν πλούσια δῶρα (πεσκέσια).

Ἡ ἀθλία αὕτη κατάστασις ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Τὰ χριστιανικά κράτη τῆς Εὐρώπης ἤρχισαν τώρα πλέον νὰ προσδεύουν, ἐνῶ οἱ τοῦρκοι χάνουν τὴν στρατιωτικὴν τῶν ἀξίαν. Δὲν τολμοῦν τώρα νὰ συνεχίσουν τὰς πιέσεις, διότι φοβοῦνται τοὺς χριστιανοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ πάντων τῆς Ὁρθοδόξου Ρωσίας. Ἐκτὸς τούτου τώρα πρέπει νὰ συνεννοοῦνται μὲ τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης· πρέπει νὰ ἔχουν διπλωματίαν. Δὲν ἔχουν ὅμως ἰδικούς τῶν μορφωμένους διὰ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν καὶ προσλαμβάνουν ἕλληνας. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἐλέγοντο Φαναριῶται, διότι κατῴκουν εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Φανάριον. Οἱ Φαναριῶται διωρίζοντο γραμματεῖς, διερμηνεῖς, ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας ἐμπιστευτικὰς θέσεις, δύνανται δὲ τώρα νὰ προστατεύουν τοὺς ἀδικουμένους χριστιανούς.

Ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῶν χριστιανῶν ἐσταμάτησεν, ὅταν ἤρχισαν τὰς ἐπαναστάσεις κατὰ τῶν κατακτητῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν καὶ πρὸ πάντων, ὅταν ἔγινεν ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821. Οἱ τοῦρκοι τότε ἐνήργησαν φοβερὰς σφαγὰς. Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ὁ 5ος ἐκρεμάσθη· πλήθος κληρικῶν ἀπεκεφαλίσθη· τὸ χριστιανικὸν αἷμα ἀφθονώτατα ἐπότισε τὸ ἱερὸν δένδρον τῆς ἐλευθερίας τῶν χριστιανῶν.

Ἡ ἀγριότης αὕτη ἐξήγειρε τὰ πλεῖστα τῶν πολιτισμένων Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἡ Ρωσία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀνέλαβον τὴν προστασίαν τῶν χριστιανῶν. "Ἐν μέρος τῆς Ἑλλάδος ἠλευθερώθη, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἀποκοτῶν κατὰ τὸ ἡμισυ ἀνεξαρτησίαν. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1856

ὁ σουλτάνος ἐξέδωκε τὸ περίφημον *Χάτι χουμαγιὸν*, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐδόθησαν τινὰ πολιτικά δικαιώματα εἰς ὄλους τοὺς ὑπ' αὐτὸν χριστιανούς. Ἄλλὰ μετὰ τινὰ ἔτη νέαι σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι ἐπέφερον τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον καὶ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου τοῦ 1878. Τότε εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα προσετέθησαν μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου καὶ ἐδόθη πλήρης ἐλευθερία εἰς τοὺς Σέρβους, Ρουμάνους, Βουλγάρους καὶ Μαυροβουνίους. Οἱ τούρκοι ὑπεσχέθησαν πάλιν νὰ σεβασθοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν.

Ἄλλ' αἱ ὑποσχέσεις τῶν τούρκων καὶ πάλιν δὲν ἐτηρήθησαν. Διὰ τοῦτο τὰ Βαλκανικὰ κράτη Ἑλλάς, Σερβία, Βουλγαρία καὶ Μαυροβούνιον συμμαχήσαντα τῷ 1912-1913 καὶ νικηφόρως πολεμήσαντα τοὺς τούρκους, ἀπέδωκαν τὴν ἐλευθερίαν εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς ὑπολοίπους ὑποδούλους χριστιανούς. Τέλος τῷ 1922 πάντες οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ τῆς Τουρκίας, ἔλληνες κατὰ τὸ πλεῖστον ὄντες, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ ἐλεύθερα κράτη τῶν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν παρέμεινε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μὲ ὀλίγας χιλιάδας χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑπήκοοι τούρκοι. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τοῦ 1922 ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ ἐλευθέρους πλέον χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι συγκροτοῦν πολλὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας.

38. ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλοὶ μωαμεθανοὶ ἐζήτουν νὰ ἐξοντώσουν τοὺς χριστιανούς, ἄλλοι μὲν ἐπιδιώκοντες ἀτομικὰ συμφέροντα καὶ ἄλλοι ἀπὸ φανατισμὸν, νομίζοντες ὅτι ἐδείκνυον οὕτω τὴν πίστιν τῶν εἰς τὸν Μωάμεθ. Πολλάκις ὠδήγουν τοὺς χριστιανούς, ὡς ὕβριστὰς δῆθεν τοῦ Ἰσλαμισμού, ἐνώπιον τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων, ἐκεῖ δὲ τοὺς ἐπίεζον ν' ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ ἀσπασθοῦν τὸν μωαμεθανισμόν. Οἱ χριστιανοὶ ἠρνοῦντο νὰ πράξουν τοῦτο καὶ διὰ τοῦτο ὑφίσταντο σκληρὰ μαρτύρια καὶ ἐθανατώνοντο, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαρτύρων τούτων, τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζει *νεομάρτυρας* εἶναι μέγας, ἀλλ' ὀλίγοι ἐκ τούτων εἶναι γνωστοί. Οἱ χριστιανοὶ συνέλεγον τὰ λείψανα τῶν νεομαρτύρων ἢ ἠγόραζον ταῦτα ἀπὸ τοὺς βασανιστάς, ἀντὶ μεγάλης ἀμοιβῆς, τὰ ἐφύλασσον κρυφίως καὶ τὰ ἐτίμων ὅπως τοὺς ἁγίους. Ἄλλ' ἡ Ἐκκλησία ἐλαχίστους ἐκ τούτων ἀνεκήρυττεν ἐπισήμως μάρτυρας, διότι ἐφοβεῖτο τὴν ὀργὴν τῶν κατακτητῶν. Διὰ τοῦτο ἡ τιμὴ τῶν τότε νεομαρτύρων παρέμεινε τοπικὴ.

Ἐκ τῶν νεομαρτύρων ἀναφέρομεν τοὺς ἑξῆς :

α) Ἡ ὁσία Φιλοθέη.

Ἡ νεομάρτυς αὕτη κατήγετο ἀπὸ ἀρχοντικὴν Ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της (1539) ἔγινε μοναχὴ καὶ ἴδρυσεν γυναικεῖον μοναστήριον, ἐκεῖ ὅπου σήμερον εὐρίσκεται ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν. Αἱ μοναχαί, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς τάχιστα ἀνῆλθεν εἰς 200, μὲ τὰ χειροτεχνήματά τῶν διετρέφοντο καὶ αὐταὶ καὶ συνετήρουν ξενῶνα, νοσοκομεῖον καὶ γυναικεῖον σχολεῖον. Ἐπειδὴ ἡ Φιλοθέη ἐπροστάτευε πάντα καταδικώμενον ὑπὸ τῶν τούρκων καὶ ἐθεωρήθη ὑπ' αὐτῶν ἐπικίνδυνος ἢ ἐπὶ τῶν χριστιανῶν ἐπιρροή της, λόγῳ τῆς φιλανθρωπικῆς δράσεώς της, συνελήφθη καὶ ὑπεβλήθη εἰς πολλὰ μαρτύρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1589 ἀπέθανε.

β) Ἀναστάσιος ὁ Ναυπλιεύς.

Οὗτος διεκρίθη ὡς ζωγράφος καὶ ἐξήσκει τὴν τέχνην του εἰς τὴν πατρίδα του Ναύπλιον καὶ εἰς τὴν λοιπὴν τότε τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα. Ἐκήρυττε συνάμα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μὲ θάρρος καὶ κατέκρινε τὰ κακουργήματα τῶν τούρκων κατὰ τῶν χριστιανῶν εἰς τὸ Ναύπλιον. Διὰ τοῦτο συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ὅταν ἐξῆλθεν ὁ Ἀναστάσιος ἀπὸ τὸ κρατητήριον, οἱ τοῦρκοι ἐπέπεσαν ἐναντίον του μὲ ξύλα, ξίφη καὶ μαχαίρας καὶ τὸν κατεκομμάτιασαν (1 Φεβρου-

ρίου 1655). Ἡ Ἐκκλησία ἀργότερον τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν νεομαρτύρων, ἡ δὲ μνήμη του πανηγυρίζεται μεγαλοπρεπέστατα εἰς τὸ Ναύπλιον.

γ) Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός.

Ἐγεννήθη τῷ 1714 εἰς τὸ χωρίον Μεγάλο Δένδρον τῆς Αἰτωλίας, ἐσπούδασεν εἰς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἀθωνιάδα σχολὴν καὶ ἔγινε μοναχός. Κατόπιν μεταβάς εἰς τὴν Κων)λιν ἔλαβε τὴν ἄδειαν τοῦ Πατριαρχείου νὰ κηρύττῃ. Τότε περιῆλθε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου Πελάγους, τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν καὶ Στερεὰν Ἑλλάδα, κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν εὐγλωττίαν, ἴδρυσεν δὲ καὶ πολλὰ σχολεῖα. Τόσον πολὺ τὸν ἐξετίμων, ὥστε εἰς ὅποιον μέρος ἐδίδασκεν, ἐκάρφωνον ξύλινον σταυρόν, παραμένοντα ἐκεῖ ὡς σημεῖον τῆς διαβάσεώς του. Πολλοὶ ἐκ τῶν σταυρῶν τούτων διατηροῦνται μέχρι σήμερον. Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἡπείρου μὲ διαφόρους συκοφαντίας ἐπέτυχον νὰ συλληφθῇ ὁ Κοσμᾶς καὶ νὰ θανατωθῇ εἰς τὸ χωρίον Μουζακιά, παρὰ τὴν Αὐλῶνα. Ὅταν οἱ δῆμιοι ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως καὶ τοῦ ἀνήγγειλαν τὴν καταδίκην, ὁ Κοσμᾶς ἐπανέλαβε τὸ ῥητὸν τοῦ Δαβὶδ «*διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν*» καὶ μὲ χριστιανικὴν καρτερίαν ὑπέστη τὸ μαρτύριον τὴν 24ην Αὐγούστου 1779. Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός ὑπῆρξε πράγματι μέγας ἔθναπόστολος, διότι διέσωσε τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὸν ἐξισλαμισμὸν καὶ μετέδωκεν εἰς τὸ ὑπόδουλον Ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν ἑλληνικὴν χριστιανικὴν παιδείαν.

39. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ τοῦρκοι ἔκλεισαν πάντα σχεδὸν τὰ σχολεῖα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ λόγιοι χριστιανοὶ ποὺ διεσώφθησαν ἀπὸ τὴν σφαγὴν, ἔφυγον εἰς τὴν Δύσιν, ἔνθα συνετέλεσαν ὄχι ὀλίγον εἰς τὴν

πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως. Ἐπομένως εἰς τὴν Ἀνατολὴν πᾶσα κίνησις εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν ἀνεκόπη. Ἡ Ρωσία ἠδύνατο νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, ἀλλ' ἐκεῖ ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶχεν ἀκόμη πλήρως ὀργανωθῆ. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως ἀγωνίζεται, ἵνα μὴ τελείως ἀφανισθῆ ἢ μὀρφωσις τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν. Σχολεῖα γίνονται τώρα τὰ μοναστήρια, οἱ ναοὶ καὶ αἱ οἰκίαι τῶν κληρικῶν, διδάσκαλοι δὲ οἱ κληρικοί. Μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των οἱ κληρικοὶ συναθροίζουσι τὰ χριστιανόπαιδα καὶ μὲ τὸ θαμπὸν φῶς τοῦ κανδηλιοῦ, τὰ μανθάνουσι νὰ διαβάζουσι, νὰ ἀγαποῦν τὴν πίστιν των καὶ νὰ μισοῦν τὴν τυραννίαν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος. Μὲ ὅλην ὅμως τὴν δυστυχίαν αὐτὴν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο δὲν ἔλειψαν περίφημοι θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ κήρυγμά των καὶ μὲ τὰ βιβλία των διετήρουν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν χριστιανῶν καὶ ἐματῶνων τὰς προσπαθείας τῶν τούρκων, ὅπως τοὺς ἐξισλαμίσουν.

Ἀπὸ τὸν 18ον αἰῶνα, ὅτε ἤρχισαν νὰ λάμπουν μετὰ τῶν ὑποδούλων αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ φωτὸς τῆς ἐλευθερίας, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία καλλιεργεῖται μὲ πόθον καὶ μὲ ζωὴν, διότι τώρα ὁ κατακτητὴς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. Φυσικὰ πολὺ περισσότερον καλλιεργεῖται μετὰ τῶν ἐλευθερωθέντων χριστιανῶν. Πλεῖσται θεολογικαὶ σχολαὶ ἱδρύθησαν εἰς τὰς ὁποίας διακεκριμένοι θεολόγοι ἐδίδαξαν καὶ διδάσκουσι, ἄφθονα δὲ συγγράμματα γράφονται, εἰς τὰ ὁποῖα ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης ἀναπτύσσονται. Τοιαῦται θεολογικαὶ σχολαὶ ἦσαν τῆς Χάλκης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ Βελιγραδίου, τοῦ Βουκουρεστίου καὶ αἱ θεολογικαὶ Ἀκαδημαίαι τῆς Ρωσίας.

Ἐκ τῶν θεολόγων τῆς τετάρτης περιόδου ἀναφέρομεν τοὺς σπουδαιότερους.

1) Μελέτιος ὁ Πηγᾶς.

Οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1549 εἰς Χάνδακα τῆς Κρήτης. Ἡ Κρήτη κατεῖχετο τότε ἀπὸ τοὺς Ἐνετούς, ὁ δὲ Χάνδαξ, τὸ σημερι-

νὸν Ἡράκλειον, ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Κρήτης. Σπουδάσας φιλοσοφίαν εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἔγινε διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ ἐλληνικοῦ σχολείου. Πολὺ ταχέως ἡ φήμη του διεδόθη καὶ πέραν τῆς Κρήτης. Τῷ 1590 ἔγινε πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ὁ Μελέτιος εἰργάσθη ἐκεῖ πολὺ διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἵδρυσε πολλὰ σχολεῖα. Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἔγραψεν ἐναντίον τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

2) Κύριλλος 2ος ὁ Λούκαρης.

Ὁ Κύριλλος ἦτο ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀλλήνων Ἱεραρχῶν τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων. Ἐγεννήθη εἰς Χάνδακα τῆς Κρήτης τῷ 1572. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Βενετιάν καὶ κατόπιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παδούης τὴν φιλοσοφίαν. Ἠσχολήθη ὡσαύτως εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἐν γένει τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Ὁ συμπολίτης του Μελέτιος ὁ Πηγᾶς ἐκτιμήσας τὴν μόρφωσιν καὶ τὸ θάρρος τοῦ ἀνδρός, ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ προστατεύσῃ τὴν ὀρθοδοξίαν κατὰ τοῦ παπισμοῦ, ἐνεργοῦντος προσηλυτισμὸν ἰδίως μεταξὺ τῶν χριστιανῶν τῆς Ρωσίας. Ὁ Κύριλλος ἐπὶ πενταετίαν ἐργασθεὶς ἀποτελεσματικώτατα διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον, τῷ 1601 ἐπέστρεψεν ἐκ Ρωσίας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα πατριάρχην Μελέτιον. Ὁ Κύριλλος μὲ μέγαν ζῆλον ἠγωνίσθη, ἵνα ματαιώσῃ τὰς ἐνεργείας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως προσηλυτίσῃ τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς εἰς τὸν παπισμὸν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεσκέφθη προσωπικῶς πλὴν τῆς Ρωσίας, τὴν Βλαχίαν, τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔστειλε δὲ πλῆθος ἐπιστολῶν συνιστῶν τὴν ἐμμονίην εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1620 ἐξελέγη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εὕρισκετο τότε εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ἐκινδύνευεν ἡ Ὀρθοδοξία τῶν χριστιανῶν, ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς παπικούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς διαμαρτυρομένους. Ἐνήργουν καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι, διὰ νὰ προσελκύσουν τοὺς ὀρθοδόξους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν των. Ὁ Κύριλλος τότε

ἦλθεν εἰς φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς διαμαρτυρομένους νομιζῶν, ὅτι τοῦτο θὰ ὠφέλει εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τοῦ παπισμοῦ. Πραγματικῶς καὶ μὲ τὸ μέσον αὐτὸ ὁ μέγας οὗτος πατριάρχης ἐπέτυχε νὰ ἀνακόψῃ τὸ ἔργον τοῦ παπικοῦ μοναχικοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν, τὸ ὁποῖον ἐνήργει τὸν προσηλυτισμὸν τῶν ὀρθοδόξων.¹

Οἱ Ἰουίται ὅμως μὲ διαφόρους συκοφαντίας ἐπέτυχον πεντάκις νὰ τὸν ἐκδιώξουν οἱ τούρκοι ἀπὸ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Ἄλλ' ὁ Κύριλλος κατάρθωνε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὰς ἐνεργείας τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Τὴν πέμπτην ὅμως φορὰν (1637) ἐπέτυχον οἱ ἐχθροὶ τοῦ τὴν σύλληψίν του ὑπὸ τῶν τούρκων, ὡς προετοιμαζόντος ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Ἐφυλακίσθη εἰς ἓν φρούριον τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, ἐκεῖθεν δὲ (1638) οἱ γενίτσαροι ἐπεβίβασαν αὐτὸν εἰς μίαν λέμβον, ὅπου τὸν ἐστραγάλισαν γονυπετῆ προσευχόμενον καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν.

3. Μητροφάνης Κριτόπουλος.

Ὁ Μητροφάνης ἐγεννήθη τὸ 1589 εἰς τὴν Βέρροϊαν, ἐσπούδασε δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὁξφόρδης τῆς Ἀγγλίας. Κατόπιν ἐπεσκέφθη τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν, ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ διακεκριμένους θεολόγους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐτίμων πολὺ διὰ τὴν σοφίαν του. Τὸ ἔτος 1630 μετέβη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἴδρυσε σπουδαίαν βιβλιοθήκην, τῷ δὲ 1636 ἔγινε πατριάρχης αὐτῆς. Ὁ Μητροφάνης ἔγραψε πολλὰ θεολογικὰ βιβλία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ «*Ὁμολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*».

4. Δοσίθεος, πατριάρχης Ἱεροσολύμων.

Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1641 εἰς Ἀράχωβαν τῶν Καλαβρύτων. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, κειμένην πλησίον τῆς Κορίνθου, τὴν εὐρείαν δὲ μόρφωσίν του ἀπέκτησεν ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων του μελετῶν. Γενόμε-

1. Περὶ τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν θὰ μάθωμεν εἰς τὴν § 49.

νος κληρικός προσελήφθη εις την υπηρεσίαν τοῦ Πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων. Εἰς τὴν υπηρεσίαν ταύτην εὐρισκόμενος ἀπέκτησε μεγάλην φήμην, διὰ τὴν μόρφωσίν του καὶ τὸν ἔνθεον ζῆλόν του, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1669 ἐξελέγη πατριάρχης Ἱεροσολύμων.

Ἐπὶ Δοσιθέου οἱ Λατῖνοι ἐζήτησαν νὰ γίνουν κύριοι τῶν προσκυνημάτων τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Δοσίθεος μεταβάς εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἔνθα εὕρισκετο ὁ σουλτᾶνος Μεχμέτ ὁ 4ος, ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἐκδώσῃ διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνώριζεν ὡς κυρίου τῶν προσκυνημάτων τοὺς Ἕλληνας. Δυστυχῶς ἐπέτυχον ἀργότερα οἱ Λατῖνοι (1689) νὰ τοὺς παραχωρηθῇ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἡ κυριότης τμημάτων τινῶν τῶν Ἁγίων τόπων, τὸ δικαίωμα νὰ λειτουργοῦν ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ τοῦ ἐν Βηθλεέμ σπηλαίου τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Δοσίθεος ἔγραψε πολλὰ θεολογικὰ βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαῖον καὶ χρησιμώτατον ἔγινεν ἡ «*Ἱστορία τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων*».

5) Μελέτιος, Μητροπολίτης Ἀθηνῶν.

Ὁ σοφὸς οὗτος ἱεράρχης γεννηθεὶς τὸ 1661 κατήγετο ἐξ Ἰωαννίνων, ἐσπούδασε δὲ εἰς τὸ Πατάβιον τῆς Ἰταλίας Ἰατρικὴν καὶ Φιλοσοφίαν Ὅταν ἐτελείωσε τὰς σπουδὰς του, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ διωρίσθη σχολάρχης. Εἰς ἡλικίαν 31 ἐτῶν ἔγινε μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης. Ἐπειδὴ ἔθεωρήθη συνένοχος ἐπαναστατικοῦ κινήματος καὶ κατεζητεῖτο ὑπὸ τῶν τούρκων (1696), ἐκρύβη ἐπὶ δύο ἔτη εἰς τὴν πατρίδα του, ἐκεῖθεν δὲ ἀμνηστευθεὶς μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τῷ 1701 ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς ἔξαρχος εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατόπιν δὲ (1703) ἔγινε μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του (1714).

Ὁ Μελέτιος ἔγραψε Γεωγραφίαν, Ἑκκλ. Ἱστορίαν, Ρητορικὴν, Διδαχάς, Περί ἀστρονομίας καὶ πολλὰς ἐπιστολάς.

6) Ἡλίας Μηνιάτης.

Ὁ Ἡλίας Μηνιάτης ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τῷ 1669. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας κατέδειξε τὰ διανοητικά του προτερήματα καὶ διὰ τοῦτο δεκαετῆς μόλις ἐστάλη, ἵνα μορφωθῆ εἰς τὴν Βενετίαν. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὰς σπουδὰς του, ἐδίδαξεν ὡς καθηγητῆς εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Κέρκυραν, εἰς δὲ τὰ τακτικά κηρύγματα του εἰς τοὺς ναοὺς, ἀπέδειξε τὴν ἐξάίρετον εὐγλωττίαν του καὶ τὰς πολλὰς γνώσεις του. Ἐκλήθη κατόπιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη ἦτο διδάσκαλος τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς καὶ ἱεροκῆρυξ. Τῷ 1711 ἐγένετο ἐπίσκοπος Καλαβρύτων καὶ διετέλεσε τοιοῦτος ἐπὶ τρία ἔτη, ἀποθανὼν μόλις 45 ἐτῶν (1714). Αἱ διασφθεῖσαι ὁμιλίαι του εἶναι ὑποδείγματα ρητορικῆς δυνάμεως, ζωηρᾶς φαντασίας καὶ πειθοῦς.

7) Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης.

Ὁ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τῷ 1717. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παδοῦης θεολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικά. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κέρκυραν ἐχειροτονήθη διάκονος τῷ 1738. Ὁ Βούλγαρης διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διευθυντῆς τῶν σχολῶν Ἰωαννίνων, Ἀθῶνος καὶ τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη ἡ 2α πληροφορηθεῖσα περὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς πολυμαθείας του τὸν προσεκάλεσεν εἰς τὴν Ρωσίαν, ἔνθα τῷ 1776 ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίας καὶ Χερσῶνος καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 1806.

Ὁ Βούλγαρης ἦτο πολυμαθέστατος καὶ πολύγλωσσος. Ἐγνώριζε τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Λατινικὴν, τὴν Γερμανικὴν, τὴν Ἰταλικὴν, τὴν Γαλλικὴν, τὴν Ἑβραϊκὴν, τὴν Τουρκικὴν, τὴν Ἀραβικὴν καὶ τὴν Ρωσικὴν γλῶσσαν. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἡ «*Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τοῦ πρώτου αἰῶνος*» καὶ τὸ «*Θεολογικὸν σύνταγμα*».

8) Νικηφόρος Θεοτόκης.

Ὁ Νικηφόρος ἐγεννήθη εἰς Κέρκυραν τῷ 1736, ἐσπούδασε δὲ φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικά εἰς τὴν Βολωνίαν καὶ Πατάβιον τῆς Ἰταλίας. Ἀσχοληθεὶς κατόπιν εἰς θεολογικὰς μελέτας ἀνεδείχθη εἷς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων θεολόγων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Κέρκυραν ἐδίδασκε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἀπὸ τοῦ 1762 ἐχειροτονήθη ἱερομόναχος καὶ ἤρρισε νὰ κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον, τάχιστα δὲ ἡ φήμη του διεδόθη εἰς ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνισμόν. Τὸ 1799 ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίας καὶ Χερσῶνος, διαδεχθεὶς τοῦτον.

Ὁ Θεοτόκης ἔγραψε διάφορα βιβλία θεολογικά, φυσικά καὶ μαθηματικά. Τὸ σπουδαιότερον σύγγραμμά του εἶναι τὰ «*Κυριακοδρόμια*». Τοῦτο περιέχει ἐρμηνείαν καὶ ὁμιλίαις ἐπὶ τῶν Εὐαγγελίων καὶ Ἀποστόλων τῶν ἀναγινωσκομένων εἰς πάσας τὰς Κυριακάς τοῦ ἔτους.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος σπουδαῖοι θεολόγοι ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ μάθωμεν κατωτέρω εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

40. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ. ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ.

Διοίκησις. Μολονότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔζη εἰς τοιαύτην δυστυχίαν, διετήρησε τὴν ἐσωτερικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς καὶ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεώς τῆς. Κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς τέσσαρας πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκ τούτων μείζονα αὐθεντίαν ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶχεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, χάρις εἰς τὸ πρωτεῖον τιμῆς τὸ ὁποῖον ἀπεδίδετο εἰς αὐτόν, ὡς προϊστάμενον τῆς σπουδαιότερας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ συνάμα, διότι διὰ μέσου τούτου ὁ σουλτάνος ἤρχετο εἰς σχέσιν μὲ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα.

Σύμφωνα μὲ τὰ προνόμια τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον, δῶκει τὴν Ἐκκλησίαν συνεργαζόμενος μὲ σύνοδον εἰς τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανον μέρος καὶ μερικοὶ λαϊκοὶ ἔχοντες ἐκκλησιαστικὰ ὄξιώματα. Μεταξὺ τῶν λαϊκῶν ἦτο ὁ μέγας Λογοθέτης, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς διερμηνεὺς μεταξὺ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ σουλτάνου. Ἡ σύνοδος ἀπετελεῖτο συνήθως ἀπὸ ἀρχιερεῖς τῶν πλησίον ἐπαρχιῶν καὶ ἀρχιερεῖς προσωρινῶς μένοντας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐξέλεγε καὶ τὸν Οἰκουμενικὸν πατριάρχην. Κατὰ τὰ ἄλλα ἢ Ἐκκλησία διωκεῖτο ὅπως καὶ κατὰ τὴν τρίτην περίοδον. Ἡ διοίκησις αὕτη ἐξηκολούθησε μὲ ἐλαχίστας μεταβολὰς μέχρι τοῦ 1856, ὅτε ἐξεδόθη τὸ περίφημον Χάτι Χουμαγιούν (διάταγμα), τὸ ὁποῖον ἐτροποποίησε τὰ προνόμια τοῦ Πατριαρχείου.

Μετὰ τὸ Χάτι Χουμαγιούν ἐγινε συνέλευσις ὄλων τῶν ἀντιπροσώπων τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκίας. Ἡ συνέλευσις αὕτη συνέταξε νέον κανονισμόν τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τοῦτον διοικοῦν τὴν Ἐκκλησίαν δύο Σώματα ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πατριάρχου. Τὸ ἓν Σῶμα λεγόμενον *σύνοδος* ἀπετελεῖτο ἀπὸ 12 ἀρχιερεῖς, (συνοδικούς), τὸ δὲ ἄλλο Σῶμα, λεγόμενον *μικτὸν συμβούλιον*, ἀπετελεῖτο ἀπὸ 4 συνοδικούς καὶ ἀπὸ 8 προκρίτους λαϊκοίς. Ἔργον τῆς συνόδου ἦτο νὰ ἀποφασίζη διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, τοῦ δὲ μικτοῦ συμβουλίου νὰ ἀποφασίζη περὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων μεταξὺ χριστιανῶν καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰς περιουσίας τῶν μονῶν καὶ τῶν ναῶν. Τὸ μικτὸν συμβούλιον δὲν ὑφίσταται σήμερον, διότι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἡ ἔδρα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν εἶναι ἐλάχιστος.

Λατρεία. Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀπώλεσε τὴν μεγαλοπρέπειάν της. Οἱ καλλιτεχνικώτατοι ναοὶ κατεστράφησαν ἢ ἐγιναν τζαμιά, παρέμειναν δὲ εἰς τοὺς χριστιανούς οἱ ἡμικατεστραμμένοι καὶ ἄνευ στολισμάτων. Οἱ πιστοὶ ἐκαλοῦντο εἰς τοὺς ναοὺς, οὐχὶ διὰ κωδῶνων, ἀλλὰ διὰ *σημάντρων* ἐκ μετάλλου ἢ ξύλου καὶ διὰ τῆς φωνηστῶν *κρακτῶν*.

Ἡ λατρεία ἐτελεῖτο συνήθως τὴν νύκτα, ἄνευ πομπῶν καὶ λιτανειῶν, τὸ δὲ κήρυγμα ἦτο σπανιώτατον. Ἡ ζωγραφικὴ τέλος καὶ ἡ μουσικὴ παρημελήθησαν.

Ἡ πτωχεία αὕτη τῆς λατρείας ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου ἀρχίζει νὰ λαμβάνη τὴν προηγουμένην ζωὴν τῆς, ἰδίως δὲ εἰς τὰς χώρας αἵτινες ἀπέκτων τὴν ἐλευθερίαν των. Τώρα κτίζονται ναοὶ μεγαλοπρεπεῖς συνήθως ρυθμοῦ βυζαντινοῦ. Ἡ χριστιανικὴ ζωγραφικὴ προοδεύει σημαντικά, οἱ δὲ ἁγιογράφοι εἰς τὸ σοβαρὸν ὕφος τῶν βυζαντινῶν εἰκόνων προσθέτουν τὸ ὡραῖον καὶ τὸ φυσικόν. Ἐπίσης ἀρκετὰ καλλιιεργεῖται ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ καταβάλλεται σπουδαία προσπάθεια νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ πολλὰ ξένα στοιχεῖα καὶ νὰ συνδυασθῇ μὲ τὸ νεώτερον μουσικόν πνεῦμα.

Ἡθῆ. Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔγιναν αὐστηρότερα. Τὰ δεινὰ τῆς δουλείας ἐπλησίασαν τοὺς χριστιανοὺς περισσότερο εἰς τὴν θρησκείαν, ὅπου εὕρισκον παρηγορίαν, τηροῦν δὲ μὲ ἀφοσίωσιν τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα. Ἡ εὐσέβεια ὅμως αὕτη, ἔνεκα τῆς ἀμαθείας περιωρίζετο εἰς μακρὰς προσευχάς, νηστείας καὶ ἐν γένει εἰς αὐστηρὰν τήρησιν μόνον τῶν ἐξωτερικῶν τύπων, ἄφθονοι δὲ δεισιδαιμονίαι καὶ προλήψεις ἐδημιουργήθησαν, ξένοι πρὸς τὸ χριστιανικόν πνεῦμα. Ἡ κατάστασις αὕτη ἀρχίζει νὰ διορθῶνεται ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἰδίως μετὰ τῶν ἐλευθερωθέντων χριστιανῶν. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὅταν ἤρχισε νὰ ἀναπνέῃ τὸν γλυκὺν τῆς ἐλευθερίας ἀέρα, μεγάλας προσπάθειας καταβάλλει, ἵνα μορφώσῃ τοὺς κληρικοὺς καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ κάθε δεισιδαιμονίαν καὶ πρόληψιν.

Τὸ αἶσθημα τέλος τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἀνεπτύχθη εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ κατόπιν καὶ οὕτως ἐσυνεχίσθη ἡ Βυζαντινὴ παράδοσις. Πολλὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα κοσμοῦν τὰς διαφόρους χριστιανικὰς πόλεις, ὅπου ὁ κάθε δυστυχῆς εὕρισκε παρηγορίαν καὶ περίθαλψιν.

Μοναχικὸς βίος. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς δου-

λείας αἱ περιουσίαι τῶν μονῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἠρπάγησαν. Καὶ ὅμως ὁ μοναχικὸς βίος διτηρήθη. Οἱ μοναχοὶ συντηροῦνται μὲ τὰ ἐλάχιστα κτήματα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἀφήκεν ὁ κατακτητῆς, μὲ τὴν σκληρὰν ἐργασίαν αὐτῶν καὶ μὲ τὰ ἐλέη τῶν χριστιανῶν. Τὰ μοναστήρια παρέσχον μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐκεῖ κατέφευγον καὶ ἐκρύπτοντο οἱ καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὸν τύραννον· ἐκεῖ εὕρισκον περίθαλψιν οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ πτωχοί· ἐκεῖ τὰ χριστιανόπουλα καὶ πρὸ πάντων τὰ ἑλληνόπουλα ἐμάνθανον ὀλίγα γράμματα ἀπὸ τοὺς ὀλίγους μορφωμένους μοναχοὺς· ἐκεῖ ἐκαλλιεργήθη ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας, ὅστις ὤπλισε τοὺς γενναίους μαχητὰς διὰ νὰ τὴν ἀποκτήσουν.

41. ΤΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων κατὰ τὴν πρώτην περίοδον προώδευσαν πολὺ. Ἡ πρόδοξος τῶν ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 7ου αἰῶνος, πού αἱ χῶραί τῶν Αἴγυπτος, Συρία καὶ Παλαιστίνη ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ἀραβας. Τότε ἡ πρόδοξος τῶν ἀνεκόπη καὶ ἤρχιζαν νὰ παρακμάζουν. Πολλοὶ χριστιανοὶ τῶν Πατριαρχείων τούτων ὑπεχώρησαν εἰς τὴν βίαν καὶ ἔγιναν μουσουλμᾶνοι, ἀρκετοὶ δὲ παρέρθησαν ἀπὸ αἰρετικούς καὶ ἐσχημάτισαν αἰρετικὰς Ἐκκλησίας.

Τὸν 11ον αἰῶνα οἱ χριστιανοὶ τῶν Πατριαρχείων τούτων ὑπέστησαν φοβερὰς καταστροφὰς ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους. Οἱ σταυροφόροι ἐξεδίωξαν τοὺς πατριάρχας τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ δῶρισαν λατίνους, οἵτινες ἐπέεζον τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, ἵνα γίνουν παπικοί. Εὐτυχῶς κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα οἱ τουρκομᾶνοι Μαμελοῦκοι κατέλαβον τὰς χώρας ταύτας καὶ ἐκδιώξαντες τοὺς λατίνους κληρικούς ἐπανεφέρον τοὺς ὀρθοδόξους πατριάρχας. Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον τὰ Πατριαρχεῖα ταῦτα εὕρισκονται ὑπὸ τοὺς τούρκους. Μὲ τὴν προστασίαν ὅμως τοῦ Οἴκουμενικοῦ πατριάρχου, τῆς

ομοδόξου Ρωσίας και ἔπειτα τῶν ἐλευθερωθέντων ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν νέαν ζώην.

Τὸ *Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας* μὲ τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν προστασίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας καὶ τῆς Ρωσίας ἤρχισε νὰ ἀνυψώνεται. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ σημερινοῦ αἰῶνος, προώδευσεν ἀρκετά, διότι ἡ Αἴγυπτος ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν της. Πολλοὶ Ἕλληνες ἔμποροι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἴδρυσαν Ἑλληνικὰς κοινότητας καὶ ἠύξησαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Σήμερον τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας περιλαμβάνει 8 περιφερείας μὲ 8 ἀρχιερεῖς, διατηρεῖ ἰδικὸν του τυπογραφεῖον καὶ ἐκδίδει σπουδαῖα χριστιανικὰ περιοδικὰ βιβλία. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἀνέρχεται εἰς 140.000.

Τὸ *Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας* ἐλάχιστα προοδεύει, διότι τὸ κατέστρεψαν αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες, διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος. Αἱ ἔριδες αὗται ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1555 καὶ ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐρίδων τούτων ἦτο νὰ ἐπιτύχουν οἱ παπικοὶ νὰ προσελκύσουν πολλοὺς ὀρθοδόξους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν των. Οὕτως ἰδρύθη ἐκεῖ Οὐνιτικὸν Πατριαρχεῖον. Τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο, εἶναι ἠνωμένον μὲ τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν, οἱ δὲ ἀνήκοντες εἰς αὐτὸ χριστιανοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὴν λατρείαν των τὴν γλῶσσάν των καὶ ὄχι τὴν λατινικὴν, καὶ οἱ ἱερεῖς του νὰ φέρουν τὸ ἔνδυμα ποῦ ἔφερον πρὶν γίνουν παπικοί. Διέτρεξε τότε κινδυνὸν τὸ Ὀρθόδοξον Πατριαρχεῖον τῆς Ἀντιοχείας νὰ ἐξαφανισθῇ τελείως, διότι πολλοὶ ἀραβόφωνοι ἀρχιερεῖς του εἶχον γίνει Οὐνῖται. Εὐτυχῶς μὲ τὰς προσταθείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀνεδείχθησαν Ἕλληνες πατριάρχαι καὶ ἀρχιερεῖς, οἱ ὅποιοι διέσφωσαν τὴν Ὀρθοδοξίαν τοῦ Πατριαρχείου. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ σλαῦοι χριστιανοὶ θέλοντες νὰ ἐξαπλώσουν τὸν σλαυϊσμὸν (πανσλαυισμὸς) ἐπέτυχον νὰ μεταβάλλουν τὴν ἑλληνικότητα τοῦ Πατριαρχείου τούτου. Ἀπὸ τοῦ 1899 τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας ἐκλέγει ἀραβόφωνον πατριάρχη. Σήμερον ἔχει περι

τοὺς 15 μητροπόλεις, ὁ δὲ πατριάρχης ἐδρεύει εἰς τὴν Δαμασκόν. Οἱ χριστιανοὶ τοῦ ἀνέρχονται εἰς 300.000 καὶ εἶναι οἱ περισσότεροὶ ἀραβόφωνοι.

Τὸ **Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων** παρουσιάζει κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον σημαντικὰς προόδους. Διὰ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο δεικνύουν μέγα ἐνδιαφέρον γενικῶς οἱ χριστιανοί. Ὅλοι σέβονται τὰ ἱερὰ προσκυνήματα τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐγεννήθη, ἔζησεν, ἐδίδαξεν, ἐσταυρώθη καὶ ἀνεστήθη ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Τὸ Πατριαρχεῖον τῶν Ἱεροσολύμων διοικεῖται πάντοτε ἀπὸ ἑλληνας, ἔχει δὲ 19 μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκόπους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν τοῦ ἀνέρχεται εἰς 75.000, οἱ περισσότεροὶ ὅμως εἶναι ἀραβόφωνοι. Τὰ προσκυνήματά του ἀνήκον εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπέτυχον μερικὰ προνόμια οἱ χριστιανοὶ ὄλων τῶν δογμάτων, ὅπως τὸ νὰ δύνανται νὰ τελοῦν ἱεροτελεστίας εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως εἰς τὸ ὀρισθὲν διὰ κάθε χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν μέρος.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, οἱ ἀραβόφωνοι ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἐπροκάλεσαν ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, διότι ἀπήτουν νὰ ἐκλέξουν ἀραβόφωνον πατριάρχην. Ἄλλ' ἢ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁποίας διατελεῖ ἀπὸ τοῦ 1917 δὲν ἐπέτρεψε τὴν μεταβολὴν ταύτην. Ἐθεώρησεν ὀρθὸν νὰ σεβασθῇ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως, ὅστις ὑφίσταται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία περιλαμβάνει καὶ τὰς ἀνεξαρτήτους Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας. Καὶ αὗται εἶχον ὑποδουλωθῆ εἰς τοὺς τούρκους. Κατόπιν ὅμως τὴν μὲν Κύπρον κατέλαβον τῷ 1878 οἱ ἄγγλοι, τὴν δὲ Γεωργίαν τῷ 1811 οἱ ῥῶσοι.

Ἡ διοίκησις καὶ ἡ λατρεία τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, γίνεται κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

42. ΑΙ ΛΟΙΠΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ. ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ ΣΧΙΣΜΑ

Πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἰδρῦθησαν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπήγοντο εἰς αὐτό. Κατόπιν ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἔγιναν ἀνεξάρτητοι. Τοῦτο συνέβη ἰδίως κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, διότι τὸ Πατριαρχεῖον ἦτο ὑπόδουλον εἰς τοὺς τούρκους καὶ δὲν ἦτο δυνατόν Ἐκκλησίαι ἐλευθέρων κρατῶν νὰ ὑπάγωνται εἰς τοῦτο.

Ἡ πρώτη Ἐκκλησία, ἣτις ἔγινεν ἀνεξάοτητος ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἦτο τῆς Ρωσίας. Τῷ 1589 ὁ μητροπολίτης τῆς Μόσχας, πρωτεύουσης τότε τῆς Ρωσίας, ἔγινε πατριάρχης τῆς Ρωσίας καὶ διώκει ἐλευθέρως τὴν Ἐκκλησίαν του. Τυπικῶς μόνον ἐπεκύρωνε τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Τότε οἱ πατριάρχαι τῆς Ρωσίας ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ ὁ θεμελιωτῆς τοῦ μεγαλείου τῆς Ρωσίας τσάρος Πέτρος ὁ Μέγας. Οὗτος κατὰ τὸ ἔτος 1722 συνέστησεν ὡς ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας *Σύνοδον*, τῆς ὁποίας ἔδρα ἦτο ἡ νέα πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας Πετρούπολις. Εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς συνόδου παρευρίσκειτο ἀντιπρόσωπος τοῦ αὐτοκράτορος. Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς διοικήσεως ἐδέχθη προθύμως ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης, τὸν ἠκολούθησε δὲ κατόπιν καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τότε ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἔκαμε μεγάλας προόδους. Ἰδρυσσε θεολογικὰς σχολὰς, ἐβελτίωσε τὴν λατρείαν τῆς καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Σιβηρίαν, Ἀμερικὴν, Σινικὴν, Κορέαν καὶ Ἰαπωνίαν. Δυστυχῶς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἐτέθη ἐν διωγμῷ ὑπὸ τοῦ ἐπικρατήσαντος εἰς τὴν Ρωσίαν νέου κοινωνικοῦ καθεστῶτος.

Ἀνεξάρτητοι ἐπίσης ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔγιναν τὸν 18ον αἰῶνα οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Αὐστρίας καὶ οἱ Μπουκοβίνιοι καὶ τὸν 19ον αἰῶνα αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Τρανσυλβανίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας (Ρουμανίας) καὶ τῆς Σερβίας. Εἰς τὰς Ἐκκλησίας ταύτας τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον προθύμως ἐπέτρεψε νὰ γίνουν αὐτοκέφαλοι.

Ἡ μόνη Ἐκκλησία, ἣτις ἐδημιούργησεν ἀνωμαλίας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἦτο ἡ βουλγαρικὴ. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐζήτησε τῷ 1868 ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν πατριάρχην τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ὁ τότε πατριάρχης Γρηγόριος ὁ 6ος ἐδέχθη τοῦτο προθύμως. Ἄλλ' οἱ βούλγαροι εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ περιλάβῃ ἡ Ἐκκλησία των καὶ πάντας τοὺς ὑποδούλους εἰς τοὺς τούρκους βουλγάρους. Ἀπήτησαν μάλιστα νὰ διορίσουν βουλγάρους ἐπίσκοπους εἰς τὰς ὑποδούλους χώρας, ποὺ ὑπῆρχον βούλγαροι καὶ ἰδικόν των ἐκκλησιαστικόν ἀρχηγόν (Ἐξαρχον) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅστις νὰ διοικῇ καὶ τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δούλους βουλγάρους. Ἡ ἀπαίτησις των ἦτο παράλογος καὶ ἀσεβής. Εἰς τὰς ὑποδούλους πόλεις, ἐν πολλοῖς ἑλληνικάς, ὑπῆρχον ἕλληνες ἐπίσκοποι ὄλων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ὑπαγόμενοι εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν πατριάρχην, σύμφωνα δὲ μὲ τοὺς κανόνας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχουν δύο ἐπίσκοποι τῆς αὐτῆς πόλεως. Καὶ ὅμως οἱ βούλγαροι ἐπέμειναν μέχρις ὅτου μὲ διάφορα μέσα ἔλαβον τὴν ἄδειαν τῷ 1870, νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἐπιθυμίαν των, διώρισαν δὲ καὶ ἰδικόν των Ἐξαρχον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατόπιν τῆς ἀναρχικῆς ταύτης διαγωγῆς ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἀνθιμος ὁ 6ος συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἣτις ἐκήρυξε τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν *σχισματικὴν*. Ἀπὸ τότε διεκόπη κάθε σχέσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐπάνοδος τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι εὐκολωτάτη, διότι σήμερον δὲν ὑπάρχουν διὰ τὴν Βουλγαρίαν οἱ ἐθνικοὶ ἴσως λόγοι, ἔνεκα τῶν ὁποίων δὲν ἐσεβάσθη τότε τοὺς ὑπάρχοντας κανόνας τῆς Ὀρθοδοξίας.

Τέλος κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους (1912—1914) καὶ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1914 ἡ σύνθεσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετεβλήθη. Σήμερον ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία περιλαμβάνει περὶ τὰ 160 ἑκατομμύρια χριστιανῶν, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ τὰς ἐξῆς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας.

1) Τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Μὲ τὸ Πατριαρχεῖον

τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ἠνωμένοι καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς κεντρῶας Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικής καὶ τῆς Αὐστραλίας. Ἐκάστην ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων διοικεῖ εἰς ἀρχιεπίσκοπος. Εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπάγεται καὶ ἡ ἡμιαυτόνομος Ἐκκλησία τῆς Κρήτης. Αὕτη διοικεῖται ὑπὸ ἰδίας συνόδου, ἐδρευούσης εἰς τὸ Ἑράκλειον, μετέχει δὲ ταύτης καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους (Βασιλικὸς Ἐπίτροπος).

2) Τὰς αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Ἰβηρίας, Ἀλβανίας καὶ Πολωνίας.

3) Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρωσίας.

4) Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Νοτιοσλαβίας. Τοῦτο ἀποτελοῦν αἱ πρῶν αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι τῆς Σερβίας, τῶν ἐν Αὐστρία καὶ Οὐγγαρία ὀρθοδόξων καὶ τοῦ Μαυροβουνίου.

5) Τὸ πατριαρχεῖον τῆς Ρουμανίας. Τοῦτο ἀποτελοῦν αἱ πρῶν αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι τῆς Ρουμανίας, τῆς Μπουκοβίνας καὶ μέρους τῆς Τρανσυλβανίας. Αἱ χῶραι τὰς ὁποίας κατοικοῦν οἱ χριστιανοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων ἀποτελοῦν τὸ βασίλειον τῆς Ρουμανίας.

6) Τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

7) Τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Βουλγαρίας, ἣτις, ὡς εἴπομεν, εἶναι σχισματικὴ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

43. Η ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν συντόμως τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς συστάσεώς της μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν τούρκων.

“Όταν ένεφανίσθη ό Χριστιανισμός, ή ‘Ελλάς είχε παρακμάσει καί ήτο ύπόδουλος. Οί Ρωμαίοι μετέβαλον ταύτην είς ρωμαϊκήν έπαρχίαν, τήν όποίαν ώνόμασαν ‘Αχαΐαν καί μέ τό όνομα αύτό έγνώρισαν τήν κυρίως ‘Ελλάδα οί πρώτοι κήρυκες τοϋ Χριστιανισμού.

Τάς πρώτας χριστιανικάς κοινότητας, είς τήν ‘Ελλάδα συνέστησεν ό ‘Απόστολος Παϋλος. Οϋτος ίδρυσεν ‘Εκκλησίας είς τάς σπουδαιότερας πόλεις τής ‘Ελλάδος, όπως ήσαν ή Κόρινθος, αί ‘Αθηναί, ή Θεσσαλονίκη κ.τ.λ. Κατά τούς χρόνους τών κατά τών χριστιανών διωγμών μητρόπολις τής τότε χριστιανικής ‘Ελλάδος ήτο ή Κόρινθος, είς δέ τήν βόρειον ‘Ελλάδα ή Θεσσαλονίκη. ‘Αλλ’ οί διωγμοί, αί διάφοροι πολιτικά άνωμαλίας τοϋ Ρωμαϊκού κράτους καί ή επίδρασις τών έλλήνων είδωλολατρών φιλοσόφων ήσαν σπουδαία έμπόδια, διά τήν πρόοδον τοϋ Χριστιανισμού είς τήν ‘Ελλάδα, όπου μόλις κατά τόν 5ον καί 6ον αΐώνα έπεκράτησε.

‘Από τοϋ Μεγάλου Κωνσταντίνου ή κυρίως ‘Ελλάς μετά τής Μακεδονίας, τής Θεσσαλίας, τής ‘Ηπείρου καί τινων νήσων άπετέλεσαν τήν ‘Υπαρχίαν τοϋ ‘Ανατολικοϋ ‘Ιλλυρικοϋ. ‘Ο άρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης είχεν ύφ’ έαυτόν τάς έλληνικάς μητροπόλεις Νικοπόλεως, Δυρραχίου, Λαρίσης, Κορίνθου καί Γορτύνης τής Κρήτης. Οϋτω κατά τόν πέμπτον αΐωνα, ότε έγινε πρωτεύουσα τοϋ ‘Ανατολικοϋ ‘Ιλλυρικοϋ ή Θεσσαλονίκη, ό έπίσκοπος ταύτης έγινε άρχηγός τής ‘Εκκλησίας τής ‘Ελλάδος, ήτις άπετελείτο άπό 12 μητροπόλεις, μιάς είς έκάστην τών ύποδιοικήσεων τοϋ ‘Ιλλυρικοϋ. ‘Εκ τούτων αί έξ αναφέρονται άνωτέρω, αί δέ λοιπαί έξ λατινικάι μητροπόλεις ταχέως περιήλθον είς τούς έπιδρομεΐς είς τά Βαλκάνια βαρβάρους.

‘Επειδή όμως κατά τήν πολιτικήν διαίρεσιν τοϋ κράτους αί χώραι τής κυρίως ‘Ελλάδος παρέμειναν είς τό Δυτικόν τμήμα αύτοϋ, διά τοϋτο άπετέλεσαν ίδιαιτέραν ήμιαυτόνομον ‘Εκκλησιαστικήν διοίκησιν καί διετέλουν ύπό τήν έποπτεΐαν τοϋ έπισκόπου Ρώμης. Οί έπίσκοποι τών πόλεων τής ‘Ελλάδος κατά τό διάστημα τών έσωτερικών έρίδων τής χριστιανικής ‘Εκκλη-

σίας, λόγω τῶν αἱρέσεων, ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος καὶ ὑπερήσπιζον πάντοτε τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐποπτεία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διετηρήθη μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. Ὁ Λέων τῷ 733 διὰ διατάγματος κατήργησε τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤνωσε ταύτην διοικητικῶς, ὅπως ἦτο ὀρθόν, μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους προσεπάθησαν πολλάκις οἱ πάπαι νὰ ἀνακτήσουν τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχον. Ἀπὸ τότε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔδειξε μεγίστην πρόοδον. πλεῖστοι δὲ κληρικοὶ ἐξ Ἑλλάδος ἀνήλθον εἰς τὰ ὑψίστα Ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ πλεῖστοι λόγοι χριστιανοὶ ἐξ Ἑλλάδος διεκρίθησαν. Ἦκμασεν ἐπίσης ἐν Ἑλλάδι καὶ ὁ μοναχικὸς βίος. (Νίκων ὁ Μετανοεῖτε, Ὁσιος Λουκάς, Ὁσιος Μελέτιος, Ἁγίου Ὁρος, μονῆ Δαφνίου).

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν (13ος αἰὼν), οἱ πάπαι ἀνέκτησαν διὰ τῆς βίας τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐγκατέστησαν λατίνους ἐπιτρόπους καὶ προσεπάθουν μετὰ πάντα τρόπον νὰ καταστήσουν παπικοὺς τοὺς ὀρθόδοξους χριστιανοὺς τῆς Ἑλλάδος. Αἱ προσπάθειαι αὗται τῶν παπῶν ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν λατίνων ἐκ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες ἐξηκολούθησαν νὰ κατέχωνται ἀπὸ Φράγκους ἡγεμόνας. Αἱ προσπάθειαι αὗται δὲν ἐπέτυχον, διότι οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐνέμενον πάντοτε εἰς τὴν Ὁρθόδοξον αὐτῶν πίστιν. Ὅταν ὅμως ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἠπειλεῖτο ἀπὸ τοὺς τούρκους, οἱ αὐτοκράτορες καὶ μετ' αὐτῶν πλεῖστοι ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ, ἐνόμισαν ὅτι, ἐὰν ὑπετάσσετο ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς τὴν παπικὴν, θὰ ἐσφύζετο ἡ ἐλευθερία τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ σκέψις αὕτη διήρесе τοὺς χριστιανοὺς τῆς αὐτοκρατορίας εἰς ἐνωτικοὺς καὶ ἀνθενωτικούς. Οὕτω καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία συνεταράσσετο ἀπὸ τὰς ἔριδας μεταξὺ τῶν ἐνωτικῶν καὶ τῶν ἀνθενωτικῶν. Εἰς τὴν ἀνώμαλον

ταύτην κατάστασιν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἔθεσε τέρμα ἡ κατάκτησις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν τούρκων μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπαυσαν τότε αἱ ἔριδες, οἱ δὲ πλεῖστοι μητροπολίται τῆς Ἑλλάδος, ἔλαβον σουλτανικὸν βεράτιον καὶ κατέστησαν ἐν μικρῷ ἔθνάρχει τῆς Ἑλλάδος.

44. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ κατακτητὴς ἐπιδιώκει τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας. Μόνη δύναμις ἔμεινε διὰ τὴν διασώσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὴν περιπέτειαν αὐτὴν, ἡ Ἐκκλησία. Καὶ πραγματικῶς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἠγέρθη τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον σφῶζει τὴν ἔνδοξον Ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ συγκρατεῖ τὴν ἔθνικὴν ἐνότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. Κατὰ τὰ 400 ἔτη τῆς δουλείας ἡ Ἐκκλησία ἀνέλαβε νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν πίστιν, πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Ὁ ρακένδυτος καὶ πεινῶν Ἑλληνικὸς κληρὸς, μέσα εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια δίδει εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν πνοὴν ποὺ τοὺς ἐχρειάζετο, διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τὸν κίνδυνον τῆς ἀφομοιώσεως μὲ τοὺς κατακτητὰς.

Εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς δουλείας τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον συνήθως οἱ κληρικοί. Συχνότατα οἱ ἀρχιερεῖς ἐγίνοντο ἀρχηγοὶ σωμάτων καὶ ἐπολέμουν μαζί μὲ τοὺς ἀρματωλοὺς, πλεῖστοι δὲ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι κληρικοὶ ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον. Ὅταν ἔγινεν ἐπαναστατικὸν κίνημα εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ ἔτος 1600, ἀρχηγὸς ἦτο ὁ μητροπολίτης Τρικκῆς καὶ Λαρίσης Διονύσιος. Ὑπέστη τότε μαρτυρικὸν θάνατον ὁ μητροπολίτης Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου Σεραφεῖμ μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους κληρικοὺς. Κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις τὰς ὁποίας ὑπεκίνησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη, ὁ μητροπο-

λίτης Λακεδαίμονος Ἀνανίας ἐκατατομήθη, ὁ Οἰκουμενικός πατριάρχης Μελέτιος ἐξωρίσθη, ὁ μητροπολίτης Λήμνου ἐσφάγη. Οἱ κληρικοί ὡς μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας εἰργάσθησαν μὲ δραστηριότητα καταπληκτικὴν. Εἰς ἀπλοῦς ἱερεὺς ὁ παπα-Γεώργιος κατὰ τὸ ἔτος 1817, ἐντὸς δύο μηνῶν, ἐνέγραψε 15 χιλιάδας μέλη εἰς τὴν Ἐταιρίαν μέσα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὅταν ἐξεργάγη ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1821, οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐμφανίζονται, ἄλλοτε κηρύττοντες, ἄλλοτε πολεμοῦντες, ἄλλοτε διωκόμενοι καὶ τέλος ὑφιστάμενοι μαρτυρικὸν θάνατον. Ὁ μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψώνει τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν Τρίπολιν φυλακίζονται οἱ περισσότεροι ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου. Ἐπίσης οἱ μητροπολίται Θεσσαλονίκης, Τυρνάβου καὶ Ἀδριανουπόλεως φυλακίζονται ὡς ὄμηροι. Ὁ ἐθνομάρτυς πατριάρχης Γρηγόριος ὁ 5ος γίνεται ὁ πρῶτος μάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἀπαγχονισθεὶς πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Πατριαρχείου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1821. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπηγχονίσθησαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι Ἐφέσου, Νικομηδείας καὶ Ἀγχιάλου εἰς διάφορα μέρη τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ πλῆθος ἄλλων κληρικῶν. Ὁ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Κύριλλος ἀπεκεφαλίσθη μὲ δώδεκα ἀνωτέρους κληρικούς. Τὸν Μάϊον τοῦ ἰδίου ἔτους ὑφίστανται μαρτυρικὸν θάνατον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου καὶ τρεῖς ἄλλοι ἐπίσκοποι τῆς νήσου. Εἰς τὴν Κρήτην φονεύονται κατὰ διαταγὴν τοῦ πασσᾶ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ πέντε ἐπίσκοποι. Εἰς τὴν Νέαν μονὴν Χίου ἐσφάγησαν ὁ μητροπολίτης Πλάτων καὶ 200 μοναχοί.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἐπίσκοποι Βρεσθένης, Ἀνδρουσῆς, Ταλαντίου, Καρύστου καὶ ἄλλοι μάχονται ὡς ἀρχηγοὶ σωμάτων. Ὁ Παπαφλέσας παρακολουθεῖ τὸν ἀγῶνα καὶ πίπτει ἐπὶ τέλους ἡρωϊκῶς μαχόμενος κατὰ τοῦ Ἴμβραῆμ εἰς τὸ Μανιάκι, ἔνθα ἐστάθη μὲ τοὺς ὀλίγους του λεοντοκάρδους πολεμιστάς, διὰ νὰ τοῦ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν. Ὁ ἐπίσκοπος Σαλῶνων (Ἀμφίσης) Ἡσαΐας προπαρασκευάζει

τὴν ἐπανάστασιν περιελθὼν τὴν Πελοπόννησον, κατόπιν δὲ πίπτει μὲ τὸν σταυρὸν εἰς τὴν χεῖρα, ἐνθαρρύνων τοὺς γενναίους μαχητὰς τοῦ Πανουργιᾶ, εἰς τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας. Ὁ ἥρωὺς Ἀθανάσιος Διακὸς σουβλίζεται εἰς τὴν Λαμίαν. Ὁ ἐπίσκοπος Ῥογῶν Ἰωσήφ προσφέρει τὸν ἑαυτόν του ὡς ὄλοκαύτωμα κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου. Πολὺ μεγάλος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν Μητροπολιτῶν, ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ μοναχῶν, οὔτινες προσέφεραν τὴν παρουσίαν των καὶ τὴν ζωὴν των εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα.

45. ΣΥΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, ἡ Ἐκκλησία ἐκάστη τῶν ἐλευθερωνομένων πόλεων ἔπαυε νὰ ἀποτελῆ μέρος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Δὲν ἦτο ὀρθόν, οὔτε λογικόν, αἱ Ἐκκλησίαι αὗται νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ διοικοῦνται ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπερ ἦτο ὑπόδουλον εἰς τοὺς τούρκους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως αἱ Ἐκκλησίαι τῶν ἐλευθερωνομένων πόλεων διηθύνοντο προσωρινῶς ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους των. Τῷ 1828 ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας συνέστησεν ἐπιτροπὴν, διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ὁ θάνατός του ἐσταμάτησε τὸ ἔργον τῆς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1833 ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Ὁθων συνέστησεν ἄλλην ἐπιτροπὴν, διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνέταξε σχέδιον (Καταστατικὸν χάρτην) μὲ τὸ ὅποῖον καθώριζε τὴν σύστασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως αὐτῆς. Κατόπιν ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος συνηθροίσθησαν εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν, τὸ Ναύπλιον, ἐμελέτησαν τὸν καταστατικὸν χάρτην καὶ τὸν ἐδέχθησαν. Τὸ ἴδιον ἔτος ὁ χάρτης οὗτος ἔγινε νόμος τοῦ Κράτους.

Κατὰ τοῦτον ἰδρῦθη αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἠνωμένη μὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον· καὶ μὲ τὰς ἄλλας Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὴν πίστιν καὶ ἔχουσα κεφαλὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἀνωτάτη διοίκησις τῆς

Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὠρίσθη ἡ *Ἱερὰ Σύνοδος*. Αὕτη ἀπετελείτο ἐκ πέντε ἀρχιερέων ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν κατ' ἔτος ἀνανεουμένων, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀρχαιοτέρου κατὰ τὴν χειροτονίαν (πρεσβεῖα ἀρχιερωσύνης). Εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς συνόδου ἔπρεπε νὰ παρίσταται καὶ λαϊκὸς ἀντιπρόσωπος τῆς πολιτείας, ὁ βασιλικὸς ἐπίτροπος. Οὗτος δὲν εἶχε δικαίωμα ψήφου, ἀλλὰ παρηκολούθει μὴπως ἀπόφασίς τις τῆς συνόδου συγκρούεται πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους. Διὰ νὰ ἀναγνωρίζωνται δὲ αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἔπρεπε νὰ εἶναι ὑπογεγραμμένοι καὶ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν ἐπίτροπον.

Ἡ ἴδρυσις τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀνεκοινώθη ἀμέσως εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπως ἀπῆται ἡ τάξις τῆς Ἐκκλησίας. Μόλις τὸ ἔτος 1850 ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὴν σύστασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Τότε ἐξέδωκεν ὁ πατριάρχης τὸν *συνοδικὸν τόμον*, δηλαδὴ ἀπόφασιν τῆς συνόδου, ἣτις ἀνεγνώρισε τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ καθώριζε καὶ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεώς της. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατὰ τὸ ἔτος 1852 ἐψήφισε νέον καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ παρεδέχθη μερικὰ ἀπὸ ὅσα ὠρίζεν ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης εἰς τὸν συνοδικὸν τόμον. Κατὰ τὸν νέον τοῦτον χάρτην διοικεῖ ἡ ἰδία σύνοδος μὲ πρόεδρον πάντοτε τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν, τῆς νέας πρωτεύουσος τῆς Ἑλλάδος, λαμβάνεται δὲ τὸ Ἅγιον Μύρον ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ καὶ τιμῆς.

Ὁ καταστατικὸς χάρτης τοῦ 1852 εἶχε πολλὰς ἀτελείας. Διὰ τοῦτο αἱ διάφοροι Ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις συνεννοοῦμεναι μὲ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἐπέφεραν διαφόρους μεταβολὰς καὶ τροποποιήσεις καὶ οὕτω κατηρτίσθη ὁ σήμερον ἰσχύων καταστατικὸς χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τοῦτον ἀνωτάτη ἐποπτεύουσα ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ *Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος*. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ συνέρχεται ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος (ὅπως τιτλοφορεῖται σήμερον ὁ μη-

τροπολίτης Ἀθηνῶν) τακτικά κατὰ πενταετίαν καὶ ἐκτάκτως ὅταν παραστῇ ἀνάγκη. Ἀνωτάτη διοικητικὴ ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ *Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*. Αὕτη ἐδρεύει διαρκῶς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ὡς πρόεδρον καὶ ἀπὸ 6 ἀρχιερεῖς, οἱ ὅποιοι καλοῦνται κατ' ἔτος κατὰ τὴν σειρὰν τῆς χειροτονίας των. Ἡ Ἱερά Σύνοδος διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν σύμφωνα μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας καὶ μὲ τὰς γενικωτέρας ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας.

Εἰς τὰς συνεδριάσεις καὶ τῆς διαρκοῦς Συνόδου καὶ τῆς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, παρίσταται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους, ὁ βασιλικὸς ἐπίτροπος, ὅστις γνωμοδοτεῖ ἄνευ ψήφου ἐπὶ τῶν συζητουμένων θεμάτων, πλὴν τῶν ἀφορῶντων εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν λατρείαν. Ἡ γνώμη τοῦ ἐπιτρόπου γράφεται εἰς ἰδιαίτερον βιβλίον πρακτικῶν.

46. ΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἡ παιδεία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας εὕρισκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Τὰ ὀλίγα σχολεῖα, τὰ ἰδρυθέντα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ, διὰ τὰ μορφωθοῦν οἱ κληρικοὶ. Πολὺ ταχέως ὅμως καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Πολιτεία ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ γράμματα. Πολλοὶ σοφοὶ Ἕλληνες, μένοντες μέχρι τότε εἰς τὴν Εὐρώπην, ἦλθον εἰς τὴν μητέρα των Ἑλλάδα καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἑλλήνων ἀδελφῶν των, ὁ δὲ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας ἵδρυσεν Ἱερατικὴν Σχολὴν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς νήσου Πόρου. Τὸ ἔτος 1837 ἰδρύθη ἐπὶ βασιλέως Ὁθωνος τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ θεολογικὴ τούτου Σχολή. Τὸ ἔτος 1844 ἰδρύθη ἡ Ριζάρειος Σχολή ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν Ριζαρῶν, διὰ τὰ μορφῶντωνται εἰς αὐτὴν οἱ κληρικοὶ. Ἀπὸ τότε

μέχρι σήμερα πλείστα ὄσα Ἱερατικά Σχολαῖ ἰδρύθησαν, αἱ ὁποῖαι ἔργον ἔχουν νὰ μορφώνουν τοὺς μέλλοντας νὰ ὑπηρετήσουν τὴν Ἐκκλησίαν κληρικούς.

Μέγας ἀριθμὸς θεολόγων παρουσιάσθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος μέχρι σήμερα. Οὗτοι ὡς ἀρχιερεῖς, ὡς ἐφημέριοι, ὡς ἱεροκήρυκες καὶ ὡς καθηγηταί, εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας μὲ μέγαν ζῆλον καὶ μὲ τὰ σοφὰ συγγράμματά των ἔφεραν καὶ φέρουν νέαν πρόοδον εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν. Σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι :

Ὁ ἀρχιμανδρίτης **Θεόκλητος Φαρμακίδης** († 1860), περίφημος διὰ τὰς πολλὰς θεολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς γνώσεις του. Ὅταν ἐξεργάγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἐσπούδαζεν εἰς τὴν Γοτίγγην. Διέκοψε τότε τὰς σπουδὰς του καὶ ἔσπευσεν, ἵνα προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν πατρίδα του. Διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔφορος τῶν σχολείων καὶ τέλος ἔγινε καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου (1837). Ὁ Φαρμακίδης ἔλαβε σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ πρεσβύτερος **Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος** († 1857). Ὁ διαπρεπὴς οὗτος θεολόγος ἦτο ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητῆς. Ἐπειδὴ οἱ τοῦρκοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν, ἠναγκάσθη τῷ 1819 νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ρωσίαν, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν πλεόν τῷ 1834. Ὁ Οἰκονόμος μᾶς ἀφήκε πολλὰ συγγράμματα μεγάλης ἀξίας, φαίνεται δὲ ἀπ' αὐτὰ ὅτι ἦτο βαθὺς γνώστης ὄλων τῶν βιβλίων τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ φιλόπονος συγγραφεὺς, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου **Κοντογόνης** († 1878), ὅστις ἔγραψε πολλὰ ἱστορικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ βιβλία. Ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου **Ρομπότης** († 1875), συγγραφεὺς Ἱερὰν Ἱστορίαν, Ἠθικὴν καὶ Λειτουργικὴν. Οἱ σπουδαῖοι ἐρμηνευταί τῆς Ἀγίας Γραφῆς καθηγηταί τοῦ Πανεπιστημίου **Ν. Δαμαλάς** († 1892) καὶ **Ε. Ζολώτας** († 1919). Ὁ ἱστορικὸς **Α. Δ. Κυριακὸς** († 1923), καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ὅστις συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τρεῖς τόμους. Ὁ ἐπίσκοπος Διδυμοτείχου **Φιλάρετος**

Βαφείδης (†1933), ὅστις συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τρεῖς τόμους. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν **Χρυσόστομος** (†1938), ὅστις διεκρίθη διὰ τὴν εὐσέβειάν του καὶ διὰ τὰ σοφὰ ἱστορικὰ συγγράμματά του. Οἱ σοφοὶ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου **Ζῆκος Ρώσης** (†1933) καὶ **Χ. Ἀνδρουτσος** (†1935). Οὗτοι ἔγραψαν σπουδαιότατα συγγράμματα, εἰς τὰ ὅποια ἀνέπτυξαν φιλοσοφικῶς πάσας τὰς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (δόγματα). Πλείστοι τέλος κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ θεολόγοι ὑπάρχουν σήμερον, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται μὲ θαυμαστὸν ζῆλον διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας.

47. ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅταν ἤλευθέρωθη, ἐτελεῖτο ὅπως ὅλων τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν χριστιανῶν. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅμως μὲ μεγάλα βήματα βελτιοῦται. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἐκτίσθησαν μεγαλοπρεπεῖς ναοί. Οἱ ἑλληνικοὶ ναοὶ συνήθως εἶναι ρυθμοῦ βυζαντινοῦ μὲ ὀλίγας τροποποιήσεις, στολιζονται δὲ μὲ εἰκόνας καλλιτεχνικωτάτας σπουδαίων ζωγράφων ξένων καὶ ἐλλήνων. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐκαλλιεργήθη ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ ἀπὸ τοῦ 1905 διδάσκεται εἰς τὸ Ὡδεῖον Ἀθηνῶν.

Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐκ τῆς δουλείας, εὐρίσκοντο εἰς καλὴν κατάστασιν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἱκανὴν μόρφωσιν, ἔδιδον μεγαλειτέραν προσοχὴν εἰς τὰς νηστείας, τὰς προσευχὰς καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, παρὰ εἰς τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Ἡ Ἐκκλησία μας κατέβαλε καὶ καταβάλλει μεγάλας προσπάθειάς διὰ τὴν ἀνυψώσιν τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν. Σήμερον εἰς τοὺς περισσοτέρους ναοὺς γίνεται κήρυγμα ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ ἱεροκληρύκων, συνεστήθησαν δὲ πολλὰ κατηχητικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια χιλιάδες νέοι πηγαίνουν καὶ διδάσκονται. Ἰδρύθησαν ἐπίσης ἀπὸ εὐσεβεῖς χριστιανοὺς ἀρκετὰ θρησκευτικὰ σωματεῖα καὶ ἐκδί-

δονται πολλά θρησκευτικά περιοδικά, τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἠθικῆς τῶν χριστιανῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ἐκκλησία μας ἴδρυσεν καὶ τὴν Ἑκκλησιαστικὴν Διακονίαν. Ὁ ὀργανισμὸς οὗτος διευθύνεται ὑπὸ Συνοδικῶν ἀρχιερέων καὶ ἐργάζεται μὲ μέγαν ζῆλον, διὰ νὰ θερμάνῃ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν χριστιανῶν.

Εἰς τοὺς ἔλληνας χριστιανοὺς ἀνεπτύχθη τὰ μέγιστα τὸ αἶσθημα τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Τοῦτο μαρτυροῦν τὰ ἄφθονα φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν καὶ ἐργάζονται μὲ δωρεὰς εὐσεβῶν καὶ φιλανθρώπων χριστιανῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ἐκκλησία μας ἀσκεῖ τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας συστηματικῶς. Εἰς ἐκάστην μητρόπολιν ἰδρύθησαν *φιλόπτωχα ταμεῖα*. Τὰ ταμεῖα αὐτὰ συλλέγουν χρήματα ἀπὸ τὰς συνεισφορὰς τῶν χριστιανῶν καὶ τὰ διαθέτουν, διὰ νὰ βοηθοῦν τὰς ἀπόρους οἰκογενείας, νὰ ἀποφυλακίζουσιν τοὺς κρατουμένους διὰ χρέη, νὰ ὑπανδρεύουσιν πτωχὰ κορίτσια, νὰ δίδουσιν βιβλία, ἐνδύματα, ὑποδήματα εἰς ἀπόρους μαθητὰς κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

48. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΣΜΟΥ. ἸΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΩΝ

Ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου, ὅπως γνωρίζομεν, ἡ δύναμις τοῦ Παπισμοῦ ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ. Κατὰ τὴν παροῦσαν ὁμῶς περίοδον, ἐπῆλθεν ἡ παρακμὴ του. Οἱ πάπαι τῶρα προσπαθοῦν νὰ διασώσουσιν τὴν δύναμίν των μὲ τὴν βοήθειαν τῶν μοναχικῶν ταγμάτων. Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ταγμάτων τούτων ἦτο τῶν Ἰησουϊτῶν. Τὸ τάγμα τοῦτο ἴδρυσεν εἰς Ἰσπανίαν ὁ ἀξιωματικὸς, ὁ Λουδὸλας, ἀνεγνώρισε δὲ τοῦτο τὸ ἔτος 1540 ὁ πάπας Παῦλος ὁ 3ος. Σκοπὸς τοῦ τάγματος ἦτο νὰ ἐκχριστιανίσῃ τοὺς ἀπίστους καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ὀρθὴν

πίστιν τοὺς αἰρετικούς. Μεταξὺ τῶν αἰρετικῶν ἦσαν καὶ οἱ μὴ ἀναγνωρίζοντες τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ πολιτικὸν πρωτεῖον τοῦ πάπα. Ἄλλὰ καὶ τὸ τάγμα τοῦτο δὲν ἐπέτυχε τίποτε. Οἱ Ἰησοῦται, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸν πάπαν, ἐδημιούργουν ταραχάς, διότι ἐφανάτιζον τὸν λαόν, καὶ ἐκαλλιέργουν τὰ θρησκευτικὰ μίση. Διὰ τοῦτο τὰ διάφορα κράτη τῆς Δύσεως, τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ἐξεδίωξαν τοὺς Ἰησοῦτας. Τὸ ἔτος 1775 ὁ πάπας Κλήμης ὁ 14ος διέλυσε τὸ τάγμα τοῦτο καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς μοναχοὺς του, νὰ ἐγγραφοῦν εἰς ἄλλα τάγματα.

Ὁ πάπας τώρα τὸ ἔτος 1545 συνεκάλεσε σύνοδον εἰς τὴν ἰταλικὴν πόλιν Τριδέντον (Τρέντο), διὰ νὰ συζητήσῃ περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Ἦλπισαν τινὲς τότε, ὅτι ἡ σύνοδος αὕτη θὰ ἐπετύγχανε τὸν περιορισμὸν τῶν ἀξιώσεων τοῦ πάπα. Οὕτω μόνον ἦτο δυνατόν νὰ σταματήσῃ ἡ παρακμὴ τοῦ Παπισμοῦ. Δυστυχῶς ὁμως εἰς τὴν σύνοδον τοῦ Τριδέντου ἦσαν περισσότεροι οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ πάπα. Διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος αὕτη, ὅχι μόνον δὲν περιώρισε τὰς ἀξιώσεις τῶν παπῶν, ἀλλ' ἐψήφισε τὴν τελείαν ὑποταγὴν εἰς τὸν πάπαν καὶ ἀπηγόρευσε ἀκόμη καὶ τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Συνεπῶς ἡ ἐν Τριδέντω σύνοδος δὲν ἀνέκοψε τὴν παρακμὴν τοῦ Παπισμοῦ.

Οὕτω μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος ἀπεχωρίσθησαν οἱ προτεστάνται, ἀπὸ δὲ τὸν 17ον αἰῶνα ἤρχισαν νὰ ζητοῦν τὴν ἀνεξαρτησίαν των λαοὶ τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι ἄλλοτε μὲ φανατισμὸν ὑπερήσπιζαν τὸν πάπαν. Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ πάπαι ἐπιμένουν εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς ἀξιώσεις των. Τὸ ἔτος 1870 ὁ πάπας Πίος ὁ 9ος συνεκάλεσε σύνοδον εἰς τὸ Βατικανόν, ἡ ὁποία ἐψήφισε τὸ ἀλάθητον τοῦ πάπα. Ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη θὰ τὸν ἐνίσχυεν, ἀλλὰ δὲν ὠφέλησε. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ πάπας ἔχασε τὴν κοσμικὴν του ἐξουσίαν. Μέχρι τότε τὸ κράτος τοῦ πάπα, τὸ ὅποιον περιελάμβανεν ὅλην τὴν Μέσην Ἰταλίαν, εἶχε περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν Ρώμην. Τῷ 1870 ὁμως ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμμανουήλ, ὅστις ἦνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλας τὰς ἰταλικὰς χώρας, κατέλαβε τὴν Ρώμην, καταστήσας ταύτην πρωτεύουσαν τοῦ Ἰταλικοῦ

κράτους. Ὁ πάπας τότε ἐκλείσθη εἰς τὸ Βατικανὸν περιμένων νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν κοσμικὴν του ἐξουσίαν. Τέλος τὸ Ἴταλικὸν κράτος κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1929 ἀνεγνώρισε τὸ Βατικανὸν ὡς ἀνεξάρτητον παπικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἔχει δικαίωμα νὰ διορίζῃ πρέσβεις (τοὺς Νούντσιους), νὰ ἔχη δικαστάς, ἀστυνομίαν, ἰδικὰ του νομίσματα, γραμματόσημα, κλπ. Τὸ κράτος τοῦ Βατικανοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν Βατικανὸν λόφον τῆς Ρώμης, ὅστις εὑρίσκεται εἰς τὴν βορείαν ὄχθην τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ. Ἔχει ἕκτασιν περὶ τὸ ἕμισυ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον καὶ πληθυσμὸν 600 περίπου ἄτομα, ἀνήκοντα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς παπικῆς αὐλῆς.

Ἡ ἀπόφασις τῆς συνόδου τοῦ Βατικανοῦ τοῦ 1870 περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ πάπα ἐδημιούργησε τὴν Παλαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν. Πολλοὶ θεολόγοι δὲν παρεδέχθησαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν, ἰδρῦσαντες τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Παλαιοκαθολικῶν. Οἱ περισσότεροι Παλαιοκαθολικοὶ εὑρίσκονται εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἔχουν ἰδίους ναοὺς καὶ δύο ἐπισκόπους. Παλαιοκαθολικοὶ εὑρίσκονται καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, Ὀλλανδίαν, Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Μεξικόν. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα, καὶ πλησιάζουν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ διετήρησαν πολλὰς καινοτομίας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἔδειξαν μεγάλην προθυμίαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τοὺς ὀρθοδόξους.

49. ΠΑΙΔΕΙΑ, ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΗΣ ΠΑΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

Ἡ παιδεία τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου ταύτης δὲν παρουσιάζει πρόσοδον, διότι οἱ πάπαι ἀπηγόρευσαν τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν. Ἡ σύνοδος τοῦ Τριδέντου (1545) ἐσύστησεν ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Ρώμην, ἡ ὁποία ἀνεγίνωσκε πᾶν βιβλίον, ὅπερ ἐπρόκειτο νὰ ἐκτυπωθῇ καὶ ἐὰν δὲν τὸ ἐνέκρινε κατέγραφε τοῦτο εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἀπηγορευμένων βιβλίων καὶ δὲν ἐπετρέπετο ἢ ἐκτύπῳσις.

Ἀπὸ τοῦ 17ου ὄμως αἰῶνος, ἤρχισαν νὰ προοδεύουν τὰ γράμματα εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ περισσότερα κράτη, τὰ ὅποια ἀνήκον εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἔδιδον καὶ τόσῃν προσοχὴν εἰς τὰς ἀπαγορεύσεις τοῦ πάπα, διότι ὑπερήσπιζον τὴν ἔλευθερίαν τῆς σκέψεως. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος μέχρι σήμερον ἡ θεολογικὴ ἐπιστῆμη εἰς τὴν Δύσιν ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην πρόοδον.

Ἡ διοίκησις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῆς προηγουμένης περιόδου· τὰ πάντα διευθύνει ὁ πάπας.

Ἡ λατρεία εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην γίνεται πομπώδης καὶ μεγαλοπρεπῆς. Οἱ πάπαι ἐπιδιώκουν καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ διατηρήσουν τὸν σεβασμὸν τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, συντέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκτίσθησαν μεγαλοπρεπέστατοι ναοί, ὅπως ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν Ρώμην, τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἰς τὴν Βιέννην, ἡ Notre Dame εἰς Παρισίους κτλ., ἐδημιουργήθη δὲ καὶ νέος ρυθμὸς ναῶν, ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως, κατὰ τὸν ὅποιον ἠνώθησαν ὁ ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς καὶ ὁ Βυζαντινός. Ἡ ζωγραφικὴ ἀνεπτύχθη πολὺ· μεγάλοι ζωγράφοι, ὅπως ὁ Τισιανός, ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος καὶ πολλοὶ ἄλλοι κατεσκεύασαν ἔργα τὰ ὅποια προκαλοῦν θαυμασμόν. Ἀνεπτύχθη ἐπίσης ἡ γλυπτικὴ, διότι ἡ παπικὴ Ἐκκλησία ἔχει εἰς τοὺς ναοὺς τῆς καὶ ἀγάλματα. Καὶ ἡ μουσικὴ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας ἀνεπτύχθη πάρα πολὺ, πλησιάζει ὄμως πρὸς τὴν κοσμικὴν μουσικὴν.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἐκαλλιτέρευσαν. Ἐξακολουθοῦν νὰ τελοῦν μόνον ἐξωτερικοὺς τύπους καὶ νὰ διατηροῦν πολλὰς δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις. Εἰς τοῦτο συντέλεσε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ λειτουργία ἐτελεῖτο εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς δὲν κατενόει. Διὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἡ παπικῆς Ἐκκλησίας, ἔκαμε πολλὰς ἐνεργείας πρὸς ἐξάπλωσιν

τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ ἀπολιτίστων λαῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ἔστω καὶ μὲ αὐτὸν τὸν σκοπὸν τελούμενον, ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι πολλοὶ εἰδωλολάτραι εἶδον τὸ φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ παπικὴ Ἐκκλησία ἵδρυσεν ἄφθονα μοναχικὰ τάγματα, τὰ ὁποῖα ἀσχολοῦνται διὰ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παπικοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Πολλοὶ ἱεραπόστολοι εἰργάσθησαν μὲ θεῖον ζῆλον, διὰ νὰ διαδώσουν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ἀπολιτίστους λαοὺς τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς, Ἀμερικῆς καὶ Αὐστραλίας. Ὅχι ὀλίγοι ἀπὸ τοὺς ἱεραποστόλους τούτους, διὰ νὰ ἐκτελέσουν τὸ θεάρεστον τοῦτο ἔργον, ὑπέστησαν πολλὰς στερήσεις καὶ κακουχίας καὶ ἐθυσίασαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των.

15.0

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ο ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ

50. Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΩΝ

Οἱ πάπαι προσεπάθησαν κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, μὲ ὅλα τὰ μέσα νὰ μὴ ἀπολέσουν τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως δὲν ἔμενον καθόλου εὐχαριστημένοι καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἀπὸ τὸν κληρὸν τῆς Ἐκκλησίας των. Ἡ παπικὴ Ἐκκλησία ἀπέκτησε μεγάλην περιουσίαν, οἱ δὲ κληρικοὶ ἐνδιέφεροντο μόνον πῶς νὰ ζοῦν καλλίτερα. Διὰ τοῦτο πολλοὶ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἐθεώρουν ἀναγκαίαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐζήτησαν νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἀρχαίαν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀγνότητα τῶν ἡθῶν. Οἱ πρῶτοι ἐξεγερθέντες ἦσαν ὁ Βίκλεφ, ὁ Οὔσος, ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὁ Σαβαναρόλας. Ἀλλ' ὁ πάπας κατεδίωξε τούτους καὶ τοὺς ὀπαδοὺς των σκληρότατα· οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν κατεδικάσθησαν εἰς τὸν διὰ τῆς πυρᾶς θάνατον. Τὸ ρεῦμα ὅμως τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐμεγάλωσε τόσοσόν πολὺ, ὥστε δὲν κατάρθωσαν οἱ πάπαι νὰ τὸ ἀνακόψουν.

Ἄρχηγοὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἔγιναν τώρα, ὁ Λούθηρος εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ὁ Σβίγγλιος καὶ Καλβίνος εἰς τὴν Ἑλβετίαν.

Ὁ Λούθηρος ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀϊσλέβεν τῆς Σαξωνίας τῷ 1483. Γενόμενος μοναχὸς Αὐγουστινιανὸς ἐχειροτονήθη κατόπιν ἱερεὺς, τὸ ἔτος δὲ 1508 ἔγινε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης. Ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶδεν, ὅτι οἱ πάπαι δὲν διεφύλαξαν τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ προσέθεσαν πολλὰς νέας ἰδικὰς τῶν διδασκαλίας καὶ συνηθείας. Διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐργασθῆ μὲ ὄλας τοῦ τὰς δυνάμεις διὰ τὴν διόρθωσιν (τὴν μεταρρύθμισιν) τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀπόφασίν του ταύτην ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν, ὅταν μετέβη εἰς τὴν Βιττεμβέργην ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Τέτζελος καὶ ἐπῶλει συγχωροχάρτια, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ 10ου. Ἡδύνατο δηλαδὴ ὁ κάθε χριστιανὸς νὰ ἀγοράζῃ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν του. Κατόπιν τούτου ὁ Λούθηρος τῷ 1517, κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων, ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὴν θύραν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τὰ 95 ἄρθρα του (θέσεις), διὰ τῶν ὁποίων ἤλεγχε τὰς καταχρήσεις τῶν παπῶν καὶ ἔκαλει τοὺς χριστιανοὺς νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τότε ὁ Λούθηρος καὶ ὁμιλῶν καὶ γράφων παρεκίνει καὶ τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν παπικὸν ζυγὸν καὶ νὰ καταργήσουν πᾶσαν συνηθειαν καὶ πᾶσαν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, μὴ ἀναγεγραμμένην ρητῶς εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

Ὁ πάπας κατ' ἀρχὰς δὲν ἐθεώρησε σπουδαῖον τὸ κίνημα τοῦτο. Ὅταν ὅμως ἔμαθεν, ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου ἐξηπλώνετο εἰς τὰς Γερμανικὰς χώρας μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα, ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον εἰς τὴν Ρώμην διὰ νὰ ἀπολογηθῆ, καὶ ἐπειδὴ δὲν μετέβη, τοῦ ἔστειλεν ἀφορισμόν. Ὁ Λούθηρος, ὅταν ἔλαβε τὸ ἔγγραφο τοῦ ἀφορισμοῦ, χωρὶς καθόλου νὰ ἀνησυχῆσῃ, τὸ ἔκαυσεν ἐνώπιον ἀπείρου πλήθους χριστιανῶν, τὸ ὅποῖον εἶχε μὲ τὸ μέρος του. >

Ἐνῶ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐξηπλοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν, ἄλλος ἐχθρὸς τοῦ Παπισμοῦ παρουσιάζεται εἰς τὴν

Ἑλβετίαν, ὁ ἐφημέριος τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ζυρίχης **Σβίγγλιος**. Οὗτος λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν πώλησιν συγχωροχαρτίων εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ἤρχισε τῷ 1519 νὰ κηρύττῃ τὴν μεταρρῦθμισιν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ κήρυγμα τοῦ Σβίγγλιου ἐπροκάλεσεν ἐμφύλιον πόλεμον εἰς τὴν Ἑλβετίαν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τῷ 1531. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦ Σβίγγλιου ἔφερεν εἰς πέρας ὁ ἐκ Νοῦῶν τῆς Γαλλίας Καλβίνος καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ὑπερίσχυσεν ἡ μεταρρῦθμισις, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλβετίας ὠνομάσθη Καλβινική.

Ὁ Λούθηρος ἐδημιούργησεν ἰδίαν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθησαν μὲ τινὰς παραλλαγὰς καὶ οἱ ἄλλοι μεταρρυθμισταί. Δυστυχῶς ὁ Λούθηρος κατήργησε πολλὰς ὀρθὰς διδασκαλίας καὶ συνηθείας τῆς ἀρχαίας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας ἔχει διαφυλάξει ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία. Εἰς τὸ σφάλμα αὐτὸ περιέπεσε, διότι ἀπέρριψε τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ἐνῶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ἣτις περιέχεται εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ εἶναι σεβαστή. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀπορρίψεως τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως ὑπῆρξεν ἡ δημιουργία μεταξὺ τῶν ἀκολουθησάντων τὴν μεταρρῦθμισιν πλείστων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες εἶναι κεχωρισμένοι καὶ μόνον συγγενειάν τινα ἀναγνωρίζουν μεταξὺ τῶν, ἐπειδὴ κοινὴν πηγὴν τῶν διδασκαλιῶν τῶν ἔχουν τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Αὐτὸ τὸ πλήθος τῶν Ἐκκλησιῶν ἐδημιουργήθη, διότι κάθε θεολόγος δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν Ἀγίαν Γραφήν σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικὴν του ἀντίληψιν, ὅσοι δὲ παραδέχονται τὴν διδασκαλίαν του δύνανται νὰ σχηματίσῃσιν ἰδικὴν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Κατὰ τὸν Λούθηρον πηγὴ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μόνον ἡ Ἀγία Γραφή, ἡ δὲ λατρεία πρέπει νὰ τελεῖται εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστου χριστιανικοῦ λαοῦ. Ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τὰ πέντε εἶναι ἀπλαῖ χριστιανικαὶ τελεταὶ καὶ μόνον τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία μεταδίδουν θεῖαν χάριν. Εἰς τὴν εὐχαριστίαν ὅμως δὲν δέχεται, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ οἶνος μεταβάλλεται εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Οἱ κληρικοὶ εἶναι ἀπλοῖ ὑπάλληλοι, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ζοῦν βίον

ἄμεμπτον, καὶ ἔχουν δύο μόνον βαθμούς, τὸν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τὸν τοῦ διακόνου. Ἑορτὰς ὁ Λούθηρος ἐδέχθη μόνον τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. (Γέννησις τοῦ Σωτῆρος, βάπτισις, ἀνάστασις κτλ.)

51. ΑΓΩΝΕΣ ΠΡΟΣ ΕΞΑΠΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ.
ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἠκολούθησαν τὴν μεταρρύθμισιν καὶ τῶν πιστῶν εἰς τὸν πάπαν ἀνεπτύχθη φοβερὸν μῖσος. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος ὁ 5ος, ὅστις ὑπερήσπιζε τὸν πάπαν, συνεκάλεσε τὸ ἔτος 1521 συνέδριον τῶν ἡγεμόνων εἰς τὸ Βόρμς τῆς Γερμανίας, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκάλεσε καὶ τὸν Λούθηρον. Ὁ Λούθηρος μὲ πολὺ θάρρος ὑπεστήριξε τὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἠρνήθη νὰ παύσῃ τὸ κήρυγμά του. Τότε οἱ ἡγεμόνες διηρέθησαν εἰς ὀπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ὀπαδοὺς τοῦ Παπισμοῦ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Κάρολος. Τῷ 1527 ἔγινε καὶ ἕτερον συνέδριον τῶν ἡγεμόνων εἰς τὸ Σπάϊερ τῆς Γερμανίας, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπερίσχυσε ἡ μερίς τοῦ Καρόλου καὶ ἀπεκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν. Τότε οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λουθήρου διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ συνεδρίου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν *διαμαρτυρόμενοι* ἢ *προτεστάνται*.

Ἄγριοι ἐμφύλιοι πόλεμοι τότε ἔλαβον χώραν εἰς τὴν Γερμανίαν, κατὰ τοὺς ὁποίους ἄφθονον χριστιανικὸν αἷμα ἐχύθη ἐν ὀνόματι Ἐκείνου, ὅστις ἔχυσε τὸ ἰδικόν του αἷμα, διὰ τὴν εἰρήνην τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τοὺς πολέμους αὐτοὺς ἀνείχθησαν ὑπὲρ τῶν μεταρρυθμιστῶν οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, προσπαθοῦντες μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν νὰ ταπεινώσουν τὸν Κάρολον. Οἱ πόλεμοι οὗτοι ἐτελείωσαν μὲ τὴν εἰρήνην τῆς Βεσφαλίας (πόλεως τῆς Πρωσσίας) κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ προτεστάνται ἔλαβον πλήρη ἐλευθερίαν.

Ἡ μεταρρύθμισις ἐξηπλώθη ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν καὶ εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Βόρειον καὶ Κεντρικὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ κατόπιν αἱματηρῶν ἐμφυλίων πολέμων. Οἱ πλεόν

καταστρεπτικοί έμφύλιοι πόλεμοι έγιναν εις τήν Γαλλίαν. Εις τήν Γαλλίαν εισήγαγε τόν προτεσταντισμόν ό βασιλεύς Φραγκίσκος ό πρώτος. 'Αλλ' οί παπικοί ήγειρον σκληρούς διωγμούς κατά τών προτεσταντών, τούς όποίους έλεγον Ούγενότους, δηλαδή νυκτερινά φαντάσματα, διότι έκ φόβου έλάτρευον τόν Θεόν τήν νύκτα. 'Ο έμφύλιος αυτός θρησκευτικός πόλεμος εις τήν Γαλλίαν έγινεν άγριώτατος, όταν έλαβε και πολιτικόν χαρακτήρα. 'Ανεμίχθησαν εις αυτόν οί έρίζοντες δια τόν Γαλλικόν θρόνον δουκες Γυίζαι και οί πρίγκηπες Βουρβώνοι. Και οί μέν Γυίζαι έτάχθησαν μέ τούς παπικούς, οί δέ Βουρβώνοι μέ τούς προτεστάντας. 'Επειδή δέ υπέρισχουν οί παπικοί, έξηκολούθησεν ό διωγμός τών Ούγενότων μέχρι της Γαλλικής 'Επανάστασεως (1789). Κατά τó διάστημα τούτο μυριάδες ούγενότων έσφάγησαν, 70 δέ χιλιάδες περίπου έξ αυτών ήναγκάσθησαν νά φύγουν από τήν Γαλλίαν. Μετά τήν Γαλλικήν 'Επανάστασιν έκαστος Γάλλος, ήδύνατο έλευθέρως νά έχη τας θρησκευτικάς του πεποιθήσεις.

Τέλος ή θρησκευτική μεταρρύθμισις εισήχθη εις τήν 'Αγγλίαν. 'Επειτα από πολλούς διωγμούς υπέρισχυσε τώ 1558 επί της βασιλίσεως 'Ελισάβετ και συνετάχθησαν τά 39 άρθρα της πίστεως της 'Αγγλικής 'Εκκλησίας. 'Η θρησκευτική μεταρρύθμισις της 'Αγγλίας έσεβάσθη πολλάς άρχαίας χριστιανικάς παραδόσεις και τελετάς, διετήρησε δέ τούς τρείς βαθμούς της ιερωσύνης. Διά τούτο ή 'Εκκλησία της 'Αγγλίας ονομάζεται *'Επισκοπική* ή *'Επισκοπιανή*. 'Εκ της 'Αγγλίας διεδόθη ή μεταρρύθμισις εις τήν 'Αμερικήν, όπου πλείστοι επισκοπιανί 'Εκκλησίαι ιδρύθησαν.

52. ΠΑΙΔΕΙΑ, ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΩΝ

'Η χριστιανική παιδεία τών προτεσταντών έφθασεν εις πρόοδον άξιοζήλευτον. Πολλάι θεολογικά σχολαί ιδρύθησαν, πρό πάντων εις τήν Γερμανίαν, εις τας όποιας φοιτούν και διδάσκονται, όχι μόνον διαμαρτυρόμενοι, αλλά και όρθόδοξοι και παπικοί. Μεταξύ τών προτεσταντών παρουσιάσθησαν πρώ-

της τάξεως θεολόγοι, τῶν ὁποίων πάντες θαυμάζουν τὰ σοφὰ συγγράμματα. Ἡ μεγάλη αὕτη πρόοδος τῆς θεολογικῆς παιδείας εἰς τοὺς προτεστάντας ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ κληρικοὶ τῶν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μορφωμένοι, ἐπειδὴ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν εἶναι τὸ κήρυγμα. Ἐκτὸς τούτου αἱ προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι ἀμιλλῶνται μεταξύ τῶν τίς θὰ ἐπιδείξη μεγαλύτεραν πρόοδον.

Ἡ διοίκησις τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀνατίθεται εἰς ἐπιτροπὰς ἀπὸ κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, αἱ ὁποῖαι διορίζονται ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας ἢ ἀπὸ τὰς κοινότητας. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται διοικοῦν ὡς ἀνώτεραι ἀρχαί. Εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῶν διαφόρων πόλεων διευθύνουν πρεσβύτεροι, οἱ λεγόμενοι ἔφοροι, μὲ συμβούλιον ἀπὸ λαϊκοὺς. Τὰς ἐφορείας αὐτὰς ἐποπτεύει ἡ γενικὴ ἐφορεία. Ἄλλοτε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν εἶχον οἱ ἡγεμόνες, ἀλλὰ συνέβαινε νὰ μὴ εἶναι προτεστάνται ἢ ἐζήτουν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἰδικὰς τῶν διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰς προτεσταντικὰς χώρας διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλευθέρως ἐπιτροπὴ καὶ ἐποπτεύει μόνον ἡ πολιτεία.

Ἡ λατρεία τῶν προτεσταντῶν περιωρίσθη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὸ κήρυγμα καὶ ὀλίγους ὕμνους. Οἱ ναοὶ κτίζονται συνήθως κατὰ τὸν Γοθικὸν ρυθμὸν, στολίζονται δὲ ἐσωτερικῶς μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ μὲ ρητὰ ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀναγραφόμενα ἐπὶ τῶν τοίχων. Μερικοὶ ναοὶ στολίζονται καὶ μὲ εἰκόνας ζωγραφισμένας εἰς τοὺς ὑαλοπίνακας τῶν θυρῶν καὶ τῶν παραθύρων.

Τὰ ἥθη τῶν προτεσταντῶν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἄριστα, διότι ἤρχισε νὰ ἐπικρατῇ εἰς αὐτοὺς ἀδιαφορία τις πρὸς τὴν θρησκείαν. Ἄλλὰ τὸ συχνὸν κήρυγμα εἰς τοὺς ναοὺς ἀνέπτυξεν ἄρκετὰ τὸ αἴσθημα τῆς φιλανθρωπίας. Τὰς προτεσταντικὰς χώρας στολίζουν πλῆθος φιλανθρωπικὰ καταστήματα, προστατεύοντα τοὺς δυστυχεῖς. Ὑπάρχουν ἐπίσης πολλὰ ἱδρύματα, τὰ ὁποῖα φροντίζουν διὰ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ. Ἰδρύθησαν τέλος ἄρκετὰ χριστιανικαὶ ἐταιρεῖαι, αἱ ὁποῖαι στέλλουν ἱεραποστόλους εἰς τοὺς ἀπολιτίστους λαοὺς,

διά νά τούς μορφώσουν, διαδίδοντες εἰς αὐτούς τήν Ἁγίαν Γραφήν. Σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν προτεσταντῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἀνέρχεται εἰς τὰ 200 ἑκατομμύρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

53. ΣΧΕΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΠΙΣΜΟΝ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ πάπαι κατέβαλον μεγάλας προσπάθειας διά νά ὑποτάξουν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐζήτησαν νά ἐξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας κατὰ τῶν τούρκων. Ἦλπιζον ὅτι θὰ ἐξησφάλιζον τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅταν οἱ ἡγεμόνες κατελάμβαιον τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Εἰς τὰς προτροπὰς ὅμως ταύτας δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι οἱ ἡγεμόνες. Δὲν ἦσαν πλέον τυφλὰ ὄργανα τῶν παπῶν. Ἐπειδὴ οἱ πάπαι δὲν ἐπέτυχον νά ἐξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας, ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν πρὸς ὑποταγὴν τῶν ὀρθοδόξων τὸ μέσον τοῦ προσηλυτισμοῦ. Πλῆθος μοναχῶν, διαφόρων μοναχικῶν ταγμάτων τῆς Δύσεως, διεσπάρησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἐκεῖ μὲ διάφορα μέσα, κυρίως δὲ μὲ τὴν ἴδρυσιν σχολείων, ἐνήργουν προσηλυτισμὸν. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν μοναχῶν τούτων ἦσαν οἱ Ἰησουῖται. Ἄλλο μέσον προσηλυτισμοῦ μετεχειρίσθησαν οἱ πάπαι τὴν ἴδρυσιν σχολῆς εἰς Ρώμην ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς Ἕλληνας. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην προσεيلκύνοντο καὶ ἐσπούδαζον Ἕλληνες ἀρνησὶθρησκοί, ἐστέλλοντο δὲ κατόπιν εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἐνήργουν προσηλυτισμὸν, Τῷ 1622 ἰδρύθη εἰς τὴν Ρώμην ἡ ἐταιρεία «Ρωμαϊκὴ προπαγάνδα» συντηροῦσα σπουδαῖον κολλέγιον. Σκοπὸς τῆς ἦτο νά κάμῃ χριστιανοὺς τοὺς ἀπίστους καὶ νά προσελκύσῃ εἰς τὸν παπισμὸν πάντας τοὺς χριστιανοὺς.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἦσαν ἀσήμαντα ἀναλόγως τῶν καταβληθειῶν προσπάθειῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολήν ἐπέτυχον νά ἰδρῦσουν Οὐνιτικὸν πατριαρχεῖον ἐν Συρίᾳ,

τὸ ὁποῖον περιέλαβε τοὺς προσηλυτισθέντας ὀρθοδόξους τῆς Συρίας, Καραμανίας, Μεσοποταμίας καὶ Αἰγύπτου (§ 41). Οἱ ἐπίσκοποι τοῦ πατριαρχείου τούτου ἐκλέγουν πατριάρχη καὶ ἡ ἐκλογή ἐπικυροῦται ἀπὸ τὸν πάπαν. Οἱ παπικοὶ οὗτοι ἀνέρχονται εἰς 120.000 περίπου. Ἐλάχιστοι Οὐνίται ἔγιναν ἐπίσης εἷς τινὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος. Περισσότερον ὅμως ἐπέτυχεν ὁ προσηλυτισμὸς μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Οὐγγαρίας, Σλαβωνίας, Δαλματίας καὶ τινῶν ἄλλων σλαυικῶν μερῶν. Ἐπίσης ἀποτελεσματικῶς ἐνήργησαν οἱ παπικοὶ εἷς τινὰς ὀρθοδόξους κοινότητας. Τὰς εἶχον ἰδρύσει πρὸ πάντων Ἕλληνες ἐκπατρισθέντες, ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου χάριν ἐμπορίου. Τοιαῦται κοινότητες ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑνετίαν καὶ εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας.

Οἱ πάπαι ἐξηκολούθησαν τὰς ἐνεργείας των, ἵνα ὑπαγάγουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των τοὺς ὀρθοδόξους καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πλείστων ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τοὺς ἐκάλουν μὲ διαφόρους ἐγκυκλίους νὰ προσέλθουν εἰς τὸν Παπισμὸν. Εἰς τὰς ἐγκυκλίους ταύτας, ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν ὁποῖον συνήθως ἀπηυθύνοντο, ἀπήντα καταλλήλως καὶ ἀπεδείκνυεν εἰς τοὺς πάπας, ὅτι ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς πρὸς τὰ δόγματα καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν. Συνέστησεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποβάλουν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν των πᾶσαν καινοτομίαν καὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία διετήρησεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὅπως ἐδίδαξε ταύτην ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι, νὰ ἀποτελέσουν δὲ μὲ αὐτὴν τὴν Μίαν, Ἀγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν μὲ κεφαλὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Εἶναι πιθανὸν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ ἐπιτύχη μία τοιαύτη ἐνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν, ἔστω καὶ μὲ ἀμοιβαίας ὑποχωρήσεις μὴ βλαπτούσας τὰς βάσεις τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδοξίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἤρχισαν νὰ ἐργάζονται διάσημοι θεολόγοι καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἔχοντες ὡς πρόγραμμά των τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν, ὅπως ἀποτελεσεθῆ *μία ποιμνὴ καὶ εἷς ποιμὴν* κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Ἰησοῦ.

54. ΣΧΕΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ
ΤΗΝ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗΝ

Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Προτεσταντισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν, Ἀγγλίαν καὶ ἄλλας χώρας καὶ τὴν ἴδρυσιν τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν, πολλοὶ ἐπιφανεῖς θεολόγοι προτεστάνται ἐξεδήλωσαν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν νὰ ἔλθουν εἰς φιλικὰς σχέσεις μὲ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ὁ πρῶτος ὅστις ἠθέλησε νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἐνῶ διήρκει ἀκόμη ὁ ἀγὼν τῆς μεταρρυθμίσεως, ἦτο ὁ βοηθὸς τοῦ Λουθήρου Μελάγχθων.

Οὗτος τῷ 1569 ἀπήθυσεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Οἰκουμἐνικὸν πατριάρχην Ἰωάσαφ. Εἰς ταύτην καθίστα εἰς αὐτὸν γνωστόν, ὅτι οἱ προτεστάνται ἔχουν ὡς βάσιν τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὸν συνέχαιρε, διότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διαφύλαξεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Μὲ παρόμοιον τρόπον ἔγραψαν κατόπιν διάφοροι προτεστάνται θεολόγοι εἰς τὸν πατριάρχην καὶ ἐπρότεινον τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἔνωσιν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δηλοῦν, ἐὰν θὰ ἀκολουθήσουν τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ὁ πατριάρχης ἔδειξε συμπάθειαν εἰς τὸν προτεσταντισμόν, διότι κατεπολέμησε τὰς καταχρήσεις τῶν παπῶν καὶ τὰς ψευδοδιδασκαλίας τῶν. Ἀλλ' οὐδέποτε ἐπέδοκίμασε τὴν ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν ἀπόρριψιν πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἡ ὁποία δὲν ἀναφέρεται ρητῶς εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀπαντήσεις του πρὸς τὰς προτάσεις τῶν προτεσταντῶν ἀνέπτυξεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία συμφωνεῖ πρὸς τὴν προτεσταντικὴν ὡς πρὸς τὴν ἀποδοκίμασίαν τῶν καινοτομιῶν, τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν ἡ παπικὴ Ἐκκλησία εἰς τὸν Χριστιανισμόν, δὲν θὰ συμφωνήσῃ ὅμως ποτὲ μὲ τὴν περιφρόνησιν τῶν προτεσταντῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Παράδοσιν. Αἱ προσπάθειαι αὗται διαφόρων προτεσταντῶν θεολόγων ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. Δὲν ἔφθασαν εἰς εὐχάριστον ἀποτέλεσμα, διότι αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ εἶναι σημαντικαί.

Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα αἱ φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν προτεσταντῶν ἐχαλαρώθησαν. Διάφοροι ἱεραποστολικάι ἑταιρεῖαι συνέστησαν εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν, Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴν, καὶ διέσπειραν ἱεραποστόλους εἰς τὴν Ἀνατολήν. Αὗται διέδιδον τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ ἴδρυον σχολεῖα πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας. Κατ' ἀρχὰς αἱ ἐνέργειαι αὗται τῶν ἱεραποστόλων ἐθεωρήθησαν εἰλικρινεῖς καὶ σκοπὸν ἔχουσαι τὴν μόρφωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τοῦτο τὸ Πατριαρχεῖον ἐπέτρεψε νὰ μεταφράσῃ τὰς Ἀγίας Γραφὰς εἰς τὴν ὁμιλουμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ τὰς διαδώσῃ. Ἄλλ' ὅταν ἀπέκτησαν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἤρχισαν νὰ προσηλυτίζουσι τοὺς ὀρθοδόξους καὶ νὰ διαδίδουσι κρυφίως διάφορα βιβλία προσβάλλοντα τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἐξηγέρθησαν τότε πάντες ἐναντίον των καὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. Οὕτως αἱ προσπάθειαι αὗται τῶν προτεσταντῶν ἀπέτυχον καὶ ἐλάχιστον ἀριθμὸν ὀρθοδόξων ἠδυνήθησαν νὰ προσελκύσῃ.

Ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς μεταφρασμένης, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐξετάσῃ, ἐὰν ἡ ἀνάγνωσις τῶν Ἀγίων Γραφῶν μεταφρασμένων ὠφελῇ τοὺς χριστιανούς. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος προέκυψεν, ὅτι ἡ μελέτη τῶν Ἀγίων Γραφῶν μεταφρασμένων δὲν συντελεῖ εἰς τὸ νὰ κατανοήσωμεν τὰς διδασκαλίας των καὶ νὰ ἐξαγάγωμεν ὀρθὰ συμπεράσματα. Μόνον διὰ τῆς ἐρμηνείας καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ οὐχὶ διὰ τῆς μεταφράσεως ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀλάνθαστος κατανόησις τῶν διδασκαλιῶν αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους αἱ σχέσεις τῶν προτεσταντῶν καὶ ὀρθοδόξων εἶναι λίαν φιλικαί. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πολὺ ἡ μετάβασις πολλῶν ὀρθοδόξων θεολόγων εἰς προτεσταντικὰ πανεπιστήμια πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς, διότι ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη εἰς τὰ πανεπιστήμια ταῦτα, καλλιεργεῖται σπουδαίως. Ἡ τοιαύτη συνάφεια τῶν θεολόγων ἐπιστημόνων, εἶναι δυνατὸν μίαν ἡμέραν νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπάνοδον τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὀρθοδοξίας.

Τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ γίνῃ, ὅταν δὲν θὰ θεωρῆται ἀντιτιθεμένη εἰς τὸν ἐγωϊσμόν τῶν προτεσταντῶν ἡ ὁμολογία τῶν ἐλλείψεων των καὶ ἡ ἀναγνώρισις, ὅτι μόνῃ ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διετήρησε σῶαν καὶ ἀκεραίαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

55. ΣΧΕΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ
ΑΓΓΛΙΚΑΝΟΥΣ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΟΥΣ

Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ὡς εἶδομεν, δὲν ἠκολούθησεν ὅλας τὰς διδασκαλίας τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀπετέλεσεν ἰδιαιτέραν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται καὶ ἐπισκοπιανή, διότι διετήρησε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου. Τοιαῦται ἐπισκοπιαναὶ Ἐκκλησίαι ἰδρῦθησαν εἰς Ἀγγλίαν, Ἀμερικὴν καὶ Αὐστραλίαν. Αὗται, καίτοι διοικητικῶς εἶναι χωρισμένοι, συνδέονται ὅλοι μὲ τὴν αὐτὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως καὶ ἀποτελοῦν τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ Ἐπισκοπιανὴν ἐν γένει Ἐκκλησίαν.

Ἡ Ἐπισκοπιανὴ Ἐκκλησία πλὴν τῆς διατηρήσεως τῶν τριῶν βαθμῶν τῶν κληρικῶν, ἤρχισε νὰ τελῇ τὰ τῆς λατρείας τῆς κατὰ παραπλήσιον τρόπον πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον. Οὕτως οἱ ναοὶ τῆς κοσμοῦνται δι' εἰκόνων εἰς τὰ παράθυρα ἢ εἰς τοὺς τοίχους, εἰς πολλοὺς δὲ ναοὺς ἀνάπτονται κανδύλαι πρὸ τῶν εἰκόνων, χρησιμοποιοῦνται κηρία, θυμίαμα καὶ ψάλλονται ὕμνοι εἰς τιμὴν τῶν Ἀγίων. Τέλος πρὸ τινων δεκαετηριδίων εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἐπισκοπιανὴν Ἐκκλησίαν ὁ μοναχικὸς βίος κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ μοναχικοῦ βίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ τοιαύτη προσέγγισις πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἐδημιούργησεν εἰς πολλοὺς ἀγγλικανοὺς θεολόγους τὴν ἰδέαν νὰ συνάψουν φιλίας μὲ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀπὸ τοῦ 1842 ἤρχισε σπουδαία ἐνωτικὴ κίνησις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, διάφοροι δὲ ἔκτοτε σύνοδοι τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἐξέφρασαν τὴν εὐχὴν τῆς ἐνώσεως. Ἡ κατὰ τῷ 1862 συσταθεῖσα ἐταιρεία ἐξ ἀγγλικανῶν ἐπισκόπων καὶ θεολόγων τῆς

Ἑλλάδος καὶ Ἀμερικής, καλουμένη Ἀγγλοπρωτοπρωτική, πρὸς στενωτέραν ἔνωσιν τῶν ἐπισκοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀπεδοκίμασε πᾶσαν προσηλυτιστικὴν ἐνέργειαν μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων καὶ πολλακίς ἔδειξε τὴν συμπάθειάν της πρὸς τούτους.

Τῷ 1899 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας ἔγραψε πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως εὐχόμενος ὑπὲρ στενωτέρας σχέσεως καὶ ἐπικοινωνίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀποτέλεσμα τοῦτου ὑπῆρξεν ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέτασιν τῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διαφορῶν. Αὕτη κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη σαφοῦς ἐκθέσεως τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Συνετάχθη τότε ὑπὸ τῶν ἀγγλικανῶν ἡ ἔκθεσις αὕτη, ἐκ τῆς ὁποίας κατεδείχθη, ὅτι ἡ ἔνωσις θὰ συναντήσῃ δυσκολίας τινάς, διότι οὔτε οἱ ἀγγλικανοὶ εἶναι εὐκόλον νὰ ἀπαρνηθοῦν τὰς ἀρχάς των καὶ τὰς παραδόσεις των, οὔτε οἱ ὀρθόδοξοι νὰ μεταβάλουν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν παρέλαβον ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Αἱ δυσκολίαι αὗται δὲν ἔθεωρήθησαν ἀνυπερβλητοὶ καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1914 καὶ πάλιν ζωηροτάτη κίνησις ἐσημειώθη πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1874 συσταθεῖσα ἐταιρεία τῆς Ἀγγλικανικῆς καὶ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας λειτουργεῖ μέχρι σήμερον καὶ μετέχουν ταύτης οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν θεολόγων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τὰ διάφορα συνέδρια, ἅτινα συνηθίζει νὰ κάμνῃ ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, πάντοτε ἠσυχολήθησαν μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως μὲ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον τοῦ Λάμπεθ (συνοικία τοῦ Λονδίνου), εἰς τὸ ὁποῖον παρίστατο ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον, οἱ ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι ἐξεδήλωσαν τὴν ἀγάπην των καὶ τὸν σεβασμὸν των πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν περὶ ἐνώσεως ἐλπίδα των (1930).

Ἡ πλησιέστερον ἰσταμένη πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν Ἐκκλησία εἶναι ἡ Παλαιοκαθολικὴ. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐδημιουργήθη, ὡς εἴπομεν, ἀπὸ τοὺς μὴ ἀναγνωρίζοντας τὸ ἀλάθητον τοῦ πάπα, τὸ ὁποῖον ἐθέσπισεν ἡ σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ τοῦ 1870.

Οί παλαιοκαθολικοί έπειτα από πολλούς άγώνας έπέτυχον νά σχηματίσουν ιδικήν των Έκκλησίαν. Ή Παλαιοκαθολική Έκκλησία περιέλαβε τούς παλαιοκαθολικούς τής Γερμανίας, Έλβετίας, και άλλων χωρών και άνέδειξεν ίδίους έπισκόπους, ίδρυσε δέ εις Βέρνην θεολογικήν σχολήν.

Οί παλαιοκαθολικοί και ένεκα τής προσεγγίσεως των πρòς τήν Όρθοδοξίαν, διότι σὺν τῷ χρόνῳ άπέρριψαν και άλλας παπικάς καινοτομίας, και διά νά έχουν τήν ένίσχυσιν τῶν όρθοδόξων κατὰ τοῦ πολεμοῦντος αὐτοῦς Παπισμοῦ. έπιθυμοῦν τήν ένωσίν των με τήν Άνατολικήν Όρθόδοξον Έκκλησίαν. Διά τοῦτο έπανελημμένως συνεκάλεσαν συνέδρια, εις τά όποια παρεκάθησαν αντιπρόσωποι τοῦ Οικουμενικοῦ Πατριαρχείου και τής Ρωσικῆς Έκκλησίας. Εἰς τὰ αὐτά οἱ παλαιοκαθολικοί άπεδέχθησαν κατ' άρχήν νά άκολουθήσουν τῆσαν διδασκαλίαν τής Έκκλησίας μέχρι τοῦ σχίσματος. Συνεπῶς οὔδεμία δυσκολία ύφίσταται διά τήν ένωσίν των με τούς όρθοδόξους. Ύπολείπεται ἤδη ἡ πραγματοποίησις τής ένώσεως, άφοῦ προηγουμένως καθορισθοῦν σαφῶς αἱ άντιλήψεις τῶν παλαιοκαθολικῶν διά τινας διδασκαλίας τής Όρθοδόξου Έκκλησίας.

56. ΣΧΕΣΙΣ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΠΡΟΣ ΑΛΛΗΛΑΣ

Έκαστον Πατριαρχεῖον και έκάστη αὐτοκέφαλος Έκκλησία ὡς πρòς τήν έσωτερικήν διοίκησιν έχουν πλήρη έλευθερίαν, αλλά ὡς πρòς τήν χριστιανικήν πίστιν άποτελοῦν μέλος τοῦ σώματος τής Όρθοδόξου Καθολικῆς Έκκλησίας, τοῦ όποίου κεφαλή εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ίησοῦς Χριστός. Μεταξύ ὄλων τῶν όρθοδόξων Έκκλησιῶν τήν πρώτην θέσιν κατέχει τὸ Οικουμενικόν Πατριαρχεῖον, εις τὸ όποῖον άποδίδομεν πρωτεῖον τιμῆς. Τοῦτο έγινε, διότι ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε γίνει πρωτεύουσα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους και τὸ κέντρον τῶν όρθοδόξων χριστιανῶν και συνάμα, διότι αἱ πλεῖσταί όρθόδοξοι Έκκλησίαι έδιδάχθησαν τήν χριστιανικήν πίστιν άπό τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐκ τῶν χρόνων τῆς ἰδρύσεως τῶν διαφόρων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν συνέβησαν διάφορα γεγονότα καὶ διάφοροι μεταβολαὶ εἰς τὴν κοινωνίαν. Πολλοὶ νέαι σκέψεις καὶ διδασκαλαὶ διεδόθησαν μεταξύ τῶν χριστιανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν ἐνισχύουν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἠθικότητα τῶν χριστιανῶν, ἄλλαι δὲ παρέχουν προσκόμματα. Ἐπίσης τύποι τινὲς τῆς λατρείας καὶ συνήθειαι τινες τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἔλαβον μορφήν διάφορον, ἀναλόγως πρὸς τὸ πνεῦμα ἐκάστου χριστιανικοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο παρουσιάσθησαν πολλὰ ζητήματα εἰς τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἀδυνατεῖ μόνη τῆς νὰ λύσῃ ἢ κάθε μία ἐξ αὐτῶν. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ συζητήσουν μαζί αἱ Ἐκκλησίαι καὶ νὰ καθορίσουν ποῖα μέσα πρέπει γὰρ μεταχειρισθῶν διὰ τὴν καλλιτέραν ἐκτέλεσιν τοῦ προορισμοῦ των. Αὐτὰ ὅλα ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπρότεινε νὰ συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ σύνοδος, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ λάβουν μέρος ὅλαι αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Πρὶν κληθῆ ἡ σύνοδος, ἐθεωρήθη ὀρθὸν νὰ ὀρισθῶν ποῖα θέματα θὰ συζητήσῃ, διὰ νὰ τὰ μελετήσῃ πρότερον ἐκάστη Ἐκκλησία. Διὰ τοῦτο ἐκλήθη ἐπιτροπὴ πανορθόδοξος εἰς τὴν Μονὴν Βατοπεδίου, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, διὰ νὰ συντάξῃ πίνακα τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συζητηθῶν. Εἰς τὴν πανορθόδοξον ἐπιτροπὴν ταύτην ἔλαβον μέρος οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας, Σερβίας καὶ Ρουμανίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος, Κύπρου καὶ Πολωνίας. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνῆλθε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1930 καὶ συνέταξε τὸν πίνακα τοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐδέχθησαν ὅλαι αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ γίνῃ προσύνοδος καὶ νὰ λάβῃ ἀποφάσεις περὶ τῶν διαφόρων Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Ἀνεμένετο νὰ συγκληθῇ ἡ προσύνοδος αὕτη καὶ κατοπινὴ ἡ σύνοδος πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἢ ὁποῖα θὰ ἐλάβαν ὀριστικὰς ἀποφάσεις, ἀλλ' ἡ ἔκρηξις τοῦ πολέμου δὲν ἐπιτρέπει οὐδεμίαν ἐνέργειαν.

Τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν ζητημάτων, ἅτινα θὰ συζητη-

θοῦν, εἶναι ἡ στενωτέρᾳ σχέσις τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ μόρφωσις καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ κλήρου, ἡ ἀνύψωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὁ τρόπος τῆς καταπολεμήσεως τῆς ἀθεΐας καὶ τῆς ἀσεβείας μερικῶν χριστιανῶν καὶ αἱ σχέσεις πρὸς τὰς ἄλλας μὴ ὀρθοδόξους χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Ἐπίσης θὰ συζητηθῆ ἡ ὀργάνωσις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων διὰ τοὺς ἁμαρτάνοντας κληρικούς, ἡ τέλεισις τῆς λατρείας μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ὑφ' ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων κ.λ.π.

~~Παναγιώτης~~

argumen-enta θεολογία.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Είσαγωγή

Ορισμός και πηγαί τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	Σελ. 5

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

1 Ἡ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωτῆρος. Ἰδρυσις τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας	7
2 Ἐπιφοίτησις τοῦ Ἀγ. Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Ἰδρυσις τῆς πρώτης χριστιανικῆς Ἐκκλησίας	10
3 Θεραπεία χωλοῦ. Ὁ Πέτρος κοῖ ὁ Ἰωάννης ἐνώπιον τοῦ Σουεδρίου	12
5 Ἡ ζωὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν. Οἱ Ἀπόστολοι εἰς τὴν φυλακὴν	14
5 Ἡ χειροτονία τῶν ἐπίτᾳ διακόνων καὶ ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ Στεφάνου	17
6 Ἡ κλήσις τοῦ Παύλου εἰς τὸ Ἀποστολικὸν ἀξίωμα	19
7 Ἡ πρώτη πορεία τοῦ Παύλου	21
8 Ἡ Ἀποστολικὴ Σύνοδος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα	24
9 Δευτέρα Ἀποστολικὴ πορεία τοῦ Παύλου. Ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν	26
10 Ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη Ἀποστολικὴ πορεία τοῦ Παύλου. Φυλακίσεις καὶ θάνατος αὐτοῦ	30
11 Οἱ Ἀπόστολοι Ἀνδρέας καὶ Πέτρος.	34
12 Οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι	37
13 Οἱ Εὐαγγελισταὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς καὶ οἱ ἀδελφόμενοι.	41
14 Ἐμπόδια εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αἱρέσεις	43
15 Οἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοί. Μάρτυρες	48
16 Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Α΄ περιόδου	55
Α΄. Ἀποστολικοὶ πατέρες	57
Β΄. Ἀπολογηταὶ	60
Γ΄. Οἱ λοιποὶ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	62
17 Χριστιανικὴ τέχνη καὶ λατρεία κατὰ τὴν Α΄ περίοδον	68
18 Διοικήσις τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Α΄ περίοδον	71
19 Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Α΄ περίοδον. Ἀσκηταὶ	72

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

	Σελ.
20. Ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ	75
21. Αἰρέσεις τῆς Β' περιόδου. Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι	78
22. Ἐξάπλωσις τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Β' περίοδον	85
23. Διοικήσεις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Β' περίοδον	87
24. Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον. Μοναχικὸς βίος	89
25. Χριστιανικὴ τέχνη καὶ λατρεία τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον	91
26. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Β' περιόδου. Α' Ἑλληνες ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς.	96
27. Β' Λατῖνοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	105

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

28. Τὸ Σχίσμα	109
29. Ἀπόπειραι πρὸς ἕνωσιν. Καινοτομίαι τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας	112
30. Σταυροφορία	115
31. Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ Ἐκκλησία.	117
32. Ἐξάπλωσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον	118
33. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Γ' περιόδου	121
34. Βυζαντινὴ τέχνη καὶ λατρεία. Διοικήσεις καὶ ἦθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Γ' περίοδον	124
35. Ἡ παπικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν Γ' περίοδον	128
36. Παιδεία, διοικήσεις, λατρεία καὶ ἦθη τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον	130

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Κεφάλαιον πρῶτον

Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία

37. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ὑπὸ τοὺς τούρκους	133
38. Νεομάρτυρες	136
39. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Δ' περίοδον	138
40. Διοικήσεις, λατρεία καὶ ἦθη τῶν Ὀρθοδόξων χριστιανῶν κατὰ τὴν Δ' περίοδον. Μοναχικὸς βίος.	144
41. Τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων	147
42. Αἱ λοιπαὶ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι. Βουλγαρικὸν σχίσμα	150

Κεφάλαιον δεύτερον

Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος

Σελ.

43. Ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως 152
44. Ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν 155
45. Σύστασις καὶ διοικήσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 157
46. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα ἐν Ἑλλάδι 159
47. Λατρεία καὶ ἥθη τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος 161

Κεφάλαιον τρίτον

Ἡ παπικὴ Ἐκκλησία

48. Πτώσις τοῦ παπισμοῦ. Ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας τῶν παλαιοκαθολικῶν 162
49. Παιδεία, διοικήσις, λατρεία καὶ ἥθη τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Δ' περίοδον 164

Κεφάλαιον τέταρτον

Ἡ Προτεσταντισμὸς

50. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις εἰς τὴν Δύσιν. Διδασκαλία τῶν μεταρρυθμιστῶν 166
51. Ἀγῶνες πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἰδρυσις τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν 169
52. Παιδεία, διοικήσις, λατρεία καὶ ἥθη τῶν προτεσταντῶν 170

Κεφάλαιον πέμπτον

Σχέσεις τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν

53. Σχέσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Παπισμὸν 172
54. Σχέσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Προτεσταντικὴν 174
55. Σχέσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Ἀγγλικανοὺς καὶ Παλαιοκαθολικοὺς 176
56. Σχέσις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας 178

4090
€ 12

269

1605

790

ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦ. ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ

ΔΡΧ. 35.—

ΔΙΑ ΤΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΔΡΧ. 38.50